STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00303

GEZAMELTE SHRIFTEN FUN YONAH ROZENFELD

Yonah Rozenfeld

Permanent preservation of this book was made possible by
Lawrence W. White, M.D.
in memory of
Gertrude (Gitsel) Rabinowitz (of Toronto & Galicia)

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

געזאמעלטע שריפטען

פון יונה ראזענפעלד

צווייטער
באנד

ארויסגעגעבען פון דער
יונה ראָזענפעלד קאָמיטע
ניו יאָרק :: 1924

Copyright by
Yona Rosenfeld
1924

אין שאָטענס פון טויט.

אינהאַלט:

זייט.

אין דער פינסטער — — — — — — — — — — — — 7—14
א פאַרשטערטע חתונה — — — — — — — — — 15—19
פייגעלע — — — — — — — — — — — — — 21—26
אויפ'ן בית עולם — — — — — — — — — — — 27—16
דעם אַלטענס טויט — — — — — — — — — — 37—44
מורא — — — — — — — — — — — — — — 45—51
ביינאַכט — — — — — — — — — — — 53—57
אריינגעצויגען אין שבת — — — — — — — — 59—72
אויף דער עלטער — — — — — — — — — — 73—79
די לעצטע מינוטען — — — — — — — — — 81—87
פאַרהיט פון א גנבה — — — — — — — — — 89—95
אין א פריה־מאָרגען — — — — — — — — — 97—104
איבערגעשראָקען — — — — — — — — — 105—119
רייזעלע — — — — — — — — — — — — — 121—126
אַ שטילער טויט — — — — — — — — — — 127—133
אין איינזאמקייט — — — — — — — — — — 135—140
דער ליידיג־געהער — — — — — — — — — — 141—148
פאר פסח — — — — — — — — — — 149—154
אַ פארדרעהעניש — — — — — — — — — — 155—166
פיינדשאַפט — — — — — — — — — — — — 167—173
נאָך דער חתונה — — — — — — — — — — 175—180
דוד'ל — — — — — — — — — — — 181—188
אונטערוועגס — — — — — — — — — — — 189—193
א מיספארשטענדניש — — — — — — — — — 195—200
א טעמע — — — — — — — — — — — — — 201—205

זייט.

א רעטעניש — — — — — — — — — — — — 207—212
חלומות — — — — — — — — — — — 213—218
א צו להכעיס — — — — — — — — — — 219—227
א נאַכט אין צוג — — — — — — — — — — — 229—234
זעלבסטמאָרד — — — — — — — — — — — — — 235—245
ביי דער נאַכט אַרבייט — — — — — — — 247—252
טויט און לעבען — — — — — — — — — 253—262
אַ באַגעגעניש — — — — — — — — — — — 263—270
אין א שטורעם נאכט — — — — — — — — 271—279
צוויי — — — — — — — — — — — — — 281—286

אין דער פינסטער.

צו נאכט איז נאָך ווייט, נאָר אין שטוב לעגט זיך א גראָהע פינסטערקייט. יעטוועדער ווינקעל שטעהט פארזאָגט און קוקט אין שטוב אריין מיט א טרויעריגער פארטראכטקייט, און אין דער גאנצער שטוב פיהלט זיך נאכט מיט קעלט. מען פיהלט, ווי זי קריכט, גנב'עט זיך ווי פון הינטער דער פּאָדלאָגע ארויס. און נישט־באמערקטערהייד וואקסט זי אלץ העכער און העכער, הויבט זיך ארויף, ארויף, פארגיסענדיג פריהער קליינע זאכען, נאָכדעם — גרעסערע און גרעסערע. אָט גיסען זיך צונויף די פיסלעך פונ'ם טיש, און נאָך עטליכע מינוט זעהט מען פון איהם נאָר א שאָטען, און ענדליך פארגעהט ער אינגאנצען. אלץ ווערט צונויפגעגאָסען אין איין שטיק פינסטערניש.

— מאמע, ס'איז פינסטער! — הערט זיך א טרויעריגער קינדערשער קול.

— מאמע, צינד אָן א לאָמפּ! — הערט זיך א צווייטער קינדערשער קול.

די מוטער ליגט אויפ'ן בעט א פארזאָרגטע:

דער מאן איהרער ארבייט אין א פאבריק, פיער וויאָרסט הינטער דער שטאָדט... ווי אזוי וועט ער קומען א היים א נאקע־טער?...

— מאמע, ס'איז מיר אזוי קאַלט!

— מיר אויך!

— קומט אהער אין בעט.

— דו ביסט שוין אויסגעטאָן, מאמע?

— ניין, אָנגעטאָן.

— אָנגעטאָן?

— מאמע, דו ליגעסט אָנגעטאָן ?
די קינדער שפּרינגען אריין אין בעט.
— נעהם מיך ארום, מאמע.
— מיך אויך !
— א טייערע מאמעטשקע !
— אָי, קינדער, דערקוטשעט מיך נישט ! — בעט זי זיך מיט א טרויעריגען טאָן.
זי זיפצט שווער אָפּ און פארטראכט זיך ווייטער. וועה איז מיר, ווי אזוי איז ער געגאנגען גאנץ פריה אין אזא זאווירוכע ! אז זי איז גאָר געשלאָפען, — ווערט זי בייז אויף זיך — אזוי וואָלט זי איהם דעם האלז מיט עפּיס ארומגעוויקעלט... גאנץ פריה פונ'ם געלעגער... ער האָט זיך געווים צוגעקיהלט... פון דער פאבריק געהט ער ארויס א פארשוויצטער... ער וועט זיך געווים צוקיהלען... אזא ווינט !...
— מאמע, זעה נאָר ווי די פענסטער זיינען פארפראָרען !...
— אָי, יאָ, יאָ ! זעה נאָר, מאמע !
— ס'געהט ארום א ווינט אין שטוב...
— וואָס, מאמע, א ווינט אין שטוב ?...
— אָי, קינדער, לאָזט מיך רוהען !
— לאָז דער מאמען רוהען...
א פּאָר מינוט שטיל.
— מאמע, עפּיס האָט א קלאפּ געטאָן...
— עפּיס האָט א קלאפּ געטאָן...
— די קאץ אודאי...
— די קאץ ?
— אָי, יאָ, יאָ — אָט איז זי אויף מיר !
— א קאָטא, אין דער ערד !
— א קאָטא !
— א קאָטא !... זי וויל נישט אראָפּ ! א קאָטא ! זי האָט זיך פארטשעפּעט מיט די נעגעל אין דער קאָלדרע ! א קאָטא !
— גיב איהר א זעץ !

— אַ קאַטאַ!
— אַי, איך האָב מורא! מ׳זאָגט, אַז זי קאָן דערוואָרגן...
— וואו איז זי?
— שוין אוועק...

עס ווערט שטיל. די מוטער פאַרטראַכט זיך ווידער: אַט זעהט זי די פאַבריק — אַ לאַנגער הויכער קוימען, עס זעצט פון איהם אַ שטאַרקער רויך; אינווייניג קאָכט די אַרבייט, מאַשינעס דרעהען זיך, ביי יעדע מאַשין שטעהט אַ שוואַרצע פיגור, און די פיגורען וואַרפען זיך, בויגען זיך, דרעהען זיך, אַרבייטען מיט אַלע איברים — און עס איז שטיל, איינער מיט׳ן צווייטען רעדט קיין וואָרט נישט... נאָר אַט דערהערט זיך אַ „הודאָק"! די מאַשינעס בלייבען שטיל, נאָר דערפאַר ווערט שוין פון די „פיגורען" אַ רעש — דער לויפט אַהער, דער אַהין; דער טוט אַ פּאַלטאָ, דער — אַ היטעל; עס ווערט אַן איילעניש, אַ כאַפּעניש — איינער פאַרבינדט זיך, דער צווייטער פאַרוויקעלט זיך. נאָר דער מאַן איהרער כאַפּט זיך גלייך אַרויס אין דרויסען, און דער ווינט גיט איהם אַ שמייס אין פּנים... ער קומט אַהיים, הוסט... עס שטעכט איהם אין אַ זייט, נאָר ער זאָגט נישט. זי דערקענט אָבער און פרעגט איהם גלייך: אין וואָס פאַר אַ זייט שטעכט דיר? ער ענטפערט נישט, נאָר ווייזט אָן; בעט זי איהם, ער זאָל עפּיס עסען — וויל ער נישט, ער וואַרפט זיך אַריין אין בעט... ביי־נאַכט כאַפּט זי זיך אויף, געהט שטיל צו צו איהם און גיט אַ טאַפּ דעם קאָפּ... היץ... דאָס גאַנצע לייב איין שטיק פייער, דער דופק קלאַפּט שטאַרק... רופט מען אַ דאָקטאָר...

— מאַמע, דו שלאָפסט?
— הא?... ניין, איך שלאָף נישט..
— ליעגסט אַזוי?
— איך ליעג אַזוי...
— פאַרוואָס ליעגסטו אַזוי?
— אַי, קינדער, דערקוטשעט מיך נישט.
— וואָס איז דיר, מאַמע?

— גאָרנישט...

— דער קאָפּ טוט דיר וועה?

— ניין...

— וואָס־זשע דען ליעגסט דו אזוי?

— ווי אזוי דען זאָל איך ליגען?

— רעד עפּיס!

— וואָס זאָל איך רעדען?

— דערצעהל עפּיס.

— וואָס זאָל איך דערצעהלען?

— דערצעהל פון גזלנים...

„גזלנים" — טראכט זי איבער — אפשר האָט מען דעם מאַן אויפ'ן וועג גע'הרג'עט...

— מאמע, פארוואָס צינדסטו די לאָמפּ נישט אָן? איך האָב מורא אין דער פינסטער...

— איך האָב אויך מורא...

— נישטאָ קיין נאפט, קינדערלעך. דער טאטע וועט קומען, וועט ער ברייננגען געלד, וועלען מיר קויפען נאפט...

— דער טאטע וועט באלד קומען?

זי קאָן נישט ענטפערן, אז יאָ... דאָס קינד פיהלט... עס האָט עפּיס דערפיהלט.. ווער ווייסט, צי וועט ער שוין קומען!... ער וואָלט שוין באדארפט זיין... וויפיעל קאָן איצט זיין דער זייגער? דאכט זיך, שפּעט... ער וואָלט שוין באדארפט זיין... און ער איז נאָך נישטאָ, נאָך נישטאָ... פארוואָס איז ער נאָך נישטאָ?...

עס ווארפט איהר אין קעלט, זי ציטערט מיט'ן גאנצען קערפּער... עפּיס האָט געטראָפען... עס האָט עפּיס געטראָפען...

— מאמע, וואָס ציטערסטו?

— דיר איז קאלט, מאמע?

— מאמע, דיר איז קאַלט?

— אָט דאָ אין די פּלייטשקעלעך, א יאָ, מאמע, דיר איז קאלט אין די פּלייטשקעלעך?

— ניין, דער מאַמען איז קאַלט אין די פיסעלעך...

— מאַמע, דיר איז קאַלט אין די פיסעלעך?

— דער מאַמען איז קאַלט אין די הענטעלעך...

— מאַמע, דיר איז קאַלט אין די הענטעלעך?

— גיב אהער, וועל איך זיי דיר אָנהוכקען.

— גיב אהער, וועל איך זיי דיר אָנהויכען.

— מאַמע, איך האָב דיך אַזוי ליב!...

— איך אויך!

זי וויל עפּעס ענטפערען די קינדער, נאָר זי קאָן ניט... דאָס הארץ קלעמט און ציהט... אַ קאַלטער שווייס באַדעקט איהר דעם שטערן. און ער איז אַלץ ניטאָ... זי קלערט שוין איצט גאָרניט, זי ווייסט שוין ניט וואָס צו קלערען. זי וויל קלערען, און קאָן ניט.

— קינדער!...

— וואָס, מאַמע?

— ...אַ?... איך האָב געמיינט איהר שלאָפט... איהר שלאָפט ניט?... איהר ווילט ניט שלאָפען?

זי וויל ווייטער עפּעס רעדען, נאָר עס פאַרהאַקט זיך דאָרט ביי איהר עפּעס אינוועניג. איהר כאַפּט אָן אַ שטאַרקער פאַר־לאַנג — דריקען די קינדער צום הארצען, דריקען שטאַרק, פעסט... נאָר זי האָט מורא דאָס צו טאָן... זי האָט מורא, די קינדער וועלען דערפיהלען...

— קינדער!...

— וואָס, מאַמע?

— ...איהר שלאָפט ניט?... איך האָב געמיינט איהר שלאָפט.

— ניין, מאַמע, מיר שלאָפען ניט... מיר האָבען מורא צו שלאָפען אין דער פינסטער...

— ...מורא?...

— מיר האָבען מורא!...

אַ פּאָר מינוט שטיל.

— מאַמע, מען זאָגט, אַז ביינאַכט, אין דער פינסטער, גייען אַרום מתים...

— ... „מתים"...

— און ס'גייען אַרום „ניט־גוטע"...

— ... „ניט־גוטע"...

— מאַמע, עפּעס גייט אַרום אין שטוב...

— ס'איז דער ווינט...

— מאַמע, וואו איז די קאַץ?

— מאַמע, האָסט געזעהן?...

— מאַמע, ס'קלאַפּט אין לאָדען!...

— מאַמעלע, ס'פייפט...

— איך האָב מורא!...

— איך האָב מורא!...

— ... קינדער!...

— האָסט אויך מורא, מאַמע?

— הער אויף, די מאַמע האָט מורא!

ביידע קינדער נעמען אַרום דער מוטער און דריקען זי שטאַרק צו זיך. אין שטוב הערשט עטליכע מינוט אַ גרויזאַמע שטילקייט.

— מאַמע, איאָ, דו האָסט נאָך געהאַט אַ מיידעל? דו האָסט דערצעהלט, אַז דו האָסט געהאַט נאָך אַ מיידעל און ס'איז געשטאָרבען. פאַרוואָס איז עס געשטאָרבען, מאַמע?

— ס'איז געווען אַ שעהן מיידעלע?

— אַ יאָ, זי ליגט איצט אין אַ גרוב?...

— אין אַ גרוב?...

— איהר קעהר זיין אַזוי קאַלט!...

— דאָרטען איז אַזאַ ווינט!... בוימער...

— אַזוי פיל שניי!...

— מאַמע!...

— מאַמע, דו האָסט אַ טאַטען?

— די מאַמע האָט ניט קיין טאַטען!

— ער איז געשטאָרבען?

— און א מאַמען?
— אוועק, דו! וואָלטען מיר דאָך געהאַט א באָבע.
— מאַמע... נו, און?...
— הער אויף, די מאַמע שלאָפט...
— די מאַמע שלאָפט...
— שלאָפסט?
— מאַמע, דו שלאָפסט?
— זי שלאָפט! איך האָב מורא!...
— איך האָב מורא!

די קינדער הויבען אָן וויינען, פריהער מיט אַן איינגעהאַל־טענעם שטילען קול, נאָכדעם העכער און העכער. און זעהענדיג, אז די מוטער שווייגט אלץ, הויבען זיי איהר אָן צו טאָרקען, שרייענדיג דערביי: „מאַמע! מאַמע!" נאָר מיט אַמאָל זיינען זיי שטיל געבליבען — ביי די פענסטער האָבען זיך דערהערט טריט.

— עמיצער געהט!...
— ס'געהט עמיצער...

די טריט הערען זיך דייטליכער.

— דער טאַטע געהט, מאַמע!
— מאַמע, דער טאַטע געהט!...

עס הערט זיך, ווי מען פּאָרעט זיך ביי דער טיר, און אין א פּאָר מינוט אַרום עפענט זי זיך. א שטאַרקער ווינט גיט זיך א יאָג אריין אין שטוב.

— טאַטע?
— יאָ, דער טאַטע. וואָס איז עפּעס פינסטער?
— מאַמע, דער טאַטע! דער טאַטע איז געקומען!
— וואו איז דען די מאַמע?
— די מאַמע שלאָפט דאָ אין בעט.
— שלאָפסט?... גאָלדע!... קינדער, ווייסט איהר ניט, וואו די שוועבעלאַך?
— ניין, טאַטע. פרעג דער מאַמען.

— גאָלדע! אוי, גוואלד, האָסט ניט געקאָנט לייהען ערגעץ עטליכע קאָפּיקעס, און ניט זיצען אין דער פינסטער? געה, זוך, טאַפּ די ווענט! קינדער, וועקט זי דאָרט אויף!

— מאַמע! מאַמע! מאַמע?! דו ווייסט ניט, וואו די שוועבעלאַך? דער טאַטע איז שוין דאָ, ער זוכט די... די שוועבעלאַך...

— ס'איז רעכט געשלאָפען!... געה, אז איך זעה ניט, וואו איך בין אין דער וועלט!

שטיל.

— גאָלדע! האָסט זיך ניט אויסגעשלאָפען ביינאַכט, צי וואָס?

ער לאָזט זיך געהן צום בעט, מיט פּאַמעליכע טריט, מיט אויסגעשטרעקטע הענט אין דער לופטען.

— וואו איז זי ערגעץ?... גאָלדע! ווי אַזוי זשע לעגט מען זיך אַזוי אוועק אין דער פינסטער. נו, אַ סוף! נו, שטעה אויף! וויפיל דאַרף מען דיך וועקען!

אַ מינוט שטיל.

— גאָלדע! גאָלדע! נאַ דיר געלט און נעם אריין נאַפט. ליג זשע ניט, אַן ענדע!

— מאַמע!

— מאַמע, מאַמע!

— גאָלדע! גאָלדע! גאָלדע! גאָט מיינער, גאָלדע! וואָס איז דאָס מיט דיר, גאָלדע?! וואָס איז דאָס פאַר אַ מין?... גאָלדע! ווינד איז צו מיר, גאָלדע! גוואַלד, גאָלדע! גוואַלד, אידען, ראַטעוועט! זי איז קאַלט! ראַטעוועט, זי חלש'ט!!!

אַ פאַרשטערטע חתונה.

ווי איך האָב נאָר דערזעהן אריינקומען אברהם חיים דעם קברות־איד אויף דער חתונה, איז מיר טרויעריג געוואָרען אויפ׳ן הארצען.

מיין פאָטער איז איהם גלייך אַנטקעגען געגאנגען, האָט איהם צוגעפיהרט גלייך צו מיר. ער האָט מיר געגעבען די האַנד און געוואונשען „אין אַ גוטער מזל׳דיגער שעה”. נאָכדעם האָט ער זיך אַ בויג געטאָן צו מיין כלה און איהר געוואונשען דאָס זעלבע.

ווען ער האָט זיך אוועקגעזעצט ביים טיש, האָט זיך מיר געדאכט, אז אַלע, וועלכע זיינען ארום געזעסען, זיינען עפּעס אויך ווי אומעטיג געוואָרען. דער פאָטער האָט איהם אָנגעגאָסען דאָס ערשטע גלעזעלע בראָנפען, ער האָט אויסגעצויגען צו מיר די האנד און געטרונקען מיט מיר „לחיים”, און ווי ער האָט נאָר ארויס־גערעדט דאָס וואָרט „לחיים”, האָט זיך דאָס באַלד ביי מיר אי־בערגעקערט אויף „למות”. מיט גרויסע שווארצע בוכשטאָבען האָט זיך מיר דאָס וואָרט אוועקגעשטעלט. אויף מיר איז אַ שרעק אָנגעפאַלען, האַלטענדיג זיין גרויסע קאַלטע האַנד, וועלכע האָט זיך געווים נאָר־וואָס מיט אַ טויטען געפּאָרעט.

איך האָב איהם ליין געמאכט די האַנד, וועלענדיג דערמיט איהם געבען אָנצוהערען, אז ער מעג שוין מיינע באפרייען. נאָר ווי אויף צו להכעים האָט ער זי נאָך זעהר געדריקט, געוואָרפען מיט איהר ארויף און אראָפּ. ער האָט עפּעס גערעדט צו מיר, ווי עס ווייזט אוים געוואונשען, נאָר וו א ס — האָב איך נישט געהערט. איך האָב איהם אפילו נישט געזעהן אויך. פאַר מיינע אויגען האָבען זיך מתים געדרעהט, געשטאָרבענע בילדער זיינען מיר אין די געדאנקען געקראָכען.

— ווער האָט איהם געבעטען אויף דער חתונה? — האָט מיר מיין כלה שטיל אַ פרעג געגעבען.

איך האָב גלייך פאַרשטאַנען, ועמען זי מיינט „איהם”. איך האָב איהר פאַרשפּאָרט צו פרעגען. און קוקענדיג אַ ווײלע אויף איהר צאַרט, בלאַס געזיכט, האָב איך איהר געענטפערט מיט דעם זעלבען שטילען טרויעריגען טאָן, ווי זי האָט מיך גע־פרעגט:

— איך ווייס אויך נישט.

און ניט וועלענדיג, זי זאָל אויף מיר דערקענען, וואָס איך טראַכט, האָב איך איהר אַ שמייכעל געוויזען; נאָר באַלד האָב איך דערפיהלט, אז דער שמייכעל איז נישט נאַטירליך. איך האָב דאָס באַמערקט אין איהרע אויגען, וועלכע האָבען זיך ברייט, דער־שראָקען אויף מיר אָנגעקוקט. איך האָב איהר געוואָלט טרייסטען, זאָגען איהר אויפ'ן אויער: „זאָרג נישט, מיין לעבען, מיין גאָלד, איך וועל נישט שטאַרבען, מיר וועלען זיך עלטערען. לעבען לאַנגע, לאַנגע יאָהרען”.

די געסט האָבען זיך זייערס געטאָן. אַלע מאָל האָט אַן אַנדערער אויסגעשריען: „לחיים, חתן! לחיים, חתן!” נישט אַנגענעם איז דאָס מיר נאָר געווען צו הערען פון אברהם חיים'ען. זיין אָפּט טרינקען מיט מיר לחיים און דאָס ווינשעווען „זיך עלטערען אין עושר און אין כבוד” האָט ביי מיר פּונקט דעם היפּך אַרויסגערופען. אין זיין ווינשעווען „עלטערען זיך” האָט געקלונגען, אַז ער ווייס שוין עפּעס און דערפאַר געפינט ער פאַר מיר קיין אַנדער ברכה נישט.

ענדליך, נישט קענעדיג פון זיך אָפּשטויסען די טרויעריגע געדאַנקען, האָב איך מיך זיי איינגאַנצען אונטערגעגעבען. איך האָב אָנגעהויבען קוקען אויף דער חתונה, ווי אויף אַ קינדער־שפּיל. מיט אַ ביטערען איראָנישען שמייכעל האָב איך אויף אַלעמען גע־קוקט און געטראַכט: ווי פאַרפיהרט, ווי נאַריש מענשען זיינען! ווי נאַריש איז דאָס גאַנצע לעבען!...

עס איז שוין געווען נאָך דער וועטשערע. די געסט האָבען זיך איינציגווייז פון די טישען אויפגעהויבען. אנדערע זיינען אוועק א היים, די כלי זמר האָבען פון דאָס ניי מוטיג און פרעה־לאַך אָנגעהויבען שפּילען און אָנגעפיהלט דעם גאַנצען זאַל מיט שטורמישע רוישענדע טענער. אַלע געסט, יונג און אַלט, האָבען צוזאַמען געטאַנצט, געטופּעט שטאַרק מיט די פיס, געפּליעסקעט מיט די הענד.

איך בין ארויס פון אויבען־אָן, זיך אָנגעשפּארט אָן א שפּיץ טיש און געקוקט אויף די טענצער. עס האָט מיר געעקעלט, זעהענדיג זייערע רויטע, זאַטע, פאַרשוויצטע פּנים׳ער. איך האָב געקוקט אויף זיי, ווי אויף משוגעים, ווי אויף ווילדע באַשעפעני־שען. איך האָב געוואָלט, אַז דאָס „שפּיל״ זאָל זיך שוין וואָס גי־כער ענדיגען און איך זאָל אַנטלויפען פון דאַנען, נישט פיהלען דעם ריח פון די צופאַרעטע, פאַרשוויצטע קערפּער, נישט אָנ־קוקען די יונגע לייט מיט די מיידלאַך, וועלכע האָבען זיך צובור־שעוועט, ווי ווילדע חיות און געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע מיט ברענענדיגע, פלאַמענדיגע אויגען...

אברהם חיים איז מיר אַלע מאָל ארויסגעשוואומען פון די טענצער. ער האָט זיך מיר מעהר פון אַלע געוואָרפען אין די אויגען אריין, און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דער טויט טאַנצט נאָך די טענצער... און די אַלע, וועלכע פרעהען זיך דאָ, וועלען סוף כל סוף אריינפאַלען צו איהם אין די הענד. „און אַז איך וועל נישט שטאַרבען אין גיכען, האָב איך וועגען זיך געטראַכט, וועל איך שטאַרבען שפּעטער מיט עטליכע יאָהר. אָבער אַלץ שטאַר־בען, שטאַרבען וועט מען מוזען״.

אברהם חיים איז צו מיר אַלע מאָל צוגעשפּרונגען און מיך געשלעפּט אין ראָד אריין. איך האָב זיך ביי איהם געבעטען, אַז ער זאָל מיך לאָזען צורוה.

דער בדחן האָט ענדליך אָנגעהויבען אויסרופען, מען זאָל געהן מיט דער כלה דעם „כשר־טאַנץ״.

די כלה מיינע איז געשטאַנען אין מיטען זאָל מיט א ווייס

טיכעלע אין דער האַנד. אַלע מאָל איז צוגעקומען אַן אַנדער איד, אַנגענומען דאָס טיכעלע, זיך איבערגעדרעהט מיט איהר עטליכע מאָל, און אַזוי איינער נאָכ׳ן אַנדערען, ביז מען האָט אויסגערופען אברהם חיים׳ען. און ער האָט, ווי די אַלע אידען, אָנגענומען דאָס טיכעלע, זיך געדרעהט מיט איהר, מיט קליינע פּאַמעליכע טריט. אָנקוקענדיג זיין לאַנגע געזונטע פיגור אין דער שוואַרצער אַטלאַ־סענער קאַפּאָטע, האָט מיך אַ שרעק ארומגעכאַפּט. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דער טויט אַליין דרעהט זיך ארום מיין כלה, וועלכע איז איינגעאַנצען אין ווייסען געוועזן אָנגעטאָן, ווי אין תכריכים; מיר האָט זיך שטאַרק פארגלוסט צולויפען און זי ארויסכאַפּען פון זיין האַנט, און נישט קענענדיג דאָס טאָן, האָב איך צוגערופען מיין פאָטער און מיט אַ ברוגז׳ן טאָן איהם געפרעגט:

— ווער האָט איהם אויף דער חתונה געבעטען?

מיין פאָטער האָט געמיינט, אַז איך פרעג דאָס, ווייל מיר שטעהט נישט אָן, וואָס ער איז ביי מיר אויף דער חתונה, און האָט זיך פארענטפערט: אַזוי ווי אברהם חיים האָט פאַר אַ יאָהרען חתונה געמאַכט אַ טאָכטער און האָט איהם געבעטען (כאָטש ער איז אפילו נישט געווען), האָט ער איהם נישט געוואָלט פאַר־שעהמען און צו זיך אויך געבעטען. און ענדליך האָט ער צוגע־געבען:

— אַנטקעגען די לייט דאַרף מען יוצא זיין.

פאַרוואָס מ׳דאַרף אַנטקעגען די לייט יוצא זיין — האָב איך נישט געוואוסט; נאָר אין די ווערטער אַליין און אין מיין פאָ־טער׳ס שטילען טרויעריגען טאָן, ווי ער האָט זיי ארויסגערעדט, האָב איך עפּעס געהיימעס, שרעקליכעס געפיהלט; זייענדיג אַזוי פארטיפט אין טרויעריגע געדאַנקען, האָב איך פּלוצלונג דערהערט אַ דונערען פונ׳ם פּויק, אַ שטאַרקע קלאַפּעריי פון די טאַצען און אַן אומגעלומפּערט קוויטשען פון די קלאַרנעטען און דערביי אַ שרעקליכע טופּעריי פון פיס, אַ פּליעסקעריי פון הענט. קעפּ זיי־נען געשפּרונגען אין דער לופטען ארויף און אראָפּ, זיך געמישט און זיך געשטופּט איינער אין דעם אַנדערען, און מיט אַמאָל האָט

מען מיך אַ כאַפּ געגעבען אונטער די אָרעמס און אריינגעשלעפּט אין מיטען און אין אַ פּאָר מינוט ארום מיט דער זעלבער גיכקייט מיך פון דאָרטען ארויסגעשלעפּט און זיך געלאָזט מיט מיר אויף גיכע טריט... איך האָב נישט געוואָלט געהן. איך האָב איינגע־האַלטען די טריט. דאָס האַרץ האָט מיר אָנגעהויבען קלאַפּען, שרעקליך קלאַפּען. איך האָב מיך פּאַר עפּעס געשראָקען. דאָס בלוט איז מיר אין קאָפּ אריין. דער קאָפּ האָט זיך מיר פאַר־דרעהט, די פיס האָבען זיך מיר אָנגעהויבען זעצען. איך האָב געפיהלט, ווי מיין קערפּער ווערט שווערער און שווערער, עס ציהט מיך אַראָפּ, אַראָפּ... און ווי נאָר מען האָט געעפענט די טיר אין אַ פינסטערען צימער אריין און איך האָב מיין כלה ווי אַ ווייסען שאָטען דערזעהן, האָב איך זיך אָנגעהויבען לאָזען אַראָפּ, אַראָפּ, אַראָפּ...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

איך האָב געהערט, ווי עס איז געוואָרען אַ ליארם, און גע־פיהלט, ווי מען האָט אויף מיר געשפּריצט מיט וואַסער.

פייגעלע.

זינט חיים׳ל איז געשטאָרבען געהט פייגעלע ווי אויף אַן אנדער וועלט ארום.

גאָר פּלוצלונג קראַנק געווארען חיים׳ל און איז געשטאָרבען. צעהן יאָהר איינגאַנצען אַלט געווען (פייגעלע איז דעמאָלט אַלט געווען אַכט יאָהר).

ביידע האָבען אין שכנות געוואוינט מיט נאָך ברידערלאך און שוועסטערלאך, וואָס ביידע האָבען געהאט, נאָר זיי ביידע האָבען זיך אַלע מאָל געהאַלטען צוזאמען און איינס דאָס צווייטע האָט געזוכט זיך צו שפּילען, און די ליבסטע שפּיל ביי איהר מיט איהם איז געווען די שפּיל אין חתן־כלה.

צוויי וואָכען איז חיים׳ל קראַנק געלעגען. די גאַנצע צייט פון זיין קראַנקהייט האָט זי זיך ביי זיי אין שטוב געדרעהט... פון איין זייט האָט איהר אפילו אביסעל הנאה געטאָן: חיים׳ל איז גאַנצע טעג אין שטוב געווען. נאָר פון דער צווייטער זייט האָט איהר אזוי דאָס הערצעל וועה געטאָן. זי האָט נישט געקאָנט הערען חיים׳לס קרעכצען און ווי אזוי ער האָט נעבאך די רפואות נישט געוואָלט נעהמען, און צוריק אויסגעבראָכען, די גאַנצע צייט נישט גענעסען און נישט געטרונקען. ביינאַכט פלעגט זי זיך אָפּט ארויס׳גנב׳ענען פון בעט און ארייננגעהן צו איהם אויף די שפּיץ פינגערלאך; איינמאָל איז זי צוגעגאַנגען צו זיין בעט און מיט א טיפען שמערץ אין זיין בלאַס־געל פּנים׳ל זיך איינגעקוקט... אויף זיינע פארמאכטע, איינגעפאַלענע אויגען, אין וועלכע עס האָבען צוויי געדיכטע, קיילעכדיגע קליינינקע שאָטענדלאך גערוהט, און אין דער טונקעלער שטוב האָט זיך געדוכט, אז צוויי שווארצע לעבער קוקען... קוקען און זעהען עפּעס...

זעהען אזעלכעס, וואס אויגען זעהען נישט... און פייגעלען האָט דאָס געשראָקען און אין די פּאָר מינוט, וועלכע זי איז נעבען חיים'לען געשטאַנען, איז איהר נישט איין מאָל דורכגעפלויגען אַ געדאַנק, אז דאָס איז נישט חיים'ל, נאָר...? איינמאָל, ווען זי איז אזוי געשטאַנען און געקוקט אויף איהם, האָט ער פּלוצלונג די אויגען צעעפענט, אַ פּאָר גרויסע, שווארצע, שטילע אויגען האָבען זיך אויף איהר אָפּגעשטעלט און באַלד זיינען די אויגען ריידעווודיג געוואָרען און אַ פייער'ל נישט קיין לעבעדיגס און נישט קיין פרעהליכס, האָט זיך אויף חיים'לס דינע, בלאַסע ליפּעלאך אויסגעצויגען...

פייגעלע האָט געוואָלט אַ שמייכעל טאָן, האָט זיך אָבער ביי איהר, ווי אָהן איהר ווילען, דאָס הינטערשטע ראָזעווע ליפּעל פארביסען, האָבען זיך איהרע אויגען פול מיט טרעהרען אָנגעפילט, און געדוכט האָט זיך, אז פון איהרע גרויסע בלויע אויגען זיינען בריליאַנטען געוואָרען און האָבען ארויסגעגלאַנצט פון דעם צערטליך־בלאַסען געזיכט, וועלכעס איז באהאַנגען געווען מיט בלאָנדע ווייכע לאָקען. און געווען איז אזוי שטיל, אז עס האָט זיך געדוכט, דאָס די גאַנצע שטילקייט געהט פון חיים'לס בעט און צוגיסט זיך איבער דער גאַנצער שטוב... אָט ווי דאָס וואָלט געדרעמעלט די שטילקייט אַליין.

חיים'ל האָט נאָך אַ פּאָר מינוט קוקען פון הינטער דער קאָלדרע ארויסגעשלעפּט אַ וויים־געלבליך הענטעלע, וועלכעס האָט דערמאָנט דעם טויט און שטום, נאָר מיט ריידעוודיגע אויגען, האָט ער עס צו פייגעלען אויסגעצויגען. און ווען זי איז צוגעגאַנגען צו איהם און מיט איהרע צאַרטע ווייסינקע הענטעלאך דאָס אָנגענומען, האָט ער צו איהר געזאָגט:

— ווייסט, פייגעלע, איך וועל שטאַרבען...

און געזאָגט האָט ער עס אזוי שטיל, ווי נישט קיין מויל וואָלט דאָס געזאָגט, נאָר ווי די שטילקייט וואָלט דאָס אין פייגעלעס אויערען איינגערוימט:

— ווייסט, פייגעלע, איך וועל שטאַרבען!

און נאָך א ווײַלע קוקענדיג פייגעלען אין די אויגען אריין האָט ער שטיל א פרעג געטאָן:

— ווֶעסט ווײַנען נאָך מיר?

פון פייגעלע׳ס אויגען זײַנען צוויי גרויסע טרערען, ווי צוויי גרויסע בריליאנטען ארויסגעפאלען און נאָכדעם האָבען זיי זיך אָנגעהויבען גיסען איינע נאָך דער אנדערער, ווי א שטראָמענדי־גער זומערדיגער רעגען. חיים׳ל האָט איהר צו זיך צוגעצויגען, אַרויסגענומען דאָס צווייטע הענטעל און איהר געגלעט די האָר, פון די האָר איז ער מיט׳ן הייסען ווייכען הענטעל אראָפּ אויף איהר פּנים׳ל און דאָס ארומגעגלעט ארום און ארום. פייגעלע האָט אינגאנצען אָנגעהויבען ציטערען.

דעם צווייטען בייננאַכט איז שוין חיים׳ל געשטאָרבען. פײ־געלע איז ווי א צומישטע פון בעט אראָפּגעשפּרונגען, דערהערענ־דיג פּלוצלונג א שרעקליך געוויין. אין הויזען העמדעלע איז זי צו חיים׳לען אין שטוב אריינגעלאָפען. שטיל איז ער געלעגען, אזוי שטיל, ווי דאָס שווארצע, וועלכעס האָט איהם צוגעדעקט... און די שטילקייט האָט זיך אין רעש געלאָזט הערען... און גע־דוכט האָט זיך, אז פון דאָרטען געהט דאָס געשריי... די שטיל־קייט שרייט...

פייגעלע האָט נישט געקאָנט ווײַנען. זי האָט אינגאנצען מיט׳ן איידעלען קערפּער׳ל געציטערט, א צאָהן אָן א צאָהן האָט איהר געקלאפּט. פאר איהרע אויגען האָט עפּעס שווארצעס גע־שוועבט און געגלויבט האָט זיך איהר, אז ווען זי געהט־צו און דעקט־אויף דאָס שווארצע, וואָלט חיים׳ל, ווי נעכטען, אויף איהר זײַנע גרויסע שווארצע אויגען געעפענט. זי האָט זיך נישט גע־קאָנט גלויבען, אז חיים׳ל איז געשטאָרבען... ער ליגט גלאט און שווייגט, האלט איין דעם אָטעם און הערט... ער האָט איהר שוין אַמאָל אזוי אָפּגעטאָן: האָט זיך מיט שווארצען איבערגע־דעקט, צוקאָפּען א לייכטער אוועקגעשטעלט, און ווען זי האָט אָנגעהויבען צו ווײַנען, האָט ער זיך מיטאַמאָל געגעבען א דעק אָפּ און געטאָן א שטעה־אויף. און זי האָט זיך אזוי דערשראָקען...

און וואָלט איצט, אזוי ווי דעמאָלט, קיינער אין שטוב נישט געווען, וואָלט זי צוגעגאַנגען צו איהם און וואָלט איהם אָפּגע־דעקט און חיים'ל וואָלט אויפגעשפּרונגען.

עס האָט זיך געעפענט די טיר און א ווייסער איד מיט א שווארצען אידען זיינען אריינגעקומען... זיי האָבען אפּגעדעקט חיים'לען... א ווייס פּנים האָט זי באמערקט... זיי האָבען איהם אויף דער ערד אויף עטליכע שטרוי אראָפּגעלייגט און צוריק מיט שווארצען איבערגעדעקט. צו־קאָפּען די „שבתדיגע" לייכטער אוועקגעשטעלט מיט ליכט. ארום איהם האָבען זיך זיין טאַטע מיט דער מאמע מיט די שוועסטערלאך און ברידערלאך אויסגע־זעצט און האָבען געוויינט, געריסען און געוואָרפען זיך אויף אלע זייטען. און פייגעלע איז נאָך פעסטער געווארען, אז חיים'ל לעבט... דעמאָלט איז ער אויך אויף דער ערד געלעגען... און ווען קיינער זיצט נישט נעבען איהם, נאָר זי אליין, וואָלט ער זיך אויפגעכאפּט...

שוין א יאָהר זינט חיים'ל איז געשטאָרבען. נאָר פייגעלען דוכט זיך, אז נעכטען ערשט איז עס געווען. איהר ווילט זיך אלץ נישט גלויבען, אז חיים'ל איז געשטאָרבען. „חיים'ל—א מת?" ווי אזוי חיים'ל האָט מורא געהאַט פאַר מתים! און זי אויך. נאָר היינט האָט זי שוין קיין מורא נישט; אפילו דורכ'ן הייליגען אָרט ביינאַכט דורכגעהן האָט זי שוין אויך קיין מורא נישט...

זינט חיים'ל איז געשטאָרבען איז זי עפּעס גאָר, ווי אויף א נייער וועלט. אין קאָפּ קריכען אזעלכע מאָדנע געדאנקען. אלץ האָט זיך ביי איהר אין די אויגען איבערגעביטען און דאָס „אלץ" איז נישט ענהליך צו דעם אלטען, אויף דער אלטער וועלט, וועל־כע איז שוין לאַנג, לאַנג אוועק פון איהר — צוזאמען מיט חיים'־לען... דאָרטען ערגעץ איז זי, די וועלט, דאָרטען אויפ'ן הייליגען אָרט, צווישען די געדיכטע בוימער בלאָנדזשעט זי ארום. ווי א ווייסער טאָג מיט געדיכטע שווארצע פלעקען איז איהר די פאַר־

גאנגענע וועלט אין זכרון געבליבען, עהנליך צו דעם טאָג, ווען מען האָט חיים'לען אוועקגעטראגען און מענשען ווי שווארצע פלע־קען זיינען איהם נאָכגעגאנגען. אלץ האָט זיך איהר אין די אויגען איבערגעביטען. איהר דוכט זיך אפילו, אז די מאמע מיט'ן טאַטען מיט די שוועסטערלאך און ברידערלאך האָבען אן אנדער אויסזעהן באקומען... די שטוב אויך אן אנדערע געווא־רען. אז מען רעדט צו איהר, דוכט זיך איהר, אז דאָס קול געהט פון ווייט־ווייט אזוי, ווי פון יענער פארגאַנגענער וועלט ארויס... קיין ווערטער הערט זי נישט, נאָר א קול, ווי מען וואָלט צו איהר דורך א גראָבער, שטיינערנער וואנט גערעדט...

ביינאַכט חלומ'ט זיך איהר אָפט. די חלומות זיינען די אייגענע, ווי איהר אמת לעבען, אז זי קאָן נישט אונטערשיידען פון בייטאָג ביז ביינאַכט — ווייל בייטאָג, ווען זי איז וואכע־דיג, זעהט זי אויך עפּעס אזעלכעס, וואס איז עהנליך צו א חלום און דער חלום איז ווידער דאָסזעלבע, וואס זי זעהט בייטאָג. נאָר איין חלוק איז: דאָס ביינאַכטיגע איז דייטליכער, העלער און וואָס איהר חלומ'ט זיך, שטעהט דאָס איהר פאר די אוי־גען, און בייטאָג איז עס מיט עפּעס אויסגעמישט, אויסגעמישט מיט פארשידענע פארבען. און פייגעלען דוכט זיך, אז דאָס אמת'ע לעבען איהרס איז ביינאַכט, ביינאַכט זעהט זי און הערט בעסער... ביינאַכט זעהט זי חיים'לען! חיים'ל לעבט דאָך! און בייטאָג דוכט זיך איהר, אז ער איז געשטאָרבען, און דער־פאר וואָלט זי געוואָלט כסדר זאָל נאַכט זיין.

זי האָט זיך אנגעהויבען ביינאַכט איבער דער שטוב ארומ־צודרעהען, ווי א ווייסער שאָטען האָט זי זיך ארומגעדרעהט, זיך איינגעקוקט און זיך איינגעהערט צו יעדען שאָרך, און יעדער שאָרך, האָט זיך איהר געדאכט, האָט א גרויסע, גרויסע באדיי־טונג. זי האָט זיך ניט געשראָקען, נאָר פארקערט... ס'האָט זיך איהר געדוכט, אז פון אייגענע, פון „יענע", קומט עס, און פון יענער וועלט, וואוהין חיים'ל איז אוועק. און צייטענווייז האָט איהר פאר די אויגען געשוועבעט... זי האָט ניט געזעהן קלאָהר

וואָס, אָבער זי האָט געוואוסט, אז דאָס איז חיים׳ל, מיט מלאכים׳לעך קליינינקע, אזוי גרויס אזוי ווי ער, און ער אזוי ווי זיי און אלע זיינען זיי ענליך איינס אויף דאָס אנדערע, און ס׳האָט זיך באקומען אזא באגריף, אז פון דעם איינעם חיים׳ל איז א סך, א סך חיים׳לאך געווארען.

איינמאָל ביינאכט האָט זיך פייגעלע אין דער פינסטערער קאמער ארייגגע׳גנב׳עט און דאָרטען האָט זיך איהר אָנגעהויבען דוכטען, אז זי ווערט איינע פון די... איהר האָט זיך געדוכט, אז עס טראָגט זי אין דער לופטען און אָט לאָזט זי זיך אראָפּ און זי איז שוין ערגעץ... זי הערט אַרום זיך שטילע טריט... א סך טריט הין און צוריק, הין און צוריק, ווי מען וואָלט גע־טאנצט... און פייגעלע האָט זיך אויך אָנגעהויבען דרעהען, גע־שווינד, געשווינד, געשווינדער, געשווינדער... און אָט פאלט זי ערגעץ, שלאָגט זיך אָפּ אָן עפּעס קאלטעס... און אַרום איהר דרעהט זיך נאָך אלץ און מיט איהר דרעהט זיך דאָס אויך און פּלוצלונג האָט זי דערהערט, ווי מען רופט זי:

— פייגעלע! פייגעלע! פייגעלע!!

און דאָס קול, האָט זיך איהר געדוכט, געהט פון ווייט, פון ווייט... מ׳רופט זי... און זי ענטפערט:

— אָט בין איך! אָט בין איך! אָט בין איך!!

— פייגעלע! פייגעלע! פייגעלע!!

פייגעלע האָט א שטארקען קלאפּ דערהערט און נאָכ׳ן קלאפּ איז ליכטיג געוואָרען. — — — — — — — — — — — —

פייגעלע האָט פון „יענער וועלט” דעם טאַטען מיט דער מאַמען דערזעהן...

אויפ׳ן בית עולם.

(דערצעהלט פון א קברות־איד.)

פינף און צוואנציג יאָהר בין איך געווען אַ קברות־מאַן. איז לפי כל הדעות, מיין איך, איבעריג צו דערצעהלען, אַז אַזאַ איד ווי איך איז שוין ניט פון די שרעקעדיגע קינדער. ביי מיר זיך מתעסק זיין מיט אַ מת איז געווען פונקט דאָס אייגענע ווי ביי אַ קצב זיך פאַרען מיט אַ געקוילעטע קעלבעל, להבדיל, און נעכטיגען אין אַ קבר, אין וועלכען מ׳האָט איבער אַ געוויסער סבה ניט געקענט באַ־צייטענס דעם בר־מינן ברענגען צו קבורה, איז ביי מיר געווען אַ שפּיי. איך האָב מיך צולעגט דאָרטען אַזוי ווי ביי מיין טאַטען אין וויינגאָרטען. איז אַט וועל איך אייך דערצעהלען און זאָגען, אַז גאָר קיין גרויסער חכם טאָר מען ניט זיין. איהר ווילט הערען, טאַ הערט, וועל איך אייך דערצעהלען וואָס מיט מיר האָט גע־טראָפען איין מאָל, אַ צווייטען מאָל און אַ דריטען מאָל.

איין מאָל.

איך בין געלעגען און צוגענעכטיגט אין אַ קבר, געלעגען אונ־טערגעבעט מיין בורקע מיט׳ן שטעקען אין האַנט און מיר אַזוי געצמאַקעט מיין ליולקע־ציבעק. ס׳איז געווען זעהר אַ פינסטערע נאַכט, חושך ואפילה. איך בין געלעגען אַזוי ווי ביי זיך אין שטוב, אין בעט.

פלוצים הער איך, ווי די בוימער זיינען עפּעס אונרוהיג גע־וואָרען. דאָס הייסט, נישט די גאַנצע בוימער, נאָר איינציגע צווייגען האָבען זיך ווי אויפגעכאַפּט, און דאָס נישט אַלע מאָל, נאָר איינס נאָך דאָס אַנדערע, אַזוי ווי עמיצער וואָלט אַראָפּגע־צויגען אַ צווייג און איהם צוריק אָפּגעלאָזט. איך האָב זיך איינ־געהערט, פונקט ווי יעדער מענש, זיצענדיג ביי זיך אין שטוב,

דערהערענדיג עפּעס נישט געוועהנליכעס, און אין אַ פּאָר מינוט ארום, ווען דאָס גערויש האָט זיך צו מיר אַלץ דערנעהנטערט, האָב איך זיך אויפגעזעצט. איך האָב קיין טעות נישט געהאט: עמי־צער איז דאָרטען געווען. איך האָב זיך אויפגעשטעלט און דער־זעהן צווישען די בוימער עפּעס אַ ווייס. איך האָב זיך איינגע־קוקט אַ פּאָר מינוט, און נאָכדעם האָב איך הויך אַ פרעג געגעבען.

— ווער איז דאָרטען?!

עס איז שטיל געוואָרען. איך האָב געוואַרט אַ פּאָר מינוט און האָב אַ געשריי געטאָן:

— געה אין דיין רוה אריין!

און ווען דאָס ווייסע האָט זיך פון אָרט נישט געריהרט, האָב איך צו איהם אַ צווייט מאָל נאָך שטאַרקער אויסגעשריגען:

— איך באשווער דיך ביי גאָט, אַז דו זאָלסט געהן אין דיין רוה אריין!

דער מת האָט זיך נישט געריהרט.

איך בין ארוים פון קבר, געכאַפּט מיין גראָבען דעמבענעם שטעקען אין האַנט און זיך געלאָזט צו איהם. דער „מת" האָט אָנגעהויבען אַפּצוציהען, איך נאָך איהם, און ווען איך בין שוין געווען אַ פּאָר טריט הינטער איהם, האָב איך זיך שטאַרק צופּאַכעט מיט'ן שטעקען און גלייך — איהם אין קאָפּ אריין. דער מת האָט ארויסגעלאָזט אַ ווילדען געשריי, און איז באַלד אַנידערגעפאַלען.

איך בין צוריק מיט שטאָלצקייט געגאַנגען אין קבר אריין, און ווי איך האָב זיך נאָר אין איהם אריינגעלעגט, האָב איך דער־הערט אַ שרעקליך קרעכצען. איך האָב דערקענט נתן'ס קול (אויך אַ „חברה"־מאַן). מיר איז פינסטער געוואָרען אין יעדען אבר. אַ פּאָר מינוט בין איך געלעגען. איך האָב נישט געוואוסט, וואו איך בין אין דער וועלט, וואָס מיט מיר טוט זיך. נאָר דאָס קרעכ־צען האָט מיר פון דעם מצב ארויסגעשלעפּט, און איצט האָב איך שוין זיכער געהערט זיין קול. איך בין ארויסגעשפּרונגען פון קבר און זיך גלייך געלאָזט נאָכ'ן קול, און ווען איך בין נאָהענט צוגעקומען צו איהם, האָב איך מיט'ן גאַנצען כח אַ געשריי געטאָן:

— נתן !!!

ער האָט מיר געענטפערט מיט אַ גרויסען שווערען קרעכץ.

איך בין ארויפגעפאַלען אויף איהם:

— נתן! דו ביזט עס!

— יאָ, איך... איך האָב געוואָלט... איך האָב געוואָלט דיך אויספּרואווען... דיך איבערשרעקען... אוי, אוי...

אין צוויי טעג ארום איז ער געשטאָרבען.

און אָט האָט איהר אַ צווייטע מעשה, וואָס האָט געטראָפען אין אַ יאָהר ארום נאָך דער ערשטער.

אין שטעדטעל איז, ניט היינט געדאַכט, געווען אַ כאָלערע. עס זיינען געשטאָרבען מאַנסבילען, ווייבער, בחורים, מיידלאך און קליינע קינדער. מיר זיינען אָהן כחות געבליבען. צעהן אַ טאָג איז געווען אָהן אַ גוזמא. די אַלע פלעגען מיר אוועקפיהרען אויפ׳ן בית־עולם ,דאָרטען האָט מען זיי אויסגעלעגט אין טויטען־שטיבעל און מען האָט זיי געטאָן דאָס רעכט (אין די שטיבער האָט מען נישט געלאָזט), און נאָכדעם ערשט האָט מען זיי געבראַכט צו קבורה.

איינמאָל, ווען די „חברה" זיינען געווען שטארק פארמאטערט און האָבען שוין קיין כח נישט געהאַט צו גראָבען קברים, זיינען פארבליבען מתים אין טויטען־שטיבעל: אַ פּאָר מאַנסבילען, אַ פּאָר ווייבער און צווישען די ווייבער אַ קליין קינד, וועלכעס איז טאַקע געלעגען נעבען דער געשטאָרבענער מאַמען. מיט די מתים בין א י ך געבליבען. עס האָט געוואָלט מיט מיר נאָך איינער בלייבען, נאָר איך האָב איהם געזאָגט, אז ער מעג זיך געהן אהיים, אז איך האָב קיין מורא נישט.

ארום צוויי אזייגער ביינאַכט דערהער איך פּלוצים אַ קינדערש געוויין. איך בין צוגעגאַנגען, אָפּגעדעקט די טויטע ווייבער, און צווישען זיי האָב איך דערזעהן דאָס קינד מיט אַ פּאָר אָפענע, גרויסע, שווארצע אויגען, פון וועלכע עס האָבען גערונען טייכען טרעהרען. אַ פּאָר מינוט האָבען מיר זיך ביידע אָנגעקוקט:

איך — שווייגענדיג, און דאָס קינד — שרייענדיג מיט אויסגע־שטרעקטע הענטלאך צו מיר, — און זעהענדיג, אז איך ענטפער גאָרנישט, האָט עס צוריק אויסגעדרעהט דאָס פּנים׳ל צו דער מו־טער׳ס ברוסט, און איינגעגראָבען מיט אַלע כחות דאָס מיילכעל, צואַרבייטענדיג מיט די הענטלאך און פיסלאך, פון וואָס עס האָט זיך נישט איינמאָל א באַוועג געטאָן דער מוטער׳ס קאָפּ... דאָ האָב איך מיר שוין פאַרדראָסיג א טראַכט געגעבען: „נו, גענוג געקאָמאַנדעוועט, דו קליינער!”... און איך האָב עס מיט איין האַנט געגעבען א דרעה אָפּ פון דער געשטאָרבענער מוטער און די צווייטע האַנט האָב איך פעסט ארויפגעלעגט אויפ׳ן מיילכעל און אויפ׳ן נעזעל...

וויפיל איך וועל לעבען, וועל איך געדענקען די אויגען, וועלכע זיינען ווי פארגאָסען געוואָרען מיט בלוט, און ארויסגעקויקעלט זיך פון די לעכער ארויס, און האָבען גלייך אויף מיר געקוקט. דאָס גאַנצע פּנים׳ל איז פאַרבלויט געוואָרען. עס האָט זיך גע־וואָרפען, ווי אַן איבערגעהאַקטע שלאַנג, געדרעהט און געהויבען זיך ארויף און אראָפּ, און געשריגען מיט א פארשטיקט קול, און וואָס נעהנטער עס האָט געהאַלטען צום דערשטיקט צו ווערען, אַלץ מעהרער האָט מיר געקלאַפּט א געדאַנק, אז דאָס קינד איז א לעבעדיגס, און ווען עס איז שוין איינגאַנצען טויט געווען, איז שוין ביי מיר קיין צווייפעל נישט געווען, אז דאָס קינד האָט געלעבט... כאָטש — — — איך האָב עס אליין ארויפגעלייגט א טויטעס אויפ׳ן וואָגען...

די דריטע מעשה, וואָס מיר האָט געטראָפען, איז נאָך א סך שרעקליכער, ווי די ערשטע צוויי.

איינמאָל ווינטער ביינאַכט, האָט מען פון א דאָרף געבראַכט א מת אין שטאָדט. די קרובים פון דעם טויטען האָבען איהם געפיהרט פון שטוב צו שטוב, און קיינער האָט איהם נישט גע־וואָלט אריינגעהמען. און אָט האָב איך זיי גע׳עצה׳ט, זיי זאָלען דעם מת אוועקפיהרען אין טויטען־שטיבעל, און זיצען מיט איהם

נעהם איך זיך אונטער, אויב זיי וועלען מיר נאָר גוט באַלוינען. מיר האָבען זיך אויסגעדונגען אויף פינף רובעל. איך מיט די איבעריגע „חברה" האָבען דעם מת אַראָפּגענומען פון וואָגען, וועלכער איז געשטאַנען ביים טויער פון בית־עולם. מיר האָבען איהם אריינגעטראָגען אין טויטען־שטיבעל, אוועקגעלעגט דאָרטען אויפ'ן טאַפּטשאַן, אָנגעצונדען פיר גרויסע ליכט צוקאָפּענס, און זיי זיינען זיך אַוועק, ווינשענדיג מיר אַ גוטע נאַכט.

איך האָב מיך איינגעהילט אין אַ גרויסען טולופּ, אריינגערוקט די הענט אין די אַרבלען, און זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ קליין בענקעלע אַנטקעגען מת און געקוקט...

הינטער די ווענט האָבען גערוישט די בוימער. אויבען, אויף דעם שינדעל־דאַך, דורך די שפּאַרונעס, האָט זיך דורכגעשלאָגען דער ווינט און איז, דאַכט זיך, געלאָפען גלייך אויף די ליכט, וועלכע האָבען זיך דערפון שטאַרק געשמאָלצען, און איין עק, וואָס איז אַראָפּגעהאַנגען פונ'ם שוואַרצען צודעק אויפ'ן מת, האָט זיך לאַנגזאַם באַוועגט הין און צוריק.

איך האָב עס געפונען פאַר איבעריג... בין צוגעגאַנגען, אָנגענומען דעם עק און ארונטערגערוקט...

איך האָב נאָך, דאַכט זיך, דעמאָלט קיין שום מורא נישט געפיהלט, נאָר איך ווייס אָבער, אז נאָכדעם, ווי איך האָב ארונטערגערוקט דעם עק, וועלכער איז נאָכגעהאַנגען הינטער'ן מת, איז מיר עפּעס ווי גרינגער געוואָרען אויפ'ן הארצען, און נאָכדעם בין איך אָפּגעזעסען אַ שטיק צייט און, ווי פריהער, געקוקט אויפ'ן מת — אין ערגעץ נישט געקוקט, נאָר אויף איהם...

איך בין אָפּגעזעסען אַ שטיק צייט און דערפיהלענדיג, ווי עס הויבען מיר אָן צו פריהרען די פיס, האָב איך געפונען פאַר נויטיג, זיך דורכצוגעהן הין און צוריק. איך האָב עס באַלד געטאָן, און וואונדערליך: אז דער מת איז מיר געבליבען הינטער דער פּלייצע, איז מיר געוועזן עפּעס נישט אזוי, ווי ווען איך האָב איהם געזעהן אַנטקעגען; אַנטקעגען איז ער מיר אַנגענעהמער געוועזן, ווי ווען ער איז מיר געבליבען פון הינטען. און דאָך האָב

איך דערויף נישט געקוקט, נאָר פאַרקעהרט, אזוי ווי זיך אויף צו להכעיס, האָב איך דוקא געזעהן, ווי ווייט מעגליך, דער מת זאָל מיר אויסקומען פון הינטען. און וואָס איך האָב זיך מעהר צו להכעיס געטאָן, אַלץ מעהר האָב איך דערפיהלט דאָס נישט אַנגע־נעהמקייט, ווען ער איז מיר הינטער דער פּלייצע געבליבען און איהם שטאַרקער געפיהלט און מעהר געטראַכט וועגען איהם ווי ווען איך האָב געקוקט אויף איהם. האָב איך זיך מישב געווען: נאָך וואָס? בעסער לאָמיר אויף איהם קוקען, איידער צו טראַכטען פון איהם. און ס'איז מיר טאַקע גרינגער געוואָרען.

איך האָב דעם בר־מינן נישט געקענט, און מיר האָט זיך שטאַרק פאַרגלוסט איהם אָנצוקוקען, וואָס פאַר א פּנים ער האָט. איך בין גלייך צוגעגאַנגען צום מת און אָפּגעדעקט דאָס פּנים און איינציגווייז אָנגעהויבען צו באַטראַכטען די איינגעפאַלענע אויגען, דאָס האַלב־אָפענע מויל, די ווייסע צוקוטשמעטע באָרד און די געל־שוואַרצע צוקנייטשטע אויערען. און נאָכדעם, ווען איך האָב איהם שוין גוט באַטראַכט, האָב איך נאָך אַלץ געקוקט אויף איהם.

און דערפיהלט, אַז איך טו דאָ עפּעס א גרויסע זאַך — כאָטש, וואָס? — האָב איך מיר צוריקגעכאַפּט: איינמאָל האָב איך גע־זעהן א מת אין פּנים?

— דער רוח ווייסט עס! — האָב איך מיט א שמייכעל ווייטער געטראַכט, — וואָס איז דאָ פאַראַן מורא צו האָבען! א טויטער מענש קאָן נישט ריהרען מיט קיין אבר... א שטייגער לעבעדיגערהייד וואָלט איך מורא געהאַט פאַר אַזאַ אַלטען תרח?... און טויטערהייד?... גאָרנישט, א שטיק ערד און גענוג!

און כדי צו דערווייזען זיך אַליין, אַז איך האָב טאַקע קיין מורא נישט, איז מיר גאָר שפּעטער איינגעפאַלען א געדאַנק עפּעס צו טאָן מיט'ן טויטען. און איידער איך האָב נאָך באַטראַכט, וואָס צו טאָן, בין איך שוין נעבען איהם געשטאַנען, אָנגענומען א האַנט, זי אויפגעהויבען אין דער לופטען און זי געגעבען א לאָז אראָפּ.

עס האָט זיך דערהערט א קלאַפּ, א מאָדנער קלאַפּ, א פּראָסט

איז מיר איבערגעגאַנגען איבער'ן גאַנצען לייב, און דאָס האָט מיך שטאַרק פאַרדראָסען: וואָס איז עפּעס פאַר אַ מורא? פאַר וועמען, פאַר וואָס איז דאָ פאַראַן מורא צו האָבען? און אויף צו־להכעיס האָב איך דאָס זעלבע נאָך אמאָל געוואָלט טאָן, און ווי איך האָב נאָר אָנגענומען מיט מיין וואַרימער האַנט דעם טויטען'ס קאַלטע האַנט, האָב איך דערפיהלט אַ שרעקליכע קעלט אין די שפּיץ פינגער, און פון די שפּיץ פינגער האָט זיך מיר די קעלט צוגאָסען איבער'ן גאַנצען קערפּער.

ערשט נאָכדעם האָב איך עס געפונען פאַר איבעריג. איינ־מאָל געטאָן — גענוג.

די פריהערדיגע שטימונג האָט זיך ביי מיר אינגאַנצען געביטען. איך האָב דערפיהלט, ווי עפּעס אַ מין שוואַרצע שטילע אומעטיגקייט איז אויף מיר אָנגעפאַלען. איך האָב זיך אָנגעהויבען צוהערען צו דעם רויש פון די בוימער, צו דער שטילקייט אין טויטען־שטיבעל. דאָס האַרץ האָט ביי מיר שטאַרקער ווי געוועהנליך אָנגעהויבען צו קלאַפּען...

מיך האָט אָנגעכאַפּט אַ שרעקליכער פאַרדרוס אויף דעם אַל־טען; מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס איז נישט קיין מת, ווי אַלע מתים. נישט איינמאָל האָב איך שוין איינער אַליין גענעכטיגט מיט אַ מת (נישט אין טויטען־שטיבעל), און קיינמאָל האָב איך דאָס נישט געפיהלט, וואָס איצט. איך האָב זיך געשטאַרקט, זיך אוועקגעשטעלט אַ פּאָר טריט נעבען טויטען, בין צוגעגאַנגען, די ברוסט ארויסגעשטעלט און מיט אַן עקשנות'דיגען קול אויסגע־שריגען:

— אַלטער תרח! איך האָב פאַר דיר קיין מורא נישט!!!

און נאָכדעם, ווי איך האָב אָפּגעזאָגט די פּאָר ווערטער, האָב איך ערשט דערפיהלט, אַז איך האָב יאָ מורא.

איך בין געבליבען שטעהן ווי אַ פאַרגליווערטער.

ענדליך האָב איך זיך פון אָרט אָפּגעריסען, האָב אָנגעהויבען ארומצושפּאַנען מיט פעסטע טריט הין און צוריק אין דער לענג פון טויטען־שטיבעל, נאָר דאָס מאָל איז מיר עפּעס אויסגעקומען

משונה, הערענדיג מיינע טריט. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס זיינען פרעמדע טריט, נישט מיינע, און איך האָב דאָך ווייטער געשפּאַנט, פעסטער די טריט געשטעלט, אַזוי אַז יעדער טריט האָט זיך אָפּגעקלאַפּט אָן דער הוילער פאַרפרוירענער ערד. איך האָב ארומגעשפּאַנט אַזוי לאַנג, ביז וואַנען איך האָב געקענט, ד. ה. איך בין נישט מיד געוואָרען, נאָר איך האָב שוין מעהר קיין מוט נישט געהאַט ארומצוגעהן, און האָב זיך אַוועקגעזעצט.

אין עטליכע מינוט ארום האָט מיר עפּעס אַ שווינדעל געטאָן פאַר די אויגען, און דער טויטער מיטן שוואַרצען טאַפּטשאַן האָט זיך עפּעס אַזוי ווי אַ באַוועג געגעבען הין און צוריק. איך האָב זיך שטייף איינגעקוקט, און פון דעם אָנגעשטרענגטען קוקען אויף איין אָרט האָט מיר אָנגעהויבען טונקעל ווערען אין די אויגען, און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז פון׳ם מת צוגיסט זיך עפּעס אַ שוואַרצ־קייט אין יעדען ווינקעלע, און אַט־אַט וועט אינגאַנצען פינסטער ווערען...

איך האָב ברייט צועפענט די אויגען און דערזעהן די שוואַרצע ווענט, וועלכע איך האָב גאָר דאָרט ביז איצט נישט באַמערקט. פיר שוואַרצע ווענט האָבען מיך ארומגערינגעלט און אויבען דער שוואַרצער דאַך (קיין סופית איז נישטאָ) מיט די קראָקוועס, וועל־כע האָבען אַראָפּגעקוקט צום טויטען, און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז די ווענט מיט׳ן דאַך און דער מת האָבען צווישען זיך עפּעס אַ שייכות, אַז דאָס איז אַלץ איינס און דאָס זעלבע, און די אַלע פיהרען צווישען זיך עפּעס אַ מין געהיים שווייגענדיג געשפּרעך...

מיר איז פלוצים איינגעפאַלען:

— אַ שטייגער, וואָס וואָלט געווען, ווען דער אַלטער גיט זיך פלוצים אַ זעץ אויף?...

און אויף צו להכעיס, האָב איך שוין אליין צוגעגעבען:

— און וואָס וואָלט געווען, ווען ער שפּרינגט אַראָפּ? ווען ער לויפט ארויס אין דרויסען?...

איך האָב זיך צולאַכט...

עס זיינען אַוועקגעגאַנגען עטליכע מינוט. אין די עטליכע

מינוט האָב איך גאָרנישט געטראַכט און גאָרנישט געזעהן. מיינע געדאַנקען האָבען זיך ווי ערגעץ באַהאַלטען, ערגעץ זיך אַראָפּגעלאָזט טיף, טיף, ווי זיי וואָלטען זיך דאָרטען אָנגענומען מיט פרישע שרעקעדיגע זאַכען, און זיי זיינען ווירקליך באַלד ארויף ווי פון אַ פינסטערען קעלער ארויס און גלייך מיט זייער ארויפקומען האָט זיך מיר די וואַנט אַנטקעגען עפּעס אזוי ווי אַ הויב געגעבען, און ביי דער שוואַרצער ערד אונטער דער וואַנט האָט עפּעס אזוי ווי אַ ווייסע זאַך אַ שוועב געטאָן, ארויס פונ'ם טויטען־שטיבעל. דאָס זעלבע האָב איך באַלד באַמערקט אין פּראָפּיל ביי אַ צווייטער וואַנט...

איך האָב מיך באַשלאָסען, אַז איך זאָל פריי אומעטום קוקען, דוקא אהין, וואו מיר וועט זיך עפּעס דאַכטען, און געוועהנליך דאָרט, וואוהין איך האָב געקוקט, האָב איך גאָרנישט געזעהן, און געזעהן האָב איך נאָר דאָרטען, וואוהין איך האָב נישט געקוקט...

איצט האָט זיך מיר מיט אַן אמת אָנגעהויבען דאַכטען, אַז דער אַלטער פּראַוועט מיט מיר קונצען... ווער ווייס איהם דאָרטען, וואָס ער אַרבייט־אויס, אזוי שטיל ליגענדיג אונטער'ן שוואַרצען צודעק ?... ווער ווייס, צו דאָ טאַנצען נישט ארום מיר הונדערטער טויזענטער שדים, וועלכע לעבען אויף מיט'ן מענשען'ס טויט, און אויב עס איז אפילו נישט אזוי, איז שוין גענוג, אַז מיר האָט זיך עס דעמאָלט געקענט דאַכטען, אַז איך האָב דעמאָלט אין דעם געקענט גלויבען.

מיר איז אפילו איינגעפאַלען, איך זאָל אָפּרעקען דעם אַלטען און קוקען אויף איהם, אפשר וועל איך עפּעס באַמערקען, נאָר איך האָב קיין מוט נישט געהאַט דאָס צו טאָן. האָב איך אזוי געקוקט, שטאַרק געקוקט, און קוקענדיג, האָב איך געפיהלט, ווי עס וואַקסט אין מיר אַ שרעקליכע שנאה צו דעם אַלטען. אַלע מיינע מוסקולען האָבען זיך אָנגעשטרענגט, האָבען זיך צוגעגרייט צו אַ מלחמה...

איך האָב געקוקט און געוואַרט...

מיר האָט עפּעס ווידער אַ שווינדעל געטאָן פאַר די אויגען,

און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דער טויטער האָט אַ ריהר געטאָן מיט אַ האַנט.

איך האָב זיך איינגעקוקט.

גאָרנישט.

אין אַ פּאָר מינוט אַרום:

דאָס שטיק, וועלכעס איז אויסגעקומען אויפ'ן טויטען'ס האַרץ, האָט זיך אַ הויב געטאָן.

איך האָב געוואַרט...

אַ פוס האָט אַ ציטער געטאָן...

איך האָב זיך אויפגעהויבען פון בענקעל.

עס זיינען אַוועקגעגאַנגען עטליכע מינוט. איך האָב געוואַרט און האָב גאָרנישט געזעהן. איך האָב שוין, דאַכט זיך, אפילו אויפגעהערט מורא צו האָבען, נאָר פּלוצים האָב איך באַמערקט, ווי דער קאָפּ האָט זיך אַ הויב געטאָן...

— גענוג!!!

איך האָב געכאַפּט דאָס בענקעל אין דער האַנט, בין צו גלייך צו איהם, און — טראַך, טראַך איבער'ן קאָפּ!...

איהר האָט געזעהן די הילצערנע מצבות מיט די פּלאַטשיגע קיילעכיגע קעפּ? אָט אַזאַ מין פּלעצעל האָב איך פון זיין קאָפּ געמאַכט...

צי האָט ער טאַקע געלעבט, צי מיר האָט זיך עס נאָר אויסגעדאַכט — איך ווייס עס עד היום נישט...

דעם אַלטענס טויט.

גאַנץ פריה שרייט שוין די שנור צום אַלטען שוואָער אויפ'ן אויוועז ארויף, ער זאָל געהן געבען עסען די גענז.

דאָס איז דעם אַלטענס איינציגע ארבייט. דער אַלטער הויבט אויף דעם גרויען קאָפּ זיינעם, וועלכער גרייכט ביז דער קייטיגער סטעליע ארויף. זיצט אַ פּאָר מינוט און קוקט אין דער קאַלטער גרויסער קיך אראָפּ.

גאַנצע טעג ליגט דער אַלטער אויפ'ן אויוועז. כאָטש הייצען הייצט מען פון פרייטאָג צו פרייטאָג, דאָך האַלט זיך דאָרטען צווי־שען די שמאַטעס, מיט וועלכע מען דעקט שבת צו די טיי, אַ ליבע וואַרימקייט. אַ שטילע, ליבע וואַרימקייט רוהט דאָרטען, ווי אַ שטיקעל נשמה פונ'ם שבת וואָלט זיך דאָרטען באַהאַלטען אין אראָפּגעקוקט צוזאַמען מיט'ן שטילען אַלטען שמואל נתנ'ען אין דער וואָכענדיגער שטוב אריין, אויף דעם נאַקעטען, רויט־געפאַרב־טען טיש, אויף די פאַרפרוירענע בייזע פענסטער. אַמאָל פאַלט פונ'ם אויוועז אראָפּ אַ שטילער זיפץ, וועלכער לאָזט זיך קוים הע־רען אין דער גרויסער קיך, און עס דאַכט זיך, אַז ניט דער אַלטער האָט אַ זיפץ געטאָן, נאָר דער זיפץ געהט פון ערגעץ, געהט, ווי פון אַ שוואַרצען קוימען ארויס...

אין קיך איז נאָך טונקעל און אויפ'ן אויוועז פינסטער. דער אַלטער שלעפּט פון צוקאָפּען זיין צוריסען אַנטאָן ארויס און מיט אַ מאָדנער פאַרטראַכטקייט טאַפּט ער יעדעס שטיקעל, איינגעראָ־בענדיג אין דעם זיינע אַלטע קאַלאַמוטנע אויגען. ער טוט זיך קרעכ־צענדיג אָן, און הויבט פּאַמעליך אָן אראָפּצולאָזען די פיס. זיי בלייבען אויף עטליכע סעקונדען הענגען און עס דאַכט זיך, אַז דאָס זיינען קיין פיס נישט, נאָר אַ פּאָר אַלטע הויזען הענגען

אויפ'ן אויוועז און טריקענען זיך. נאָר אָט באַווייזט זיך דער צווייטער האַלבער קערפּער און דער אַלטער גרייכט שוין מיט די פּיס ביז'ן טאַפּטשאַן. ער גיט זיך איננאַנצען אַ טרייסעל פון קעלט, ער וואַרפט אַ ברוגז'ן קוק אויף דעם פאַרפרוירענעם קיך־פענסטער און קריכט פונ'ם טאַפּטשאַן אויף דער ערד אַראָפּ.

— נו!! — שרייט ווידער די שנור פון שטוב אַרויס.

דער אַלטער ווערט ריהרעוודיגער, גיט זיך אַ גיס אָפּ נעגעל־וואַסער, און שעפּטשענדיג שטיל „מודה אני" בויגט ער זיך איין צום מולטער, וועלכער שטעהט שוין גרייט דאָרטען מיט עסען פון אַלע מינים פּאַרמישעכטסען, הויבט איהם קרעכצענדיג אויף, און לאָזט זיך געהן אין שטעלעכעל מיט גרויסע, נאָר פּאַמעליכע טריט.

די גענז, הערענדיג אַ טיר עפענען, מאַכען אַ ליאַרעם, און צוגעהענדיג צו זיי ווערען זיי נאָך שרייענדיגער, ציהען איינע איבער דער אַנדערער די לאַנגע העלזער, שטופּען זיך איינע פאַר דער אַנדערער און וואַרפען די קעפּ פון דער שטייג אַרויס.

אויפ'ן אַלטענ'ס געזיכט ווייזט זיך אַ שמייכעל. איהם טוט שטאַרק הנאה, וואָס די געגנז מאַכען איהם אַזאַ „אָוואַציע".

ער שטעלט זיי אַוועק דאָס עסען, און איינס נאָך דאָס אַנדערע וואַרפען זיך רויטע פּיסקעס אין מולטער אַריין. דער אַלטער זעצט זיך אַראָפּ, קוקט שמייכלענדיג ווי זיי עסען, און ווען איינע הויבט זיך אָן צו ווערגען, זאָגט ער צו איהר מיט אַ ווייכער שטים:

— אַ, דו שעלמאַ דו, ווער הייסט דיר כאַפּען?

נאָר איינע אָן אַלטע קראַנקע גאַנז שטעהט דאָרטען אין אַ ווינקעל שטייג און קוקט טרויעריג מיט אָן אַראָפּגעלאָזטען קאָפּ, ווי די חבר'טאָרינס איהרע עסען, ווייל זי, נעבאָך, האָט קיין כח נישט זיך דורכשטופּען און עפּעס אויך כאַפּען אין פּיסק. דעם אַלטען טוט וועה דאָס הארץ קוקענדיג אויף דער גאַנז. ער קוקט זיך איין אין איהר, וויל וויסען, וואָס איהר פעהלט, אַז זי איז קראַנק ווייסט ער. נאָר איהם וואָלט זיך שטאַרק געוואָלט וויסען, וואָס דער גאַנז טוט וועה. ער פאַרקאַטשעט דעם אַרבעל, שטופּט אַריין די האַנד אין שטייג אַריין און שטופּט איהר צו צום מול־

טער. די גאַנז גיט אַ פּיק, שלינגט לאַנגזאַם אַראָפּ, און ווי אָהן חשק לאָזט זי דעם פּיסק ווידער אין מולטער אַריין. דער אַלטער־זעהט, אַז זי עסט אָהן חשק, שאַרט ער איהר צו וואָס מעהרער קאַרטאָפליעס. ער ווייס, אַז דאָס האָבען גענז בעסער ליב; נאָר אויך דאָס עסט זי אָהן חשק.

זי וועט פּגר'ן... טראַכט ער פאַרזאָרגט.

דעם אַלטען ווערט ענדליך קאַלט, און ער גיעהט מיט אַ טרויעריג האַרץ צוריק אין שטוב אַריין און קריכט אַרויף אויפ'ן אויווען.

ער טראַכט פון דער גאַנז, און פון דער גאַנז קומט ער אַרויף אויף זיך: ער איז שוין אַן אַלטער, ער וועט אויך אין גי־כען שטאַרבען. ער פּיהלט דאָס, ער פּיהלט, ווי פון טאָג צו טאָג ווערט ער שוואַכער... און וואָס וועט ער זאָגען פאַר'ן בית דין של מעלה?... אַז ער איז יונגער געווען, האָט ער מעהרער כח געהאַט גאָט צו דינען. ער פלעגט לערנען משניות, אָפּזאָגען אַ פּאָר ספרים תהלים פאַר'ן דאַווענען, היינט די לעצטע יאָהרען האָט ער דערצו קיין כח נישט, און צוויי־טענס, זעהט ער נישט אויפ'ן אויווען. תהלים קען ער אַפילו אויסענווענדיג, נאָר אַן אומגליק: ער האָט גאָר באַקומען חולשת הלב. גאַנץ פריה קלעמט איהם שוין דאָס האַרץ. די שנור האָט מיט איהם צו טאָן: אַזאַ אַלטער און זאָל אַזוי להוט זיין נאָך דער קישקע. ער איז אַפילו נישט בייז אויף איהר. זי איז גערעכט. ער ווייסט, אַז ער איז דאָ אַן איבעריגער. ער האָט שוין זיינס אָפּגעלעבט...

זיינע געדאַנקען פאַרטיגען זיך אָפּ מיט איהם און קערען זיך צוריק אום צו דער קראַנקער גאַנז. אַפילו מיט צוגעמאַכטע אויגען זעהט ער, ווי זי שטעהט מיט אַן אַראָפּגעלאָזטען פליגעל, אַ קווי־טיגע, אַ פאַרשמירטע. די שנור האָט איהם שוין אַ פּאָר מאָל גע־זאָגט, אַז מען דאַרף זי קוילען. נאָר ער האָט איהר דערפון אָפּ־געשלאָגען, פאַרזיכערענדיג, אַז זי וועט נאָך געזונד ווערען — כאָטש ער ווייסט, אַז סוף כל סוף וועט מען זי דאָך קוילען. איהם טוט שטאַרק וועה דאָס האַרץ פאַר איהר, ער האָט אַליין אויך

מורא, אַז זי וועט פּגר'ן. דאָס פּגר'ן שטעלט זיך איהם פאָר אַ סך ערגער, ווי דאָס קוילען. און נישט איינמאָל, ווען ער געהט געבען די גענז עסען, ריכט ער זיך צו טרעפען זי איבערגעקעהרט מיט די פיסלאַך ארויף. אַז זיי לאָזען איהר צום עסען נישט צו, איז ער שטאַרק בייז אויף די גענז. ווען זי זאָל כאָטש עסען... ווען עס וואָלט געווען זיין שטוב, טראַכט ער טרויעריג, וואָלט ער זי אַריינגענומען אין קיך אריין און וואָלט איהר דאָ געהאַלטען, ביז זי וואָלט געזונד געוואָרען... דאָרטען מוז איהר זיין קאַלט. און איהם שטעלט זיך פאָר, ווי זי שטעהט נעבאַך איינע אליין אין אַ ווינקעל, שטעהט און שווייגט... און ביינאַכט נעבאַך אין דער פינסטער... קראַנק אין דער פינסטער... איהם טוט שטאַרק וועה דאָס האַרץ פאַר דער גאַנז. ער פיהלט, אַז דאָרטען שטעהט באַזונדער פון אַלע גענז אַזאַ מין עלענדער נפש, ווי ער איז.

זיצט אַזוי דער אַלטער אויפ'ן אויווען און טראַכט. שטילע, פוילע געדאַנקען קריכען פּאַמעלאַך איינער אויף דעם אַנדערען, דאָקוטשען און לאָזען איהם נישט רוהען. זינט ער האָט באַמערקט די קראַנקע גאַנז, האָט ער שטאַרק אָנגעהויבען טראַכטען וועגען טויט — טראַכטען פון איהם מיט אַ ביטערער זיסקייט. דער גאַנז'ס פּגר'ן מיט זיין טויט פלאָנטערען זיך ביי איהם צוזאַמען אין זיין אַלטען שוואַכען מוח. אָט, דאַכט זיך, האָט ער נאָר גע־טראַכט פון זיך, נאָר פּלוצים כאַפּט ער זיך, אַז ער טראַכט גאָר פון דער גאַנז. נאָר די שרעק פאַר זיין טויט בלייבט דאָרטען שטעהן אין אַ ווינקעל, און דערפאַר טראַכט ער וועגען דער גאַנז'ס פּגירה מיט דער זעלבער מורא, ווי פאַר זיך, און דערפאַר טאַקע האָט ער נאָך מעהרער אָנגעהויבען טראַכטען, ווי אַזוי אָפּצוהיטען די גאַנז, זי זאָל נישט פּגר'ן — אַז די גאַנז וועט נישט פּגר'ן, וועט ער פאַר זיך עפּעס ווי רוהיגער ווערען...

ביינאַכט. אַלע שלאָפען שוין געשמאַק. נאָר דער אַלטער שמואל נתן ליגט אויפ'ן אויווען, האַלט פאַרמאַכט די אויגען און דורכ'ן שיטערען שלאָף זעהט ער מאָדנע בילדער. ער הערט אפילו,

ווי דער ווינט רייסט די קליאַמקע פון דער טיר און דאָך עפענט ער די אויגען נישט. ער איז גיכער פאַרטראַגען, ווי ער שלאָפט. ענדליך כאַפט ער זיך אויף. ער פיהלט, אַז עפּעס איז דאָ מיט איהם פאָרגעקומען, נאָר ער ווייס נישט וואָס. איהם דאַכט זיך, אַז ער האָט עפּעס געזעהן און געהערט און קען זיך עס נישט דער־מאָנען. ער הערט, ווי דער ווינט קוויטשעט יאָמערליך אין פענס־טער. ער האָט דאָס פריהער אויך געהערט, נאָר עפּעס אַנדערש איז דאָס אויסגעקומען. ער הערט זיך טיף איין אין ווינט און הערט דאָרטען עפּעס נאָך אַזעלכעס, וואָס ער הערט נישט... און איהם דאַכט זיך, אַז די שנור שרייט, ווי ערגעץ פון ווייט מיט אַ פאַרדומפּטען קול:

— שוועער !!!... שוועער !!!...

מיט אַ קלאַפּענדיג האַרץ הערט ער זיך איין אין דעם קול, נאָר מעהר הערט ער שוין נישט שרייען „שוועער". דאָס קול איז אָבער דאָס זעלבע, ווי עס האָט פריהער „שוועער" געשריגען. און ער שטעלט זיך שוין אַליין פאָר, אַז דאָס שרייט מען:

— שוועער !!! שוועער !!!

ער האָט דאָס קול דערקענט...

. . . דאָס איז זיין געשטאָרבענער שנור'ס קול... און איהם דאַכט זיך, אַז עמיצער האָט איהם לייכט מיט אַ קאַלטען פינגער אָנגעריהרט...

דער אַלטער האָט זיך אויפגעזעצט און האָט זיך געוואָלט דערמאָנען: צי האָט זיך דאָס איהם גע'חלומ'ט, צי האָט ער דאָס געהערט אויף דער וואָהר? פונ'ם שטעלכעל האָט ער דערהערט אַ געגעריי פון די גענז. און דעם אַלטען איז מיט אַמאָל איינגע־פאַלען, אַז די גאַנז איז גע'פּגר'ט...

אַ פּאָר מינוט איז דער אַלטער געבליבען זיצען פאַרטיפט אין שוואַרצע געדאַנקען; דאַן האָט ער זיך געלאָזט אַראָפּקריכען פונ'ם אויווען, האָט אָנגעטאָפּט אויפ'ן קוימען די שוועבעלאָך, אָפּגעזוכט אויפ'ן פריפּעטשיק אַ שפּענדעל, דאָס אָנגעצונדען און איז אין שטעלכעל אריין...

די פינסטערקייט איז פון דאָרטען, ווי אַ שד, ענטרונען גע־וואָרען. די בהמה, וועלכע איז דאָרטען אין אַ ווינקעל געשטאַנען און געדרימעלט, האָט געגעבען אַ דרעה אויס דעם קאָפּ און האָט בהמה'ש־פאַרוואונדערט אָנגעקוקט דעם אַלטען. די גענז האָבען אַלע מיט אַ מאָל ארויסגעלאָזט אַ ווילדען געשריי. דער אַלטער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט מיט'ן שפּענדעל פייער אין דער רעכטער האַנט און האָט פאַרקוקט אין שטייג אריין. די קראַנקע גאַנז, וועלכע איז פריהער געזעסען, האָט זיך קוים מיט מאַטערניש אויפ־געהויבען, ווי זי וואָלט דעם אַלטען כבוד אָפּגעגעבען, און האָט, פאַרדרעהענדיג דאָס קעפּעל, מיט איין אייגעל אויפ'ן פייער גע־קוקט. אַלע גענז האָבען געליאַרעמט, געצויגען די העלזער איינע איבער דער אַנדערער און האָבען זיך געביטען מיט די ערטער, רייבענדיג, דריקענדיג איינע דער צווייטער. די קראַנקע גאַנז האָט זיך אַלע מאָל געגעבען אַ זעץ אַראָפּ, ווען איינע פון די גענז האָט איהר אַ שטופּ געגעבען. אַלע גענז האָבען פאַר איהם מורא געהאַט, און ענדליך האָבען אַלע זיך צונויפגעקוועטשט אין איין קופּע, נאָר די זייט, נעבען וועלכער דער אַלטער איז געזעסען, איז איינגאַנצען לעדיג געבליבען. דער אַלטער האָט אריינגעשטעקט די האַנט און געגלעט דער קראַנקער גאַנז, און זיי האָבען זיך אַלע מאָל ליבליך איבערגעקוקט: זי אויף איהם מיט איין אויגעל, און ער אויף איהר מיט ביידע אויגען; ביידע האָבען זיך אזוי אָנגע־קוקט אַ פּאָר מינוט... און געדאַכט האָט זיך, אַז ביידע עלענדע נשמות רעדען זיך איבער אויף שטום־לשון, ביידע פאַרשטעהען זיך, פיהלען איינס דאָס צווייטע...

דער אַלטער האָט זיך ענדליך אויפגעהויבען. ער איז אָפּגע־גאַנגען עטליכע טריט, איז אַ פּאָר מינוט געשטאַנען און אַ קוק געגעבענדיג אויפ'ן שפּענדעל, ווי עס האַלט שוין ביים אויסגעהן, האָט ער שוין געגעבען אַ שפּאַן אויף אין שטוב אריינצוגעהן; נאָר אין דער סעקונדע איז איהם איינגעפאַלען, ער זאָל די גאַנז פון דאָרטען ארויסנעהמען. ער איז צוגעגאַנגען צו דער שטייג, גע־

עפּענט פון אויבען דאָס טירעל און האָט די גאַנז ביי אַ פליגעל אַרויסגעשלעפּט.

דאָס פייער האָט זיך מיט אַמאָל אויסגעלאָשען און דער אַל־טער איז מיט דער גאַנז אין דער פינסטער געבליבען.

די גאַנז האָט זיך שווער געוואָרפען, נאָר נישט געשריגען. מיט'ן אַראָפּגעהאַנגענעם פליגעל האָט זי איהם אין די פיס גע־קלאַפּט...

דער ווינט האָט געיאָגט דורך די שפּאַרונעס. אויף טייל ערטער האָבען זיך אין פינסטערען שטאַל אָנגעזעהן ווייסע, לאַנגע שטיקער שניי. אויבען, ערגעץ אונטער'ן דאַך, האָט עפּעס אַלע מאָל אַ קלאַפּ געגעבען און שטיל געבליבען. דאָס היי, וועלכעס איז אויבען געלעגען אויף די שיטער אויסגעלעגטע לאַנגע פלעקער, האָט שטיל געשורשעט, ווי עטליכע מענשען וואָלטען זיך גע־סוד'עט...

דער אַלטער האָט זיך געלאָזט געהן, אויסשטרעקענדיג איין האַנט אין דער לופטען, און געוואָלט אָנטאַפּען די טיר; נאָר אויף דעם אָרט פון דער טיר האָט ער, ווי איהם האָט זיך געדאַכט, אַ קאַלטע האַנט אָנגעטאַפּט. ער האָט אָנגעהויבען לויפען, און גע־דאַכט האָט זיך איהם, אַז ער לויפט ערגעץ ווייט־ווייט, איבער בערג און איבער טאָלען, און ער הערט די זעלבע שטימע: „שווער!" און די שטים געהט ווי פון דער ערד אַרויס, און קלינגט ווייט און הויך, און ווערט וואָס אַמאָל צו איהם נעהנטער און נעהנטער, און טויזענטער רוחות טראָגען איהם אין אַ ווייטער געדיכטער פינ־סטערניש, טראָגען איהם און פּאַטשען איהם מיט די פליגעל, קוויי־טשען און שרייען, שקראַבען איהם מיט די נעגעל און רייסען איהם... ציהען און שלעפּען איהם אַראָפּ, אַראָפּ... נאָך אַ שלעפּ און נאָך אַ ציה, און ער פאַלט אין אַ טיפען, פינסטערען אָפּגרונט...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

פאַרטאָג האָט זיך באָבע אויפגעכאַפּט און האָט אונרוהיג געוועקט דעם מאַן:

— יענקעל, דו שלאָפסט? איך וואָלט געמעגט שווערען, אז עמיצער איז געוועזן ביי די געגנז.

— געוועזן ביי די געגנז? — פרעגט יענקעל, דער מאַן, איהר איבער.

— איך וואָלט געמעגט שווערען, אז עמיצער איז געוועזן ביי די געגנז, — האָט זי דאָס צווייטע מאָל איבערגע׳חזר׳ט. — אזוי ווי דורכ׳ן שלאָף האָב איך געהערט עפּעס א רויש, ווי עמיצער וואָלט ביי די געגנז געוועזן...

— א גנב? — פרעגט יענקעל איראָניש.

— דו מעגסט לאכען, נאָר איך זאָג דיר, אז עמיצער איז ביי נאכט ביי די געגנז געוועזן.

— א שאָד?...

באָבע האָט זיך אויפגעהויבען, זיך אויף־גיך אָנגעטאָן, גע־נומען דאָס לעמפּעל, וועלכעס איז געשטאַנען אויפ׳ן טיש האַלב־איינגעדרעהט, און איז אין שטעלכעל אריין.

באָבע האָט א שרעקליכע סצענע דערזעהן: דער אַלטער איז געלעגען אין מיטען שטאָל מיט צוויי גרויסע גלעזערנע אויגען, מיט צושפּרייטע הענט. אין איין האַנט האָט ער פעסט געהאַלטען ביי א פליגעל די גאַנז, וועלכע איז אויך, ווי דער אַלטער, געלעגען אָהן א סימן פון לעבען...

מורא.

א חבר האָב איך געהאַט, וועלכער פלעגט תמיד דערפון ריידען.

איינמאָל, אין א ווארעמער זומער נאכט, האָב איך איהם מיט געוואלט ארויסגעשלעפּט אין דרויסען אַרויס, האָב איהם גענומען אונטערן ארים, און ער, ווי ער וואָלט געזוכט שוץ ביי מיר, האָט זיך צו מיר צוגעטוליעט און זיך צערעדט:

— מורא! וואָס איז עס?... מורא, זאָגט מען, נעמט זיך פון פאַנטאַזיע; ס'הייסט פון דעם, וואס מ'שפּייזט קינדער פון קליין־ווייז אויף מיט נארישקייטען, ווי שדים, מתים, און נאָך אזעלכע אבערגלויבענס; ווען מורא וואָלט ווירקליך זיין נישט מעהר, ווי דאָס, וואָלט איך דער ערשטער נישט באדארפט מורא האָבען, ווייל מיינע עלטערן זיינען נישט קיין פאַנאַטישע און זיי האָבען זייערע קינדער קיינמאָל פון אזעלכע זאַכען אפילו נישט דערמאָנט. איך זאָג, אז מורא, פּחד, איז א סך טיפער, ווי מ'פארשטעהט עס — אזוי אזוי פיל טיף, אז מ'קען עס אזש נישט פארשטעהן...

ער איז אויף א מינוט אנשוויגען געווארען און האָט ווייטער געזאָגט:

— דו פארשטעהסט? אָט נעהם א געלערענטען מענשען און שטעל איהם אוועק מיט א פּראָסטען פּויער און הער זיך צו צו זייער געשפּרעך. דער געלערענטער וועט איהם זאָגען, אז עס איז נישטאָ קיין גאָט און דער פּויער וועט זאָגען, אז עס איז דאָ. דער פּויער זאָגט עס, ווייסט ער עס פעסט, אז עס איז דאָ; ווייל וואר־זשע דען האָט די וועלט באשאפען? פון וואנען האָט זיך פאָרט אַלץ גענומען? און דער געלער'ענטער האָט איהם

שוין נישט וואָס צו ענטפערען, ווייל ער ווייסט א סך און ווייסט ערשט גאָר נישט. ס'איז דאָך נאָך ווינציג, וואָס ער ווייסט, אז עס איז קיין גאָט נישטאָ. וואס דען איז דאָ? און אז עס איז עפּעס יא דאָ, קען ער דאָך נישט אָפּלייקענען. און דאָס לעבען בלייבט דאָך פאר דעם געלערנטען, פאר'ן פארשטענדיגען — אן אייביגע פינסטערניש. דאָס לעבען איז פאָר אונז א געהיימע זאך און אַלץ וואָס געהיים — שרעקט. דו פארשטעהסט?

דער פאַנאַטיקער האָט מורא פאר מתים, פאר שדים און דער באוואוסטזיניגער האָט גלאַט מורא. וועמעס שרעק איז גרעסער? דער ערשטער ווייסט כאָטש אלץ, פאר וואָס ער האָט מורא; די פאנטאַזיע שטעלט איהם פאָר א מת, אַ שד, ער זעהט געשטאַלטען. דעם צווייטען, דאַגעגען, שרעקט דאָס טיפע, דאָס געהיימע. דאָס איז שוין א שרעק אָהן בילדער. די פאנטאזיע איז שוין דאָ צו שוואך, זי זאָל עפּעס קענען מאָלען...

אין אַ מינוט אַרום:

אָט קוק אָן די נאַכט, הער זיך צו צו דער שטילקייט... ליגט דאָ נישט עפּעס גרויזאמעס, שרעקליכעס?...

פארשטעהסט? נ אַ כ ט און ש ט י ל ק י י ט . . . מיר דאכט זיך, — וועסט לאַכען — אַז דאָס איז עפּעס א מין אייביג-פארליבט שרעקליך פּאָר, און פון דעם פּאָר ווערען געבוירען... משחיתים! אָט ווינציג, ווינציג, נאָך ערגערס, ס'האָט קיין וואָרט נישט!...

פּרוב אמאָל געהן איינער אליין ביי נאכט און נישט זיין טרויעריג. פאר וואָס? האָסט דאָך פאר קיין שדים מיט קיין מתים קיין מורא נישט — וואס זשע דען שרעקט דיך? וואס וואַרפט אויף דיר א טרויער ארויף?

אָ, מיין פריינד, ווען דו וואָלסט וויסען, ווי מיר ווערט אויפ'ן הארצען, ווען עס הויבט אָן צופאלען די נאַכט... און וואס עפּעס איך? קוק זיך צו צו יעדען איינציגען, אויב זיי ווערען נישט טרויעריגער פאַרנאַכט, ווי זיי זיינען געווען דעם גאנצען טאָג. געזיכטער שיינענדיגע, פרעהליכע ווערען פארנאַכט פאר'מרה'-

שחורה'ט. יאָ, זיי באַמערקען עס נישט, זיי גיבען עס קיין באַדייטונג נישט צו. אָבער זיי פיהלען דאָך!... פאַרוואָס איז דאָס? צי קענען מיר זיך נאָך אַלץ נישט צוגעוועהנען צו דער נאַכט, צו דער פינסטערניש?... נאָך יעדען טאָג האָבען מיר דאָך אַ נאַכט, פאַר וואָס איז זי דאָך אַזוי שרעקליך?...

נאָך אַ קורצער פויזע האָט ער זיך פּלוצלונג ווי פון עפּעס ערוואַכט:

זאָג מיר, איך בעט דיך, פאַר וואָס שטאַרבט מען אַממייסטען ביינאַכט? פאַרוואָס ווערט תמיד אַ קראַנקען ערגער, ווי די נאַכט הויבט אָן צוצופאַלען?... נאָר הער אויס. נישט דאָס, נישט דאָס האָב איך געוואָלט זאָגען, עפּעס אַנדערש... אַ יאָ, פאַרוואָס, אַז ס'שטאַרבט אימיצער אין אַ קליין שטעדטעל, דערוויסען זיך באַלד אַלע. ס'הייסט נישט מ'דערוויסט זיך, נאָר מ'דערפיהלט... אַ פאַקט פון זיך אַליין: איך דערפיהל תמיד, ווען עס שטאַרבט אימיצער. איך קען דיר נישט איבערגעבען, ווי אַזוי איך דערפיהל עס, ווייל איך ווייס עס אַליין אויך נישט. נאָר פון איינמאָל, פון איינמאָל קען איך דיר עטוואָס איבערגעבען. עטוואס — אָבער נאָך נישט אינגאַנצען.

ווינטער איז עס געווען, אין אַ שוואַרצער, שטילער נאַכט. אָט פון יענע שטילע ווינטער נעכט, ווען ס'איז נישט וואַרעם און נישט קאַלט, נאָר עפּעס אַ מין אומעטיגע גלייכגילטיגע פינסטערניש פּרעסט די ערד און עס דאַכט זיך, אַז דאָס איז גאָר קיין נאַכט נישט, נאָר אַ טאָג אַ געשטאָרבענער ליגט איבער דער וועלט צושפּרייט, אַ געשטאָרבענער טאָג ליגט אָהן אַן אָטעם. פיהלסט יעדע באַוועגונג דיינע, הערסט ווי עס קלאַפּט אַזוי אומרוהיג דאָס האַרץ, ווי עס וואָלט זיך פאַר דעם גרויסען ריזיגען שוואַרצען מת געשראָקען. און אָט אין אַזאַ מין נאַכט בין איך מיר איינמאָל אין שטוב געזעסען. ווען איך בין אַהיים געגאַנגען איז שוין געווען אַרום צוויי אַ זייגער. איך בין געגאַנגען אויף דער שוואַרצער, לאַנגער סטעזשקע, וועלכע איז ווי אַ שוואַרצע לאַנגע סטענגע איבער דעם ווייסען שניי געלעגען און האָט זיך

אזוי אָוועקגעשלענגעלט ווייט, און דאָרטען צונויפגעגאָסען מיט דער שוואַרצער, שטילער נאַכט.

און מערקווירדיג אָט די שוואַרצע סטעזשקע, וועלכע עס האָבען לעבעדיגע מענשען בייטאָג אויסגעטרעטען, האָט אויף מיר אַ שלעכטען, טרויעריגען איינדרוק געמאַכט און איך האָב מיר עפּעס ווי בעסער דערפיהלט, ווען איך בין אראָפּ פון איהר און זיך געלאָזט געהן אויפ׳ן שניי, וועלכער האָט פויל געקרעכצט אונטער מיינע פיס. אָפּגעהענדיג אַ שטיק וועג, האָב איך אין דער שטילער, רוהיגער שוואַרצער נאַכט עפּעס אומרוהיגעס דערפיהלט. דאָס האַרץ האָט עפּעס אַזוי שטיל אָנגעהויבען צו קלאַפּען און אַזוי געהענדיג איז מיר אַנטקעגען פון אַ קליין געסעלע עפּעס אַ לאַנגס און אַ שמאָלס אַרויסגעלאָפען. שטיל איז עס אַרויסגעלאָפען, ווי אַ שטיקעל נאַכט וואָלט זיך פון דאָרטען אָפּגעריסען און ערגעץ צוריק פארשוואונדען געוואָרען.

איך האָב מיך אָנגעשטויסען, אַז דאָס דאַרף זיין אַ הונט און דאָך האָט עס מיר נישט גרינגער געמאַכט די שרעק, ווייל איך וואָלט בעסער געוואָלט דעם הונט הערען בילען. דאָס, וואָס ער איז אַזוי שטיל אַרויסגעלאָפען און אַזוי שטיל פאַרשוואונדען געוואָרען, האָט אויף מיר אַן אימה אָנגעוואָרפען. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז ער האָט שטייף אין די ציין אַ גרויסען שוואַרצען סוד פון געסעל אַרויסגעטראָגען און איז מיט איהם נעלם געוואָרען. אין אַ פּאָר מינוט ארום ערשט האָב איך אַ טרויעריג בילען דערהערט, אַזאַ מין טרויעריגעס, — מיר האָט זיך געדאַכט, אַז די שוואַרצע, שטילע נאַכט האָט זיך פּלוצלונג מיט אַמאָל צעוויינט, צעוואָיעט אויף אַ הינטיש קול. אַ קורצער ווידער־קול האָט זיך ווייט געלאָזט הערען און איז באַלד שטיל געוואָרען. דאָס איז אָבער געווען אַ שרעקליכע שטילקייט; איך האָב געפיהלט, אַז אָט באַלד וועט זיך עס מוזען איבער׳חזר׳ן; איך האָב קיין אנדער זאַך נישט געקענט ערוואַרטען, אויסער דעם געשריי, וואָס איך האָב נאָר וואָס געהערט און אפשר נאָך אַ גרעסערען, און ווירקליך: אין אַ פּאָר מינוט ארום האָב איך דאָס זעלבע

בילען נאָך אַמאָל דערהערט און באַלד האָט זיך פון ערגעץ אָפּ־גערופען א צווייטער הונט, א דריטער און א פערטער — אַלע מיט ביטערע, קלאָגענדיגע קולות, און פּלוצלונג אין מיט'ן דערי־נען א מעכטיגער קרעה פון אַ האָן:

קאָקע־רי־קע־רו־או־או!!!

איהם האָט באַלד נאָך איינער געענטפערט און אַ צווייטער און אַ דריטער, און צייט עטליכע מינוט, איז דאָס שווארצע שטי־לע איינגעשלאָפענע שטעדטעל פון אַלע זייטען ארומגעכאַפּט גע־ווארען מיט קרעהען פון הענער און מיט בילען פון הינט.

איך בין ווי אַ פאַרגליווערטער שטעהן געבליבען און שטייף אויף א צו־להכעים אין אַלע זייטען זיך איינגעקוקט. איך האָב עפּעס געוואָלט זעהן... נאָר געזעהן האָב איך גאָרנישט. דערפאַר האָב איך דערפיהלט... אַ געוויין אין די אויערען. פאַרשטעהסט? ווי אימיצער וואָלט ביי מיר אין אויער געשטאָרבען און אימיצער באוויינט איהם דאָרט... אַ שטיל, שטיל געוויין...

אָפּשטעהענדיג א פּאָר מינוט, האָב איך מיך ווייטער געלאָזט געהן און אָפּגעהענדיג א פּאָר טריט האָט מיר ווי אימיצער אַ זאָג געטאָן אין אויער אריין: א מת איז דאָ אין שטעדטעל, און אין דער זעלבער סעקונדע האָב איך טריט דערהערט — שווערע, האסטיגע טריט. מיר האָט דאָך באַדאַרפט פרעהליך ווערען, נאָר פאַרקעהרט: מיר איז נאָך אומעטיגער געוואָרען. די טריט זיינען געוואָרען אַלץ דייטליכער און דייטליכער און ענדליך איז מיר ווי פון דער נאַכט־אַרויס אַ פיגור ארויסגע־שוואומען, אַ גרויסע, שווארצע פיגור...

טרעף: ווער דאָס איז געווען?...

שמואל דוד דער קברות־איד...

איך האָב גלייך געוואָלט צוגעהן צו איהם און פרעגען, ווער איז געשטאָרבען, נאָר עפּעס האָט מיך אָפּגעהאַלטען: איך האָב מורא געהאַט פאַר דעם לעבעדיג־טויטען מענשען. דאָס הארץ האָט מיר נאָך שטאַרקער ווי פריהער אָנגעהויבען קלאַפּען און

איך בין דאָך געגאַנגען. אין א פּאָר מינוט צייט האָב איך נאָך אַלץ זיינע טריט געהערט, כאָטש איהם אַליין האָב איך שוין נישט געזעהן.

מיר איז נאָך אַ קליין שטיקעל וועג געבליבען א היים, נאָר נאָהענט נעבען אונזער שטוב האָב איך א געוויין דערהערט, א שטיל, פאַרדומפּען, דערשטיקט געוויין, קוים טאַקע וואס איך האָב עס געהערט; אָבער איך האָב עס גוט געהערט. אין יעדען אבר אריין איז מיר דאָס געוויין אריינגעדרונגען און כאָטש איך בין שוין געוועזן פעסט, אז ערגעץ באוויינט מען שוין א מת, האָב איך דאָך ווי עפּעס אָנגעהויבען צווייפלען; איך האָב נאָך עפּעס ערגערס פון דעם געפיהלט: מיר האָט זיך געדאכט, אז דאָס איז נישט קיין מענשליך געוויין, נאָר גלאָט עפּעס ווײנט עטוואס גרויזאמעס, עטוואָס אַזעלכעס, וואָס דער פאַנטאַזיע איז שווער זיך פאָרצושטעלען...

ווען איך בין צוגעקומען צו דער שטוב, פון וואנען דאָס גע־וויין האָט זיך געלאָזט הערען, בין איך געגען מיין ווילען שטעהן געבליבען אנטקעגען פענסטער און האָב אריינגעקוקט. איך האָב זיך ניט אָפּגענארט: אויף דער פאָדלאָגע איז אַ גרויסער מת מיט שווארצען געלעגען איבערגעדעקט, צוקאָפּנעס האָבען פיר ליכט געברענט און אויף דער גאַנצער שטוב, וואו עס האָט קיין אַנדער פייער נישט געברענט, האָט זיך אַ שוואַרצע ליכטיגקייט צוגאָסען. און אין דער זעלבער צייט, וואָס איך בין געשטאַנען און אין פענסטער געקוקט, האָב איך דערפיהלט, ווי הינטער מיין פּלייצע איז עפּעס צוגעלאָפען און איז שטעהן געבליבען. איך האָב זיך אומגעקוקט: פונקט אַנטקעגען פענסטער, אויף דער שוואכער שטיק ליכטיגקייט, וואָס האָט זיך פון איהם אויף דער ערד אָפּגעשלאָגען, איז אַ גרויסער שוואַרצער דאַרער הונט גע־שטאַנען און מיט גרויסע, פייכטע שוואַרצע אויגען, אין וועלכע עס האָט זיך די גאַנצע טרויעריגע נאַכט אָפּגעשפּיגעלט, האָט ער גלייך אין פענסטער אריינגעקוקט מיט אָנגעשפּיצטע אויערן, וועלכע האָבען פון צייט צו צייט עפּעס אַזוי ווי א ציטער געטאָן,

און אַט האָט ער די מאָרדע פאַרריסען און האָט זיך צובילט אויף
א שרעקליך טרויעריג קול און איז פאַרשוואונדען געוואָרען...

— דו ביזט עפּעס נישט מיט אַלעמען — האָב איך כמעט
ווי אויסגעשריען צו מיין חבר, דערפּיהלענדיג, ווי עס געהט מיר
איבער א גרויל איבער'ן לייב, — דו מוזט עפּעס זיין פּסי־
כיש נישט מיט אַלעמען.

— מעגליך, זעהר מעגליך — האָט ער מיר גלייך געענטפערט.
נאָר מיר דאכט, אז עס איז גוט שפּעט און אויב דו ווילסט זיך
מטריח זיין, טאָ פיהר מיך צו אהיים...

איך האָב איהם צוגעפיהרט צו דער שטוב און שטיל שווייגענ־
דיג האָט ער מיר א האַנד געגעבען און איז פאַרשלונגען געוואָרען
אין א געדיכטען פינסטערען פעדער־הויז.

איך געדענק, מיט וואס פאַר א טרויעריג הארץ איך בין דע־
מאָלט אהיים געגאנגען און וואָס פאַר אן אומרוהיגע נאכט איך
האָב געהאט: שווארצע חלומות האָבען מיך נישט אויפגעהערט
צו מאטערען.

ביינאַכט.

(עראינערונגען פון אַ געוועזענעם אַרבייטער).

דער שטאָדט־זייגער האָט איינס געשלאָגען. אַ פּאָר מינוט האָט דער קלאַפּ געברומט אין די אויערען, ריכטיג ווי גרויסע ווילדע חיות וואָלטען אין דער לופט אַרומגעשוועבט. די ווילדע גראָבע קולות זיינען אין מיינע אויערען, ווי שטיקער בליי געפאַלען און דאָס האָט געמאַכט מיין קאָפּ נאָך שווערער.

און די נאַכט־שטילקייט, וועלכע איז פול מיט סודות אָנגעזאַפּט, ווארפט אויף מיר אַזאַ אימה! דאַכט זיך, אַז אין דער שטילקייט, שוועבט עפּעס נישט זעהענדיגעס אַרום. שטילע, טרויעריגע סודות ליגען דאָרטען ערגעץ אין די ווינקלען אונטער דער סטעליע באַהאַלטען. און אָט באַלד וועט אימיצער, שטיל ווי די נאַכט, צו מיין אויער צוגעהן און וועט מיר איינעם פון די סודות איבערגעבען.

מיר איז ווי לייכטער געוואָרען, וואָס דאָרטען ערגעץ, פון וואַנען איך האָב דעם אָפּקלאַנג דערהערט, האָב איך אַ לעבעדיגען מענשען דערפיהלט; איך האָב איהם געפיהלט גאָר נאָהענט נעבען זיך. דער שלאָף איז אויף אַ קליין ווײַלע פון מיר ווי אָפּגעשפּרונגען, און די אויגען מיינע, וועלכע האָבען האַלבּ־אָפען געקוקט אָהן שום זין אין דער אַרבייט, האָבען זיך מיט אַמאָל ברייט געעפענט. איך האָב אַרום זיך אַ בליק געוואָרפען און דערזעהן די קלעצלאַך מיט די ווייסע פּנים׳לאַך, וועלכע זיינען געוועזען אויסגעלייגט ביי צוויי ווענט, איינס אַנטקעגען דאָס אַנדערע, דערגרייכענדיג כמעט ביז צו דער סטעליע, זיינען זיך געלעגען און געדרעמעלט. די שוואַרצע פּליטע, ווי אַ שטיק נאַכט, איז זיך שטום געזעסען דאָרטען אין ווינקעל, און אויף

איהר זיינען געשלאָפען עטלאכע שווארצע איבערגעקערטע טעפּלאך. איין טעפעל איז געשטאַנען נישט גאָר פול מיט וואסער און פון איהם האָבען ארויסגעקוקט עטלאכע לעפעל, עטלאכע גאָפּלען און אַ מעסער, איבערגעקערט מיט דער שווארצער הענטעל ארויף. אלץ שלאָפט. עס שלאָפט נאָר נישט דאָס וואסער אין קראַן. אָפט הער איך, ווי עס פאַלען דאָרט די טראָפּענס איינציגווייז אין אָפּגיס, וועלכער איז פארליינגט און איבער העלפט פול מיט וואסער. פּ־ר־ר־ר... קלינגט אָפּ יעדער טראָפּען, עפּעס ווי מען וואָלט מיט אַ פינגער ערגעץ אַ סטרונע אָנגערירט. מיר איז שוין נודנע געוואָרען אויפ׳ן הארצען, הערענדיג די איינטאָניגע מוזיק. איך האָב שוין עטלאכע מאָל געפּרופט שטארקער פארדרעהען דעם קראַן — עס העלפט נישט.

איך האָב ענדליך אליין, מיר אונטערגעבענדיג חשק, זיך גענומען צו דער ארבייט, פאַנאנדערגעדרייט דעם ווערסטאַק אזוי שטארק, דאָס די גאַנצע קיך האָט אָנגעהויבען צו הודיען. איך האָב זיך אליין געפּרופט איינריידען, אז מיר גלוסט זיך גאָרנישט שלאָפען, און אין די מינוטען האָט זיך טאקע דער שלאָף פון מיר אָפּגעטאָן. אָבער אין אַ ווײלע ארום האָב איך דערפיהלט, ווי די פיס ווערען ביי מיר שוואכער און דער ווערסטאַק האָט זיך שוין אָנגעהויבען צו דרעהען אלץ פּאַמעלעכער. איך האָב דער־פיהלט, ווי דער שלאָף גנב׳עט זיך בּיסלאכווייז אריין צו מיר; אָט הויבען זיך אָן ביי מיר צונויפקלעפּען די אויגען, דער קאָפּ ווערט אלץ שווערער און ציהט זיך אראָפּ צו דער ברוסט. איך פּרוף נאָכגעבען, פארמאַך די אויגען און פיהל, ווי עפּעס אַ חיות צוגיסט זיך מיר אין מיין גאַנצען קערפּער... באַלד אָבער, דערמאָנענדיג זיך אָן דער ארבייט, גיב איך אַ ריס־אויף די אויגען און דערביי פיהל איך, ווי עפּעס ווערט ביי מיר אָפּגעריסען אין הארצען. איך דערשרעק זיך — כ׳ווייס נישט פארוואס. נאָר אָט גיב איך מיך איינגאַנצען אַ טרייסעל און נעהם זיך דאָך ווידער צו דער ארבייט, איך ארבייט, איך פיהל, ווי איך ארבייט! איך פיהל אפילו, ווי איך

אָטעם, איך הער זיך צו צום זשומען פון דער טאָקעריי; עפּעס קומט מיר דאָס איצט אויס משונה, אַנדערש ווי בײטאָג... איך ווײס נישט מיט וואָס, אָבער — אַנדערש. איך אַלײן בין עפּעס אויך אַנדערש; דאָס פּנים, דאַכט זיך מיר, איז בײ מיר נישט דאָסזעלבע...

און פּלוצלונג פאַלט אָן אויף מיר אַן אימה; איך הויב אָן מורא האָבען פאַר דער אַרומיגער שטילקייט; מיר דאַכט זיך, אַז אין דער שטילקייט ליגט עטוואָס געהיימעס, שרעקליכעס... איך דערפיהל זיך ווי צונויפגעדריקט... איך האָב מורא אַ קער געבען דעם קאָפּ — מיר דאַכט זיך, דאָס איך וועל הינטער זיך עמיצען דערזעהן....

וועלענדיג זיך באַרוהיגען, הויב איך אָן צו קלערען וועגען טאָג, וועלכער, דאַכט זיך מיר, איז ווײט־ווײט פון מיר, אָבער וועט דאָך קומען. בײטאָג וועל איך שלאָפען, איך וועל מיר זיך אויסציהען און — שלאָפען... אַך, שלאָפען! ווי גוט דאָס איז... דאָס וואָרט אַלײן! ס'אַר אַ גוט וואָרט דאָס איז... ביז טאָג איז נאָך אָבער אַזוי ווײט. די נאַכט שלעפּט זיך אַזוי לאַנגזאַם, אַזוי לאַנגזאַם....

שטעהן שפּעט אין דער נאַכט אײנער אַלײן בײם וואַרשטאַט און אַרבײטען — איז דען פאַראַן עפּעס ערגערס פון דעם? וואָס טראַכט מען דען ניט איבער? וואָס קומט דען דעמאָלט ניט אויף די געדאַנקען? — בילדער פון געשטאָרבענע, באַקאַנטע און ניט באַקענטע. און טאַטע־מאַמע אין דער מיט, צונויפגע־פלאָנטערט מיט פרעמדע און אומבאַקאַנטע מתים. און אַרום און אַרום איז אַזוי שטיל, שווידערלאַך שטיל. איך הער מײן אָטעם, הער ווי דאָס האַרץ מײנס קלאַפּט.

באַ־אַאַם! באַ־אַאַם! צוויי אַזײגער. איך האָב אַ קוק געוואָרפען צום פענסטער, און מיר האָט זיך ניט געוואָלט גלויבען, אַז עס איז ערשט צוויי אַזײגער. אָבער דאָ גלײך האָב איך דערזעהן די לבנה אַנטקעגען, אַזאַ בלאַסע, אַזאַ גלײכגילטיגע און קאַלטע... און אַזוי ווי איך האָב זי דערזעהן, אַזוי גלײך האָב

איך אויסגעשפּיגען אויף דעם הימעלשען נאַכטיגען לייכט־טורם און אויסגעשריען:

— אַ רוח אין דיין טאַטען, לבנה!

און אַ שליידער געטאָן דאָס שטיקעל געציייג אָן דער ערד, האָב איך האַסטיג פּארלאָזט דעם ווארשטאַט און בין אַרויס אין הויף.

דער הויף איז געווען אַ גרויסער און איבער דער גאַנצער לענג זיינער זיינען פוןביידע זייטען שורות־ווייז געלעגען מענער, ווייבער און קינדער, גרויסע און קליינע. אַלע האָבען זיי געשמאַק געשלאָפען און די פּנים'ער זייערע זיינען געווען בלאַס באַלויכטען פון דער לבנה, וועלכע איז אין הימעל פּונקט איבער'ן מיטען הויף געשטאַנען און זיי אומעטיג באַטראַכט. שיטערלאַך, וויט אָפּגעטראָטען איינער פון דעם אַנדערען, האָבען די שטערען זיך געפינקעלט אין דעם בלויען הימעל, וועלכער איז געווען רוהיג, קאַלט. מען האָט געזעהן, אַז דאָס איז עפּעס אַ טויטע זאַך, אַ שטיק באַשעפעניש, וועלכע ווייסט נישט, פארשטעהט נישט, צי דאַרף עס זיך פרעהען מיט דער לבנה און די שטערען, צי זיין אומעטיג, פּונקט ווי דאָס צוויי־גאָרענדיגע הויז, וואָס איז זיך גאַנץ גלייכגילטיג געשטאַנען און געקוקט אויף די מענשען, וועלכע ליגען דאָ און באַשיצען זיך אין זיין גרויסען בויך. דער גרין־געפארבטער דאַך פון'ם הויז האָט געגלאַנצט פון טוי, ווי אַ שטילע פאר'כשופ'טע קאַליוזשע. אַרום און אַרום איז שטיל. נאָר אָט האָט זיך אויפ'ן דאַך פלוצלונג פון ערגעץ באַוויזען אַ קאַץ, וועלכע איז זיך געגאַנגען טריט ביי טריט, פּאַמעלאַך צושאָקלענדיג מיט'ן קעפּעל און אויפדרעהענדיג דעם עק אַרויפצו. זי שטעלט זיך אָפּ, קוקט אַ מינוט אָהן אַ שום זין און לאָזט זיך ווייטער געהן. אַנטקעגען קומט איהר אָן נאָך אַ קאַץ, ביידע שטעלען זיך אָפּ, באַטראַכטען איינע די צווייטע. באַלד לאָזט זיך הערען פון זיי אַ יאָמעריי, אין אָנהויב גאָר שטיל, איינגעהאַלטען, נאָר וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער, ביז עס ווערט צווישען זיי אַ ווילדע רייסעניש מיט משונה'דיגע,

גוואַלדיגע יללות. אַ צוויי דריי מענשען כאַפּען זיך אויף פון שלאָף, קוקען זיך אַרום דערשראָקען, ווילד, הערען זיך איין אַ ווײַלע, און וואַרטשענדיג עפּעס אונטער דער נאָז, ווערען זיי ווידער אַנטשלאָפען....

איך בין געשטאַנען ווי אַ צוגעשמידטער אין שווערע, שטילע געדאַנקען און געקוקט אָהן שום זין, קאַלט באַטראַכט די בלאַסע פּנים׳ער, וועלכע האָבען גלייך מיט די פארמאַכטע אויגען אין דער לבנה אריין געקוקט. מיר האָט עפּעס אינוויינינג טיף אָנגעהויבען דריקען.

עפּעס אַ מין בענקשאַפט האָט מיך אינגאַנצען אַרומגענומען. דאָס האַרץ האָט שטיל און אומעטיג ערגעץ געצויגען... איך האָב געוואָלט צוריק ארויפגעהן זיך זעצען צו דער ארבייט, נאָר איך האָב מיך נישט געקאָנט ריהרען, ריכטיג ווי אַ פּאַראַלי־זירטער. איך האָב געפיהלט, ווי עס ציהט מיך אַראָפּ, און יעדער אבר ווערט שווער, ריכטיג, ווי אימיצער וואָלט מיר אין זיי בליי געגאָסען....

— — — — — — — — — — — — — — —

דאָס האָסטו אַזוי די ארבייט געענדיגט, דו פּוילער הונט דו! — הער איך דעם בעל־הבית קול.

און עפענענדיג די אויגען, האָב איך פאר זיך דעם בעל־הבית מיט׳ן טאָג באַגעגענט...

ארייננעצויגען אין שבת.

נאָך דאָנערשטאג ביינאכט האָבען מיר געוואוסט, אז דער ברודער וועט שטאַרבען.

דערקאָנט האָבען מיר עס נישט אָן קראנקען, נאָר אָן מיין פאָטער, וועלכער איז פּלוצים טרויעריג געוואָרען און כמעט ווי געצוואונגען אונז, מיר זאָלען זיך לייגען שלאָפען. ער אליין האָט כסדר געוואכט און וועגען שלאָפען געהן אפילו נישט געקלערט. ער האָט אוועקגעשטעלט א בענקעל נישט ווייט פון קראנקען'ס בעט און איז געזעסען מיט א שטיל, טרויעריג שווייגען, מיט פארלייגטע הענט אויף דער ברוסט.

דער קראנקער ברודער איז געלעגען מיט'ן פּנים ארויף, מיט א האלב־אָפענעם מויל, מיט לייכט צוגעמאכטע אויגען, אזוי אז מ'האָט נישט געקענט דערקענען, צי ער שלאָפט, צי ער ליגט אזוי א פארטראָגענער. ער האָט שטיל, פּאמעלאך און, דאַכט זיך, זעהר לייכט געאָטעמט, אזוי לייכט, אז עס איז שווער געווען צו באמערקען, ווי די קאָלדרע הויבט זיך אויף זיין ברוסט.

און דאָך, נישט קוקענדיג אויף דעם, וואָס אלע האָבען געוואוסט, אז עס דערנעהנטערען זיך די לעצטע מינוטען זיינע, האָט קיינער נישט געוויינט. באזונדער האָט מיר געוואונדערט אויף דער מאמען, ווייל ביז אהער, די גאנצע צוויי וואָכען, וואָס ער איז געלעגען קראנק, האָבען זיך איהרע אויגען נישט אויסגעטריקענט; נאָר דאָס איצטיגע שטילשווייגען איז נאָך געווען ערגער פון'ם וויינען. אזא פּלוצלונגדיג אנטשוויגען ווערען האָב איך שוין א פּאָר מאָל באמערקט ביי מאַמעס, ווען עס קומט אָן די לעצטע מינוטען פון זייערע ליבע קינדער...

שלאָפען האָט זיך, געוויינליך, קיינער ניט געלייגט. נאָר

איך בין פון צייט צו צייט אַנידערגעפאלען אויפ׳ן נישט געבעטען בעט אין׳ם אַנטאָן, און דורכ׳ן שלאָף געהערט יעדען שאָרך און נים געקענט זיך אָפּגעבען קיין רעכענונג צי הער איך וואָס איך הער אויף דער וואהל, צי איך שלאָף. איך האָב זיך פון צייט צו צייט אויפגעכאפּט אן אומרוהיגער און זיך מורא געהאט אומצוקוקען טאָמער איז שוין דאָס שרעקלאך ערווארטעטע געשעהן.

אין צווייטען צימער, וואו מיין קראנקער ברודער איז געלעגען, איז אויך געווען שטיל אַזוי ווי דאָ. דער טאַטע האָט זיך פון צייט צו צייט שטיל, ווי אַ שאָטען, באַוויזען אויף דער טיר, האָט פריהער געוואָרפען אַ קוק אויפ׳ן גרויסען אלט־מאָדישען זייגער און נאָך דעם אויף אונז און איז ווידער נישט געוואָרען. איך האָב באמערקט, אַז ווען דער טאַטע האָט אַ קוק געגעבען אויפ׳ן זייגער, האָט די מאַמע אויך אַ קוק געגעבען, און נאָך דער מאַמען אַ שוועסטער, און נאָך דער שוועסטער — איך. נאָך וואָס איך האָב געקוקט ווייס איך נישט. אפשר האָט די שוועסטער אויך נישט געוואוסט. נאָר דער טאַטע מיט דער מאַמען האָבען געוואוסט (אַזוי בין איך געווען איבערצייגט) און דער זייגער, וועלכער איז פונקט אַנטקעגען בעט אויף דער וואַנט געהאנגען, האָט מיך אָנגעהויבען צו שרעקען. איך האָב מורא געקראָגען פאר די גרויסע שווארצע ציפערם און פאר די צוויי גרויסע שפּיציג־מעשענע ווייזערם, וועלכע האָבען זיך גנב׳יש גערוקט און געוויזען עפּעס שרעקליכעס — וואָס נאָר דער טאַטע מיט דער מאַמען האָבען געוואוסט....

— טין־טאַן, טין־טאַן, — האָט דער זייגער נישט אויפגע־הערט צו קלינגען, און איך האָב דעמאָלט שרעקליך חשק געהאט איהם אָפּצושטעלען, ווייל דאָס קלינגען, האָט זיך מיר געדאַכט, איז געוואָרען עפּעס אַ מין שפּראַך פון דער טויט־נאַכטיגער שטיל־קייט. און וואָס ווייטער אין דער נאַכט אריין, אַלץ שטאַרקער האָט זיך דער טויט געפיהלט אין שטוב. נישט באמערקענדיג, אויף שטיל שוואַרצע טריט, האָט ער זיך אַלץ נעהנטער און נעהנ־

טער צו מיין ברודער געדרוקט. אין דער לופט איז עפּעס אַ מין פאר'עקשנ'טע שטיקענדע ווארימקייט געשטאנען, און אין דער ווארימקייט האָט זיך אַ לייכטע קיהלקייט געשפּירט, ווי עמיצער וואָלט אומבאַמערקט פון אַ ווייטען אָרט אָנגעקומען און זי מיט־געבראַכט....

ווען איך האָב מיך דאָס לעצטע מאָל אויפגעכאַפּט איז שוין גרויסער טאָג געווען. די זון האָט אין די פענסטער געשיינט. ווייטער האָב איך אין שטוב קיין שום פאַרענדערונג נישט באַ־מערקט. אַלץ איז ווי ביינאַכט געבליבען, און נישט געפיהלט האָט זיך דער פריהמאָרגען, ווייל דאָ איז, דאַכט זיך, גאָר קיין נאַכט נישט געווען, נאָר גיכער עפּעס אַ מין שווארצער, אומעטיגער פאַר־שלאָפענער טאָג, וועלכער האָט פּלוצים אַ גרויס בייז אויג גע־עפענט, און ער, דער טאָג אַליין, האָט זיך עפּעס ווי פאַר דער אויג דערשראָקען און איז פון שווארץ וויים געוואָרען.

אין אַ צעהן מינוט ארום נאָך מיין אויפוואַכען, האָט זיך ווי־דער דער טאַטע באוויזען. דער פּנים איז געווען בלאַס און די אויגען זיינען, דאַכט זיך, קלענער געווארען פון אַ גאַנצע נאַכט נישט שלאָפען. ער האָט ווידער אַ קוק געגעבען אויפ'ן זייגער און שטיל־טרויעריג ארויסגעזאגט:

— ער וועט שוין, דאַכט זיך, דערציהען ביז צוועלף.

איך האָב נאָך דעמאָלט אויף קיין זייגער זיך נישט געקאָנט, און מיר האָט זיך שרעקליך געוואָלט וויסען, ווי אָס'רע פּאסיקעל ס'ווייזט צוועלף. צוועלף, וועלכען איך האָב תמיד אזוי ליב גע־האַט, ווייל ער האָט אַ סך געקלונגען, איז מיר איצט שרעקליך געוואָרען.

אַז היינט איז פרייטאָג — האָב איך גאָר אינגאַנצען פאַרגע־סען. נאָר ווען איך בין אריינגעגאַנגען אין קיך אָפּגיסען נעגעל־וואַסער, און האָב דערזעהן די אָפּגעבאַקענע חלה אין מילטער, איז מיר עפּעס לייכטער געוואָרען אויפ'ן הארצען. דערפאַר איז מיר נאָך ערגער געוואָרען, ווי פריהער, ווען איך בין אריינגעגאַנגען צוריק אין שטוב, ווייל דאָ האָט זיך דער פרייטאָג גאָרנישט גע־

שפּירט. אַ וועהטאָג האָט מיין האַרץ אַרומגעכאַפּט: פרייטאָג!... פרייטאָג זאָל זיין אַזוי אומעטיג!... צי וועט שוין די מאַמע גאָר קיין שבת נישט מאַכען?

מיט די געדאַנקען האָב איך גענומען דעם סדור און זיך אוועקגעשטעלט דאַווענען. געדאַווענט האָב איך שטיל. איך האָב עפּעס מורא געהאַט הויך צו דאַווענען און טרערען האָבען מיר אין האַלז געשטיקט.

ענדליך האָבען די מאַמע און די שוועסטער נישט אויסגעהאַלטען און אָנגעהויבען וויינען. און וואונדערליך: פון זייער וויינען איז מיר עפּעס גרינגער געוואָרען אויפ'ן האַרצען און ס'האָט מיר אַ שיין געטאָן אַ האָפנונג, אַז דער ברודער וועט נישט שטאַרבען...

צוועלף אַזייגער איז אַריינגעקומען דוד לייב, דער חברה־מאַן, אַן אַלטער גרייז, מיט צוויי שוואַרץ־לעבעדיגע יונגע אויגען. ער איז צוגעגאַנגען צו מיין ברודער, זיך אָנגעבויגען מיט אַן אויער, אַזוי אַז די שפּיצען פון זיין לאַנגער באָרד זיינען אַריבערגעפאַלען און אײנגאַנצען פאַרדעקט מיין ברודער'ס פאַרשפּיצטע, בלאַסע נאָז. ער האָט זיך אַ מינוט צייט איינגעהערט און די אויגען זיינע האָבען, פאַרשאַרצט, געקוקט אין אַ זייט. און געווען איז עס אַזאַ מין קוקען, אַזוי ווי ער זעהט עפּעס דאָרטען אין דער זייט, וואוהין ער קוקט, עפּעס אַזעלכעס, וואָס קיינער, אַ חוץ אַ חברה־מאַן קען עס נישט זעהן...

ווען ער האָט זיך אויסגעגלייכט, האָט ער נאָך אַ ווײַלע אויפמערקזאַם געקוקט אויפ'ן ברודער'ס בלאַס־געלבליך געזיכט, און האָט ענדליך געזאָגט דעם טאַטען, וועלכער איז געשטאַנען נעבען איהם:

— ער וועט אַריינציהען אין שבת.

אין דעם זעלבען מאָמענט האָט מיין ברודער געעפענט די אויגען און האָט זיי גלייך אוועקגעשטעלט אויף דוד לייב'ן. דאָס איז געווען עפּעס אַ מין שאַרפער, לאַנגער בליק — נאָר מענשען פאַר'ן טויט קענען אַזוי קוקען. איך האָב נישט געצווייפעלט,

אז ער האָט געהערט די לעצטע ווערטער. די ליפּען האָבען זיך ביי איהם א באַוועגט געטאָן און אין א ווײַלע אַרום האָט ער אַ פרעג געגעבען דעם טאַטען אויף דוד לייב'ן:

— ווער איז עס?

— דאָס איז ר' אהרן דער שוחט! — האָט דער טאַטע מיט א ציטעריל קול זיך געכאַפּט צו ענטפערען, נישט וועלענדיג איהם זאָגען, אז דאָס איז דוד לייב, דער חברה־מאַן.

— לאָז ער אַרויסגעהן! — האָט מיין ברודער אַרויסגערעדט מיט די לעצטע כחות און האָט צוריק פאַרמאַכט די אויגען. אין אַ פּאָר מינוט אַרום, ווען דוד לייב איז שוין געווען אוועקגע־גאַנגען, האָט ער ווידער געעפענט די אויגען און געפרעגט:

— וואָס איז היינט?

— פרייטאָג. — האָט דער טאַטע מיט אַ צופרידענער שטים געענטפערט. — פרייטאָג, ס'וועט באַלד זיין שבת...

מיין פאָטער האָט פּלוצלונג אַן אנדער אויסזעהן באַקומען, און אויף זיין געזיכט האָט זיך עפּעס אַ מין שטייפער, טיפער, טרויעריגער ערנסט צוגאָסען. ער האָט אַ ווײַלע געקוקט אויף מיין ברודער, איז אויף שטילע טריט אַרויסגעגאַנגען פון צימער, איז אַרייַנגעקומען צוריק, האָט אָנגענומען דער מאַמען פאַר איין האַנד, דער שוועסטער פאַר דער צווייטער, און שלעפּענדיג זיי אין קיך אַריין, פון וואַנען ער איז נאָר וואָס אַרייַנגעקומען, האָט ער שטרענג געזאָגט:

— מאַכט שבת!

עס איז שוין געווען אַרום צוויי אַזייגער און עס איז נאָך אין ערגעץ קיין סימן פון שבת נישט געווען. די בעטען זיינען געבליבען ווי ביי נאַכט צעוואָרפענע, די פּאָדלאָגע אפילו נישט געקעהרט, און נאָך ערגער האָט אויסגעזעהן די קיך. דער פּרי־פּעטשאָק איז געווען שוואַרץ און קאַלט. אין מיטען, אין שכנות מיט עטליכע קאַלטע קויהלען, איז א גרויס־בייכיג, ליימען טעפּעל געשטאַנען, פול מיט שמוציגען וואַסער. פון שוואַרצען אויווען האָבען ווייסע שטיקלאַך האַליץ אָפּגעקוקט. די שוואַרצע קאָ־

טשערע איז געלעגען אויסגעצויגען אויף דער ערד, וואו נישט וואו זיינען אויף דער ערד געווען ווייסע פלעקען פון מעהל מיט צוטראָטענע קויהלען, און דאָס פלייש מיט'ן קעלבערנעם פיסעל, איז נאָך פון דאָנערשטאָג פארנאכט אויפ'ן זאַלץ־ברעטעל געלעגען. נישט ווילענדיג, פויל און אָהן חשק, האָבען זיך די מאמע מיט דער שוועסטער גענומען שבת מאכען. און מיך האָט דער טאַטע אריינגערופען אין שטוב, האָט מיר געהייסען ארויסנעהמען די לייכטער פון אונטער'ן בעט, וואס איך האָב באלד געטאָן, און יעדען איינציגען לייכטער, וועלכען דער טאטע האָט פון מיינע הענט צוגענומען, האָט ער ארומגעווישט מיט אַ פּאָלע פון זיין קאַפּאָטע, און האָט אליין אַ טישטוך אויסגעשפּרייט אויפ'ן טיש און די לייכטער אויסגעשטעלט.

ארום דריי אזייגער איז געקומען די מוהמע מיינע, דעם טאַטען'ס אַ שוועסטער, אַ שבת'דיג פארפּוצטע, מיט אַ גרויסען פּארוק און מיט גאָלדענע, גרויסע האַלבע לבנות אויף די אויערען. נישט זאָגענדיג גאָרנישט און נישט קיין גלעט געבענדיג מיך, ווי זי פלעגט אלע מאָל טאָן, ווען זי האָט מיך דערזעהן, איז זי גלייך אריין אהין אין צימער אויף שטילע טריט און באלד נאָך איהר אריינגעהן האָט זיך דער טאַטע געוויזען מיט אַ שווייגענדיג, טרויעריג געזיכט, האָט גענומען אַ בענקעל, האָט עס אריינגעטראָגען אהין אין צימער און האָט הינטער זיך פארמאכט דאָס טירעל.

אין דעם פארמאכען דאָס טירעל האָב איך פארשטאַנען, אז עס דערנעהנט זיך שוין דער שרעקליכער מאָמענט. איך בין געבליבען שטעהן מיט אַן איינגעהאַלטענעם אָטעם און צוגעלעגט אַן אויער צום טירעל. עס איז געווען שטיל, מאָדנע שטיל. איך האָב מיך געוואונדערט, ווי קען עס זיין אזוי שטיל דאָרטען, וואו עס געפינען זיך צוויי לעבעדיגע מענשען, און מינוטענווייז האָט זיך מיר געדאכט, אז מיט די לעבעדיגע און געזונטע איז עפּעס געשעהן... די מאמע און די שוועסטער זיינען פון צייט צו צייט אריינגעלאָפען פון קיך מיט פארשמירטע, פארקאַטשעטע הענט,

מיט פארשמירטע און קויטיגע פּנים׳ער, געקוקט אויף מיר און אויפ׳ן טירעל מיט פרעגענדיג־צושראָקענע בליקען, געשטאַנען אַ ווײלע, זיך איינגעהערט און צוריק אַוועקגעגאנגען אין קיך.

ווען איך בין אריין אין קיך האָב איך געטראָפען דער מאַמען שטעהן ביים פארשמירען דאָס טשאָלענט־ברעטעל; דערביי האָט זי זיך פעסט אָנגעהאַלטען מיט דער צווייטער האנט ביים אייזער־נעם שטעקעל, וועלכעם האָט דעם קוימען אונטערגעשפּארט, און האָט שווער געאָטעמט. די שוועסטער האָט אין לאַנגע שמאָלע שטיינערנע באַנקעלאך אריינגעצאַפּט וואַסער פון זודיגען סאַמאָ־וואַר. איך בין ארויפגעקראָכען אויפ׳ן אויווען און די שוועסטער האָט זיי מיר איינציגווייז דערלאַנגט און איך האָב זיי איינגע־דעקט מיט אַ בארג שמאַטעס, וואָס זיינען דאָרטען געלעגען. אין דער צייט, ווען איך האָב זיי איינגעדעקט, איז דער טאַטע אריינ־געגאַנגען אין קיך און האָט מיר שטרענג געזאָגט, איך זאָל זיי גוט איינדעקען, עס זאָל נישט זיין קאַלט די טיי, און ביי דער מאַמע געפרעגט, צי האָט זי נישט אריינגעלעגט אַ סך אָדער ווינציג האָלץ. און אין דעם אַלעמען איז ממש געווען צו זעהן, ווי ער האָט זיך אָנגעגורט די לענדען: אָט ווייל עס געהט אזא שרעקליכער שבת, זאָל זיין אַ שבת מיט אַלע פּיטשעווקעס. אַ פּאָר מאָל איז ער, ווי איך האָב באמערקט, געבליבען שטעהן מיט אַ פּארגליווערטער האנט אין דער לופטען, קענטיג געוואָלט עפּעס טאָן אָדער זאָגען, נאָר נישט געוואוסט אָדער פארגעסען וואָס. די אויגען זיינע האָבען ארומגעבלאָנדזשעט און, דאַכט זיך, נישט געזעהן דאָס, וואָס פאר איהם איז געשטאַנען און געלעגען.

ווען דער שבת איז שוין געווען אין אָרדנונג און עס איז גע־בליבען אַ קורצע צייט צו ליכט־בענשען האָט זיך פּלוצים אַן עפען געטאָן דאָס טירעל און בלאַס ווי דער טויט האָבען זיך די פאר־פוצט־שבת׳דיגע מומע און דער וואָכעדיגער טאַטע באוויזען.ביידע האָבען אַ פּאָר נישט דרייסטע טריט געמאַכט הארט איינער נעבען אַנדערען, עפּעס ווי זיי וואָלטען צוגעקלעפּט געווען איינס צום צווייטען. אין דער זעלבער צייט איז פון קיך אריינגעלאָפען די

מאַמע, די שוועסטער און אַלע פיר האָבען זיך מיט די אויגען באַ־געגענט און באַלד נאָכדעם האָט אַ שרעקליכער יאָמער אויסגעבראָכען. אַלע זיינען אריינגעפאַלען אהין אין אַלקער, וואו מיין ברודער איז שוין געלעגען אויסגעצויגען איבערגעדעקט מיט אַ ווייסען לייַלאַך.

אין אַ צעהן מינוט ארום האָב איך דערהערט דעם טאַטען'ס שטים און דערזעהן זיין האַנט אויף דער מומע'ס פּלייצע:

— לאַה, געה אהיים, ווערסט פארשפּעטיגען ליכט־בענשען.

עס איז שוין טאַקע צייט געווען ליכט־בענשען. די זון האָט שוין געהאַלטען ביים אונטערגעהן. אויפ'ן האָריזאָנט צווישען הימעל און וואַלד האָט זי זיך ברייט און מעכטיג אויף די בוימער שפּיצען צוגאָסען, און געדאַכט האָט זיך, אַז דער שוואַרצער וואַלד האָט אַ גאָלדענעם קאָפּ באַקומען. דער שבת איז שוין מיט זיין גאַנצער פּראַכט אין גאַס געווען צושפּרייט. ווייבער זיינען שוין שבת'דיג פאַרפּוצטע אויף די פּריזבעס געזעסען; וואו נישט וואו אַנטקעגען זיי זיינען געשטאַנען מאַנסבילען מיט די שבת'דיגע קאַפּאָטעס און פאַרלעגטע הענט אהינטער און האָבען מיט די ווייבער געשמועסט. איינגלאַך גרויסע און קליינע מיט גרויסע און קליינע סידורים אין די הענט האָבען געשטיפּט איינס מיט'ן צווייטען, אָפּט דערלאַנגט איינער דעם אַנדערען מיט'ן סידור איבער'ן קאָפּ און אָפּגעצויגען. אין איינינגע שטיבער האָבען זיך בלאַסע פלעמלאַך פון די בענש־ליכט דורך די פענסטער אַנגעזעהן, און געדאַכט האָט זיך מיר, אַז דאָס זיינען נשמה־ליכט, צעהנדליגער נשמות אויסגעלייטערטע, הייליגע זיינען פון יענעם עולם געקומען און זיך באהעפט מיט מיין ברודער'ס נשמה און עפּעס אַ מין געשטאָרבענע, אומעטיגע פרעהליכקייט האָט זיך אין דער לופט צוגאָסען, ווי ווען איינע פון די נשמות וואָלט חתונה געהאַט...

עטליכע מינוט נאָך מיין מומע'ס אוועקגעהן האָט דער טאַטע ארויפגעלעגט די האַנט אויף דער מאַמע'ס פּלייצע, פּונקט ווי ער האָט עס פריהער געטאָן אויף דער מומע'ן, און געזאָגט מיט דעם זעלבען צובראָכענעם קול:

— פייגע, עס איז שוין צייט ליכט בענשען!

די זעקס־קעסטעלדיגע זון, וועלכע האָט זיך אָפּגעשלאָגען פון דעם זעקס־שויבענדיגען פענסטער פונקט אויף דער וואנט, נעבען וועלכער עס איז געשטאנען דאָס בעט, אין וועלכער מיין געשטאָר־בענער ברודער איז געלעגען, האָט אָנגעהויבען צו פארגעהן, ווי זי וואָלט זיך פאר'ן געשטאָרבענעם דערשראָקען. פון אונטען ארויף האָט זי אָנגעהויבען צו פארגעהן זיך מיט אַ געדיכטען שאָטען, און דער שאָטען, האָט זיך מיר געדאכט, רוקט זיך פון אונטער'ן ליילאך אַפּיר. דער שאָטען, דאָס איז אַ שווארצער, שטילער, געהיימער באַפעהל פון'ם טויט, ער זאָל אַלעם ליכטיגעס, לעבעדיגעס אָפּ־מעקען, אָפּשווארצען, אַלץ זאָל באקומען אַן אויסזעהן פון טויט... אזוי שטיל ווי דער מת איז געלעגען, אזוי שטיל האָט דער שאָטען געשטייגט אַלץ העכער און העכער, און אָט זיינען שוין צוויי קעסט־לאך נישט געבליבען און אַ קלעמענדיגער וועהטאָג האָט נאָך שטארקער מיין הארץ פארנומען. אין די פארגעהענדע זון־קעסט־לאך האָב איך געפיהלט, ווי דעם ברודער'ס נשמה געהט אוועק פון אונז, אויף אייביג ווערט זי פון אונז פארהוילען, פארגאָסען אונטער'ן געדיכטען שאָטען... צוזאמען מיט די זון־קעסטלאך געהט זי אוועק פון אונז...

— פייגע! — האָט דער טאטע שוין אַ ביסעל העכער גע־זאָגט מיט אַ ציטעריג קול — דו וועסט חלילה מחלל שבת זיין... איך וויל נישט, אז דער זוהן זאָל גורם זיין אין דיין זינד... לאָז איהם צורוה, דעם זוהן אונזערען, זיי איהם נישט מצער מיט דיינע טרעהרען... ס'איז שבת!...

דאָס האָט ער געזאגט מיט אזא וועהטאָגדיג ציטעריג קול, אז מיר איז אזש אַ גרויל אריבער איבער'ן גאנצען לייב און איך האָב עפּעס, ווי אומגעריכט פאר זיך אליין, אַ שלעפּ געטאָן דער מאמען ביים קליידעל און האָב אויסגעשריגען, ווי נישט מיט מיין קול:

— מא־א־מע!!...

פּאמעלאך, אויף שטיל־שווארצע טריט איז די נאכט צוגע־

טראָטען. פאַרגאַנגען זיינען די זון־קעסטלאַך, און געדאַכט האָט זיך מיר, אַז זיי וועלען זיך שוין קיינמאָל דאָ אויף דער וואַנט נישט ווייזען. און וואונדערליך: ערשט איצט האָב איך דערשפּירט, אַז אַלץ איז געענדיגט...

די מאַמע און די שוועסטער האָבען נאָך אַלץ געוויינט און געשריגען.

— פייגע! פייגע! פייגע! אום גאָטעס ווילען!! — איז שוין דער טאַטע פון געדולד ארויס — ס'איז שבת!!! — און האָט אין אַ ווײַלע אַרום פריהער געכאַפּט דער שוועסטער אונטער די הענט און זי אַרויסגעשטופּט אין צווייטען צימער. נאָכדעם האָט ער פּאַמעלאַך, צאַרט אָנגענומען דער מאַמע'ן און זי אַרויסגע־פיהרט אונטער די הענט, צוגעפיהרט צום טיש און געהייסען בענ־שען ליכט. דערביי האָט ער מיט אַ פּאָלע פון זיין קאַפּאָטע איהר ארומגעווישט דאָס פּנים, וועלכעס איז געווען דורכאויס נאַס פון טרעהרען, און צו דער שוועסטער האָט ער געזאָגט, זי זאָל גיך אַרויסנעהמען אַ ריין בלוזקעלע פאַר דער מאַמע'ן צו ליכט־בענשען.

די מאַמע האָט זיך אונטערגעגעבען, האָט אָנגעצונדען פיר ליכט, און דאָס פּינפטע, וואָס איז דערביי געשטאַנען, האָט זי דורכגעלאָזט. דער טאַטע האָט ער גלייך באַמערקט און געזאָגט צו איהר:

— צינד אָן דאָס ליכט אויך. דערווייל איז ער נאָך אונ־זערער...

נאָך ליכט־בענשען האָט דער טאַטע גענומען איין ליכט און האָט אריינגעטראָגען אַהין, וואו דער געשטאָרבענער ברודער איז געלעגען, ווי מ'האָט געטאָן אַלע שבת, און האָט אויך דאָרטען דאָס טישעל מיט אַ טישטוך פאַרשפּרייט.

און גלייך נאָכדעם האָט זיך דער טאַטע ארומגעוואַשען, האָט העלדיש אָנגעטאָן די שבת'דיגע קאַפּאָטע און, ווי אַ גענעראַל וואָס קלייבט זיך צו געהן אין שלאַכטפעלד, האָט ער זיך ארומגענאַר־טעלט און מיר באַפוילען:

— קום!

איך בין ערשטווינט געבליבען. מיר איז אפילו אויף די גע־דאנקען נישט געקומען, אז דער טאַטע זאָל איצט געהן אין שוהל אריין.

ער האָט דאָס מאָל געדאַווענט פרימער ווי אַלע מאָל און איז לענגער געשטאַנען שמונה־עשרה מיט שטייף־איינגעקנייטשטע אוי־גען. נאָכ'ן דאַווענען האָט ער, ווי אַלע שבת, יעדערען אָפּגעגעבען גוט־שבת...

צוריק אהיים איז דער טאַטע געגאַנגען טריט ביי טריט, און איך ביי אַ זייט, הארט נעבען איהם.

עס איז געווען אַ פינסטערע, שטילע נאַכט. עס האָבען זיך דייטליך געלאָזט הערען פון די אָפענע פענסטער און טירען די שבת'דיגע זמירות, וועלכע האָבען זיך צונויפגעמישט מיט'ן קוואַ־קען פון די זשאַבעס פון נאָהנטען טייכעל. אויף דער ערד זיינען, ווי ווייסע ברייטע ליילאַכער, שטיקער ליכטיגקייט געווען אויס־געשפּרייט און ביי יעדען מאָל, ווען מיר זיינען אויף אַ שטיק ליכטיגקייט ארויף, האָב איך אויף דעם טאַטען'ס פּנים אַ קוק גע־כאַפּט, און אויסגעזעהן האָט זיין פּנים נישט ווי פרייטאָג צו־נאַכטס, נאָר ווי שבת פאַרנאַכט — בלאַס און אומעטיג...

ווען מיר זיינען צוגעקומען צוויי הייזער פאַר אונזער הויז, האָב איך דערזעהן צוויי שוואַרצע, גרויסע פלעקען פון אויס־געגאָסענעם וואַסער. דער טאַטע, וועלכער האָט זיי, ווייזט אויס, באַלד נישט באַמערקט, און האָט אַ טריט געטאָן אויף דעם נאַסען, שוואַרצען פלעק, האָט זיך מיט אַ מאָל א כאַפּ געטאָן צוריק און מיך איינצייטיג אָנגעכאַפּט ביי דער האַנד און מיין פולען נאָמען אויסגערופען: — יוסף (תמיד יאסקע).

מיר האָבען געטראַפען דער מאַמען און דער שוועסטער ליגען אויפ'ן בעט. הארט נעבען זיי איז אנטקעגען געזעסען מיחלע די גבאי'טע, אַ שכנה אונזערע, און זיי האָבען קענטיג געפיהרט צווישען זיך אַ שטיל, טרויעריג געשפּרעך. דער טאַטע, און איך נאָך איהם, האָבען געזאָגט גוט שבת, אויף וואָס די מאַמע האָט געענטפערט מיט אַ כליפּעריי, און דער טאַטע האָט אַוועקגע־

ליגט א פינגער אויף דער נאָז. און שפעטער א ווײַלע איז ער אריין אין צווייטען צימער, וואו מיין געשטאָרבענער ברודער איז געלעגען, און האָט דאָרטען אויך געזאָגט גוט שבת, און צוריק זיך באוויזען, האָט ער אָנגעהויבען זאָגען „שלום עליכם". צום אָנהויב גאנץ שטיל, און נאָכדעם אלץ העכער און העכער, און ביים דריטען מאָל איז ער אריינגעפאלען אין זיין געוועהנליכען טאָן, ווי ער זאגט אלע שבת, און געדאכט האָט זיך מיר, אז די מלאכי־השרת האָבען זייערע ווייסע פליגעל איבער די שוואר־צע פון טויט צושפרייט, און אז מיין ברודער'ס נשמה, האָט זיך מיר געדאכט, פלאַטערט מיט די מלאכים ארום, און א פרעהליך־אומעטיגע שרעק האָט מיין קינדערשע נשמה דורכגענומען.

די טירלאך פון צימער, אין וועלכען מיין געשטאָרבענער ברודער איז געלעגען, זיינען געווען אָפען, נאָך דעם געשטאָר־בענעם האָט מען נישט געזעהן, ווייל דאָס בעט, אין וועלכען ער איז געלעגען, איז געשטאנען ביי דער וואנט, וואס האָט דיביידע צימערען פונאנדערגעטיילט. געזעהן האָב איך נאָך דעם גרוי־סען אלמער, וועלכער איז פונקט אנטקעגען דער טיר געשטאנען, און פון אויבען אויפ'ן אלמער די גרויסע קופערנע פאנען, וועלכע האָבען אראָפגעקוקט מיט א רויט בלאנקענדיגען גלאנץ. און געמאָלט האָט זיך מיר, אז דער מלאך המות מוז האָבען אזעל־כע גרויסע, רויטע אויגען, ווי די פאנען.

נאָכ'ן עסען, פאר'ן בענשען, האָט דער טאטע אויך נישט פארפעהלט, ווי אלע שבת, זינגען „מנוחה ושמחה". און איך האָב אויך אָנגעהויבען זינגען, און וואָס ווייטער אלץ שטארקער און העכער.

און רחמנות האָב איך געהאט אויף דער מאמען און אויף דער שוועסטער, וואס זיי זיצען פארקלאָגטע, און מיר איז מיט אמאל עפעס אזוי גרינג און גוט אויפ'ן הארצען, און פון יענעם צימער האָט מיט א דרך־ארץ'־דיגער שטילקייט דער טויט אפגעקוקט, און אנטקעגען איהם איז מיט זיין גאנצער קראפט און פראכט דער הייליגער שבת

געשטאַנען און די גאַנצע מורא פאַר׳ן געשטאָרבענעם איז פון מיר אָפּגעטאָן געווארען. איך האָב אַלץ שטארקער און שטארקער גע־זונגען. און פּלוצלונג האָט זיך מיר אָנגעהויבען דאַכטען, אַז נישט איך זינג, נאָר עפּעס אַן אַנדערער, אַן אומבאַקאַנטער און דאָך נישט קיין פרעמדער. די אומבאַקאַנטע שטים איז מיט אַמאָל אָפּגעהאַקט געווארען, ווי אין אַ חלום... און ווי פון אַ חלום גע־דענקט, ווי דרייען זיינען געשטאַנען נעבען מיר און עפּעס ווי גע־וויינט און געשריגען איבער מיר, און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז איך בין גאר דער געשטארבענער. איך הער ווי מען באַוויינט מיך, און איך לעב אַ געשטאָרבען לעבען, און געהערט אַז מ׳טראָגט מיך, און ניט געוואוסט ווער, מענשען צי מלאכים. און פאַר מיר זיינען ווי צוויי ווייסע טייבעלאַך געפלויגען — דער הייליגער שבת און מיין ברודער׳ס נשמה...

— — — — — — — — — — — — — — — —

ווען איך האָב מיך אויפגעכאַפּט, האָב איך זיך אין אַ פרעמדער שטוב דערזעהן אין אַ בעט ליגען. נעבען מיר, אויפ׳ן בעט זיינען געזעסען די מאַמע און די שוועסטער. געשטאַנען זיינען דער טאַטע, דער בעל הבית פון דער שטוב, די בעל הבית׳־טע, אַ פרעמדער איד, אַ פרעמדע אידענע און דער שטאָדט־פעלד־שער. דער לעצטער האָט מיר געפרעגט אויף אידיש:

— נו, ווי פיהלסטו זיך, יאָסקע?

איך האָב איהם אויף דער פראַגע נישט געענטפערט און האָב זיך געווענדעט צו דער מאַמען:

— היינט איז שבת?

— שבת, מיין זוהן — האָט דער טאַטע גוטמוטיג גע־ענטפערט.

איך האָב אַ קוק געגעבען אין שטוב, און דערזעהענדיג פאַר־שפּרייט דעם טיש מיט אַ ווייס טישטוך און די מעשענע לייכטער, און די זון, וועלכע האָט די גאַנצע שטוב פאַרגאָסען מיט אַ הע־לער שבת׳דיגער ליכטיגקייט, איז מיר אַזוי גוט געווארען אויפ׳ן הארצען!

איך האָב געמיינט, אז אלעם איז עפּעס געווען א בייזער, וויסטיגער חלום, האָב איך א פרעג געטאָן אויף מיין ברודער, וואס מיין ברודער מאכט. די מאמע האָט זיך שטיל־איינגעהאלטען צואווייגט, און דער טאטע האָט א ווייז געטאָן מיט א שטע־כעדיגען פינגער צום הימעל:

— ס'איז איהם שוין בעסער פון אונז, דעם ברודער דיי־נעם!...

אויף דער עלטער.

אין שוהל, אין מזרח־וואנט, זיינען צוויי גרויע בערד געבלי־בען,ביידע אין די אכציגער. אין דער־היים, ביי די קינדער, וואלגערען זיך די אלטע־לייט אויף די אויוועגס, נאר אין שוהל זיצען זיי אויבען־אן און פיהלען נאך דעם אמאליגען שטאלץ זייערען. יא, דאס וואלט אלץ גוט געווען, ווען זיי זאלען זיך נישט פיהלען עלענד און איינזאם צווישען די „יונגע צוציקעס" און וואלטען זיי, די אלטע־לייט, איינער מיט'ן אנדערען שלום געווען. זיינען זיי ברוגז, שוין א יאהר פופציג ברוגז. זיי גע־דענקען שוין באלד אליין נישט, וויפיל יאהרען, נאר ביידע גע־דענקען זעהר גוט, ווי זיי האבען זיך געשלאגען מיט העלצער. און איבער וואס? געוועהנליך, איבער פרנסה: ביידע האבען מיהלבענס געהאט, וואו מ'האט „געריסען" גרויפען. האט דער געשלעפט די גויים צו זיך, און יענער — צו זיך, און דאס פלעגט זיך אלע מאל ענדיגען מיט א געשלעג... איצט זיינען זיך די אל־טע לייט קיין שונאים נישט, פארקעהרט — גוטע פריינד... איי־נער ציטערט פאר'ן צווייטענס לעבען... ביידע פיהלען, אז ווען עס שטארבט איינער פון זיי, מוז דער צווייטער נאכשטארבען.

אמת'ע גוטע פריינד זיינען זיי זיך געווארען פון יענער צייט, וואס חיים־נחום איז געשטארבען... חיים־נחום איז געווען אין איינע יאהרען מיט זיי און זיין טויט האט ביי זיי ארויסגע־רופען א שטארקען פארלאנג איבערצובעטען זיך... שטיל, מיט אראפגעלאזטע קעפ זיינען די אלטע לייט נאכגעגאנגען נאך יענעמ'ס לויה און — ווילענדיג, נישט ווילענדיג — זיינען זיי פלוצלונג אלע מאל אויסגעוואקסען איינער נעבען אנדערען, גלייך ווי א נעהיימע לייכטע האנד וואלט זיי צונויפגעפארט, האבען זיך אומ־געריכט אנגעקלאפט איינער אן צווייטען און איין געדאנק האט

זיך ביי זיי געוועבט, אז איצט איז געווים די צייט געקומען, און דער מלאך המות טאַנצט שוין איצט הינטער זייערע פּלייצעס... און וואונדערליך: ברוגז'ערהייד האָבען זיי זיך דאָך איינער נע־בען אנדערע בעסער געפיהלט, ווי צווישען די איבריגע מלוים... זיי, די אלטע לייט, האָט מעהר געריהרט חיים־נחום'ס טויטע, ווי די קרובים זיינע...

פון דעמאָלט אָן טראַכטען זיי זעהר פיל פון איבערבעטען זיך און האָפען א גאַנצע וואָך, אז שבת, צונויפקומענדיג זיך אין שוהל, וועט זייער רצון ערפילט ווערען. אָבער יעדעס מאָל לאָזט זיך די האָפנונג אויס מיט גאָרנישט. דערהויפּט איז א ביטער רחמנות אויף די אלטע לייט ערב יום כפור. וויפיל אידען, וואס האָבען זיך א גאַנץ יאהר געריסען, בעטען זיך ערב יום כפור איבער, און אויף זיי קוקט זיך קיינער נישט אום. א גאַנ־צען טאָג, פון אין דער פריה אָן, זיצען די אלטע אין בית־המדרש, קוקען מיט בעטענדע פייכטע אויגען — אפשר וועט זיך פּאָרט עמיצער אויך אָן זיי דערמאָנען. אָן זיי וואָלט מען דאָך די אמת'ע מצוה געהאט, זיי וואָלטען זיך שוין מעהר ביז זייער לעבען נישט געקריגט.

איינער פון זיי, אהרן־דוד, האָלט שוין צעהנדליגער יאָהרען די מצוה פון „הוצאה והכנסה". די לעצטע יאָהרען צאָהלט ער שוין אפילו נישט און מ'וויל ביי איהם אלע שמחת־תורה אויס־דינגען, נאָר גוטע פרומע אידען דערלאָזען נישט — ס'איז נישט קיין יושר... אהרן־דוד נידערט פּאַמעליך מיט'ן ספר די דריי טרעפּלאך פון ארון קודש אראָפּ, און דער גרעסטער פאַרלאַנג זיינער איז, אז משה־לייב זאָל דער ערשטער א קוש געבען דעם ספר, וועלכען ער האָלט ארומגענומען. און וואונדערליך, ווי דער לעצטער פלייסט זיך עס טאָקע צו טאָן... אוןביידע דערפיהלען זיך עפּעס אזוי גוט, אזוי נאָהנט איינער צום אנדערען! ווער שמועסט נאָך, אז משה־לייב'ס לאַנגע, ווייסע באָרד ריהרט יע־נעמס האַנד אָן, איז שוין יענער גאָר אויפ'ן זיבעטען הימעל. ביידע קוקען זיך איבער מיט פריינדליכע אויגען און פלייסען זיך

צו זאגען גלייך די תפלה פון נאך הוצאת התורה, און חזר'ט איינער איבער א פאר מאל איין ווארט, טומ עס איהם דער צוויי־טער נאך.ביידע צעהלען זיך די ווערטער אין די מיילער אריין.

ביי קריאת התורה טראכטען זיי ווידער איינס פונ'ם אנדע־רען: גליקליך וואלטען זיי געווען, ווען זיי זאלען ביידע אין איין חומש אריינקוקען און מאכען פשט'לאך אויף פארשידענע פסוקים. אהרן־דוד וואלט משה־לייב'ן באוויזען זיין לומדות און משה־ליב איז אויך נישט קיין בור דאורייתא און ווייסט אויך, וואס אין די קליינע אותיותלאך טוט זיך.

קומט איינער פון זיי נישט דאוונען — דאס טרעפט זעהר אפט — פארזארגט זיך דער צווייטער, „אפשר נישט געזונד?" און קאן זיך נישט אפהאלטען נישט פרעגען ביי יענעמ'ס קינ־דער (מיט די קינדער זיינען די אלטע לייט נישט ברוגז): „וואס איז עפעס דער טאטע נישט געקומען צום דאוונען?" און אומע־טיג ווערט דעם פרעגער אויפ'ן הארצען, הערענדיג א תשובה: „נישט געזונד". ער איז כמעט ווי זיכער, אז איבער אכט־טאג שבת וועט ער עפעס אויך „נישט געזונד זיין"...

אהרן־דוד און משה־ליב זיינען די עלטסטע נישט נאר אין שוהל, נאר אויך אין גאנצען שטעדטעל, און שטענדיג געדענקען זיי איינער פונ'ם אנדערען. טראכט איינער: „גאט ווייסט, וואס אהרן־דוד מאכט", — טראכט דער אנדערער: „גאט ווייסט, וואס משה־ליב טוט". כאפט זיך אמאל איינער פון זיי אויף פון שלאף מיט'ן פולען גלויבען, אז דער אנדערער איז געשטאר־בען... הערט ער זיך איין אין שטוב, צי הערט מען עפעס נישט פון קיין געשטארבענעם... דער עלטערער משה־ליב איז אביסעל טויבלאך, דערהערט אבער א טויבער גראד דאס, וואס מ'רעדט נים, כאפט א פאר ווערטער, וואס קלינגען ווי אהרן־דוד. איז וואס מיינט עס? און ס'פעהלט נאר אז ער זאל כאפען נאך א ווארט און דאס געבאפטע ווארט וועט שוין זיכער זיין: גע־שטארבען — „אהרן דוד איז געשטארבען"...

— ווער איז געשטאָרבען? — פרעגט דער אַלטער און באקומט אַ גראָבען ענטפער:

— נאָר שטאַרבען חלומ'ט זיך איהם, דעם אַלטען! ווער געשטאָרבען? וואָס געשטאָרבען?

ווערט דער אַלטער אַ ביסעל רוהיגער, זיפצט לייכטער אָפּ, נאָר אינוועניג אין הארצען בלייבט דאָך עפּעס שווערעס ליגען... אַ נייע שווארצע זאָרג קאָרטשעט זיך ערגעץ דאָרט ביי איהם אינוועניג און ציהט ווי אַ פּיאַווקע... ווען־עס־איז וועט דאָך יענער שטאַרבען, — צופלעכט זיך אַ געדאַנק, — האָט ער מורא די לויה נישט פארפעהלען... און וואונדערליך: טראַכטענדיג פון יענעם, טיילען זיך מאָמענטענווייז די געדאַנקען פון איהם אָפּ, ווערען עפּעס ווי פרעמדלאָך און עס דאַכט זיך דעם אַלטען, אַז אימיצער שטעהט דאָ נאָהענט און טראַכט פון איהם דאָס זעלבע, וואָס ער פון יענעם...

ער הויבט אָן צו קרעכצען... ווער ווייסט? אפשר פאַר־לייקענט מען גאָר פון איהם... קינדער זיינען אזוי שלעכט... ער וואָלט כאָטש געגאַנגען מחילה בעטען!... און אפשר גוסס'ט נאָך יענער, וואָלט ער כאָטש מיט איהם אַ פּאָר ווערטער גע־רעדט. עס לאָזט איהם נישט רוהען, ער מוז נאָך אַ מאָל פרע־גען... זאָגען... ער וועט מקדים זיין... וועט בעטען, טאָמער ווערט יענער פארשלאָפט, זאָל מען איהם באַלד מודיע זיין... ער קנייטשט זיך דער אַלטער — עס ווילט זיך נישט אַלע מאָל דאָקוטשען... ער וויל נישט ווערען אָפּגעזידעלט. גאָר נישט זאָגען קאָן ער אויך נישט. רופט ער צו זיך צו אַן אייניקעל, פארנאַרט עס צו זיך מיט אַ ווייך זיידישער צערטליכקייט און זאָגט שטיל:

— קינד מיינס, אַז אהרן־דוד וועט פארשלאָפט ווערען, וועסטו מיר זאָגען. יאָ, קינד?

דאָס קינד זאָגט עס איהם אַלע מאָל צו, און יעדען טאָג, יעדע שעה קוקט דער אַלטער אויף דער טרויעריגער בשורה ארויס. און גיט דאָס אייניקעל אַ געשריי: „זיידע!״ — ווערט דער

אַלטער פאַרגליווערט און מיינט, אַז אַט־אַט זאָגט עס איהם די טרויעריגע בשורה אָן.

— וואָס איז, קינד?

— גאָרנישט. אזוי.

אַז ס'שטאַרבט אַ יונגער, האָבען די אַלטע שטאַרק עגמת נפש; זיי מיינען, אַז דאָ איז פאָרגעקומען אַ טעות... און דאָך טוט זיי עפּעס הנאה... זיי דאַכט זיך, אַז דער טויט האָט זיך פון זיי אָפּגערוקט אויף אַ ווייטען מהלך. און אַז ס'געהט אַוועק אַ לאַנגע צייט און ס'שטאַרבט קיינער נישט, ווערען די אַלטע אונרוהיג... עס דאַכט זיך זיי, אַז מ'האָט זיך שוין פאַרטראַכט וועגען זיי... און דאָ אַרום זייערע קעפּ שוועבט דער מלאך־המות אַרום און וואַרט אויף אַ וואונק...

געוועזען איז עס אין אַ ווינטער־אָוועגד. אין קיך האָט גע־פלאַטערט עפּעס אַ מין אומעטיג־טונקעלע ליכטיגקייט פונ'ם ברענענדיגען פייער אויפ'ן פּריפּעטשיק. און געדאַכט האָט זיך, אַז אַ גרויסער דורכזיכטיגער גולם שטעהט און ציטערט און זיינע שאָטען־ברעמען טאַנצען איבער די ווענט אַרום און וואַרפען אַ מרה־שחורה.

דער אַלטער משה־לייב איז געזעסען אויפ'ן אויווען און געלייענט קריאת־שמע און דאָרטען, פון אונטער דער קיך־טיר, האָט זיך דייטליך געלאָזט הערען דאָס קלאַפּען פון די רעדער אין מיהלבען, צוזאַמענגעמישט מיט אַ גוי'איש געשפּרעך. דאָס קלאַפּען האָט ביים אַלטען אָנגעהויבען אַרויסצורופען פאַרשיי־דענע זכרונות און בילדער — אַלטע, ערגעץ לאַנג פאַרלעגערטע, נאָר זעהר דייטליכע, בילדער האָבען ביי איהם אין מח איינס נאָך דאָס אַנדערע אָנגעהויבען אַרויסצושווימען. דער אַלטער האָט זיך דערמאָנט, ווי ער איז געשטאַנען דאָרט אין מיהלבען אָנגעטאָן אין אַ קורץ שמויסען פּעלצעל מיט אַ שפּיציגער קוטשמע אויפ'ן קאָפּ, איז אַלע מאָל צוגעגאַנגען צום קאַסטען, אָנגענומען אַ הויפען גרויפּען און, באַטראַכטענדיג זיי אַ ווייל̈ע, געזאָגט:

— נו, זאָג דעם אמת. ביי יענעם גנב רייסט מען אויך אזוי גוט ווי דאָ? גיב אַ קוק כאָטש, צעהל יעדען גרויפּ באזונדער.

און — וואונדערליך! — די ווערטער האָט ער אזוי דייטליך איצט געהערט, ווי ער וואָלט זיך ווירקליך דאָרט, אין מיהלכען, געפונען און זיי געהערט, און די קריאת־שמע, וועלכע האָט זיך מעכאניש געגאָסען פון זיין מויל, האָט, דאכט זיך, אן אנדערער גאָר געלייענט, נישט ער... עפּעס איינער אן אַלטער, אַ פרעמדער און דאָך אַ באקאנטער, וועלכען ער האָט אמאָל אין זיין לעבען געזעהן, אָדר ער ועט איהם ערשט אמאָל זעהן...

דער אַלטער איז אזוי ווי אַ גולם געבליבען זיצען און שטיל, מעכאניש שעפּטשענדיג די קריאת־שמע, געפּיהלט, ווי ער, אָדער נישט ער, נאָר עפּעס עהנליכעם אויף איהם, טיילט זיך פון איהם אָפּ און עס לאָזט זיך פון אויווען אראָפּקריכען, לאָזט זיך אין מיהלכען אריין, עפענט די טיר און גיט אַ געשריי אויף די פערד: וויאָ־אָ־אָ!!! דאָס קול איז זיינס, נישט דעמ׳ס, וואָס זיצט אויפ׳ן אויווען, נאָר יענעמ׳ס וואָס איז נאָר־וואָס אראָפּגעקראָכען... אַ יונג, געזונד קול... און נאָהענט נעבען דעם יונגען׳ס אויערען לייענט אימיצער קריאת־שמע... אן אַלט קול, אַ באַקאנטס...

דער אַלטער ווערט וואָס ווייטער טיפער פארזונקען, ווערט וואָס ווייטער אַ מינוט מעהר אין יונגען פארשלונגען... פונ׳ם אַלטען, וואָס זיצט אויפ׳ן אויווען, בלייבט ביים יונגען אין מח עפּעס אזוי ווי אַ שטיק רויך זיצען, וואָס איז שטארק עהנלאָך אויפ׳ן יונגען... און עס בליצען געדאנקען: דאכט זיך, אז דאָרטען זיצט ערגעץ אן אַלטער... דאכט זיך, אז אין מיהלכען שטעהט עפּעס אַ יונגער... אוןביידע זיינען עפּעס נישט ממשות׳דיגע, נאָר לייכטע, טונקעל־דורכזיכטיגע, ווי פון רויך אויסגעגאָסענע מענשען... און די ביידע מענשען מיט די צוויי קעפּ טראכטען עפּעס ווי איינער און דער איינער ווי צוויי. איינצייטיג טראכטען זיי: איינער — פון פּרנסה, דער צווייטער — פון טויט... געצווייטעלטע געדאנקען... קלינגט איינעם אין די אויערען

אריין — וויאַ־אַ־אַ, דעם צווייטען — „צדקה תציל ממות“. און אַט גיבען זיי זיך גאַר אַ גאַס צונויף, דער אַלטער מיט'ן יונגען, און עס שפּרינגט אַ בילד ארוים: אַ גלאַט שטיל וואסער, שווארץ ווי טינט... פון ערגעץ פון דער שווארצער נאַכט לאַזט זיך הערען דאַס הירזשען פון אהרן־דוד'ס בולאַן, וועלכען משה־ליב האַט אמאָל דערטרונקען... און פּלוצלונג גיט זיך אַ שטעק־ארויס פון וואסער אהרן־דוד'ס גרויער קאָפּ, פארשווינדט און אין אַ ווײַלע ארום באווייזט ער זיך גאַר אין מיהלכען פאַראויס, פאַר איהם — דער יונגער אהרן־דוד מיט אַ פלאַקען אין האנד... עס הערען זיך קולות מיט גוואַלדען, און דער אַלטער אהרן־דוד שטעהט אונבאוועגליך מיט אַ פאַרגליווערט שמייכעלע אויף די ליפּען...

די גוואַלדען ווערען וואָס אמאָל שטילער און שטילער, נאָר פון ערגעץ ווייט, פון אַ ווייטער טיפער שטילקייט, וואו עס לאַזען זיך נאַר הערען מתים־קולות, ווען זיי ליגען „אַנגעהויבענע“ אויף דער ערד, האַט זיך דאַס געוויין געלאַזט הערען... אַ צוגעלעגערט, פארדומפּען געוויין, עהנליך אויף דער שטילקייט אליין, האַט זיך צום אַלטען'ס אויערען דערטראַגען.

ער האַט ווי פון אַ טיפען שלאָף ערוואַכט, זיך אַ מינוט צייט איינגעהערט און ווילד זיך ארומגעקוקט. אין די אויערען איז פארבליבען דאַס נאָר־וואָס געהערטע, און פאַר די אויגען — דאַס נאָר־וואָס געזעהענע.

— קינדער! — האַט דער אַלטער מיט אַ ציטער אויסגערופען — וואָס איז געשעהן?

עס האַט זיך געעפענט די קיך־טיר און דעם אַלטען'ס זוהן איז פון מיהלכען אריינגעקומען מיט'ן קורצען פעלצעל און מיט'ן שפּיציגען היטעל אויפ'ן קאָפּ, און האַט ארויפגעשריען צום פאַטער:

— טאַטע, איך וועל דיר אַנזאָגען אַ בשורה: אהרן־דוד איז געשטאָרבען...

דער אַלטער האַט זיך יאָמערליך צואוויינט.

די לעצטע מינוטען

אסתר־ביילע איז געלעגען מיט'ן פּנים אַרויף. אונטער די פּעסט צוגעמאַכטע איינגעפאַלענע אויגען־הייטלאַך האָבען פּאַ־מעלאַך, קוים צו באַמערקען, אַרומגעשפּאַצירט פון איין ווינקעל צום אַנדערען די אויגען, פון צייט צו צייט האָט אַ ציטער געטאָן אַ ברעם; אין די שלייפען האָט זיך קוים עטוואָס געריהרט. אַ שטיק קאָלדרע, וואָס האָט צוגעדעקט איהר ברוסט, האָט זיך געהויבען אַרויף און אַראָפּ און אַלע אברים האָבען געמאַכט דעם איינדרוק, אַז זיי געהערען זיך שוין מיט'ן קערפּער גאָרנישט אָן. יעדער אבר אַרבייט קוים פאַר זיך, דער מענש אַליין, דער גאַנ־צער גוף איז שוין לאַנג געשטאָרבען.

די געדאַנקען זיינען נאָך אָבער ביי אסתר־ביילע'ן געווען אין אָרדנונג, האָבען נאָך געאַרבייט פריש און מונטער, ווי זיי וואָלטען מיט'ן אָפּשטאַרבענדען קערפּער גאָרנישט געהאַט צו טאָן. צווישען אַלע זכרונות און עראינערונגען, וואָס זיינען ער־וואַכט געוואָרען פאַר'ן שטאַרבען, איז איהר ווי פון אַ נעבעל אַרויסגעשוואומען אַ טונקעלער יונגערמאַן. ער איז געשטאַנען אַ פּאָר מינוט אונבאַוועגלאַך און געקוקט אויף איהר מיט פאַר־שטאַרצטע אויגען... דער יונגערמאַן איז איהר עפּעס געווען באַ־קאַנט און אומבאַקאַנט... זי האָט איהם ערגעץ יא געזעהן און נישט געזעהן... ער האָט זי עפּעס געשראָקען און באַרוהיגט... אַ געשטאָרבענער?... זי האָט זיך לאַנג אָפּגעשטעלט אויף דעם וואָרט. עפּעס האָט עס ביי איהר פאַרלוירען די ריכטיגע באַ־דייטונג. זי האָט ווי דורך אַ חלום געפיהלט, אַז עס איז אַ שרעקלאַך וואָרט. דאָס, וואָס איהר איז פאַרשטענדלאַך געווען אַ גאַנץ לעבען, האָט איצט פאַרלוירען דעם קלאָרען זין. זי

האָט נאָר געפּיהלט, אַז עפּעס קאַלטעס גנב'עט זיך צו איהר אין קערפּער אריין, קיהלט אָפּ איין אבר נאָכ'ן צווייטען, און זיי ווערען שרעקלאַך שווער און פרעמד...

זי האָט געוואָלט עפענען די אויגען, נאָר זי האָט עס נישט געקאָנט. איהר האָט זיך געדאַכט, אַז דער יונגערמאַן געפינט זיך דאָ אין שטוב, און ווי זי האָט נאָר געמאַכט אַן אָנשטרענגונג צו עפענען די אויגען, איז ער פאַרשוואונדען געוואָרען, אַלץ איז ווי אין אַ געדיכטען נעבעל איינגעהילט געוואָרען און דער נעבעל איז עפּעס אזוי ווי פון איהם ארויס און איהר איינגע־שלונגען, און עס האָט געדויערט אַ פּאָר מינוט, ביז ער האָט זיך צוריק באוויזען, נאָר שוין נישט אונבאַוועגלאַך, ווי פריהער — ער האָט שוין איצט געלעבט... אין די אויגען האָט אַ פייער געגליהט... אסתר־ביילע האָט זיך מיט איהם דערפרעהט, ווי מיט אַ נאָהענטען באַקאַנטען, און געפּיהלט האָט זי, ווי אַ שטראָם, אַ לעבעדיגער, וואַרימער שטראָם איז איהר איבער'ן קערפּער אריבער, פון וועלכען זי האָט זיך עפּעס ווי קרעפטיגער און מונטערער געפּיהלט...

אַ שמייכעל האָט געשוועבט איבער איהרע געשטאָרבענע ליפּען... דער טויט האָט זיך עפּעס ווי דערווייטערט פון איהר... זי האָט אַפילו געהערט און געוואוסט, אַז אין שטוב זיינען דאָ פיל מענשען, נאָר זי האָט זיך נישט געקאָנט אָפּגעבען קיין רעכנונג, וואָס זיי טוען דאָ... זי האָט געדענקט, אַז זיי זיינען אַלע געקומען נאָך אַ זעהר וויכטיגע זאַך... אַ זאַך, אַ שווערע און אַ געוואַלדיג דריקענדע... אויף די ליפּען איז איהר געלעגען אַ גרויזאַם שרעקענד וואָרט און זי האָט נישט געוואוסט וואָס...

הארט נעבען איהר בעט איז געשטאַנען דער מאַן איהרער, רבי יעקב לייזער — אַ איד פון אַ יאָהר זעכציג — מיט אַ פינף־זעקס יאָהר עלטער פון איהר, און האָט מיט אַ טרויעריג יראַ־שמים'דיגען אויסדרוק אויפ'ן פּנים געקוקט אויף דער גוסס'ער און, ווי ער וואָלט איהר געוואָלט טאָן אַ נחת־רוח, האָט ער נישט אויפגעהערט צו טראַכטען, אַז ער וועט נישט חתונה

האָבען... דער געדאַנק האָט איהם נישט פאַרלאָזען, אָדער ער האָט דעם געדאַנק נישט פאַרלאָזען פון יענער צייט אָן, ווען עס איז קלאָר געוואָרען, אז אסתר־ביילע וועט שטאַרבען... ער האָט אפילו נישט פאַרגעסען, אז ער איז נאָך אַ זעהר געזונטער איד, און ווער ווייסט, אפשר טאַקע דערפאַר האָט ער געטראַכט, אז ער וועט שוין נאָכאַמאָל נישט חתונה האָבען... ער האָט אויך געטראַכט, אז אסתר־ביילע, דאָס ווייב זיינס, איז געווען זעהר אַ פרומע אידענע, אַ כשר'ע, אַ צנועה... ער האָט עס עפּעס אזוי ווי בכיון געטראַכט; ער איז געווען זיכער, אז אימיצער הערט זיך דאָ איצט צו צו זיינע געדאַנקען. און געמיינט האָט ער דערמיט עפּעס אַ טובה טאָן דער קראַנקען — כאָטש קיין האָפנונג, זי זאָל געזונד ווערען, האָט ער שוין נישט געהאַט, נאָר געוואָלט האָט ער, זי זאָל כאָטש האָבען אַ גרינגען טויט, און אז מ'וועט איהר טראָגען אויף דער מטה, זאָלען איהר אנטקעגען קומען שרה. רבקה, רחל ולאה... דאָס שמייכעלע איהרס האָט איהם באַשטעטיגט, אז זי איז טאַקע געווען אַ גרויסע צנועה... רשעים שטאַרבען אומעטיג, צדיקים שמייכלען... ער האָט געהאַט נאָך אַ הייסען פאַרלאַנג — זי זאָל שטאַרבען מיט'ן פּנים ארויף,, נישט צו דער וואַנט... דאָס איז נישט קיין גוטער סימן... דאָס איז אַ סימן, אז מ'קאָן נישט קומען אין דער לויטער־קייט פון דער שכינה, וועלכע באַווייזט זיך צו אַלע מענשען פאַר'ן טויט...

אחוץ איהם האָבען נאָך אַ פּאָר פרומע אידען און ווייבער דאָס שמייכעלע באַמערקט און איבער דער טרויעריגער שטוב האָט זיך שטיל דורכגעטראָגען אַ פרעהליכער שטראַהל... עס האָבען אַ בליץ געטאָן אויגען און עס איז נאָך שטילער געוואָרען... מ'האָט באַרוהיגט די קינדער... ערגעץ־וואו זיינען שוין געלעגען ליכט באַהאַלטען, — מ'ווייסט נישט, ווער ס'האָט נאָך זיי גע־שיקט און ווער ס'האָט זיי געבראַכט... עס זיינען געקומען יענע שרעקלאַכע מינוטען, ווען די לעבעדיגע און די שטאַרבענדע הערען אויף זיך פאַרשטעהן... זיי זיינען געוואָרען פרעמד און

ווייט איינער פון דעם אַנדערען, און כאָטש זי, אסתר־ביילע, האָט נאָך כמעט אַלע חושים געהאַט, האָבען דאָך אַלע שוין געקוקט אויף איהר, ווי אויף איינע, וואָס האָט זיך שוין אריבער־געטראָגען אויף אַן אַנדער וועלט... אַלע האָבען געוואוסט, אַז זי פיהלט און טראַכט אַזוינס, וואָס קיין לעבעדיגער קאָן נישט טראַכטען און פיהלען... אַלע האָבען זיך געהאַלטען ביי איין געדאַנק נישט אָפּגערעדטערהייד, אַלע האָבען געטראַכט: אַ כשר'ע, פרומע אידענע געוועזן.

ס'איז אָבער באַשערט געווען, זי זאָל שטאַרבען מיט זינ־דיגע געדאַנקען. אָפּגעלעבט מיט'ן מאַן דרייסיג יאָהר און פאַר'ן טויט האָט זי איהם עפּעס אינגאַנצען פאַרגעסען... זי איז אפילו נישט געווען שולדיג אין דעם... מסתמא האָט זיך דער שטן אין דעם אריינגעמישט. מחשבה כמעשה... און אסתר־ביילען איז באַשערט געווען צו שטאַרבען מיט אַ שלעכטער מחשבה...

אסתר־ביילע'ס געדאַנקען זיינען אַלץ טיפער און טיפער גע־קראָכען פון איין נעבעל ארויס און אין צווייטען אריין... די געדאַנקען האָבען זיך ווי אָפּגעטיילט פון איהר און זיך געלאָזט שוועבען אין אַן אונבאַקאַנטער וועלט... דער יונגערמאַן האָט מיטגעשוועבט... די זעלבע געדאַנקען האָבען דאָך נישט פאַר־געסען, אַז עפּעס איינע אַ אסתר־ביילע האַלט ביים שטאַרבען... דער נאָמען איז פרעמדלאָך געוואָרען... אסתר־ביילע — די צוויי ווערטער, וועלכע האָבען זיך אַ גאַנצע רייהע פון יאָהרען ארום איהר געדרעהט און זיינען געווען אָנגעקלעפּט אָן איהר, שטאַר־בען איצט... אסתר־ביילע שטאַרבט!... דאַכט זיך, אַז ס'איז נישט... אסתר־ביילע איז קיין נאָמען נישט...

עס איז ביי איהר געוואָרען אַ געמיש, אַ געמיש פון פאַר־שיידענע געדאַנקען און באַגריפען... אין קאָפּ איז געוואָרען אַ שרעקלאַכער פּלאָנטער... אויפ'ן לייב האָבען געשפּאַצירט קאַלטע און וואַרימע שטראָמען, ווי מ'וואָלט אויף איהר געגאָסען קאַלטע און וואַרימע שטראָמען וואַסער...

פּלוצלונג — אַ וואַלד!... אַ געדיכטער שוואַרצער וואַלד,

וועלכער שפּאַלט זיך דורך מיט אַ ברייטען זאַמדיגען שליאַך... בײנאַכט... די לבנה שיינט... די שפּיץ בוימער זיינען מיט לבנה־שיין באַגאָסען... ביים שליאַך אַ ווייסע שטוב מיט שוואַרצע אומעטיגע שויבען... ווייטער אַ ביסעל — אַ מיהל... אַ גרויסע שוואַרצע מיהל, זי שטעהט... אין די גרויסע פענסטער־לעכער קוקט פון איין זייט די לבנה אריין, נאָר פינסטער איז דאָרטען... ערגעץ רוישט אַ וואַסער...

אַ מינוט פאַרגליווערונג. און אַלעס ווערט באַקאַנט און קלאָר... דעם פאָטער'ס שטוב, דעם פאָטער'ס מיהל... טאַטע־מאַמע שלאָפען... נאָר וואו זי אַליין איז — געדענקט זי נישט... זי וואָלט אויך דאָרט אין שטוב באַדאַרף זיין, זי ווייסט אָבער, אַז זי איז דאָרט נישטאָ... פאַרקוקט זי זיך אין פענסטער און אין דעם אויגענבליק קומט אימיצער פון שטוב אַנטקעגען... זי דערקענט זיך... ס'איז זי אַליין... אַ יונג פריש מיידעל... אַ שוואַרצער קאָפּ, אַ ווייסער האַלז... ערגעץ איז נאָר עפּעס אַ שרעק געבליבען פון יענער, וואָס האָט פון דרויסען אריינגע־קוקט... ביי דער שטוב איז געוואַלדיג ליכטיג, די לבנה — אַנט־קעגען... הינטען איז דער וואַלד — שוואַרץ און אומעטיג... דאָרט ווייטער ציהט זיך פון דער מיהל אַ גרויסער שוואַרצער שאָטען; עס דוכט זיך איהר, אַז דאָרט איז נאַס און קאַלט...

זי קומט אין וואַלד אריין, וואַרט אויף אימיצען, נאָר גע־דענקט נישט אויף וועמען... אימיצער דאַרף זיך פון דאָרט באַ־ווייזען, און פּלוצלונג בליצט־אויף אַ נאָמען — יוסף!... די ליפּען האָבען זיך אַ ריהר געטאָן, אַ ברעם האָט אַ ציטער גע־געבען... ביי אימיצען אין האַנד האָט זיך אַ ווייס סטעאַרין־ליכט באַוויזען. אימיצער האָט אָנגעריבען אַ שוועבעלע און אָנ־געצונדען. די שטילקייט איז געדיכטער און דונקעלער געוואָרען.

אסתר־ביילע האָט נעבען זיך דאָס פּייערל דערזעהן... זי האָט אויך געפיהלט, ווי נאָהענט נעבען איהר שטעהט אַ שוואַרצע מאַסע, וועלכע מאַכט איהר שווער צו אָטעמען. און געשראָקען האָט עס איהר... אַ שוואַרצע שרעק האָט זי דורכגענומען...

דער נאָמען יוסף האָט ביי איהר אויפגעבליצט, איידער זי האָט איהם, דעם יונגענמאַן, וואָס האָט אזוי געהייסען, דערזעהן... ערשט אין עטלאכע מינוט ארום האָט זיך דער שאָטען זיינער פון וואַלד אויפ׳ן ליכטיגען שליאַך באוויזען... זי האָט איהם אָן דעם שאָטען דערקענט... אליין איז ער צווישען די בוימער געשטאַנען און . . . געוואַרט.

זי האָט זיך איהם געלאָזט אַנטקעגען... דאָס הארץ קלאַפּט פּאַמעלאַך און שווער... די שאָטענס זייערע גיסען זיך צוזאַמען... זיי לאָזען זיך שפּאַצירען... פאַראויס זיינען זייערע שאָטענס אַזעלכע לאַנגע און אומעטיגע... ערגעץ פון אַ ווינקעל קוקט עפּעס אומעטיגעס און גרויזאַמעס ארויס... דאָס הארץ ווערט שווערער און קעלטער, קלאַפּט אַלץ שוואַכער און שוואַכער, נאָר זי געהט דאָך נאָך אַלץ... זי געדענקט... זי געדענקט, אַז זי האָט איהם ליב... זי האָט אויך אָן חתן נישט פאַרגעסען. זי געדענקט, אַז זי האָט איהם פיינט... דאָס געפיהל פון פיינד־שאַפט איז שוין לאַנג נישטאָ... ערגעץ פאַרגליווערט געבליבען... ליגט ווי אַ קאַלט שטיינדעל, נאָר דאָס געפיהל פון ליבע צאַנקט נאָך... קוים־קוים וואָס עס צאַנקט...

זי האָט אַ געוויש דערהערט, אַ געוויין. נאָר ס׳האָט זי נישט געריהרט. און געדוכט האָט זיך איהר, אַז זי הערט אין וואַלד די קולות... זיי קומען צו איהר פון ערגעץ־ווייט, און אין מח באוועגט זיך קוים אַ פראַגע: וואָס וויינט מען ?...

אימיצער נעהמט די האַנד איהרע... זי מיינט, אַז יוסף נעהמט זי... האַלט זי אויף איין אָרט... פיהלט, אזוי ווי די האַנד וואָלט אין אַ פרעמדער הויט געווען... „באלד" — זאָגט אימי־צער... — דאָס געוויין שטאַרקט זיך, נאָר זי איז אזוי גלייכ־גילטיג!... דאָס הארץ פריהרט... עס לעשט זיך איין געדאַנק נאָכ׳ן צווייטען... עס פאַרשווינדט די לבנה, דער וואַלד... עס ווערט טונקעלער און טונקעלער... אין דער פינסטערניש בלאָנ־דזשעט זי מיט אימיצען ארום... זי זעהט איהם שוין נישט און פיהלט נישט, נאָר געדענקט, אַז אימיצער איז נעבען איהר דאָ...

דער נאָמען איז געבליבען! זי שפּרינגט פון איין געדאַנק אויף אַ צווייטען, און לעשט זיך ענדלאך מיט'ן לעצטען אוים...

זי איז אויסגעגאַנגען מיט אַ שמייכעל אויף די ליפּען... דער מאַן יעקב־לייזער און נאָך פרומע אידען און ווייבער האָבען אין דעם געזעהן אַ סימן, אַז אסתר־ביילע איז געווען אַ כשר'ע, פרומע אידענע...

פארהיט פון א גנבה.

די ווינטערדיגע נאכט איז צוגעפאלען, איין פוהר מיט זאכען האט מען שוין אריבערגעפיהרט אויף דער נייער דירה. איך האב געוואלט דעם צווייטען פאקעווען, נאר מיין פרוי האט מיך אויפגעהאלטען:

— נאך וואס? זאל בלייבען אויף מארגען, איך בין שרעקלאך מיעד. וואוהין וועלען מיר זיך שלעפען ביינאכט און נאך אין אזא מין וועטער מיט קליינע קינדער.

איך האב מיטגעשטימט. נאר געבליבען איז ביי אונז, אז איך מוז געהן אין דער נייער דירה נעכטיגען, ווייל עס איז געפעהרליך לאזען דארטען די זאכען אליין, מען זאל אונז נישט בא'גנב'ענען.

ביז עלף אזייגער האב איך און מיין פרוי זיך געפארעט. זי האט ארויסגעשלעפט וואו א טשוועקעל, איבערגעקוקט יעדעס פאפירעל, אפילו די תנאים מיט דער כתובה, איבערגעלייענט די בריף, וואס מיר האבען זיך געשיקט חתן־כלה־ווייז און איבערגעווישט אלטע אפגעריבענע פאטאגראפיעס, אונזערע אייגענע, די קינדערס און גלאט קארטעס, וועלכע איך קען נישט און זי קען נישט, נאר גלאט אזוי וואלגערען זיי זיך.

עלף אזייגער בין איך אוועקגעגאנגען שלאפען. אריינקומענדיג אין שטוב, האב איך אנגעצונדען א ליכט, וואס איך האב מיטגענומען פון דער היים, זי אנגעקלעפט אויפ'ן פענסטער, און אליין האב איך מיר בערך א האלבע שעה ארומגעשפאצירט, באקוקט דעם נייעם נאך פייכטען שפאליר, געקוקט אויפ'ן סופיט, אויף דער פריש אפגעפארבטער פאדלאגע און אין איין ווענס געפלאנט, וואו וועט שטעהן די שאפע, דארטען די קאמאד, דא די בעטען, נאכהער האב איך מיר ווי עס איז אויסגעבעטט (איין בעט איז שוין געווען ארי־

בערגעפיהרט מיט אביסעל בעטגעוואַנד) און זיך געלעגט שלאָפען.

אַ פּאָר מינוט בין איך געלעגען און באַטראַכט די שטוב, וואו עס דאַרף זיין אַ זאַל. ליגענדיג איז זי מיר אַ סך גרעסער אויסגעקומען, ווייל דאָס בעט, אין וועלכען איך בין געלעגען, איז ביי דער וואַנט געשטאַנען. איך האָב דערזעהן פאַר זיך אַ גרויסען פּוסטען זאַל, אַ פּוסטען און קאַלטען, און דאָס האָט אויף מיר אַ שרעקליכען אומעט געוואָרפען. איך האָב באַלד חרטה געקראָגען, וואָס איך האָב געפאָלגט מיין פרוי און בין געגאַנגען אהער נעכטיגען.

דאָרטען אין דער היים האָט זיך מיר שטאַרק געגלוסט שלאָפען, נאָר דורכגעהענדיג זיך אויף דער פרישער לופט און דאָ אין דער קאַלטער שטוב איז ביי מיר דער גאַנצער שלאָף צוגענומען געוואָרען. דאָ זעה איך, ווי דאָס ליכט האַלט שוין באַלד ביים עק. איך האָב שטאַרק באַדויערט, וואָס איך האָב כאָטש נאָך איין ליכט נישט מיטגענומען. חוץ דעם צימער, אין וועלכען איך האָב זיך געפונען, איז געווען נאָך צוויי צימערען, איינער וויז־אַ־ווי די טיר פּונקט אַנטקעגען מיר. דאָרטען איז געווען פינסטער און איך וויים נישט, וואָס האָט מיר פּלוצלונג אַנגעהויבען ציהען, איך זאָל קוקען אהינצו. איך האָב מיר באַלד געפלייסט נאָכצוגעבען, ווי מען גיט אמאָל נאָך אַ קליין משוגע'ן קינד. איך האָב געקוקט אויפ'ן צימער און דער צימער האָט אויף מיר געקוקט מיט זיין גאַנצער פינסטערקייט. זיך זאַט אַנקוקענדיג אין דעם צימער, האָט מיר אַנגעהויבען ציהען, איך זאָל קוקען אין צווייטען, נאָר דאָ האָב איך מיר שוין באַדאַרפט אויסדרעהען מיט'ן קאָפּ צופוסענס, אַנדערש האָב איך איהם ניט געקענט זעהן, און דאָס האָב איך שוין נישט געוואָלט טאָן; ערשטענס, האָב איך מין שוין דערוואָרעמט, האָב איך מיר פּשוט געפוילט ריהרען פון אָרט, און צווייטענס: נאָך וואָס? וואָס האָב איך דאָרט צו זעהן? אַט דעק איך מיר גאָר איבער איבער'ן קאָפּ און איך וואָלט שטאַרק געוואָלט אַנטשלאָפען ווערען, איידער דאָס ליכט געהט אויס. כאָטש מיר איז דאָך צַלץ איינס פינסטער אונטער דער קאָלדרע, ליג איך עטליכע

מינוט און מיר הויבט אָן שרעקלאַך ציהען אַ קוק געבען, צי דאָס ליכט ברענט נאָך, צי ניין. דאָס הארץ קלאַפּט מיר אזש: איך האָב מורא, איך וועל טרעפען אַ פינסטערע שטוב. ענדליך האָב איך דעם קאָפּ פון אונטער דער קאָלדרע אַרויסגערוקט און איך האָב געטראָפען דאָס ליכט צאַנקען. שווארצע שאָטענס זיינען אויף די ווענט געשפרונגען אַרויף און אַראָפּ. דערוויל דערמאָן איך זיך, אַז אַמאָל, קינדווייז, האָט מען מיר געזאָגט, אַז דעם מענשענ'ס נשמה געהט אויך אַזוי אויס. דער מלאך המות גיט אַלע מאָל אַ ריס די נשמה פונ'ם גוף און די נשמה גיט זיך צוריק אַ ריס. דאַן: ווי אַזוי ער ליגט שוין אַ געשטאָרבענער אויף דער ערד. ליכט ברענען צוקאָפּענס. נאָר נישט דער מת ליגט, אָבער גאָר אַ קול שטרוי. און מיט'ן גוף וואַרפען זיך רוחות פון איין עק וועלט ביז דער אַנדערער. אָט אַזוי איז ביי מיר אַרויסגעשוואומען איין געדאַנק נאָכ'ן צווייטען, עס האָט זיך געטראַכט פון זיך, און איך קוק אַלץ אויפ'ן ליכט, ווי דאָס פייערל גיט אַלע מאָל אַ שפּרונג־אויף, ווי עפּעס אַ לעבעדיגס, און גיט זיך אַ זעץ אַראָפּ. די גאַנצע לעדיגע שטוב גיט זיך מיר מיט אַמאָל אַ ווייז און אָט בלייבט זי נישט, גיט זיך ווידער אַ ווייז און ווערט ווידער פאַרשוואונדען.

פּלוצלונג איז מיר איינגעפאַלען אַ קוק צו געבען, צי עס זיינען דאָ פאַראַן מזוזות. נאָך וואָס האָב איך אַ קוק געגעבען, ווייס איך נישט; איך ווייס וואויל, אַז פון מיינעטוועגען וואָלט די דירה בסדר געמעגט זיין אָהן מזוזות, און פון מיין פרומען ווייבעל האָב איך אין דער מינוט אפילו נישט געקלערט. איך האָב אָבער דערפיהלט, אַז פאַר מיר וואָלט איצט געווען אנגענעהם, ווען עס זאָלען דאָ זיין מזוזות. איך האָב מיר צושמייכעלט: ווען מיינע ווייסט אַ שטייגער דערפון, וואָלט זי זיך שוין געקענט רייצען מיט מיר. זי האָט מיט מיר כסדר צו טאָן, פאַרוואָס איך גלויב נישט אין אַזעלכע זאַכען און איצט האָב איך אויך אויך נישט געגלויבט, נאָר פאַרוואָס איז מיר אויפ'ן גערדאַנק מזוזות אַרויף — פאַרשטעה איך נישט. קיין מזוזות זיינען טאַקע נישט געווען, ווייל, ווי איך האָב מיר דערמאָנט, האָט מיר דער בעל־הבית פון דעם הויז דערצעהלט,

אַז דאָ האָט געוואוינט אַ קריסט און האָט זעהר הנאה געהאַט פון דער דירה. ביי אַ קריסט הענגט אַ איקאָנע — דערמאָן איך מיר. און די איקאָנע, האָט זיך מיר פאַרגעשטעלט, איז ריכטיג געהאנגען איבער מיר אין ווינקעל, און דאָס לעמפעל האָט טונקעל באַלויכטען די שטוב. מיר האָט אָנגעהויבען ציהען, איך זאָל אַ קוק געבען איבער זיך אין ווינקעל, כאָטש איך האָב געוואוסט, אַז איך וועל דאָרטען גאָרנישט זעהן.

און דאָך האָב איך געמוזט דעם קאָפּ אויפהויבען און אַ קוק געבען.

ענדליך איז דאָס ליכט אויסגעגאנגען. איך האָב געוואַרט אַ פּאָר סעקונדען. איך האָב געוואָלט דאָס פלעמעל זאָל זיך כאָטש נאָך איין מאָל אויפהויבען; איך האָב דאָס געוואָלט אַזוי ווי איינער, וואָס שטעהט נעבען דער גסיסה פון אַ נאָהענטען פריינד און וויל, אַז דער פריינד זאָל כאָטש נאָך איין מאָל עפענען די אויגען און אַ קוק געבען אויף איהם. נאָר אומזיסט איז געווען מיין וואַרטען; דאָס פלעמעל איז ווי ערגעץ אין דער פינסטערניש איינגעשלונגען געוואָרען און מעהר האָט זיך דאָס שוין נישט באַוויזען.

איך האָב ווידער אַרונטערגערוקט דעם קאָפּ אונטער דער קאָלדרע און דאָ, מיין איך, וועל איך אַנטשלאָפען; נאָר איך האָב אָבער באַלד דערפיהלט, אַז עפּעס אַרבייט זיך דאָרטען ביי מיר אין קאָפּ. ליג איך און הער זיך איין צו זיך אַליין און וואַרט עפּעס פון זיך.

און איך דערמאָן זיך אָן דער טיר און הויב אָן צווייפלען, צי האָב איך זי פאַרמאַכט, צי ניין? און עס בלייבט ביי מיר, אַז איך האָב זי טאַקע נישט פאַרמאַכט. קריך איך שוין מיט צרות אַראָפּ מיט די באָרוויסע פיס אויף דער קאַלטער פּאָדלאָגע. אַ בייזער ציטער נעהמט דורך אַלע מיינע גלידער. איך קום צו צו דער טיר, איז זי דוקא פאַרשפּאַרט. פאַרדריסט שוין מיר אויף זיך, נאָך וואָס איך בין אַראָפּגעקראָכען, כאָטש איך האָב גוט געדענקט, אַז איך האָב די טיר יאָ פאַרשפּאַרט.

איך האָב מיר אַריינגעלעגט צוריק אין בעט אַריין און איך

האָב שוין, דאַכט זיך, אפילו געכאַפּט אַ דרימעל, ווייל איך האָב מיר געגעבען אַ כאַפּ אויף ווי איינער פון אַ שלעכטען חלום. אונ־טער דער קאָלדרע און מיט פאַרמאַכטע אויגען האָב איך באַמערקט ווי אַ ווייסע שטיק שיין איז פאַר מיר פאַרבייגעגאַנגען, אַ שטיק שיין די גרויס ווי אַ מענש. איך האָב מיר באַלד באַרוהיגט דער־מיט, וואָס די טיר איז פאַרקלאַפּט, אָבער איינצייטיג דערמאָן איך מיר, אַז איך האָב צו די פענסטער נישט געקוקט, אפשר איז אַ פענסטער ערגעץ נישט פאַרמאַכט. דאָ ווערט שוין מיר גאָר נישט פרעהלאַך. געה קריך פון דאָס נייַ פון בעט אַראָפּ און געה טאַפּ יעדעס פענסטער, צי איז דאָס פאַרשפּאַרט, צי ניין. גיכער זיינען זיי יאָ פאַרשפּאַרט, איך וויים געוויס, אַז זיי זיינען פאַרשפּאַרט, נאָר דאָך מוז איך אַראָפּגעהן אַ קוק געבען. איך טאַפּ אָן די שיך, שלעפּ זיי אַרויף און לאָז מיר געהן. געהענדיג פאַלט מיר איין אַ געדאַנק, אַז עמיצער האָט זיך דאָ אונטערגעלעגט אונטער די פיס און אָט וועל איך אָנטרעטען און איך וועל מיך איבערקעהרען... געה איך פּאַמעלאַך טריט ביי טריט, איך וויים, אַז אין מיטען שטוב איז אָנגעוואָרפען און איך קען מיר אָן עפּעס אָנשלאָגען, און דאָך, ביי יעדערס מאָל, ווען מיינע אַ פוס פאַרטשעפּעט זיך, ווערט אין מיר יעדער אבר פאַרקיהלט.

אויסגעטאַפּט אַלע לאָדען, פאַרמאַכט, פאַרשטעקט, לאָז איך מיך צוריק צו מיין געלעגער, נאָר דאָ שטעלט מיך אָפּ אַ נייער געדאַנק: עמיצער האָט זיך דאָרטען אַרונטערגעכאַפּט אונטער דע־קאָלדרע און ליגט... דאָס בלוט גיט מיר אַ זעץ אין קאָפּ און איך בלייב אַ פּאָר מינוט ווי אַ פאַראַליזירטער שטעהן. ביי מיר איז נישט אַנדערש געבליבען נאָר אָפּזוכען די שוועבעלאַך און אַ קוק געבען אין בעט אַריין. נאָר איך דערמאָן זיך ווידער אָן מיין פרוי און איך פיהל, ווי דאָס בלוט איז מיר אַריין אין פּנים פאַר גרויס חרפּה. איך צושמייכעל זיך און גיב מיר האַסטיג אַ לאָז צום בעט, — גיב אַ רים אויף די קאָלדרע און וואַרף זיך אַריין אין בעט.

נו, איצט בין איך שוין, דאַכט זיך, רוהיג; פאַרמאַכט, פאַר־קלאַפּט אַרום און אַרום — איך קען שוין שלאָפען; נאָר אַפּליגנע־

דיג אַ פּאָר מינוט האָב איך דערזעהן, אַז איך האָב מיך אַליין אָפּ־גענאַרט: דאָס איז נישט געווען קיין מורא פאַר גנבים, נאָר אַ מורא... אַ מורא, וואָס איז טויזענט מאָל ערגער ווי די מורא פאַר גנבים.

איך האָב אָנגעשטרענגט אַלע כחות אַנטשלאָפען צו ווערן. איך האָב צונויפגענומען אַלע מיינע אברים אינאיינעם, איך האָב זיך צונאַנדגעקייקעלט, הענד מיט די פיס צונויפגעפלאָכטען, די אויגען איינגעצויגען ,און ווי איך בין נאָר אַנדרימעלט געוואָרען גיב איך מיך פלוצלונג אַ כאַפּ־אויף אין איין ציטערניש: דאָרטען אין צימער, וואָס אַנטקעגען מיר, האָב איך שטילע באָרוויסע טריט דער־הערט, אַזעלכע שטילע, וואָס איך האָב מיר נאָר געוואונדערט, ווי אַזוי איך האָב זיי דערהערט. איך האָב מיר איינגעהערט, איינ־געהערט מיט אַלע אברים, איך הער שוין אָבער גאָרנישט. דאַכט זיך מיר, אַז „יענער" הערט זיך איין, צי איך הער... אַ פראָסט האָט דורכגענומען אַלע מיינע גלידער, איך האָב דערפיהלט, ווי די האָר אויפ'ן קאָפּ ריהרען זיך, שטעלען זיך אויף איינע נאָך דער אַנדע־רער. איך וויל אַרויסשטעקען דעם קאָפּ אַ קוק געבען, האָב איך מורא. און נישט אַרויסשטעקען דעם קאָפּ איז ווידער שלעכט. מיר האָט אַ שרעקלאכער פּאַרדראָס אָנגענומען, איך האָב די פּויר־כטען איינגעצויגען און מיט איינמאָל געגעבען אַ וואָרף אָפּ די קאָלדרע פון זיך און האָב זיך שטייף איינגעקוקט געגענאיבער.

פאַרשטעהט זיך, אַז איך האָב גאָרניט געזעהן און זיך צוריק איינגעדעקט מיט דער קאָלדרע און ווידער אָנגעהויבען צו דרימלען און ס'האָט שוין ניט ווייט געהאַלטען דערפון איך זאָל אַנטשלאָ־פען ווערען. דאָ האָב איך פלוצלונג דערהערט ווי עמיצער פּאָרעט זיך ביי דער טיר, טאַפּט זי, טאַפּט זי דאָרטען...

— ווער איז דאָרטען? — האָב איך אויסגעשריגען ניט ווי מיט מיין קול. ס'האָט אָפּגעקלונגען די פּוסטקייט, די ליידיגקייט אין שטוב.

איך הויב ווידער אָן צו דרימלען, איך פיהל ווי מיינע גע־דאַנקען ציהען זיך איבער ווי מיט עפּעס ווייכעס. דאָס איז אַ סימן

פון אַנטשלאָפען ווערען. נאָר פלוצלונג שפרינגט דער דרימעל אָפּ און דאָס האַרץ גיט אַ צאַפּעל. איך האָב דערהערט, ווי עמיצער פּאָרעט זיך ביי דער טיר, ווי מען וואָלט די קליאַמקע געריהרט, נאָר באַלד כאַפּ איך מיר, אַז דאָס האָט זיך מיר געקענט דאַכטען. איך באַרוהיג זיך און ווער אַנטשלאָפען.

וויפיל איך בין אָפּגעשלאָפען — וויים איך נישט. איך וויים נאָר, אַז איך האָב דאָרטען אין צווייטען צימער אַ קלאַפּ דערהערט, אַ דייטליכען קלאַפּ. דאָ האָב איך באַין אופן נישט געקענט קלערען, אַז עס האָט זיך מיר געדאַכט, און ווי נישט מיט מיין קול האָב איך אויסגעשריגען: ווער איז דאָרטען!!? אין שטוב האָט די פּוסט־קייט אָפּגעקלונגען.

— — — — — — — — — — —

איך וויים נישט, וואָס מיט מיך איז געווען, נאָר אַז איך האָב די אויגען געעפענט, האָב איך דערזעהן אַ פולע שטוב מיט מענשען און מיין ווייב מיט די קינדער זיינען געשטאַנען און געוויינט איבער מיר, אי דאָס — האָב איך זיך אויף דער אַלטער דירה דערזעהן.

אין דער פריה בין איך אינגאַנצען געזונד געוואָרען. דאָס ערשטע בין איך אַוועקגעלאָפען אין דער נייער דירה געוואָהר ווער־ רען צו די זאַכען. איך האָב די טיר אינגאַנצען אָן אָפענע געטראָ־ פען און פון די זאַכען איז אפילו קיין סימן נישט געבליבען.

— — — — — — — — — — —

עד היום ווייסט מיין פרוי נישט, וואָס מיט מיר איז געווען, און ווען זי פרעגט מיר, ווער איך פאַרשעמט און ענטפער איהר נישט...

אין א פריה־מאָרגען.

ווען דער אַלטער מאיר וואָלף איז אויפגעשטאַנען פאַרטאָג צו דער ארבייט, האָט ער דערזעהן די פענסטער פון זיין קעלער־וואוינונג כמעט אַ העלפט פארשאָטען מיט שניי, און געמאכט האָט עס אויף איהם אזא שוידערליכען איינדרוק, גלייך נישט קיין שניי וואָלט אין שטוב אריינגעקוקט, נאָר עפּעס אַ פּאָר אומ־באַקאַנטע מתים זיינען פון ערגעץ, פון אן אונבאוואוסטער ווייטער וועלט געקומען און זיך אוועקגעזעצט מיט די ווייסע רוקענס אין די פענסטער...

און כאָטש אין שטוב איז נישט געוועז קעלטער ווי נעכטען, איידער דער שניי איז אויסגעפאלען, האָט זיך איהם דאָך גע־דאכט, אז דער שניי אָטעמט אריין אין די פענסטער אַ קאַלטען אָטעם.

אין שטוב איז פינסטער געווען, און שווער איז געווען צו אָריענטירען זיך, צי מאַכט דער שניי פינסטערער, צי ליכ־טיגער: עפּעס אי דאָס, אי יענעס, אָדערביידע נישט... די פינסטערניש אין שטוב און די ווייסקייט אין דרויסען האָבען צווישען זיך ווי אַ שטילען אָפּמאַך געשלאָסען: נישט שטערען איינס דאָס אַנדערע... דער שניי איז ווי א טעמפּע אויסגעלאָ־שענע ליכטיגקייט איבער׳ן הויף געלעגען צושפּרייט, עפּעס ווי אַ ווייסער אָפּזעץ פון דער שווארצער נאַכט, אָדער אַ געשטאָר־בענער טאָג...

דער אַלטער איז אריינגעגאַנגען אין קיך, האָט אן אומעטי־גען קוק געוואָרפען אויף דער גרויסער מאַשין, וועלכע איז דאָרט נעבען דער פענסטער־וואנט געשטאַנען, האָט אויף דער ווארעמער שווארצער פּליטע אָנגעטאפּט די שוועבעלאך און אָנגעצונדען דאָס

בלעכענע לעמפּעל מיט'ן פאררויכערטען גלעזעל, נאָכהער זיך אָפּגעגאָסען נעגעל־וואסער און אויף אן אומעטיג שטיל קול אָנגעהויבען דאווגען פון פאַרענט.

ווען דער אַלטער האָט זיך אוועקגעזעצט ביי דער מאַשין, האָט ער גלייך באמערקט, ווי אין די הינטערשטע צוויי שויבען, וועלכע זיינען געווען מיט שנייאי פארשטעלט פון אנטקעגענדיגען פענסטער, באוויזט זיך עפּעס אַן אונדייטליכע פיגור, וועלכע איז גאָר נישט עהנליך אויף איהם, און נישט עהנליך איז זי געווען דערפאר, וואס דאָרטען, אין ווייסען שפּיגעל, איז די ווייסע באָרד זיינע כמעט ווי נישט געווען צו באמערקען... דייטליך האָט זיך נאָר אָנגעזעהען דאָס שווארצע לייבעל און דאָס שווארצע היטעל אויפ'ן קאָפּ; דאָס פּנים אליין איז עפּעס געווען שיטער, עפּעס איז דאָס עהנליך געווען אויף אַ שטיק נעבעל, און אויף דער נעבעלדיגער קוים באמערקענדיגער נאָז האָבען געגלאנצט אַ פּאָר ברילען...

דער אַלטער האָט געליטען אויף אַ מאָדנער קרענק: ער האָט מורא געהאַט פאר אַ שפּיגעל. אויף דער קרענק האָט ער אָנגעהויבען צו ליידען פון פּאָגראָם אָן, ווען ער איז פּלוצלונג, פון גרויסע צרות, וואס מ'האָט גע'הרג'עט פאר איינמאָל דאָס ווייב זיינס, אַ זוהן און דעם אַלטען טאַטען זיינעם, — גרוי געווארען, און דערזעהענדיג זיך אין שפּיגעל, האָט זיך ביי איהם עפּעס אזוי ווי אַ ריהר געטאָן דער מוח, און ער האָט אָנגעהויבען צו שרייען, אז דאָס איז נישט ער... ער איז אינגאנצען עהנליך געווארען מיט דער ווייסער באָרד אויפ'ן גע'הרג'עטען טאַטען. און עפּעס דרעהט זיך ביי איהם אין קאָפּ ביז היינטיגען טאָג אַ פּלאָנטערניש, אז דער פּאָטער איז נישט גע'הרג'עט געווארען, נאָר האָט זיך אריינגעכאפּט אין איהם... האָט זיך באהאַלטען אָדער איז מגולגל געווארען... ווייסט ער נישט, צי איז ער דער טאַטע, אָדער דעם טאַטענס זוהן... גיכער דער טאַטע, אָדער גאָר ביידע צוזאמען, — און גע'הרג'עט האָט מען וועמען?...

דער אַלטער איז אומרוהיג געזעסען ביי דער ארבייט, פּיה־

לענדיג ווי אנטקעגען באוועגט זיך עפּעס אַן אונבאַקאַנטע האַלבע פיגור, וועלכע מאַכט נאָך אַלע באוועגונגען זיינע... איהם האָט זיך געדאַכט, אַז דער „נאָכמאַכער" איז צוזאַמען מיט'ן שניי ערגעץ פון אַ ווייטער ווייסער וועלט געקומען, פון אַ ווייס־טויטער וועלט, און קוקט אַריין צו איהם, צום „ווייסען", און רופט איהם ערגעץ...

דער אַלטער האָט זיך אפילו געוואונדערט, פאַרוואָס ער זעהט זיך דאָרטען אָהן אַ באָרד: ער האָט דאָך פאַרשטאַנען, אַז דאָרטען שפּיגעלט זיך אָפּ זיין פיגור. פאַרוואָס־זשע אָהן אַ באָרד? פאַרוואָס? — און געדאַכט האָט זיך דעם אַלטען, אַז צו איהם איז די יוגענד צו חלום געקומען, איז צוזאַמען מיט'ן שניי, עפּעס ווי אין אַ זויבער־ווייסער עלטער איינגעהילט, פון די הויכע הימלען אַראָפּגעפאַלען... ער האָט פון צייט צו צייט אַהין אַ קוק געוואָרפען, נאָר דאָ האָט ער עפּעס נישט געפּיהלט די מורא, ווי אַמאָל, ווען ער דערזעהט זיך אין שפּיגעל... דאָ האָט ער דאָך זיין יוגענד געזעהען. פון איין קוק צום אַנדערען איז די מורא אַלץ שוואַכער און שוואַכער געוואָרען, און ער האָט זיך אויפגעצט אָנגעהויבען איינקוקען אין דער נעבעלדיגער פיגור, און איז ערשטוינט געבליבען: ס'איז דאָך גאָר זיין זוהן, זיין גע'הרג'עטער זוהן. נאָר אַ וואונדער: אין טאַטענס לייבעל געהט ער... יאַ. דאָס איז דער זוהן זיינער. פּונקט ווי ער אַליין, ווי דער טאַטע איז אַמאָל אין דער יוגענד געווען; און ער אַליין — ער זעהט אויס, ווי דער זיידע, און אַלע דריי צוזאַמען זיינען עפּעס ווי איינער, גוואַלדיג ענליך איינס אויף דאָס צווייטע, און אַלע דריי לעבען עפּעס ווי אין איהם איינעם, אָדער ער אַליין אין זיי ביידען... ער האָט אויך איצט געוואוסט, אַז דער זוהן שטעהט דאָ נישט אַנטקעגען, נאָר אַ חידוש איז דאָך, וואָס דאָ זיצט דער טאַטע, און דאָרטען שפּיגעלט זיך אָפּ דער זוהן...

אויף דעם אַלטען איז אַן אומעט אָנגעפאַלען. ער האָט לענגער נישט געקענט בלייבען זיצען ביי דער אַרבייט. דערצו

איז נאָך אַזוי קאַלט דאָ אין קיך. ביי דער שוועל פון דער טיר, וואס עפענט זיך אין דרויסען ארויס, ליגט א ווייסער פּאַס שניי, וואס ווארפט אָן עפּעס א מין טרויער דאָ אין דער שווארצער קויטיגער קיך, און גערדאכט האָט זיך, אז דאָס פּאַסיקעל שניי ברענגט אָן די גאַנצע קעלט אין שטוב.

אויפהויבענדיג זיך פון בענקעל, האָט ער באַמערקט, ווי דאָר־טען, אין אָפּשפּיגעל, איז דער קאָפּ, וועגען וועלכען ער האָט זיך נישט געקענט אָפּשטעלען קיין פעסטע מיינונג, צי איז ער זיינער, דעם זוהנ'ס, אדער דעם פאָטער'ס, — פארשוואונדען געווארען. געבליבען איז נאָר דאָס שווארצע לייבעל, אָנהויבענ־דיג פון די אקסעל ביז צום הינטערשטען טייל קערפּער... דער קאָפּ איז פארשוואונדען געוואָרען, האָט זיך מיט אַ וואונדערלי־כער לייכטקייט פון קערפּער אָפּגעטיילט, און ווער ווייס, פארוואָס דעם אַלטען איז פּלוצלונג איינגעפאלען, אַז דאָס האָט מען איהם אָנגעוויזען, אַז ער דאַרף שטאַרבען... און וואונדערליך: ער האָט זיך דוקא פאר דעם געדאנק נישט דערשראָקען. ער האָט עס געפונען פאר גאַנץ נאַטירליך, און דאָס, וואָס איהם איז פריהער איינגעפאַלען זיך צוריק צו לייגען אין בעט אריין, האָט זיך איהם איצט גערדאכט, האָט אַ צוזאמענהאנג מיט'ן איצטיגען אָנווייז, ווייל ס'האָט נאָך קיינמאָל נישט געטראָפען, ער זאָל אויפשטעהן און זיך ווענדען צוריק לייגען...

ער איז געשטאַנען עטלאכע מינוט אונבאוועגליך, פאַמע־לאכקע איז ער אריין אין פינסטערען צימער, פון וואנען ער איז צוריק מיט אַ האַלבער שעה געקומען, איז שטיל צוגעקראָכען צו זיין בעט, אַראָפּגעוואָרפען די שטיוועל מיט'ן גראָבען לייבעל און זיך אריינגעוואָרפען אין בעט אריין...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

גאַנץ פריה, ווען גיטעל, דעם אַלטענס טאָכטער, האָט זיך אויפגעכאפּט און דערזעהען דעם ווייסען שניי ביי די פענסטער, האָט עפּעס אַן אונבאוואוסטע פרייד דורכגענומען דאָס גאנצע וועזען איהרס. זי האָט גאָר פארגעסען אָן דער גאנצער אָרימ־

קייט, און גאָר אינגאַנצען פארגעסען, אז זי האָט נאָך נישט קיין װאַרעם מלבוש אויף װינטער... אַ צאַרט שמייכעלע האָט זיך אויף איהרע בלאַסע ליפּען צולייגט, װען זי איז צוגעשפּרונ־גען אַ נאַקעטע צום פענסטער... אוי, װי שעהן אין הויף איז! און די דעכער — איין שטיק װייסקייט. אַ יום־טוב אין דרויסען, און אָט שטעהען שוין אַנטקעגען אַ פּאָר אינגלאַך און מאַ־כען אַ מענש פון שניי, און זי איז אזוי מקנא: װאָלט זי נישט געװען קיין גרויסע מויד, אָדער װאָלט זי נישט געװען דעם אָרימען שניידער׳ס אַ טאָכטער, װאָלט זי ארויסגעלאָפען זיי העלפען.

זי האָט זיך דערמאָנט, אז דער קװאַרטיראַנט, װאָס האָט זיך ערשט נעכטען צו זיי אריינגעצויגען, האָט זיך געבעטען אויפ־װעקען, װייל ער קען, אזוי װי ער שלאָפט אויף אַ ניי געלעגער, פאַרשפּעטיגען צו דער אַרבייט. זי האָט מיט אַ פרעהלאַך אונ־רוהיג הארץ אָנגעקלאַפּט אין טיר, אויף װאָס ס׳האָט זיך אין אַ װיילע ארום דערהערט אַ שטילער אויסרוף: „אַ — אַ", און גי־טעלע האָט געשװינד ארויפגעװאָרפען אויף זיך אַן אונטערשט קליידעל מיט אַ בלוזקעלע, האָט דערביי פאַרװאונדערט געקוקט אויפ׳ן פאָטער, װעלכער איז נאָך אזוי שפּעט געשלאָפען, און איז אריינגעלאָפען אין קיך אריין, דאָרטען אַביסעל צורוימען, איידער דער יונגערמאַן, װעלכען זי האָט נאָך רעכט נישט גע־קענט, װעט אריינקומען זיך װאַשען.

דאָס ערשטע האָט זי גענומען אויסװישען די שװאַרצע פאַרב פון דער פּאָדלאָגע. װאָס איז אָנגערונען פון די אויסגעפאַרבטע מלבושים, װעלכע זיינען דאָ אין קיך אויף שטריקלאַך געהאָנ־גען, און װען די אַרבייט האָט שוין געהאַלטען ביי ענדע, איז דער יונגערמאַנטשיק אריינגעקומען, — אַ יונג, פריש בחור׳ל פון עטלאַכע און צװאַנציג יאָהר. ביידע האָבען זיך אָהן אַ שום סבה צושמייכעלט, און דער יונגערמאַנטשיק האָט אַ פרעג געגע־בען:

— זענט איהר שוין געװען אין דרויסען?

זי האָט באַלד פאַרשטאַנען, וואָס ער מיינט, און לעבעדיג געענטפערט:

— א גוואַלד, וואָס פאַר א שנײ!

ביידע זיינען א פּאָר מינוט געשטאַנען, ער — פאַרלייגט ביידע הענד אויף דער ברוסט; זי — מיט א שווארצער שמאַטע אין האנד, און געקוקט, מיט צופרידענע שמייכעלאך אויף די פּנים׳ער, אין דרויסען ארוים. אויף לעצט האָט ער געזאָגט:

— מ׳מוז שוין אודאי פאָהרען אויף שליטלאך! — און זי האָט פון זיך צוגעגעבען:

— געוויס!...

— א שאָד, וואָס היינט איז נישט שבת! — האָט דער יונגערמאַנטשיק באַדויערט, און גיטעל האָט דאָס אויך גלייך פאַרשטאַנען, און באַמערקט:

— אין אַזאַ שניי איז גוט צו שפּאַצירען.

דער יונגערמאַנטשיק האָט אויסגענוצט די געלעגענהייט און אריינגעוואָרפען א פּאָר ווערטער:

— אויב ס׳איז נאָר דאָ מיט וועמען...

גיטעל האָט אין די ווערטער און אויך אין דעם שמייכלענדיגען קוק, וואָס ער האָט אויף איהר געוואָרפען, פאַרשטאַנען, אז מיט׳ן „מיט וועמען" מיינט ער זי, און זי האָט מיט א באהאַלטענער צופרידענהייט אָפּגעווענדט די אויגען אָן א זייט.

באַלד נאָך זיין אוועקגעהן, איז זי אריינגעגאַנגען אין זיין צימער און גענומען פאַרבעטען דאָס בעט, און געטאָן האָט זי די ארבייט מיט גרויס חשק... עפּעס איז איהר אנגענעהם געווען זיך צו פאָרען מיט דעם געלעגער, פון וועלכען ס׳האָט זיך געשפּירט א פרישער מאַנסבילשער ריח, און אָפּטועענדיג די ארבייט, איז זי געשטאַנען א ווײַלע און באַטראַכט דאָס צימער, ווי זי וואָלט עס דאָס ערשטע מאָל אין איהר לעבען געזעהען, און האָט באַקומען א גוואַלדיגען חשק דאָס שעהן אויפצופוצען... נישט פאַר איהם, נאָר... זי האָט זיך אין דעם קיין רעכענונג

נישט געקאָנט אָפּגעבען... עפּעס האָט זיך איהר געגלוסט פאַר־מיידעלשען דאָס צימער, אָנהויבען דאָ איהר אָטעם, צוזאַמענמי־שען איהם מיט'ן מאַנסבילשען ריח, וואָס האָט זיך דאָ געפיהלט... איהר האָט זיך געגלוסט דאָ אויף די ווענט און אין דער לופט עפּעס אוועקגעבען אַ טייל פון זיך, אַ טייל פון איהר מיידעלשען גייסט...

ווען דאָס צימער איז געוואָרען ריין צוגערוימט, איז זי אין אומרוהיגע צוגעגאַנגען צום פאַטער און איהם אויפגעוועקט. און ווען דער אַלטער האָט צועפּענט די אויגען, האָט זי מיט אַ צערטליך קול געזאָגט:

— טאַטע, שטעה אויף, ס'איז שוין אזוי שפּעט!

נאָר דער אַלטער, אַ קוק־געבענדיג אויפ'ן צויבער־ווייסען שניי, האָט גאָרנישט געקלערט אויפצושטעהן, און פּונקט ווי דער שניי איז דאָרטען אין דרויסען געלעגען צושפּרייט, אזוי האָט זיך ביי איהם צושפּרייט אין הארצען עפּעס אַ מין ווייסער שרעקלאַ־כער אומעט, גלייך ווי אַ וועלט מיט מתים וואָלטען זיך צוזאַ־מענגעגאָסען און באַדעקט די ערד מיט ווייסע תכריכים...

— איך האָב עפּעס קיין כח נישט... — האָט ער אין אַ פּאָר מינוט אַרום געענטפערט.

— טאַטע, גיב נאָר אַ קוק אין דרויסען! — האָט די טאָכ־טער געמיינט אויפצומינטערען דעם אַלטען.

— וואָס אין דרויסען?... — האָט ער מיט אַ צומישטען קוק געפרעגט.

— זעה נאָר ס'ווייסקייט!

ער האָט אוועקגעשטעלט אויף איהר צוויי טעמפּע אויגען, נאָר גיטעל האָט זיי נישט באַמערקט. זי האָט געקוקט אין דרוי־סען, און געדאַכט האָט זיך איהר, אז די גאַנצע וועלט האָט זיך אין אַ ווייסען שלייער איינגעהילט, פּונקט ווי אַ כלה צו דער חופּה, און דאָס הארץ איז עפּעס אזוי פרעהליך געוועזן, אזוי פרעה־ליך, אז ס'איז איהר, דאַכט זיך, נאָך קיינמאָל אזוי גוט נישט געוועזן... עפּעס אן אונדייטליכע האָפנונג האָט אָנגעפילט די

נשמה איהרע... עפּעס האָט עס איהר געצויגען, געשלעפּט אין אַן אונבאַוואוסטער ווייסער וויטקייט... פרעהליכע, נעבעלדיגע געדאנקען האָבען זיך, ווי הינדעלאך, אויסגעוואָרעמטע אונטער דער הוהן, געראָיעט און געשטופּט... דאָס האַרץ האָט שטאַרקער געקלאַפּט, ווי געוועהנליך, און דאָס בלוט האָט זיך מיט אַ לייכ־טער זיסער וואַרימקייט געשפּאַצירט, האָט זיך פון צייט צו צייט אין פּנים באַוויזען, באַפאַרבענדיג איהרע בלייכע בעקלאך...

— טאַטע! — האָט זי געזאָגט אין אַ פּאָר מינוט אַרום — זעה נאָר דעם מענשען, וואָס מ'האָט געמאַכט פון שניי.

דער אַלטער האָט זיך אויסגעדרעהט צו דער וואַנט און האָט אַ מאַך געגעבען מיט דער האַנד, זי זאָל איהם לאָזען צורוה, און גיטעל האָט געכאַפּט אויף זיך אַ שאַל, איז אַרויס אין דרויסען, האָט זיך אָרומגעוואַשען דאָס פּנים מיט דעם פרייש אויסגעפאַלענעם שניי, און דערביי געטראַכט פון'ם שכן, וועלכער האָט זיך נעכטען צו זיי אריינגעצויגען...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

איבערגעשראָקען.

ווען בנימין איז נאָך אַ קליין אינגעלע פון אַ יאָהר 9 — 10 געווען, האָט זיך איהם אָנגעהויבען דרעהען אַ געדאַנק, אַז ער איז אַן אומגליקלאַך אינגעלע, אַז ער איז געבאָרען געוואָרען אין אַ שלעכטער שעה מיט אַ פינסטער מזל — און ער איז כסדר געווען פאַרזאָרגט. זעלטען ווען עס האָט זיך אַ שמייכעל געוויזען אויף זיינע ליפּען, דאָס פּנים האָט ביי איהם אויסגעזעהן ערנסט און עלטער מיט אַ יאָהר צוויי, ווי ער איז אַלט געווען.

אויפ'ן צוועלפטען יאָהר האָט איהם דער פאָטער אריינגעגעבען צו אַ שניידער, איז ער געווען דאָרטען אַ פּאָר טעג און מ'האָט איהם משלח געווען אָהן אַ שום סבה; פּשוט: ער איז נישט געפעלען געוואָרען דעם בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע — האָט איהם דער פאָטער אָפּגעגעבען צו אַ סטאָליאר, און פון דאָרטען האָט מען איהם אויך אָפּגעשיקט אַ היים, געפינענדיג, אַז ער איז צו שוואַך פאַר דער ארבייט. פונ'ם סטאָליאר איז ער איבערגעגאַנגען צו אַ שוסטער און האָט דאָרטען אויך לאַנג נישט אָנגעהאַלטען. געוועהנליך איז ער פון איין בעל־מלאכה צום אַנדערען נישט באַלד אריבער, נאָר איז אָפּגעזעסען אַ פּאָר וואָכען אין דערהיים און דער טאַטע מיט דער שטיף־מאַמען האָבען איהם געשלאָגען, פאַרוואָס ער האַלט זיך אין ערגעץ נישט איין. בנימין האָט די קלעפּ מקבל באהבה געווען: ער האָט געוואוסט, אַז איהם קומט צו שלאָגען, אַז מ'דאַרף איהם שלאָגען — ער איז אין אַ פינסטער מזל געבוירען געוואָרען, ער האָט זיך אַליין אויך פיינד געהאַט, שרעקליך זיך אַליין נישט געקענט אָנקוקען, און נישט איין מאָל, ווען ער האָט געכאַפּט אַ קוק אין דער „מוהמע'ס" קליין שפּיגעלע, האָט ער זיך געגעבען אַ ריס ביי אַ באַק און זיך געגעבען אַ קללה...

ענדליך האָט איהם צוגענומען אַ ראַזירער, טאַקע דעם פּאַ־טער'ס אַן איינענער. די אַרבייט איז בנימינ'ען שטאַרק געפעלען געוואָרען און ער האָט זי זעהר גיך אויסגעלערענט.

נאָר געבליבען איז ער דער איינענער — אַן אומעטיגער, אַ שווייגעדיגער און אַן אָפּגעלאָזענער. דער בעל־הבית האָט איהם מיט געוואַלד אוועקגעזעצט אויף אַ שטוהל אַנטקעגען שפּיגעל און איהם אָפּגעשוירען. בנימין האָט די גאַנצע צייט געהאַלטען פאַר־מאַכט די אויגען, נישט געוואָלט קוקען אויף זיך אין שפּיגעל; פון די אָנגעפּאַלענע האָר אויפ'ן פּנים האָט ער נאָך מאוס'ער, עקעלהאַפטער אויסגעזעהן, ווי ער איז געווען. איהם האָט זיך נע־בעלדיג געדאַכט, אַז דאָס מאוס'ע פּנים איז עפּעס דאָס זעלבע, וואָס זיין מאוס פינסטער מזל... די, וואָס ווערען געבוירען אין שלעכטע מזלות, האָבען אַזעלכע מאוס'ע פּנימ'ער.

ווען ער איז אַריין אין די 16—17 יאָהר, האָט זיך איהם דער געדאַנק, אַז ער איז געבוירען אין אַ פינסטער מזל, בולט'ער אַרויס־געדרוקט, און כאָטש עס איז נאָך דעמאָלט אויך נישט געווען אינ־גאַנצען דייטליך, נאָר איינגעוויקעלט, ווי אין אַ געדיכטען נעבעל, האָט ער דאָך דערפיהלט, אַז ער דאַרף זיין פאָרזיכטיג, אַז ער דאַרף זיך פאַר עפּעס היטען נישט אַריינצופאַלען דעם פינסטערען מזל אין די הענד אַריין. און וואָס ער האָט גענומען טאָן און וואוהין ער האָט זיך נישט געלאָזט געהן, האָט זיך ביי איהם מורא'דיג אַ טראַכט געטאָן: צי פיהרט עס איהם נישט ערגעץ אַהין, צו דעם פינסטערען מזל?...

און ביי בנימינ'ען איז געוואַקסען וואָס ווייטער אַ מורא פאַר עפּעס אונבאַוואוסטעס, געהיימעס, שרעקליכעס. עס איז אַוועק־געגאַנגען אַ שטיקעל צייט, איז ער געוואָרען נאָך אָנגעשטרענג־טער, די אויערען האָבען זיך אָנגעהויבען צוהערען און די אויגען צוקוקען...

ווען ער האָט זיך אַמאָל געפּרואווט פּאַרטיפען, זיך קלאָר מאַכען, אין וואָס באַשטעהט זיין „פינסטער מזל" און וואָס קען דערפון זיין, זיינען אַלע געדאַנקען ביי איהם שטעהן געבליבען.

דער געדאַנק פון דעם פינסטערן מזל איז אָפּגעטראָטען, און בנימין האָט אָנגעהויבען צווייפלען, צי האָט זיך גאָר געפונען ביי איהם אַמאָל אַזאַ געדאַנק...

בנימין איז געוואָרען פאַרזיכטיג, ווי איינער, וואָס ווייס, אַז מ'לאָקערט נאָך איהם, מ'זוכט איהם אומצוברענגען. בנימינ'ען איז נאָך ערגער געווען: ער האָט נישט געוואוסט, פאַרוואָס, פאַר וועמען זיך צו היטען. דאָס איז געווען איין שוואַרצע, געדיכטע שטיק מורא, אַ מורא אָהן בילדער. דאָס איז נישט געווען קיין שרעק פון טויט, נאָר עפּעס נאָך גרעסערס, גרויזאַמער פונ'ם טויט.

יעדען אויפדערנאַכט, ווען אין ראַזיר־הויז איז אויסגעלאָשען געוואָרען די גאַז־באַלייכטונג, האָט זיך בנימין אַריינגענומען פון קיך דאָס קליינע לעמפּעלע, האָט עס אַוועקגעשטעלט אויפ'ן ווייסען, מאַרמאָרנעם קאבעלע אונטערן שפּיגעל און האָט זיך גענומען צוגלעטען די גאָל־מעסערס. אין ראזוריע איז שטיל געווען. ווי געשטאָרבענע זיינען געלעגען די שערלאַך אויף דער עטאַזשערקע און מ'האָט פון זיי קיין פּיפּס נישט געהערט. אויף אַ וואַנט איז געהאַנגען אַ גרויסער הילצערנער זייגער, און דער שטילער אומרוה האָט זיך קוים געריהרט, אַרויסלאָזענדיג פון זיך אַלע רגע אַ שטילען און אַ ווייכען: קלין־קלאַן, קלין־קלאַן.

בנימין האָט געגלעט די גאָלמעסער אויף אַ לאַנג, שמאָל שטיינדרעלע. אַנטקעגען, אין שפּיגעל, איז געשטאַנען נאָך אַ בנימין און האָט אויך געגלעט; נאָר איין חלוק: פון דעם אמת'ען בנימינ'ען האָט זיך געהערט דאָס גלעטען און דער בנימין פון שפּיגעל האָט עס שטיל געטאָן. און פון דער זעהענדיגער, נאָר נישט הערענדיגער באַוועגונג, פון טונקעל'ן שפּיגעל־גלאַנץ און פון דעם גאַנצען זאַל, וואָס האָט זיך דאָרטען אָפּגעשפּיגעלט, האָט געזעצט אַ שטילע טרויעריגע אומעטיגקייט...

בנימין האָט שטאַרק ליב געהאַט די אַרבייט. ער האָט געפיהלט עפּעס אַ מין תאוה צו אַ שאַרף מעסער. ווען איהם האָט זיך איינגעגעבען גוט אויסצושאַרפען אַ גאָלמעסער איז ער העכסט

גליקלאַך געווען, נישט דערפאַר, וואָס עס וועט גוט גאָלען, נאָר פשוט דערפאַר, ווייל ער האָט ליב געהאַט, אַז עס זאָל זיין שאַרף. נישט אַנגענעהם איז איהם נאָר געווען, וואָס אין שפּיגעל שטעהט פּונקט נאָך אַזעלכער, אַזוי ווי ער, און טוט איהם נאָך יעדעס ברעקעלע. אַ וואונדער איז עס: ביי טאָג באַמערקט ער זיך כמעט נישט אין שפּיגעל און ביי נאַכט איז ער דאָ. דאָס איז ער, בנימין. נאָר טאַקע פון דעם בנימינ'ען אַליין ווערט איהם אַזוי טרויעריג אויפ'ן האַרצען און ער קען זיך נישט אָפּהאַלטען, ער זאָל נישט קיין קוק געבען אין שפּיגעל; גיט יענער אויף איהם אויך אַ קוק און אַ מאָל פאַלט איהם אַריין אַ צווייפעל: ווער איז דער אמת'ער בנימין: ער, צי דער, וואָס שטעהט אין שפּיגעל? ווער האָט פריהער אַ קוק געגעבען אויף ועמען: יענער אויף איהם, צי ער אויף יענעם?...

בנימין האָט זיך אַלע מאָל דערמאָהנט, וואָס ער האָט אַמאָל געהערט, אַז איינע אַ פאַרזעסענע מויד פון אַ יאָהר עטליכע און דרייסיג, האָט געוואָלט וויסען, צי האָט זי ערגעץ אַ זווג, צי ניין, האָט מען איהר געהייסען זיך אַוועקזעצען נאָך צוועלף אַ זייגער ביינאַכט אַנטקעגען אַ שפּיגעל מיט צוויי ליכט ביי די זייטען און אין מיט'ן אַ גלאָז וואַסער. ווען זי איז אָפּגעזעסען אַ שעה צייט, האָבען אָנגעהויבען פליהען און דורכטאַנצען פאַרשידענע רוחות, שדים מיט שוואַרציאָהרען, און ענדליך איז געבליבען שטעהן איינער אין ווייסען... אַ מת... איהר זווג איז געשטאָרבען...

בנימין האָט גע'שמ'ט פאַר אַ ספּעציאַליסט צו גלעטען גאָלמעסערס. זעהר אָפט פלעגט מען ברענגען צו איהם פון אַנדערע ראַזוריעס גאָלמעסערס אויף אויסצוגלעטען. און אַ חוץ דעם האָט ער נאָך געהאַט אַ גרינגע האַנד צו ראַזירען. דער קליענט האָט אפילו נישט געפיהלט, אַז מ'גאָלט איהם. מ'האָט זיך פאַר בנימינ'ען געשלאָגען, אַלע האָבען זיך געוואָלט גאָלען נישט ביים בעל-הבית, נישט ביים אַרבייטער, נאָר ביי איהם. און מערקווירדיג: בנימין האָט עס אַלץ אָנגענומען פאַר אַ שלעכטען סימן. אין אַלץ, סיי אין גוטס, סיי אין שלעכטס, האָט ער געשפּירט, ווי טיף, פאַר

איהם אַליין נישט צו באַמערקען, לאָקערט נאָך איהם דער פינסטער מזל... ער האָט געוואוסט, נישט געצווייפעלט, אַז ער איז אַ אומגליקליכער מענש, און נישט איין מאָל איז עם איהם אַזוי דערגאַנגען צום האַרצען, אַז איהם האָט זיך געגלוסט וויינען, אויסרעדען זיך פאַר אימיצען דאָס האַרץ. כאָטש וואָס האָט ער געקענט רעדען! ווי אַזוי וואָלט ער יענעם אַרויסגעגעבען, וואָס איהם פרעסט דאָרטען און דריקט אַזוי פיל יאָהרען... ער האָט געפיהלט אַרום דער צונג אַ פוסטקייט און אַראָפּ־צו, צום האַרצען, איז דאָ אַזוי פיל, — אַזאַ מין געדיכטע, שווערע, שוואַרצע שטיק...

ביינאַכט האָבען זיך איהם מאָדנע חלומות גע'חלום'ט און ווי ער האָט זיך אויפגעכאַפּט פון שלאָף האָט ער זיי פאַרגעסען. ער האָט זיי נישט געקענט געדענקען, ווייל דאָס זיינען נישט געווען קיין געוועהנליכע חלומות, נאָר עפּעס אַזעלכע שרעקליכע, מאוס'ע שוואַרצע, געפּלאָנטערטע... נאָר איין חלום געדענקט ער פאַר דער גאַנצער צייט, ער געהט איהם אויף קיין מינוט פון קאָפּ נישט אַרויס! ערגעץ אין אַ שרעקלאַך פינסטער אָרט האָט ער אַ וואונדערלאַך גרויסען שפּין געזעהן, אַ שווערען, גרויסען שפּין, מיט לאַנגע, לאַנגע לאַפּעס און אַרום דעם שפּין איז געווען אויסגעוועבט, ווי אַ לייווענט, אַ געדיכטע שפּינוועבס... ווייטער געדענקט ער גאָרנישט, נאָר דאָס איז ביי איהם ווי פאַר'חתמ'עט געוואָרען אין קאָפּ...

און געפינענדיג זיך שטענדיג אין אַ שלעכטען הומאָר, האָט איהם אָנגעהויבען צו פאַרדריסען אויף די קליענטען, פאַרוואָס זיי ווילען זיך נאָר ביי איהם גאָלען. ס'האָט איהם פאַרדראָסען, ווען דער קליענט איז געזעסען צושפּרייט אויפ'ן ווייסען פאָטעל, מיט אַ פאַרוואָרפענעם קאָפּ, מיט האַלב־דרעמעלדיגע אויגען און מיט אַן אויסגעצויגענעם האַלז, איהם האָט געקרענקט די רוהיגקייט... ער האָט ביי זיך אַזוי געטראַכט: ס'קען דאָך מעגליך זיין, אַז אַ מענשען... נו, אפילו איהם אַליין זאָל איינפאַלען, שקראַבענדיג דעם האַלז... צו געבען איין פיהר... ס'קען דאָך אַמאָל אָנכאַפּען אימיצען אַזאַ חשק, אַזאַ תאוה... — האָט זיך ביי איהם אַ געדאַנק

צוהיצט — וואָס ליגט ער זיך אַזוי, דער פּאַרשוין, רוהיג מיט'ן אויסגעצויגענעם האַלז...

איינמאָל האָט ער זיך אַזוי פאַרטיפט אין דעם געדאַנק, אַז איהם האָט אַזש אָנגעהויבען קלאַפּען דאָס האַרץ, די האַנד ציטערן און ער האָט דעם פּאַציענט צוגראַבעלט...

יענער האָט זיך אָנגעבויגען צום שפּיגעל און דערזעהענדיג בלוט, רוהיג געזאָגט:

— האָסט מיך שוין צושניטען.

בנימינ'ען האָט שרעקליך פאַרדראָסען יענעמ'ס רוהיגקייט, פיהלענדיג אין זיך, אַז עס האָט געקאָנט ביי איהם טרעפען עפּעס פיל שרעקליכערעס פונ'ם גראַבעל. ער האָט געוואָלט, אַז דער „פריץ" זאָל עס אויך וויסען... אין דער זעלבער צייט האָט ער, ווי געגען זיין אייגענעם ווילען, געכאַפּט פון דער עטאַזשערקע אַ פלעשעלע מיט אַ געלער פליסיגקייט, האָט אָנגענעצט אַ שטיקעלע וואַטע און צוגעלעגט.

דער בעל־הבית, וועלכער איז געשטאַנען אַנטקעגען ביי אַ צווייטען שפּיגעל און אימיצען געשוירען, האָט שמייכלענדיג געפרעגט:

— וואָס ביזטו אַזוי בלאַס געוואָרען?

דאָס האָט זיך בנימינ'ען דאָס ערשטע מאָל געטראָפען זייט ער איז אַ ראַזירער.

פון דעמאָלט אָן האָט זיך דער געדאַנק, אַז ער איז אַנ'אומגליקליכער, אין אַ פינסטער מזל געבוירען געוואָרען, נאָך שטאַרקער איינגעגעסען איהם אין מח. דער געדאַנק האָט אָנגעהויבען דרייסטער צו אַרבייטען. אָנגעהויבען אויסצוטרעטען פאַרשידענע וועגען, אום צו באַפעסטיגען זיך, צו באַשטעטיגען, אַז אַזוי איז עס. דער ערשטער באַווייז איז געוועזען דאָס צושניידען יענעם... ער האָט נישט געוואוסט, נאָר נישט געצווייפעלט, אַז עפּעס דאָ אַרומערט וועט קומען צו איהם דאָס גרויזאַמע, שרעקליכע, וואָס לאָקערט נאָך איהם; אַז נישט אומזיסט האָט איהם קיין בעל

מלאכה נישט געוואָלט האַלטען... ס'האָט איהם אַלץ געשטויסען אהער אין ראַזוריע. אַ ראַזוריע... שאַרפע מעסערס...

און בנימין האָט מורא געקריגען פאַר די מעסער'ס. ער האָט אויף זיי געקוקט נישט ווי אויף גאָלמעסער, נאָר ווי אויף אַזעל־כעס, וואָס קען איבערשניידען דאָס האַלז... איין פיהר... בנימין האָט מורא געקריגען אפילו פאַר'ן גלאַנץ, אפילו פאַר'ן מענשעלע, וואָס דאַרטען האָט זיך אָפּגעשפּיגעלט...

ווען עס איז אַריינגעקומען אימיצער זיך גאָלען איז בנימין טויט בלאַס געוואָרען, אָהן אַ סימן לעבען, און די אויגען זיינע האָבען געקוקט אָהן שום זין, ווי אַ קאַטשקע עטליכע רגע'ס נאָכ'ן שעכטען, וואָס ווייסט נישט, וואָס מ'האָט איהר דאַרטען אויפ'ן האַלז געטאָן, נאָר פיהלט דאָך ,ווי דאָס חיות געהט איהר אויס...

בנימין האָט אויך נישט געוואוסט, וואָס מיט איהם טוט זיך, נישט געוואוסט, פאַרוואָס ער שרעקט זיך, נאָר ווען ער האָט גע־נומען דעם גאָלמעסער אין די הענד, האָט איהם אָנגעהויבען קלאַ־פּען אין הארצען, די קני האָבען זיך אונטערגעזעצט און אויבען אויפ'ן קאָפּ איז איהם עפּעס אַזוי קאַלט געוואָרען, פון וואָס עס איז איהם איבערגעגאַנגען אַ שוידער איבער'ן גאַנצען קערפּער. די האַנד איז ביי איהם פון טאָג צו טאָג אַלץ שווערער און שווערער געוואָרען און דאָס גאָלען האָט אַלץ לענגער און לענגער געדויערט. דער קליענט האָט זיך אַ פאַרנודעטער, אַ פאַרמאַטערטער ארויס־געריסען פון זיינע הענט, האָט איהם שוין מוחל געווען דאָס באַ־שפּריצען, דאָס אָנפּוידערען און פאַרדרעהען די וואָנצעס.

דער בעל־הבית האָט ענדליך פאַרדראָסיג געזאָגט:

— וואָס איז עס מיט דיר, וואָס איז מיט דיר געוואָרען!

בנימין האָט נישט געענטפערט. דאָס פּנים איז געווען געל־בלאַס, און די קליינע אויגעלאַך האָבען זיך קיין אָרט נישט גע־פונען.

— ביזט אפשר נישט געזונד, — האָט שוין דער בעל־הבית געזאָגט, קוקענדיג אויף זיין פּנים.

„אפשר בין איך טאַקע נישט געזונד", האָט ער ביי זיך אַ קלעהר געגעבען.

„אפשר גאָר שטאַרבען?" — האָט בנימין ווייטער געטראַכט.

— ווייסט דיר... וואָס דיר איז געוואָרען — האָט דער בעל־הבית געזאָגט, קנייטשענדיג מיט די אַקסעל.

בנימין האָט זיך שטיל איינגעהאַלטען, אָפּגעזיפצט. ער האָט דערשפּירט, אַז אָט, אָט הויבט זיך עס אָן... ס'הויבט זיך שוין אָן ארויסצואווייזען, מ'דערקאָנט שוין... מ'מיינט שוין, אַז ער איז נישט געזונד... מיט איהם איז שוין עפּעס „געוואָרען"... נאָר גע־וואוסט האָט ער נאָך אַלץ נישט וואָס, און האָט אויף יעדער זאַך געקוקט מיט חשד... אין יעדער קליינינקייט האָט ער עטוואָס באַ־האַלטענעס, שרעקליכעס געזעהן...

ענדליך האָט איהם דער בעל־הבית אָפּגעזאָגט פון דער אַרבייט און בנימין איז דוקא געוועזן צופרידען, ווייל ער האָט שוין אַליין געקלערט זיך אָפּצוזאָגען.

טרויעריג און מיט אַ שווער געמיט האָט ער זיך אַרויסגערוקט מיט זיין טשעמאָדאַנטשיקעל, האָט זיך שטיל און טרויעריג אָפּ־געזעגענט מיט'ן בעל־הבית און מיט דער בעל־הבית'טע און איז אין דרויסען אַרויס.

געוועזן איז אַ שעהנער זומער־טאָג, נאָר איהם איז אַזוי טרוי־עריג געווען אויפ'ן הארצען. ער האָט געפיהלט, אַז איצט מאַכט ער דעם ערשטען שריט צו דעם פינסטערן מזל, איצט הויבט זיך עס אָן . . .

ער האָט זיך אַריינגעקליבען צו דער שטיף־מוטער. דער פאָ־טער איז שוין געווען פון אַ פּאָר יאָהר געשטאָרבען, מיט איהר קיין קינדער נישט געהאַט. די אַלטיטשקע האָט זיך מיט איהם דערפרעהט, ווי מיט אַנ'אייגען קינד. זי איז שטאַרק מיט איהם צופרידען געווען, אַזוי איז זי עלענד איינע אַליין אין אַ צימער.

געהאַט האָט ער עטליכע רובעל, וועלכע ער האָט אָפּגעלעגט אין אַ פּאָר חדשים; פון געהן אַרבייטען האָט ער אפילו נישט

געקענט קלערען. ביי איהם איז געווען אינגאַנצען איינגערעדט, אַז ער איז שוין נישט ביי זיך אין די הענד, נאָר ביי אימיצען אַנ־דערש און וואָס „יענער" וועט וועלען, וועט ער מיט איהם טאָן. וואָלט ער געהן צו דער ארבייט, וואָלט „יענער" געוויס אַ פיהר געבען מיט'ן גאָלמעסער אין זיין האַנד איבער אַנ'אויסגעצויגענעם האַלז...

די אַלטיטשקע איז געווען צו איהם זעהר גוט. דאָס איז גע־ווען אַזוי אונערוואַרטעט פאַר בנימינ'ען, און נאָך מעהר האָט ער זיך געוואונדערט, ווען איהם האָט זיך אויסגעלאָזט דאָס גאַנצע געלד און די אַלטע האָט איהם נאָך פריינדליכער און ליבער צו־געטראָגען דאָס עסען, ווי דעמאָלט ,ווען ער האָט איהר געצאָהלט. זי האָט איהם איינגערעדט, ער זאָל נישט זאָרגען. גאָט וועט העל־פען ,ער וועט געפינען ארבייט וועט ער אָפּגעבען. נאָר בנימין האָט געוואוסט, אַז ער וועט נישט קריגען קיין ארבייט, אַז ער קען שוין נישט ארבייטען. נאָר אַ ברירה האָט ער געהאַט! ער האָט גע־געסען. ס'האָט איהם אַפּילו זעהר געקרענקט, ער האָט אָבער אַנ־דערש נישט געקאָנט מאַכען, און וואָס די אַלטע איז צו איהם צו־ועלאַזענער, ווייכער געוואָרען, האָט עס איהם אַלץ מעהרער און מעהרער פאַרדרוס פאַרשאַפט. דאָס געוויסען האָט איהם שרעק־ליך געמאַטערט, און פאַרשטעלענדיג זיך, אַז ער וועט איהר קיינ־מאָל פאַר'ן עסען און פאַר איהר איבערגעבענהייט נישט קענען אָפּצאָהלען, איז ער אַזש בייז געוואָרען אויף איהר, פאַרוואָס זי איז אַזוי גוט צו איהם... אַ מאַמע איז דאָך נישט אַזוי גוט! אַ מאַמע טרייבט אויך איהר קינד צו פאַרדינען, ווען ס'האָט נאָר געזונטע הענד און פיס...

...אַ נאַרישע אַלטע!

איינמאָל ביינאַכט, אויפ'ן געלעגער, טראַכטענדיג פון דער אַלטער'ס גוטסקייט ,איז איהם אַ געדאַנק איינגעפאַלען, נישט איינגעפאַלען, נאָר איז ,דאַכט זיך, פון ערגעץ פון אַ שפּאַציר אַנ־געקומען, האָט זיך דאָ ביי בנימינ'ען צוגעשטעלט. זיינע געדאַנקען האָבען אויף זיך אַ פרעמדען דערפיהלט, אַ פרעמדען, אַ ווייטען,

פּונקט דער היפּך פון זיי... דער געדאַנק איז, מעגליך, געווען אונ־טערגעשיקט פון „יענעם” געהיימען, וואָס לאָקערט אַלע יאָהרען נאָך איהם...

„אַ שטייגער, פאַר דעם גוט׳ס, וואָס די אַלטע טוט מיט איהם, דאַרף ער צאָהלען מיט שלעכט׳ס... מיט גאָר שלעכט׳ס, אויף אַזוי פיל, וויפיל זי איז גוט...” אַ טשיקאַווער געדאַנק. בנימין האָט זיך מיט איהם פאַראינטערעסירט און פּאַמעליך, צו ביסלאַך, שווער, זעהר שווער, האָט ער זיך ביי איהם אָנגעהויבען פאַנאַנדערוויקלען.

„אַ שטייגער... די אַלטע... ער... זי... זי איז אַזוי גוט צו איהם... ווי צו אַנ׳אייגען קינד. זי און ער... בנימין... בנימין... געהט אַרויס... ביינאַכט... נעהמט... נעהמט??? ... אַ האַק... אַ מעסער... געהט צו... צו דער אַלטער און??... שטעלט זיך אַוועק נעבען איהר... נעבען איהר בעט, שטעהט אַזוי לאַנג, ביז זי זאָל דערפיהלען, אַז מ׳שטעהט איבער איהר, און עפענט די אויגען, און דערזעהט, ווי ער, בנימין, שטעהט איבער איהר האַלז מיט אַ מעסער... וואָס וואָלט זי געזאָגט?...”

בנימין איז אַזש פאַרציטערט געוואָרען און דאָך איז איהם גאַנץ אַנגענעהם געווען דערפון צו טראַכטען...

אין דער פריה, ווען די אַלטע האָט איהם צוגעטראָגען אַ גלאָז טיי און געזאָגט מיט אַ מוטערליך קול „טרינק, בנימ׳טשיק”, האָט ער דערפיהלט געוויסענביסען. כאָטש וואָס? נישט מעהר ווי אַ נאַרישער געדאַנק, און ווי איהם האָט זיך געדאַכט, איז זי צו איהם דעם פריהמאָרגען בעסער געווען, ווי אַלע מאָל. ער האָט גנב׳דיג געכאַפּט אַ קוק אויף איהר פּנים, אין די אויגען... אפשר האָט זי עפּעס דערשפּירט?... און אָהן זיין ווילען האָט עס זיך גלאַט אַזוי פאַר זיך, איבערגע׳חזר׳ט דאָס זעלבע, וואָס ער האָט געטראַכט ביינאַכט, נאָר פלינק בליץ־שנעל...

— פאַרוואָס בייסטו נישט צו צו דעם טיי? — האָט ער פלוצלונג דערהערט — וואָס זיצסטו אַזאַ פאַרטראַגענער? נעהם, טרינק גיכער אָפּ, איך באַדאַרף אַוועקגעהן אין מאַרק אַריין, שוין שפּעט.

ס'האָט איהם פאַרדראָסען... ער וואָלט געוואָלט, אַז זי זאָל וויסען, וואָס ער טראַכט, און ער האָט, איהר אויף להכעיס, איבער־געלאָזט אַ האַלבע גלאָז טיי.

— פאַרוואָס טרינקסטו נישט? — האָט זי געפרעגט ווייטער — אפשר ביזטו עפּעס נישט געזונד?

„אפשר ביזטו עפּעס נישט געזונד"?... דער בעל־הבית האָט איהם אויך געפרעגט דאָס זעלבע...

זי האָט איהם געזאָגט אַ „גוטען טאָג", נעהמענדיג דעם קאַשיק אין האַנד, נאָר בנימין האָט איהר נישט געענטפערט: ער איז געווען ערנסט אין כעס אויף איהר... איהם האָט שרעקליך געבייצט איהר גוטסקייט צו איהם... עפּעס אַ מין וועהטאָג'דיגען פאַרדרוס, אַ כעס, האָט ער געשפּירט אויף איהר, ווי זי וואָלט אנטקעגען איהם די גרעסטע עולה אָפּגעטאָן, דאָס איז נאָך עפּעס ערגערס געווען: די אַלטע האָט איהם פאַרמאַטערט מיט איהר גוטסקייט. וואָלט ער פון איהר כאָטש איינמאָל אַ שלעכט וואָרט געהערט, וואָלט זי איהם כאָטש איינמאָל געזאָגט: אָט, וואָס וועט זיין דער תכלית, פאַרוואָס געהסטו נישט ערגעץ זוכען ארבייט... זי, גאָרנישט... ס'אַ בהמה דאָס איז! ס'אַ פערד, נישט קיין מענש, אַן עזעל־קאָפּ איז זי, די אַלטע, די מוהמע דיינע, אַ מיאוס'ע עקעל־האפטע אַלטע! האָט אריינגענומען אַ בחור צו זיך אין שטוב אריין, גיט איהם עסען, טרינקען און גאָר נישט... ער האָט אַזש מיט די צייהן פאַרקריצט און האָט אָנגעהויבען ארומצוגעהן הין און צוריק איבער'ן שמוציגען, ענגען צימער'ל און האָט אין אַ מינוט ארום כמעט הויך אויסגעשריען:

—ס'אַ מאוס'ע מכשפה דאָס איז, הענד און פיס זאָל זי ברעכען! — און האָט שווער פונ'ם הארצען אָפּגעזיפצט.

בנימין האָט מיט אַמאָל דערשפּירט, אַז ער איז געפלענט, געפלענט פון יענעם, וואָס לאָקערט נאָך איהם אַלע יאָהרען. ער האָט דערפיהלט, אַז דאָס שווארצע פינסטערע מזל האָט איהם שוין אריינגעכאַפּט אין די שווארצע לאַפּעס אריין און גיך, גיך וועט געשעהן מיט איהם עפּעס שרעקליכעס. וואָס — האָט ער נאָך

אַלץ נישט געוואוסט, נאָר ער האָט נישט געצווייפעלט, אַז „יע־נער” ווייסט שוין... עס וועט באַלד געשעהן...

איהם האָט אָנגעהויבען צו הונגערען. ער איז צוגעגאַנגען צום שאַפקעלע, דאָס געעפענט און דערזעהענדיג דאָס מעסער מיט'ן ברויט איז ער אַ צומישטער שטעהן געבליבען, כמעט ווי פאַרגע־סען, צי איז ער געגאַנגען נאָכ'ן מעסער, צי נאָכ'ן ברויט...

נאָך וואָס דאָס מעסער?...

דאָס מעסער איז איהם עפּעס ווי אומגעריכט אין די אויגען געקומען, ווי עס וואָלט געזאָגט: יאָ, אָט בין איך! דאָס מע־סער!... פריהער איז עס ביי איהם אין גערדאַנק געלעגען — איצט אין שאַפע...

ער האָט גענומען דאָס מעסער אין די הענט אריין... נישט ער האָט גענומען, נאָר ס'האָט זיך גענומען אין די הענד אריין... די האַנד האָט זיך אויסגעצויגען און האָט גענומען דאָס מעסער, אָפּצושניידען אַ שטיקעל ברויט? ניין... ער האָט עס נאָר באַ־טראַכט. נאָך וואָס? ס'איז געווען פאַרפאַקט מיט ברויט... מ'קען עס אָפּרייבען. נאָך וואָס אָפּרייבען?... און כאַפּט זיך אַ דער־שראָקענער: וואָס וויל ער טאָן?... אימיצער ענטפערט:

— איבערשרעקען דער אַלטער!...

ער האָט אָנגעהויבען רייבען דאָס מעסער אָן טיש, אָן די בענקלאַך, אָן אייזערנעם בעטעל, וואו ער האָט נאָר געטראָפען. צום סוף האָט ער ביי זיך פון טשעמאָדאַנטשיק ארויסגענומען אַ לאַנג, שמאָל שטיינדעלע און האָט אויסגעגלעט דאָס מעסער...

ס'איז געוואָרען שאַרף, נאָר צום גאָלען.

און איהם איז טאַקע איינגעפאַלען זיך אָפּצוגאָלען, אַזוי ווי ער טראָגט שוין אַ באָרד פון אַ פּאָר חדשים, און נישט לאַנג געטראַכט, האָט ער זיך אָנגעהויבען צוגרייטען צום גאָלען; נאָר ווען אַלץ איז שוין געווען צוגעגרייט, האָט ער פאַרלוירען דעם גאַנצען חשק און האָט זיך שוין נישט געגאָלט; ער איז שטעהן געבליבען, ווי אַ צומישטער, און נישט געוואוסט, וואָס צו טאָן. ענדליך איז ער ווידער צוגעגאַנגען צום שאַפקעלע, האָט מיט'ן אויסגעשאַרפטען

מעסער אָפּגעשניטען א שטיקעל ברויט און האָט זיך גענומען צום עסען . . .

פּאַרנאַכט איז די אַלטע געקומען אַ פּאַרמאַטערטע, אַ פאַר־שוויצטע, איהם געזאָגט אַ שטילען „גוטען־אָוונד”, האָט אַרויס־גענומען פון קוישעל, וואָס זי האָט געבראַכט מיט זיך, אַ צוויי־דריי פּעקלאַך עסענוואַרג, האָט עס אוועקגעלעגט אויפ'ן טיש און זיך אָפּגערופען:

— נעהם, זוהן, צינד אָן דאָס לעמפּעל.

ער האָט אָנגעצונדען דאָס לעמפּעל און זי האָט גענומען גרייטען צום טיש.

— ווער האָט עס אַזוי אויסגעשאַרפט דאָס מעסער? — האָט זי אַ צופרידענע געפרעגט, באַטראַכטענדיג עס, — ס'גלאַנצט אַזוי ווי אַ חלף.

פון דעם וואָרט „חלף” איז בנימינ'ען איבערגעגאַנגען אַ שויי־דער איבער'ן לייב . . .

— דו זאָלסט זיך כאָטש היטען — האָט די אַלטע געזאָגט אין אַ ווײַלע אַרום — זאָלסט אַכטונג געבען, ווי דו שניידסט.

בנימינ'ען האָט עפּעס ווי פאַרדעכטיג אויסגעזעהן איהר רע־דען... „זאָלסט אַכטונג געבען, ווי דו שניידסט” — וואָס?...

— היט איהר זיך נאָר, מוהמע, פאַר'ן מעסער — האָט ער וועלענדיג און נישט־וועלענדיג געזאָגט, און באַלד נאָכ'ן זאָגען דער־שפּריט אַ צווייטייטיגען געדאַנק...

נאָכ'ן עסען האָבען זיך ביידע, ווי אַ פּאָר פּאָלק, געלעגט איינער געגען אַנדערען אין די בעטלאַך. זיי זיינען באַלד אַנטשלאָ־פען געוואָרען.

נאָר בנימין האָט זיך אין אַ האַלבע שעה אַרום אויפגעכאַפּט, נישט אויפגעכאַפּט, נאָר ווי אימיצער וואָלט איהם אויפגעוועקט, און געפיהלט האָט ער זיך אַזוי אויסגעניכטערט פון שלאָף, ווי ער וואָלט שוין צעהן שעה אָפּגעשלאָפען, נישט אַ האַלבע.

ס'איז געווען שטיל. דאָס קליינע לעמפּעלע איז געשטאַנען

אויפ׳ן טיש האַלב אַריינגעדרעהט און האָט טרויעריג, שטיל באַ־לויכטען דאָס צימער... די אַלטע איז געלעגען מיט אַ האַלב אָפען מויל ,פון וועלכען עס האָט אַרויסגעקוקט אַ שטיקעל פאַרגליווערטע צונג און אַ פּאָר שווארצע, פאַדערשטע ציין. זי איז געשמאַק געשלאָפען איינגעהילט אין אַ גראָבער, אַלטער, שמוציגער קאָלדרע. בנימין איז געלעגען, אינגאַנצען נישט צוגעדעקט.

דערזעהענדיג זי, איז ער עפּעס פאַרוואונדערט געוואָרען, פּונקט ווי זי וואָלט דאָ אומגעריכט געלעגען איהם אַנטקעגען. איהם איז עפּעס שווער געוואָרען אין קאָפּ און ער האָט זיך דערמאָהנט, אַז עפּעס האָט ער געטראַכט בייטאָג... און איידער נאָך ער האָט זיך דערמאָנט וואָס, איז ער שוין אַרוים פון דעם גלייכגילטיגען צושטאַנד, אין וועלכען ער האָט זיך געפונען, און איז איבערגע־גאַנגען צו אַן אויפגערעגטען.

אין אַ מינוט אַרום איז אָנגעקומען דער טשיקאַווער געדאַנק, נאָר איצט האָט ער אָבער פון איהם קיין פאַרגעניגען נישט גע־האַט. דער געדאַנק האָט איהם איצט גערייצט און אין דער זעל־בער צייט זיך אַריינגעלאָזט אין איהם אַלץ טיפער און טיפער, פאַרשטעלענדיג זיך אַלץ דייטליכער, העלער. וואָס וועט זאָגען די אַלטע, ווען זי וועט איהם דערזעהן מיט׳ן מעסער איבער׳ן האַלז?...

דאָס מעסער איז געלעגען אויפ׳ן טיש, ווי געשלאָפען. און צוקאָפּען, ביים שפּיץ, איז איהם אַ שטיקעל ברויט געלעגען. בנימין האָט דערזעהן דאָס מעסער...

אין אַ פּאָר מינוט אַרום, נאָכ׳ן דערזעהן דאָס מעסער, האָט בנימין די פיס פון בעטעל אַראָפּגעלאָזט, איז מיט איין שפּרונג צו צום טיש און מיט׳ן צווייטען — צו דער אַלטער.

דאָס האַרץ האָט איהם וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער אָנגעהויבען קלאַפּען, און אין איהם האָט זיך דער־וועקט אַ ווילדער אינסטינקט, עפּעס אַ דורשטיגקייט נאָך בלוט...

געשטאַנען איז ער אַנטקעגען דער אַלטער אַ פיערטעל שעה. די האַנט, אין וועלכער ער האָט געהאַלטען דאָס מעסער איבער איהר האַלז, האָט אָנגעהויבען צו פאַרגליווערען... ווייטער אַזוי

האַלטען איז געווען אוממעגליך און זי האָט זיך ווי געבעטען אַראָפּ־צולאָזען. נאָר ער האָט נאָר געוואָלט, זי זאָל איהם זעהן, נישט אַנ־דערש, נישט אַנדערש, און איהם האָט שרעקליך פאַרדראָסען, פאַרוואָס זי שלאָפט.

ער האָט אַראָפּגעלאָזט דאָס מעסער נעהענטער צום האַלז... אפשר וועט זי אַזוי גיכער דערשפּירען... זי האָט ווירקליך גע־עפענט די אויגען און האָט זיי אָנגעשטעלט אויף איהם. אויף די ליפּען האָט זיך באַוויזען אַ שמייכעלע און זי האָט איהם געוואָלט עפּעס זאָגען. בנימין האָט פאַרשטאַנען, אַז זי זעהט נישט דאָס מעסער, ווייל עס איז צו נאָהענט נעבען איהר האַלז, ער האָט עס געגעבען אַ הויב אין דער לופטען...

ביי דער אַלטער האָבען זיך די אויגען איבערגעדרעהט, דער שמייכעל פון די ליפּען איז פאַרשוואונדען געוואָרען.

בנימין האָט זיך צולאַכט...

דער אַלטער'ס אויגען האָבען אַ טויט־גלאַנץ באַקומען. זי איז געלעגען אַ פאַרשטיינערטע, אָהן לשון און האָט פון צייט צו צייט געכאַפּט אַ קוק, דאָ אויף איהם, דאָ אויפ'ן מעסער. און דאָס האַרץ האָט זיך, וואָס עס איז אוועקגעגאַנגען אַ רגע, אַלץ שטאַר־קער און שטאַרקער געהויבען און געקלאַפּט...

— כאַ־כאַ־כאַ ! ! ! . . .

די אַלטע האָט זיך געטאָן אַ זעץ אויף, ווי צו אַנטלויפען, נאָר איז געבליבען זיצען אַ פאַרגליווערטע. די גאָמבע האָט זיך ביי איהר מיט אַ וואונדערליכער געשווינדקייט אָנגעהויבען צו וואַרפען און עס האָט זיך געהערט דאָס קלאַפּען פון די ציין.

— כאַ־כאַ־כאַ־כאַ ! ! ! . . . . מוהמעניו, איהר האָט טאַקע מורא, איך וועל אייך קוילען, עט, נאַרישקייטען... לעגט זיך... איך הייס אייך זיך לעגען ! — האָט ער אָנגעשריען.

די אַלטע, נישט אַראָפּנעהמענדיג פון איהם די אויגען, האָט זיך געלעגט.

— איהר מיינט טאַקע אין אמת'ען, אַז איך וועל אייך שעכ־טען, עט, נאַרישקייטען... אפשר וועט איהר אָפּזאָגען ודוי...

ער האָט איהר אָנגענומען פאַר דער גאָמבע, זי געטאָן אַ ריס ארויף און, נישט באַמערקענדיג פאַר איהר, געטאָן אַ דרעה איבער דאָס מעסער אויף דער שטומפּיגער זייט און געגעבן אַ פיהר איבער'ן האַלז...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

די אַלטע האָט זיך איין קאָרטש געגעבן און איז געבליבען ליגען אַ פּאַרגליווערטע...

רייזעלע.

לעבעדיג איז אין מיין זכרון דאס קינד געבליבען. דעם נאמען האבען אלע, וואס האבען זי געקענט, שוין לאנג פארגעסען; דאס קבר'ל איהרס איז שוין לאנג אויסגעגלייכט מיט דער ערד און באוואקסען מיט ווילדען גראז; נאר ביי מיר אין זכרון לעבט זי, זי שטעהט מיר פאר די אויגען און ערשט איצט וויים איך, ווי אפצושאצען איהר געטליכע שעהנקייט. דעמאלט האב איך עס נישט פארשטאנען. מיך האט נאר געצויגען צו איהר, איך האב אבער נישט געוואוסט — וואס. איך בין דאך אויך נאך א קינד געוועזען, עלף יאהר איינגאנצען; איצט קאן איך זאגען, אז זי איז געוועזען די ערשטע, וואס האט אויפגעוועקט אין מיר דעם געטליכען פונק, וועלכען איך קאן היינט אנרופען מיט'ן נאמען: ליבע... און ווען גרויסע מענשען זאלען קאנען אזוי רייך און שעהן ליבען — ווי גוט וואלט עס אויף דער וועלט געוועזען!

שוין צוואנציג יאהר זיינען אוועק זינט זי איז מיט אן אומנאטירליכען, פריהצייטיגען טויט געשטארבען און מעגליך, אז איך בין אפשר געוועזען דער גורם דערצו... נאר דאס וועט שוין קיינער נישט וויסען — ווייל איך וויים עס אליין אויך נישט אויף זיכער... איך טראכט אלץ: וואס האט עס רייזעלען אזוי צום בארג געצויגען?... נאך זאמד איז זי געגאנגען, נאך געלען זאמד... און אפשר האט זי אהין געצויגען עפעס א געהיימע, טייוועלשע האנד -- א האנד פון יענע, וואס האבען נאך איהר גרויזאמען טויט זיך א פאטש געגעבען איינע אן דער אנדערער, און ווי א שטים האט זיך געהערט: „נישטא רייזעלע!"

אזוי האט מען דערצעהלט.

רייזעלע! איהר לעבעדיג בילד צאפעלט זיך אין מיין זכרון,

ווי נעכטען איז דאָס געווען, ווי פון נעכטען געדענקט זיך ווי איך בין איהר טריט ביי טריט אונטער'ן בארג נאָכגעגאנגען... און האָב זיך געהיט נישט צו פארטרעטען איהרע קלייניגקע טריטעלאַך, וועלכע זיינען נאָך איהר אויפ'ן זאמד געבליבען. באָרוועס איז זי געגאנגען, איהרע פיסעלאַך זיינען אזוי ווייס געווען ווי העלפאנט־ביין. אויף איהר אַקסעל האָט זי אַ קליין הילצערן געפלאָכטען קערבעלע געטראָגען און די שווארצע געלאָקטע האָר איהרע האָבען, ווי ליאַלקעס, אויף איהרע אַקסעלאַך געטאנצט... זי איז אַראָפּ אונטען, אונטער'ן בארג, און איך בין פון אויבען, אויפ'ן שפּיץ, געבליבען. דאָ האָב איך זיך אויסגעצויגען מיט'ן הארצען אַראָפּ, דעם קאָפּ געלאָזט אין דער לופטען הענגען און נאָך אַ פּאָר מינוט אַראָפּקוקען צו איהר, האָב איך איהר נאָמען געלאָזט הערען:

— רייזעלע!...

און זי האָט צו מיר איהרע גרויסע, שווארצע אויגען אויפגע־הויבען, האָט צו מיר אַ שמייכעלע געטאָן און זיך אָנגעבייזערט אויף מיר — איך זאָל שוין אוועקגעהן פון דאָרט, ווייל ס'איז גע־מעהרליך: עס קאָן זיך, חלילה, אָפּברעקלען דער בארג און טאָמער גהע איך נישט אוועק — וועט זי עס דערצעהלען מיין טאַטען. נאָר איך האָב זי נישט געהערט... מיין נשמה איז ווי אין גוטען ווארימען בוימאויל ארומגעשוואומען, הערענדיג איהר בייזער, קור־קענדיג אויף איהר רונד־אַלבאַסטער פּנים. וואָס איז מיר דעמאָלט מיין טאַטע געווען, אַז איך האָב זיך שוין געקאָנט איינשטעלען אַרויפצוקריכען אויף אזא געפעהרליך אָרט, וואו קיין מענשליכער פוס איז נאָך, דוכט זיך, נישט געשטאנען? וואָס האָב איך גע־קאָנט מורא האָבען פאר'ן טאַטען, אַז איך האָב קיין מורא נים געהאַט צו קוקען אַראָפּ, אונטען, אין תהום?... נאָר פארוואָס האָט זי, רייזעלע, קיינמאָל נישט איבערגעקלערט, אַז דיזעלבע סכנה, וואָס שטעהט פאַר מיר, שטעהט דאָך פאַר איהר אויך? צי האָט זי דען נישט געוואוסט, אַז דאָרט האָט שוין ניט איין מענש זיין קבר געפונען, וואָס איז לעבעדיגערהייד באַגראָבען געוואָרען פון אַ שטיק בארג, וואָס האָט זיך אָפּגעוואַלגערט און איך האָב אַלע מאָל

געלאכט און געזאָגט, אַז אויב איך וועל פאַלען, וועל איך אַרויפ־פאַלען אויף איהר און מיר וועלעןביידע דער׳הרג׳עט ווערען.

איך האָב געגלויבט, אַז דאָס קען טרעפען, און דאָך איז עס מיר ניט געווען שרעקליך און בין ווייטער געלעגען און געטאַפּט ביי דער זייט, ביים סאַמע אָפּגרונד, די לעכער, וואו שוואַלבען האָבען זיך זייערע נעסטען געמאַכט. וויפיל איך האָב זיך נישט געבריה׳ט צו דערלאַנגען אַהין מיט מיין האַנד, האָט זיך דאָס מיר נישט איינגעגעבען — ווייל די לעכער זיינען געווען צו טיף. וואָס וואָלט איך דען נישט געווען דאַן אוועקגעגעבען, אַז איך זאָל פון דאָרט אַ שוועלבעלע אַרויסנעהמען און עס געבען רייזעלען אַ מתנה! איך האָב געהערט, ווי די יונגע שוועלבעלאַך האָבען פון דאָרט אַרויסגעפּישטשעט און די מאַמעס זייערע האָבען זיך פון צייט צו צייט באַוויזען פון ערגעץ מיט ווערים אין די פּיסקלאַך, האָבען אַרומגעשוועבט איבער מיין קאָפּ, געדרעהט זיך און פּראָטעסטי־רענדיג געפּישטשעט.

— רייזעלע, אַרויסנעהמען דיר אַ פויגעלע? — האָב איך זי אָפּט געפרעגט, בלאָנזשענדיג מיט דער האַנד אַרום די לעכער — רייזעלע, ווילסט אַ פויגעלע?

נאָר רייזעלע האָט געלאַכט פון מיר. זי האָט געוואוסט, די קליינע, אַז מיר וועט זיך קיינמאָל ניט איינגעבען פון דאָרטען אַ פויגעלע צו באַקומען, און דאָס האָט מיר זעהר געקרענקט.

— אָבער דיין נחמנ׳קע וועט דאָ מורא האָבען צו ליגען, יאָ? און איך ליג דאָ... האַ! — האָב איך כאָטש דערמיט געוואָלט ביי איהר אויסנעהמען.

נחמנ׳קע איז געווען רייזעלע׳ס אַ ברודערל און איך האָב זי געאייפערט צו ברודער דערפאַר, וואָס ער האָט געהאט דאָס גליק בסדר צו זיין מיט איהר אין שטוב. חוץ דעם האָב איך אויף איהם אַ שלעכט האַרץ געטראָגען דערפאַר, וואָס ער האָט אַמאָל דערצעהלט, אַז דער רבי האָט מיך אין חדר געשמיסען. ווי איך האָב דערפון געליטען! איך האָב זיך אַזוי געשעהמט פאַר רייזעלען! דערפאַר פלעג איך זיך דאָנערשטאָג אָן דעם איינגעל נוקם זיין. ער האָט

קיינמאָל די גמרא נישט געקענט. ער איז דער גרעסטער „גוי" געווען אין חדר און איך בין געווען דער „רבי". האָט מיר דער רבי אַ וואונק געגעבען, איך זאָל איהם אונטערזאָגען און איך זאָל איהם געבען אַ פּאטש. און איך האָב מיט פארגעניגען ערפילט דעם רבי'נ'ס באפעהל און האָב עס דערנאָך רייזעלע'ן דערצעהלט און זי האָט זיך אויף מיר אָנגע'ברוגז'ט.

און אַלע מאָל, ווען זי האָט נאָר דאָס קערבעלע מיט זאמד אויף דער פּלייצקע ארויפגענומען און זיך געלאָזט אַוועקגעהן, האָב איך באַלד אויך פארלאָזט דאָס געפעהרליכע אָרט. וואונדערלאַך! ווי זי האָט נאָר אָפּגעטראָטען פון דאָרט, האָב איך שוין אויפ'ן שפּיץ בארג מעהר נישט געקאָנט בלייבען.. מיר האָט אָנגעהויבען צו שווינדלען אין די אויגען און דער גאַנצער באָדען האָט זיך אונטער מיר אָנגעהויבען צו וואקלען הין און צוריק... אויפ'ן הארצען איז מיר שרעקליך אומעטיג געוואָרען, אומעטיג און פּוסט... עפּעס האָט מיך געמאַטערט, נאָר וואָס — האָב איך אַליין ניט געוואוסט... איך האָב זי באַגלייט מיט מיינע אויגען, נאָר בין איהר נישט נאָכגעגאַנגען. איך האָב זיך גנבה'ש דורך אַ צווייטער זייט אויס־געדרעהט און בין אוועק אַהיים...

דאָס איז געווען אין יאָהר 1891, אין חודש סיון, ערב שבועות. איך מיט נאָך עטליכע אינגלאַך זיינען געשטאַנען אין אַ געדיכטער בלאָטע אַ האַלבע וויאָרסט פון שטעדטעל און געריסען לעפּעכע. די זון איז אין דער מיט הימעל געשטאַנען און האָט צוגאָסען אַ מילדע, ווייכע, קינדישע ווארימקייט אויף דער וועלט און אין אַלץ האָט זיך געפּיהלט אַ יונגשאַפט, אַ ריינקייט, גלייך ווי די וועלט וואָלט נאָר-וואָס באַשאַפען געוואָרען. פון די קאָליזשעס האָט זיך געטראָגען אַ פריש־שמעקענדיגער ריח פון יונגען גראָז און מיר, אינגלאַך, האָבען אין איין כאָר געזונגען „אקדמות". און אַז מיר האָבען שוין געהאַט די לעפּעכע אין שטריקעלאַך איינגעבונדען און זיך געלאָזט אַהיים מיט די פּעקעלאַך אויף די פּלייצעס, האָט זיך פּליצלונג אַ געוואַלדיגער קראַך איבער'ן שטעדטעל דורכגעטראָגען!

און געדאכט האָט זיך, אַז עפּעס האָט אין דער לופטען געפּלאַצט. בלאָס ווי די מתים, האָבען מיר זיך איבערגעקוקט איינער מיט'ן צווייטען און, נישט אָפּגערעדטערהייד, אַראָפּגעוואָרפען די פּעקע־לאַך און זיך געלאָזט לויפען מיט'ן ברעג טייך גלייך אַהין צו די בערג־צו. און וואָס נעהענטער מיר זיינען צו די בערג צוגעקומען, אַלץ שטאַרקער האָב איך געהערט וואַקסט דער טומעל, וואָס האָט זיך פון ווייטען נאָכגעגעבען, ווי עפּעס אַ מין אומרוהיג ברומען פון בערג און אייביגער שטילקייט.

איך געדענק נישט, צי האָב איך אימיצען געפרעגט און צי האָט מיר ווער עפּעס געענטפערט. נאָר געהערט האָב איך, ווי נע־בען מיין אויער האָט זיך ווי אַ פּאַך פון אַ פליגעל דורכגעטראָגען: „רייזעלע!" און גלייך האָב איך פאַר זיך דערזעהן אַ געדיכטע מאַסע... אַ געדיכטע שוואַרצע רוישענדיגע מאַסע... און אַזוי האָט זיך אויך דאָס אומגליק אין מיין קינדערשער פאַנטאַזיע פאַר־געשטעלט — גרויס, שוואַרץ און רוישענדיג...

אָבער דאָס איז נאָך נישט אַלץ. דאָרט, אין מיטען דעם רויישענדיגען, פיהלט זיך נאָך פיל שרעקליכערעס... דאָרט ט ו ט זיך עפּעס שווייגענדיגעס... אַ שווייגענדיג שטיל געהויש בלעזעלט זיך אין דער לופט און איינס נאָך דאָס אַנדערע לאָזען זיך שטיל הערען ווייכע, טויבע קלעפּ... וואָס איז עס?... איך שטופּ מיך מיט אַלע כחות, גראָב זיך מיט מיין קאָפּ צווישען אַן עולם מענשען... אַ בערגעל פרישע ערד... עס ליגט זיך שטיל, מיט יענער געוועהנ־ליכער ערד־שטילקייט, אָבער נאָך אַן אַנדער מין שטילקייט פיהלט זיך דאָ... עס שפּירט זיך, אַז דאָ איז אַ מענש באַהאַלטען... אַרום דעם בערגעל אַרבייטען אַ פּאָר צעהנדליג מענשען. ווי שנעל זיי האָבען עס מיט די גראָב־אייזענס געאַרבייט; און יעדעס ביסעל ערד, וואָס איז אָפּגעוואָרפען געוואָרען, האָט מיט זיך אַ שטיק סוד אוועקגעטראָגען... יעדעס ביסעל אָפּגעוואָרפענע ערד האָט עפּעס געוואוסט פון רייזעלען, נאָר עס האָט געשוויגען... ווי לאַנג די צייט האָט זיך געצויגען? איך האָב געמיינט, אַז אייביגקייטען וועלען אַוועקגעהן, אַז אייביג וועט מען אַזוי שטעהן און אַפוואַרפען לאַ־

פּאַטעס ערד און אייביג וועל איך ניט וויסען, צי זי לעבט נאָך דאָרטען אונטער איהר לעבעדיגער באַגרעבעניש, צי זי איז שוין טויט.

אז מ'האָט פון אויבען דאָס בערגעל אָראָפּגענומען, האָט מען ערשט אָנגעהויבען צו גראָבען אין דער טיף — ווייל דאָרט איז א גרוב געווען, נישט קיין טיפע, נאָר ביז די פיס, און דאָך האָט מען שוין פאָרזיכטיג אָנגעהויבען צו גראָבען, מ'האָט שוין נישט איינגעדרוקט די לאָפּאַטעס ווי פריהער, נאָר פון אויבען, בּיסלאַכ־ווייז, האָט מען אָנגעהויבען אָראָפּצונעהמען די ערד. מיין הארץ האָט געפּלאַטערט. געציטערט האָב איך, מ'זאָל איהר, חלילה, א גראָב־אייזען נישט אריינרוקען אין קערפּערל אריין... און פּלוצלונג האָבען זיך איינס נאָכ'ן אַנדערען צוקוועטשטע שוועלבעלאַך אָנ־געהויבען באַווייזען... און אַ שוידער האָט מיך דורכגענומען, ווען אַ אינגעלע האָט איינס ביי אַ שפּיץ־פליגעל אָנגענומען, האָט עס באַטראַכט און אַוועקגעוואָרפען...

ענדליך... ענדליך...

אָבער נישט קיין רייזעלע האָט מען פון דער ערד אַרויסגענו־מען, נאָר אַ הויפען פלייש מיט ביינער, ווי אַן אויסגעשפּיגענער ביסען פון טייוועל'ס מויל, פון יענעם טייוועל, וועלכער האָט ביי־נאַכט נאָך דעם שרעקלאַכען טאָג אַ פּאַטש געגעבען מיט די הענד און אויסגעשריען:

„נישטאָ רייזעלע!"

און ביז אויפ'ן היינטיגען טאָג קלינגען מיר שוידערלאַך די ווערטער:

„נישטאָ רייזעלע!" — — — — — — — — — —

א שטילער טויט.

איבער'ן קליין פינסטערען צימערעל שפאצירען שאטענס ארום — לאנגע געדיכטע שווארצע שאטענס, וואס שלאגען זיך דורך דורכ'ן פארפרוירענעם פענסטער פון די פארבייגעהער. די שאטענס לויפען, שפרינגען, קריכען פון איין וואנט אראפ, אויף דער צווייטער ארויף, און עס דאכט זיך, אז הינטער די ווענט טאנצען זיי צעהנדליגער ארום, טאנצען ווי רוחות און קוקען ארויס אויף זעליג'ס קראנקער נשמה, ווילען זי ארייגכאפען צו זיך אין די הענט.

זעליג זיצט ביים פענסטער און קוקט אויף די גראב־אנגע־פרוירענע שויבען און האט דערביי נישט קיין פארלאנג צו זעהן די גאס. וואס קען זי איהם אנגעהן? וואס אינטערעסירט איהם די אויסוועניגסטע וועלט? זי איז נישט זיינע, זי איז ניט פאר איהם. ער האט זיך זיין וועלטעל — א קליין באזונדער פינ־סטער וועלטעלע, וואס פארנעהמט מעהר נישט ווי עטלאכע שפאן אין דער לענג און אין דער ברייט: פיר קויטיגע ווענט מיט א סופיט פארמאגט דאס וועלטעל זיינס, און א פאדלאגע א שוואר־צע. עס פעהלט דארט אויך נישט אין די ווינקעלאך קיין שפינ־וועבס, נאר וואס געהט עס איהם אן? איצט איז ער אפילו צו דעם אויך גלייכגילטיג געבליבען.

נישט קיין יום־טוב איז ביי זעליג'ן, וואס ער דרעהט זיך לעדיג ארום. עס איז א פשוט וואכעדיגער טאג, אלע פאבריקען און ווערקשטאטען ארבייטען; אין דרויסען קאכט, זידט, ווי אין א קעסעל, און זעליג וואלט אויך באדארפט נעהמען אן אנטייל אין דעם דאזיגען לעבען, נאר ער קען נישט. דאקטוירים האבען איהם שוין לאנג פארווערט צו ארבייטען. ער האט אבער גע־

מוזט, ער האָט קיין אַנדער מיטעל צום לעבען נישט געהאַט. ער האָט געפיהלט, אַז די אַרבייט שאַדט איהם, און ענדליך האָט ער געמוזט די אַרבייט אַוועקוואַרפען, דער בעל־הבית האָט איהם שוין מעהר אין פאַבריק נישט געוואָלט האַלטען.

שוין דריי חדשים, אַז ער אַרבייט נישט — זינט פון דער צייט, וואָס דער הערבסט האָט זיך אָנגעהויבען. דאָס איז ביי איהם תמיד די ערגסטע צייט געווען: דער הוסט האָט זיך ביי איהם געשטאַרקט, אַזוי, אַז זיצענדיג ביי דער אַרבייט האָט ער דעם טאַבאַק צובלאָזען מיט'ן הוסטען. פון יעדען הוסט האָט זיך איהם דער גאַנצער קערפּער אַ וואָרף געגעבען, די האַנט אַ ציטער געטאָן און נישט איינמאָל האָט זיך ביי איהם, שטאָפּענדיג אַ פּאַפּיראָס, די גילזע צוריסען. אַלע אין פאַבריק האָבען אויף איהם מיט רחמנות געקוקט, אפילו דער בעל־הבית איז זיך אויך מיט איהם ווייכער, ווי מיט אַלע אַרבייטער, באַגאַנגען: ווען ער האָט אַמאָל צו דער אַרבייט פאַרשפּעטיגט, האָט ער איהם קיינמאָל נישט אָפּגערעכענט, ווי ער טוט דאָס מיט אַנדערע. ער האָט איהם נאָר מיט אַ קאַלט שמייכעלע געפרעגט: וואָס עפּעס אַזוי שפּעט? זעליג'ן האָט די ווייכקייט געקרענקט. ער האָט געוואוסט, פאַר וואָס דער בעל־הבית איז צו איהם אַזוי גוט... דער גוט־הערציגער בעל־הבית האָט דאָך איהם אויף ס'לעצט אָפּגעזאָגט, צוזאָגענדיג איהם דערביי אַ פּענסיע פון צעהן רובעל אַ חודש, און דאָ אויפ'ן אָרט האָט ער דעם טויט דערפיהלט. איהם האָט זיך געדאַכט, אַז ער זעהט נישט אויף זיך אַזוי פיל, ווי אַנדערע זעהען אויף איהם, און דעם ערשטען צעהן־רובעל־דיגען, וואָס ער האָט גענומען, האָט ער באַטראַכט, ווי זיין טויט־אורטייל...

זעליג האָט זיך אָפּגעזעגענט מיט אַלע אַרבייטער, געזעגענט זיך מיט דער פאַבריק, אין וועלכער ער האָט אַלע זיינע יאָהרען פאַרבראַכט. אויף וויפיל זי איז איהם פריהער נמאס געווען האָט איהב דאָך איצט, פאַר'ן אָפּשיידען זיך פון איהר, עפּעס באַנג געטאָן. ער האָט יעדען איינציגען די האַנט געגעבען,

אפילו דעם מייסטער, וועלכען ער האט שרעקליך פיינט געהאט. איינע פון די מיידלאך האט זיך אפגעדרעהט אן א זייט און אויסגעווישט די אויגען...

זעליג'ן האט זיך דאס מאל געדאכט, אז ווי נאר ער וועט אהיים קומען ווארט שוין דארטען אויף איהם דער טויט און ער וועט זיך באלד אוועקלעגען און שטארבען, און ווי ער איז אריינגעקומען אין קליינעם צימערעל האט ער זיך באלד אוועקגעלעגט אויפ'ן שמאל־אייזערנעם בעטעל און געקוקט מיט ברייט־צו־עפענטע אויגען... ער האט זיך איינגעהערט אין דער טויטער שטילקייט, געקוקט אויף די לעדיגע ווענט, אויפ'ן סופיט, אויף דאס שמוציגע פענסטער און — געטראכט פונ'ם טויט. איהם האט זיך געדאכט אז אט־אט וועט ער זיך פון ערגעץ באווייזען...

ער איז אזוי לאנג געלעגען, ביז ער איז אנטשלאפען געווארען. און א שלאף איז עס געווען א קאלטער און א שיטערער... א פאר מאל האט זיך איהם געדאכט, אז עס דרעהען זיך עפעס אומבאקאנטע מענשען אין צימער... זיי האבען גארנישט געטאן, נאר גלאט אזוי זיך ארומגעדרעהט, איינער אהער, איינער אהין, און דאך איז עס געווען עהנלאך אויף דעם, ווי זיי וואלטען עפעס יא געטאן... אויפלעצט האט ער דערשפירט, ווי אימיצער שלעפט איהם א שוך פון פוס און ער האט זיך אויפגעכאפט, האט א צומישטען צושראקענעם קוק צו די פיס געווארפען, נאכהער איז ער אראפ פון בעטעל, איז צוגעגאנגען צום פענסטער: א נאסער גרויער טאג, בלאטיגע טראטוארען און צעהנדליגער פיס און קאלאשען דרעהען זיך הין און צוריק. געשטאנען איז ערביים פענסטער ביז די נאכט איז צוגעפאלען. זעליג האט דאס קליינע לעמפעלע אנגעצונדען און ווי פון דער פאדלאגע ארויס האט זיך באוויזען א גרויסער געדיכטער שווארצער שאטען, וואס איז מיט א העלפט אן סופיט אנגעשפארט.

ביז שפעט אין דער נאכט האט ער זיך ארומגעדרעהט מיט אן אראפגעבויגענעם קאפ, האלטענדיג פארבויגען דעם אנווייזפינגער צווישען די ציין, און געטראכט פונ'ם טויט... איהם

דאָט זיך געדאַכט, אַז ער שוועבט ביי איהם אין צימער ארום און קוקט נאָר אויס, ער זאָל זיך לעגען שלאָפען...

נישט געוואוינט ארומצוגעהן לעדיג, ווערט איהם נודנע אויפ'ן הארצען. ער איז אַלע יאָהרען געוואוינט צו ארבייטען. ער וואָלט אפילו איצט אויך געארבייט, ווען מ'זאָל איהם ערגעץ וועלען צונעמען. ער וואָלט געארבייט, ביז ער וואָלט אויסגעגאַנגען ביים ווערקשטאט. אַלץ איינס: שטארבען וועט ער דאָך שוין, פריהער־שפעטער, איז טאַקע גלייכער פריהער. ער גיט אַ הוסט און שפּייט אַ־ים אַ שטיק בלוט. די ערשטע צייטען פלעגט ער שפּייען אין דער האַנט און באַטראַכטען; היינט קוקט ער שוין נישט. עס איז שוין ביי איהם קיין נייעס נישט.

זעליג וויל, אַז די צייט זאָל לויפען; ער ווייסט אַליין נישט, פאַרוואָס. בייטאָג וויל ער, עס זאָל ווערען נאַכט, און ביינאַכט קוקט ער ארויס אויפ'ן טאָג. ער האַלט אין איין קוקען אויפ'ן שווארצען זייגערעל אויף זיינעם. ער קוקט כמעט אַלע מינוט און אויף יעדער מינוט דאכט זיך, אַז אַ האַלבע שעה וואָלט שוין באדארפט זיין, זינט ער האָט אַ קוק געגעבען, און חוץ דעם האָט ער גלאַט ליב קוקען אויפ'ן זייגער. איהם ווערט עפּעס היימ־לאַכער, הערענדיג דאָס קלאַפּען. ער פיהלט נעבען זיך אַ לעבע־דיגען נפש... גאַנצע נעכט הערט ער זיך איין צו די דראָבנע קלעפּערלאַך. עס דאכט זיך איהם, אַז ס'רעדט אויף אַזאַ מין געדאַנקען־שפּראַך, און אַמאָל — אַז עס דערצעהלט גאַנצע מעשיות, אַזעלכע, וועלכע האָבען שוין לאַנג, לאַנג געפעהלט, דערצעהלט עפּעס אַזעלכעס, וואָס וועט זיך שוין קיינמאָל, קיינמאָל נישט אומקעהרען...

די נאַכט איז מיט איהר גאַנצער פינסטערקייט אין צימער אריינגעפאַלען. די שאָטענס האָבען אויפגעהערט ארומצושפּרינ־גען, זיי האָבען זיך מיט דער נאַכט צונויפגעגאָסען. זעליג האָט אָנגעצונדען דאָס לעמפּעל, און פאַרקוקענדיג זיך אין פייערעל,

איז פאַר איהם דאָס גאַנצע לעבען איבערגעגאַנגען, פון די קינ־דער־יאָהרען ביז דער לעצטער מינוט. באַזונדערס האָט ער זיך לאַנג אָפּגעשטעלט אויף דער צייט פון דער אַרבייטער־באַוועגונג. ער האָט זיך אַ וואָרף געגעבען דערויף, ווי אויף אַ נייַ שטיק לעבען. ער האָט אפילו אויף אַ צייט אָן זיין שלאָפקייט פאַר־געסען, אין קאַלטע נאַסע נעכט אויף פאַרזאַמלונגען געלאָפען, פאַרטאָג אויפגעשטאַנען און געשפרייט פּראָקלאַמאַציעס אין די גאַסען, און נאָך און נאָך זכרונות, נאָהענטע און ווייטע, זיינען איבערגעגאַנגען אין זיינע געדאַנקען. ער האָט זיך אפילו אָן די לידער דערמאָנט, וואָס מ'פלעגט זינגען. פון אַלע לידער איז איהם שטאַרק געפעלען געוועזען דאָס ליד:

„דאָרט נישט ווייט אין אַ נאַסען חדר,
הארט און קאַלט אויף אַ ביסעל שטרוי,
דאָרט ליגט אַן אַרבייטער אויף אַ ברוסט־פעהלער,
ער וויינט און שרייט: אוי וועה! אוי וועה!"

דאָרטען טיף ערגעץ זינגט זיך ביי איהם דאָס ליד, און אַ וואַרימער געשמאַקער טרויער וויקעלט זיך ביי איהם אַרום האַרצען. ער האָט דערפיהלט, ווי עס איז איהם היים געוואָרען אין די אויגען און צוויי וואַרימע, נאַסע שנירלאַך האָבען זיך אָפּגעצויגען אויף די באַקען:

„הער צו מיין קינד די לעצטע רייד,
הער נאָר צו מיט פאַרשטאַנד;
אזוי ווי איך נעם פון דער וועלט אָפּשייד,
שווער מיר צו און גיב מיר דיין האַנד"

און די שטילע טרויעריגע טענער גיסען זיך ביי איהם פון האַרצען אַרויס, שוואַרצע טענער, ווי פון אַ גאַנצען כאָר גוסס'־דיגע, פלעכטען זיך ביי איהם אין די אויערען; נאָר פלוצלונג כאַפּט ער זיך, אַז ער אַליין זינגט דאָס ליד און איהם האָט זיך געדאַכט, אַז ער האָט עס גאָר פון ערגעץ ווייט־ווייט געהערט...

מיט דערשראָקענע תמ'עוואַטע אויגען האָט ער זיך אָנגע־הויבען אַרומקוקען אין אַלע זייטען, ווי ער וואָלט וועלען דערזעהן

די, פון וועלכע ער האָט דאָס ליד געהערט, נאָר ער האָט קיינעם נישט געזעהן אַ חוץ דעם שאָטען זיינעם אויף דער וואַנט...

עפּעס האָט איהם אָנגעהויבען צו שווינדלען אין די אויגען. אין די שפּיץ פינגער פון דער האַנט האָט ער אַ קעלט דער־שפּירט און פון׳ם גאַנצען קערפּער פון זיינעם האָט ער געפיהלט, ווי עפּעס געהט אַוועק פון איהם, ווי עפּעס טיילט זיך אָפּ און ס׳געהט אַוועק אויף שטילע טריט, פון וואָס ס׳ווערט איהם נישט גרינגער, נאָר, פאַרקערט, אַלץ שווערער און שווערער...

ער האָט זיך פּאַמעלאַך צוגעשלעפּט צום בעטעל, האַלטענ־דיג זיך מיט איין האַנד ביים שטערען און האָט זיך אַנידערגעלעגט. אַ פּאָר מינוט איז ער שטיל געלעגען און פּאַמעלאַך קאַלט האָט זיך דאָרטען ביי איהם עפּעס געטראַכט. דערנאָך האָט ער ווידער דערהערט דאָס ליד... טרויעריג־וויינענדיגע טענער האָ־בען זיך איבער׳ן גאַנצען צימער געגאָסען און געדאַכט האָט זיך, אַז אַלץ העלפט איהם אונטער...

זעליג׳ן איז עפּעס אַזוי גוט און גרינג געוואָרען אויפ׳ן האַר־צען. איהם האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס באַזינגט מען איהם און ער אַליין, נישט פיהלענדיג, כאַפּט אונטער די ווערטער.

„דאָרט ליגט אַן ארבייטער אויף אַ ברוסט־פיהלער“, רייסט זיך ביי איהם אַרויס... ער האָט דאָך אויך אַ ברוסט־פעהלער... און איהם טוט עס הנאה, וואָס ער קען זיך פאַרגלייכען מיט יענעם ארבייטער, פון וועלכען מ׳זינגט דאָס ליד. איהם גלוסט זיך שטאַרק, אַז אַלץ, וואָס איז דאָ אין דעם ליד, זאָל זיין ביי איהם אויך...

„הארט און קאַלט אויף אַ ביסעל שטרוי...“
ביי איהם איז אויך קאַלט... דאָס געלעגער הארט...
„הער צו מיין קינד די לעצטע רייד...“
קיין קינדער האָט ער נישט...
און פון ווייט־ווייט ענטפער אַ גאַנצער כאָר:
„אַזוי ווי איך נעם פון דער וועלט אָפּשייד“...

... האַ ?...

מ׳ענטפערט:

... „געה צום שטאַרבען יונגערהייד“...

... ???...

... שטאַ־אַ־רבען יונגערהייט...

אין איינזאמקייט.

מ׳קלאפּט אין טיר, איך שפּרינג אויף און עפען: אַן אָרימאַן שטעהט מיט אַ פאַרקרימט פּנים, מיט אַן אויסגעצויגענער האַנט און מורמעלט:

— עפּעס אַ נדבה!

איך וויל איהם שיקען צו אַלע טייוואָלים, ערשטענס דערפאַר, וואָס איך בין געווען זיכער, אַז אימיצער איז געקומען צו מיר (כאָטש ווער האָט געקאָנט קומען?) און צווייטענס דערפאַר, וואָס ער האָט מיך איבערגעריסען פון׳ם שרייבען, נאָר איך האַלט מיך אָפּ, כאַפּט איהם דער גוטער יאָהר, אָט דעם שלעפּער; ער זאָל ווערען אָנהויבען איבערצוקלערען, וואוהין מ׳קאָן יאָ אַריינגעהן און וואו ניט, וואָלט ער פאַרשפּאָרט אַרומצוגעהן איבער די הייזער; מיר איז אפילו איינגעפאַלען, אַז ביי די פּראָפעסיאָנעלע שלעפּער האָט זיך שוין געמוזט אויסאַרבייטען אַ געוויסע טהירען־פּסיכאָלאָגיע, דאָס הייסט, נאָך די טהירען נאָך האָט זיך ביי זיי געמוזט אויסאַרבייטען אַ געוויסע פאָרשטעלונג, צי וועט מען דאָ יאָ געבען אַ נדבה און דאָרטען ניט, כאָטש וואָס פאַר אַ געמיינזאַמעס האָבען די טהירען מיט די מענשען? אויף דער פראַגע נעם איך מיר ניט אונטער צו געבען אַ באַשטימטען ענטפער. עס גיבען אין לעבען פיל אַזעלכע ערשיינונגען, וועלכע בלייבען אומפאַרשטענדליך. צום ביישפּיל, אַזאַ מין ערשיינונג: דו זעהסט אַ מענשען אין גאַס, דאָס ערשטע מאָל אין דיין לעבען זעהסטו איהם און דיר פאַלט איין ,אַז דער מענש מוז הייסען יאַקעל אָדער פייוועל. מיט מיר אַליין האָט איינמאָל געטראָפען אַזאַ קוריאָז: איך בין געגאַנגען אין גאַס, פאַר מיר איז געגאַנגען אַ מיידעל מיט אַן אַראָפּגעלאָזטען בלאָנדען צאָפּ. דאָס געזיכטס איהרס האָב איך ניט געזעהן, נאָר

א שטיקעל פּראָפיל, און מיר איז איינגעפאַלען, אַז דאָס מיידעל מוז הייסען מאַניא, און האָב זי טאַקע אַ רוף געגעבען — „מאַניא", און האָב מיך געוואונדערט, וואָס זי האָט זיך ניט אָפּגערופען.

דער איינפאַל וועגען דער בעטלער־פאַרשטעלונג וועגען די טהירען, האָט מיך אריינגעבראַכט זעהר אין אַ גוטען הומאָר. איך בין שטאַרק פרעהלאַך געוואָרען דערפון, וואָס איך האָב שוין אַ נייע טעמע. איך האָב איהם אַ ווײַלע באַטראַכט, אריינגעלעגט צוויי פינגער אין דער וועסטעל־קעשענע און געפרעגט:

— וויפיל ווילט איהר ביי מיר אַ נדבה?

ער קוקט מיך פאַרוואונדערט אָן. איך פאַרשטעה זיין קוקען: אַזאַ פראַגע הערט ער דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבען.

— זאָגט וויפיל איהר ווילט! — האָב איך אומגעדולדיג דאָס צווייטע מאָל געפרעגט.

ער שווייגט, קוקט אויף מיר מיט שמייכלענדיגע אויגעלאַך, באַקוקט אין צימער, באַטראַכט מיין ווירטשאַפט, וויל זיך מסתמא אַזוי אַרום אָריענטירען, צי בין איך טאַקע אַזאַ פאַרמעגליכער, וואָס איך שטעל איהם אַזאַ פראַגע, און פיליכט מאַך איך גאָר פון איהם חוזק? יאָ, דאָס האָט ער געמיינט, ווייל ער האָט זיך פאַמעלאַך, מיט אַ באַהאַלטענעם פאַרדרוס, אָנגעהויבען אָפּצורוקען און זיך געלאָזט אַנטקעגען איבער צו דער צווייטער טהיר.

— רב איד! — שריי איך צו איהם, — וואָס געהט איהר אַוועק? איך טרייב מיט אייך קיין קאַטאָוועס ניט. זאָגט וויפיל איהר ווילט, וועל איך אייך געבען.

— צוויי קאָפּיקעס! — האָט ער אָהן צוטרוי געענטפערט.

איך צולאַך מיך: צוויי קאָפּיקעס. מעהר האָט ער שוין גאָר קיין השגה ניט, און אפשר האָט אָט דער שלעפּער מיט זיין שלעפּערישער נאָז דערשמעקט, אַז איך בין אַ גרויסער דלות און איך וועל איהם מעהר ניט פאַרמאָגען צו געבען, אויב אַזוי — וועל איך דיר שוין ווייזען, אַז דאָס מאָל האָסטו אַ גרויסען טעות געהאַט (כאָטש ער האָט קיין טעות ניט געהאַט) און כאַפּ אַרויס אַ גריוונע, די לעצטע גריוונע, און גיב איהם, זאָגענדיג דערביי:

— זעהט איהר, איהר האָט זיך גראָד דאָס מאָל אָפּגענאַרט... איהר מיינט אודאי, אַ קבצן וואוינט דאָ... איהר וואָלט זיך געמעגט ווינשען פאַרדינען אַלע טאָג, וואָס מיר וואַקסט אַ טאָג פּראָצענט... און אַ חוץ דעם, וויפיל געלט איך פאַרדין אַזוי. נאָר מיינט ניט, אַז איך בין תמיד אַזאַ מילדער... די גרויסע נדבה גיב איך אייך פאַר דעם, וואָס מיר איז, אַדאַנק אייך, איינגעפאַלען אַ טעמע... איהר ווייסט וואָס דאָס איז? נאָר דאָס איז פאַר אייך ניט וויכטיג... איך קאָן אייך נאָר זאָגען, אַז אייער באַזוך וועט מיר אַריינברענגען אַ פּאָר צעהנדליג רובעל... פאַרשטעהט איהר ווידער ניט, דער טייוועל זאָל עס נעמען, איך וויים ניט, ווי אַזוי מען גיט עס אייך צו פאַרשטעהן... איך בין אַ שרייבער... אַ שריפטשטעלער, איהר ווייסט וואָס דאָס הייסט?... נו, אַ ליטעראַט... נו, אַזעלכער, וואָס שרייבט אין די גאַזעטען, אַזעלכער וואָס מאַכט ביכלאַך, ביכלאַך! איהר ווייסט דאָך, אַז ס'זיינען דאָ ביכלאַך אויף דער וועלט. יאָ, איהר ווייסט, נו, גוט, בין איך איינער פון יענע, וואָס מאַכען ביכלאַך, אַ פאַרפאַסער בין איך. ווייסט איהר שוין. נו, איז אויף די ביכלאַך דאַרף מען האָבען טעמעס... אַ טעמע איז אַזאַ מין זאַך, ווי זאָל איך אייך זאָגען?... נו, אַזאַ מין זאַך, וואָס אָהן דעם האָט מען ניט וואָס צו שרייבען. און אַלס טעמע קאָן דינען יעדע זאַך: אַ מענש, אַ קאַץ, אַ הונט, אַ קאַלב, אַן אינדיק, אַ פערד און אַ מייזעל קומט אַמאָל אויך צו־נוץ, און אויב איהר ווילט נאָר וויסען — אפילו אַ פליג אויך. איהר קוקט מיך אָן. זאָל איך אַזוי לעבען, ווי איך זאָג אמת. איך האָב אַליין געלייענט, ווי אַ נאַרוועגישער שרייבער האָט אָנ־געשריבען אַ מעשה פון אַ פליג און האָט, פאַרשטעהט איהר מיך, דערפאַר אָפּגענומען די שעהנע מטבעות... אנטקעגען וואָס זשע דערצעהל איך עס אייך? אַנטקעגען אייך טאַקע. איהר, מיט אייער באַזוך, האָט מיר געגעבען אַ טעמע אָנצושרייבען אַ מעשה פון אַ בעטלער, ביי וועלכען ס'האָט זיך אויסגעאַרבייט אַ געוויסע פאַרשטעלונג נאָך די טהירען נאָך, צי וועט מען איהם דאָ יאָ געבען אַ נדבה און דאָרט... קיין מענשען זעהט ער קיינמאָל ניט, ס'הייסט

די מענשען, וואָס גיבען איהם די נדבה... אָ, וואָס, ניט אמת ? זאָגט מיר די וואָרהייט, צי האָט דען איינמאָל מיט אייך געטראָפען, איהר זאָלט ביי דעם זעלבען, וואָס האָט אייך פריהער מיט אַ פּאָר מינוט געגעבען אַ נדבה, איהר זאָלט בעטלען נאָך אַמאָל, ווען איהר טרעפט איהם צופעליג אין אַ צווייטער שטוב ?... איהר שמייכעלט, געטראָפען הייסט עס... איהר וואונדערט זיך אודאי, פון וואַנען איך וויים עס ; איהר מעגט מיר גלויבען, אַז איך בין קיינמאָל קיין בעטלער ניט געווען, און אין דעם טאַקע ליגט די גאַנצע קונץ. און נעמט אַשטייגער דאָס, וואָס איך באַשרייב ניט קיין מענשען, נאָר אַ פערד, אַ פשוט'ן פערד, קריך איהם אַריין אין מוח אַריין און דערצעהל, וואָס ער טראַכט, וואָס ער פיהלט, און אַז איך בין קיינמאָל קיין פערד ניט געווען, וועט איהר מיר דאָך זיכער גלויבען... נאָר איך זעה, אַז איהר אײַלט זיך — פרנסה ! גאַנץ גוט, נאָך אַ פּאָר מינוט וועט איהר זיך געהן געזונטערהייט. איך וויל אייך נאָך איין זאַך פרעגען, נאָר איהר זאָלט אויף מיר קיין פאַראיבעל ניט האָבען און בעט אייך, איהר זאָלט מיר אָפענהערציג ענטפערען אויף מיין פראַגע : זאָגט מיר, איך בעט אייך, צי האָט איהר שוין אַמאָל צוגענומען פון אַ צווישען-טהיר אַ כשר געמאַכטעס עוף, אָדער אַן אויסגעזאַלצען שטיקעל פלייש... איך בעט אייך צעהן טויזענט מאָל איבער, איך באַדאַרף עס נויטיג וויסען, איך וויל וויסען, וואָס איהר האָט געפיהלט, טראָגענדיג אין קעשענע אַזאַ גנבה... דאָס דאָזיגע געפיהל איז מיר אַ ביסעל פרעמדלאַך... ווארט אויס, אַנטלויפט ניט, איך מיין חלילה ניט, אַז איהר זייט אַ גנב, איהר קאָנט זיך זיין אַ גאַנץ עהרליכער איד, אפילו ניט טשע־פען אַ זילבערנעם לעפעל, וואָס בעט זיך אין טאַש אַריין, נאָר... נאָר אַזאַ מין אַרט גנבה... אַ גוטען טאָג ! אַ גוט יאָהר...

נאָך זיין אַוועקגעהן, האָב איך פלינק איינגעטונקט די פעדער און פאַרשריבען אַ נייע טעמע : „אַן אָרימאַן", און אַרונטערגע־רוקט אונטער דער צייטונג, וועלכע איז געלעגען פאַרשפּרייט אויפ'ן טישעל, און האָב מיך גענומען צו מיין אַרבייט.

געשריבען האָב איך „אַ בריף צו אַ מיידעל". געשריבען האָב

איך איהם צו מיינער אַ באַקאַנטער, נאָר געטראַכט האָב איך, אויב דער בריף וועט האָבען אַ וועלכען עס איז ליטעראַרישען ווערט, וועל איך איהם שיקען ניט צום מיידעל, נאָר אין רעדאַקציע. דער אינהאַלט איז באַשטאַנען אין פאָלגענדעס:

איך האָב זיך מיט איהר געזעגענט, געשריבען, אַז מעהר וועל איך זיך מיט איהר ניט באַגעגענען. די סבה דערפון האָב איך ניט געפונען פאַר מעגליך איהר צו שרייבען, ניט וועלענדיג ערנידעריגען מיין אויטאָרישע זעלבסטווירדע. אָט דאָס מיידעל, מיט וועלכער איך האָב זיך באַקענט נאָך איידער איך האָב אָנגעהויבען צו שרייבען, האָט מיך באַליידיגט מיט איהר גלייכגילטיגקייט צו מיין ליטעראַרישער טעטיגקייט, זי האָט אויף קיין האָר ניט געענדערט איהרע באַציהונגען צו מיר. ווען איך בין געגאַנגען צו איהר, האָב איך אָנגעפּאַקט אַ פולע בוזעם־קעשענע מיט מאַנוסקריפּטען, מיט דער האָפנונג, אַז זי וועט מיר בעטען, איך זאָל איהר עפּעס פאָרלעזען, און בין תמיד אַוועקגעגאַנגען ווי אַן אָפּגעשמיסענער, ווייל זי האָט מיר קיינמאָל ניט געבעטען, איך זאָל איהר עפּעס לייענען פון מיינע ווערק. נאָר דאָס איז נאָך ניט אינגאַנצען. איך האָב באַמערקט פון דער צייט, וואָס איך האָב אָנגעהויבען צו שרייבען, אַז זי איז עפּעס אומעטיג געוואָרען, גלייך ווי זי וואָלט ניט צופרידען געוועזען מיט מיין ליטעראַרישער אַרבייט, און האָב איך גע־פּרואווט צו רעדען דערפון, האָט זי זיך געמאַכט גלייך ווי זי הערט ניט, און זייענדיג שטאַרק אויפגערעגט פון אַזאַ באַציהונג צו מיין שאַפען, בין איך אָפּט אַנטלאָפען אַהן אַ „זייט געזונט", און זי האָט מיך קיינמאָל ניט געפרעגט וואוהין איך לויף. אויף מאָרגען, ווען איך בין געקומען צו איהר, האָב איך זי געטראָפען מיט אַ פאַרבונדענעם קאָפּ, און זי, מורא האָבענדיג איך זאָל ניט מיינען, אַז איך בין די סבה פון איהר קאָפּ־ווערהטאָג, האָט אַלע מאָל אויסגעקלערט אַן אַנדער אורזאַך. דאָס האָט זי מיר געזאָגט, אַז ס'איז געוועזען אַ טשאַד אין שטוב, אַמאָל אָפּגעזוכט אַן אַנדער תירוץ און געקוקט אין אַ זייט אַריין, האָט זיך אָפּגעזוכט אַן אַרבייט אין די הענט אַריין, כדי זי זאָל האָבען וואוהין די אויגען אַהינצוטאָן, און

איך בין פּאַמעלאַך צוגעגאַנגען צו איהר, אַרויסגעשלעפּט די אַר־בייט פון די הענט און געזאָגט:

— קוקט אויף מיר! איך וויל, איהר זאָלט קוקען אויף מיר. אַז איך בין דאָ, וויל איך ניט, איהר זאָלט זיין פאַרנומען מיט אַן אַרבייט.

זי איז געבליבען זיצען מיט נאַכלעסיג אַראָפּגעלאָזטע הענט, אַרומגעבלאָנדזשעט מיט די אויגען איבער'ן שטוב און אַ געדיכטע ראָזע פאַרב האָט פאַרגאָסען די פוכקע בעקלאַך איהרע.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

אַ? מיר דאַכט, ניט קיין שלעכטער מאַטעריאַל... איך וועל מיר אַלענפאַלס איבערלאָזען אַ קאָפּיע. אויב ס'וועט ניט זיין גע־דרוקט, וועל איך דעם בריף צושיקען צו איהר.

דער ליידיג־געהער.

ס'האָט מיר לענגער געהאַט איינער געזאָגט, אַז שרייבערײ איז אַ רעזולטאַט פון ליידיג אַרומגעהן. ער האָט מיר טאַקע פּשוט געזאָגט „ווען איך האָב אַזאַ פּוסטען קאָפּ ווי איהר, וואָלט איך אויך געשריבען.”

איך ווייס ניט אויף וויפיל דאָס איז אמת, נאָר ווייסען ווייס איך פון דעם, אַז איך בין אַ ליידיג־געהער און שרייב. קיין איבערקלייבער בין איך ניט. איך שרייב קאָרעספּאָנדענציעס, שיק אַמאָל אַריין אַ גלייכוורטעל, נאָר איצט האָט זיך מיר פאַר־גלוסט צו שרייבען אַן ערצעהלונג. צי וועט זי טויגען צי ניט, דאָס וועל איך שוין זעהן שפּעטער, ווען די ערצעהלונג וועט זיין אָנגעשריבען. ריזיקירען ריזיקיר איך מיט גאָר ניט. צייט איז דאָ גענוג. פאַרשפּאַר איך זיך אַרומצודרעהען אין די גאַסען. אַך, ווי נמאס די גאַסען זיינען מיר! מיר דאַכט, אַז אַלע קוקען מיר נאָך, טייטלען אויף מיר מיט די פינגער: אָט געהט דער לעדיג־געהער. באַזונדערס דאַרפען מיך קענען די קרעמער. זיי שטעהען דאָך כסדר ביי די טירען, ימח שמם! און וואָלט מיך אַמאָל אימיצער פאַרטשעפּעט און געזאָגט פּאַני, וואָס קויפט איהר עפּעס? שטעלט זיך פאַר אַ אידענע, וועלכע זיצט ביז שבועות ביי אַ פייער־טאָפּ אין דרויסען, אַ אידענע מיט אַ שפּיציגען בויך און מיט נאַסע, רויטע אויגעלאַך, אַ אידענע, וועלכע לאָזט ניט דורך קיין „מוטער נפש” זי זאָל איהם ניט בעטען צו זיך אין קרעמעל אַריין — אפילו די אידענע רופט מיך אויך ניט. און איך בין זיך מודה ומתודה, אַז דאָס קרענקט מיך ביז דער זיבעטער ריפּ. כאָטש, אַז איך וויל, דאַרף איך מיר דערויף ניט וואונדערען, ווייל די אידענע קען מיך און ווייס,

אז איך קען צו איהר גאָר ניט דארפען. נאָר דאָס אליין פאַר־דריסט דאָך מיר אויך. נאָך וואָס עפּעס דארף זי מיך קענען? אז איך דערוויטער מיך א פּאָר קלאפטער ווייט פון אונזער שטוב, הויב איך אָן גיך צו געהן. אָט לאָז מען מיינען, אז איך געה ערגעץ געשעפטליך.

ווי איהר זעהט שוין, ליבע לעזער, וועט די ערצעהלונג זיין געשריבען פון מיר אליין, ס'הייסט, איך וועל דאָ זיין דער הויפּט־העלד. איך וועל זיך אליין באשרייבען. מיר דאכט, אז דאָס איז קיין חלוק ניט פאַר'ן לעזער, צי דער אויטאָר באשרייבט אימיצען, צי זיין פּערזאָן. ס'דארף נאָר זיין אינטערעסאנט. ווייס איך ניט, מיר דאכט, אז איך בין א גאַנץ אינטערעסאַנטער עקזעמפּליאר. איך וואָלט אפשר גיכער געדארפט א נאָמען געבען די ערצעהלונג „נאָטיצען פון א לעדיג־געהער", און זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, אז איצט, זיצענדיג ביים טיש, פיהל איך מיר גאַנץ גוט מיט מיין „פּראָפעסיע". אויף מיין עהרען־וואָרט, אז איך האָב עפּעס אין זיך אָריגינעלעס, אייגענאַרטיגעס, אזעלכעס, וואָס ניט קיין פריקאשטשיק און ניט קיין בעל־מלאכה, אין קורצען, די אלע יענע, וועלכע זיינען פארנומען צו פארדינען אויף זייער חיונה, קענען ניט זיין דאָס וואָס איך און נאָך פיל אזעלכע ווי איך.

עס קען זיין, אז יענער איז טאַקע גערעכט, יענער וואָס האָט געזאָגט, אז צו שרייבען דארף מען האָבען א פּוסטען קאָפּ. זאָגט מיר, איך בעט אייך, ווער נאָך קען דען זיין אזוי איינדרוקס־פעהיג, ווי א לעדיג־געהער? ווער נאָך קאָן אזוי באמערקען יעדע קלייניגקייט, מעג עס האָבען א מעהר אָדער ווייניגער אינטערעס! פון מיין אויער געהט קיין קלאַנג ניט פארלאָרען און אלץ, אי דאָס געזעהענע, איז געהערטע מאכט אויף מיר אן איינדרוק, געפינט ביי מיר א מאָדנעם אפשיין, און פארפעסטיגט זיך ביי מיר אויף א צייט לאנג.

שטעלט זיך פאַר אזא קלייניגקייט: איך בין איינמאָל, שוין א יאָהר פיר אין דעם, ווי איך בין דורכגעגאנגען דורך א

שטוב און דערזעהן אין פענסטער א יונגע פרוי (ס'האָט געקענט זיין אַ מיידעל אויך) איז געשטאַנען און געוויינט. קיין קול האָב איך ניט געהערט, נאָר די טרערען האָבען זיך שטיל געגאָסען, קענטיג, האָט זיך באהאלטען פאר די שטוב־מענשען. דאָס איז געווען אין הערבסט. נידעריג איבער די הייזער זיינען וואָלקענס געקראָכען, די אויסגעפינסטערטע ערד איז געווען שרעקליך בלאָטיג, כאָטש קיין רעגען איז ניט געגאַנגען. פון צייט צו צייט איז געפאַלען אַ קאַלטער טראָפּען אויפ׳ן פּנים, נאָר איך האָב ניט געוואוסט, צי פאַלט ער פון הימעל, פון די טעלעגראַף־דראָטען, פון די אויסגעקראָכענע בוימער אָדער די לופט אַליין, די נאַסע לופט האָט פון זיך א קאַלטען טרער געלאָזט; נו, דאכט זיך וואָס איז דאָ? איז געשטאַנען א ווייבעל און געוויינט. ווען ווען געהט עס אָן? א פרעמד ווייבעל, דו קענסט זי ניט און ווייסט זי ניט. און וואָלט איך געוואוסט, אז דאָס ווייבעל וויינט דערפאר, וואָס זי האָט ניט וואָס צו עסען, אָדער דער מאַן האָט זי באליידיגט, אָדער כ'וויים דאָרטען איבער וואָס נאָך אַ פרוי קען וויינען, וואָלט מיך ניט געאַרט. נאָר די טרערען זיינען אָבער ניט געווען פון יענע. ווער ווייסט וויפיל אזעלכע טרערען ווערען פארגאָסען אין דער שטיל און עס ווייסט ניט פון זיי קיין מוטער־נפש; וואָסער זיינען יענע טרערען, וועלכע אַ פרוי פארגיסט ווען אַנדערע זעהען זיי; בלוט זיינען אָבער די טרערען, וואָס ווערען פארגאָסען ביי נאכט אויפ׳ן קישען... נאָר גענוג וועגען דער ווייבעל.

הייסען הייס איך אייזיק. מיין פאַמיליע — הערשענהאָרן. נאָר איך מוז מיך אויפ׳ן אָרט מודה זיין, אז דער נאָמען מיט דער פאַמיליע איז אויסגעטראַכט, נאָר קאַליע מאַכען וועט עס ניט. דער וואוקס מיינער איז א מיטעלער, דאָס הייסט, איך בין ניט הויך און ניט קליין. אַלט בין איך דריי און צוואַנציג יאָהר. דריי מאָל געשטאַנען צום פריזיוו און „ארוים" מיט א בלויען בילעט. אַ פּנים האָב איך א לענגליכען און אַ דאַרען, נאָר איך זעה אויס יונג און פריש. אויף די באַקען איז ביי מיר

שטענדיג אַ פאַרב צוגאָסען, אַ געדיכט רויטע פאַרב. פון די אויערען ביז אונטער די אויגען. אויערען קליינינקע, וועלכע שטעהען נידעריגער ווי ביי אַלע מענשען און זעהר נאָהענט צום האַלז און נאַקען. און האָר האָב איך שווארצע, געדיכטע, און שער מיך דוקא צום קאָפּ. די באָרד מיט די וואָנצעס ראזיר איך, פאַרשנייד די „פּאות" גלייך מיט די אויערען „אַ לאַ אַנגעלסקי". נאָר אַמאָל, ווען ס'פאַרגלוסט זיך מיר, לאָז איך זיי וואַקסען און נאָכדעם, ווי איך ראזיר מיך אָפּ, דערקענט מיך קיינער ניט, און דאָס טיילט מיר צו אַביסעל פאַרגעניגען. אָנגעטאָן גיה איך נאָך דער נייער מאָדע. אַ לאַנג רעקעל אויף צוויי קנעפּלאַך גע־שפּילעט, אַ קראַגען מיט אַ לאַנגען אייגען־האַנדטיג אויסגע־בונדענעם שלייף און אויף לעצט — שיך לויט אמעריקאנער מאָדע און הויזען מיט אַ „קליאש".

דער טאַטע מיינער האַלט אַ טראַקטיר, חבר'ט זיך מיט'ן גאָראָדאָוואָי פון פּאָסט. און ווען דאָס וועטער איז ניט גוט, כאַפּט זיך דער לעצטער אריין צו אונז, רוקט זיך ארונטער אונטער דער „סטאָיקע" און מ'פאַרנעמט זיך צו שמועסען. אַזוי איז דער טאַטע דוקא אַ שווייגענדיגער, נאָר קומט ער צונויף מיט דעם גאָראָדאָוואָי, ווייס איך ניט וואו ס'נעמט זיך צו איהם אַזוי פיל רייד. עס איז כדאי צו באַצייכענען אויך, דאָס אין דער צייט וואָס דער גאָראָדאָוואָי געפינט זיך ביי אונז, רעדט דער טאַטע קיין וואָרט אידיש ניט, אפילו מיט זיין אייגענער פאַמיליע, נאָר אַלע ווערט גערעדט אויף רוסיש, און מ'מוז איהם ענטפערען אויף דער זעלבער שפּראַך. און נעמט דער „פּריץ" אַ „גלעזעל", דאַן ווערט שוין גאָר פרעהלאַך. דאַן הויבט ער אָן צו זידלען די אומה זיינע, רעכענט אויס פאַרשיידענע חטאים און זאָגט, אַז דאָס בעסטע, דאָס שעהנסטע, און דאָס פיינסטע פאָלק זיינען אידען. נאָר מיין טאַטע זאָגט, פונקט דעם היפך, אַז די קריסטען זיינען אַ גוט פאָלק און ער „שפּייט אויס" אויף אידען, און דער־צעהלט איהם אַלע מאָל וואָס פאַר אַ שונאים אידען זיינען איינער דעם צווייטען, ווי אַזוי איינער ביים אנדערען רייסט דעם ביסען

פון מויל, ווי אזוי אײנער דעם צווייטען מסור'ט, ווי אזוי אײנער דעם אנדערען וואָלט געוואָלט דערטרינקען אין א לעפעל וואסער.

דער לעצטער ריין־אידישער אויסדרוק איז דעם גאָראָדאָוואָי ניט פארשטענדליך, און ער פרעגט בתמימות, צי איז מעגליך, א מענש זאָל קאָנען דערטרונקען ווערען אין א לעפעל וואסער. דער גאנצער כעס דעם טאטענ'ס האָט זיך גענומען אויף אידען פון יענער צייט אָן, וואָס אנטקעגען אונז האָט זיך אײנער א איך געעפענט נאָך א ביר שענק און עס זײנען אריבער אהין פיל קליענטען, אם מייסטען באהן־באאמטע, פון וועלכע דער טאטע האָט געצויגען זיין חיונה, און אריבער זײנען זיי אהין דערפאר, וואָס דער טאטע האָט ניט געוואלט אפקויפען ביי זיי די באהן־גנבות.

קיין מוטער האָב איך ניט. געשטאָרבען איז זי ווען איך בין נאָך א פיצעלע געווען. נאָר וואונדערליך, וואס ערגעץ טיף אין מיין מוח האָט זיך, איך געדענק ניט פון וואָס פאר א צייט, אויסגעארבייט א פ[ו]ֹשטעלונג וועגען איהר. מיר דוכט, אז זי האָט געדארפט זיין העכער פון מיטעלען וואוקס, א שמאָל־ביינערדיגע, א לענגליך געזיכט און שווארצע אויגען. מעגליך, אז זי איז ערגעץ אָפּגעפאָטאָגראפירט געווען אין מיין מוח אין יענער צייט, ווען זי האָט מיך ביי זיער ברוסט געהאלטען. ווען איך זאָג אמאָל דעם טאטען, אז איך געדענק דער מאמען, לאכט ער פון מיר. ער זאָגט, אז ווען זי איז געשטאָרבען, בין איך נאָך אפילו קיין יאָהר ניט אלט געווען. און נאָך וואס, איך וואָלט געמעגט שווערען, אז איך געדענק אפילו ווי זי איז געשטאָרבען... ערגעץ איז ביי מיר א שרעקליך אומרוהיג געפיהל פארגליווערט געבליבען.. מעהר פון אלעם פארדריסט דעם טאטען, ווען איך זאָג איהם, אז איך געדענק די גרויסע שרפה. דאָ שפּרינגט ער גאָר פון די כלים ארויס ווי קען איך עס געדענקען, אז איך בין נאָך דעמאָלט גאָר אויף דער וועלט ניט געווען... די מאמע איז מיט מיר געווען אין זיבעטען חודש... נאָר איך „געדענק“ עס דאָך פאָרט. איך קאָן ניט זאָגען „געדענק“, נאָר איך פיהל מיט יעדען

אבער עפּעס אויסערגעוועהנליכעס, שרעקליכעס... א שטומער, טעמפּער שרעק זיצט ערגעץ ביי מיר אין דער נשמה איינגעפּרעסען... צו־מאָל, ווען איך פּארטיף זיך אין דעם אומדייטליכען געפיהל, זעה איך אפילו די פלאַמען, נאָר ניט קיין רויטע, נאָר שווארצע... אויף א גרויסען שטח, איבער אומבאקאנטע הייזער פלאַטערען שווארצע קודלעס.

זעלבסטפארשטענדליך, אז איך האָב ניט קיין מאַמע, האָב איך א „מוהמע”. מיט איהר האָט דער טאַטע קיין קינדער ניט געהאט, נאָר זי האָט א מיידעל פון יענעם מאַן. דאָס מיידעל איז אין איינע יאָהרען מיט מיר, נאָר ווייל זי איז קליין און דאַר זעהט זי אויס פיל אינגער פון מיר.

קינדערווייז האָב איך זי אויך ניט האָלד געהאט, נאָר וואס עלטער איך בין געווארען, האָב איך זי אלץ מעהרער אנגעהויבען צו האסען, און עס פּארדריסט מיר אויף איהר וואס זי באמערקט עס ניט. איך האָב א טבע, אז איך האָב אימיצען ניט האָלד, ווילט זיך מיר יענער זאָל עס פיהלען. נאָר באזונדערס דאָ, מיט איהר. מיין פּארלאַנג וואָלט אפשר אזוי שטארק ניט געווען, איך זאָל זיכער זיין, אז זי גיט אמאָל א קלער, אז איך האָב זי ליב... ווער ווייסט איהר? אפשר האָט זיך ביי איהר לאנג אויסגעארבייט א פּלאַן, אז איך וועל זיין איהר חתן! און אפשר ווייסט אויך די מאמע איהרע דערפון, און דערפאר פּארהאַלטען זיי זיך צו מיר אזוי גוט... איך האָב מורא דערפאר... איך ווייס ניט, נאָר מיר דאכט זיך, אז אויב די מאַמע מיט דער טאָכטער וועלען מיר מאַכען דעם פּאָרשלאַג, וועל איך זיך ניט קאָנען אָפּזאָגען. פאר וואָס? איך ווייס אויך ניט פארוואָס.

דאָס מיידעל הייסט גריסעל, און די מאמע איהרע — נחמה. נאָר מיר דוכט, אזביידע וואָלטען באדארפט הייסען איין נאָמען, ווייל איך האָב נאָך אויף מיין לעבען ניט געזעהן אזא עהנליכקייט פון א טאָכטער צו א מוטער; ווען ביידע וואָלטען געווען אין איינע יאָהרען, וואָלט זיי אוממעגליך געווען צו דערקענען. מיר דאכט, אז אזא מין עהנליכקייט וואָלט נאָר געקענט מעגליך

זײַן אין יענער צײַט, װען אַ פֿרױ זאָל קאָנען אָהן אַ מאַנסביל האָבען אַ קינד... מיר װערט, איך װײס ניט פֿאַרװאָס, ניט אײן מאָל אומעטיג אױפֿ׳ן האַרצען. נײן, ניט אומעטיג, נאָר עפּעס אַ מין מיסטיש געפֿיהל נעמט מיך אַרום, װען די בײדע, די מאַמע מיט דער טאָכטער, כאַפּען זיך אײנצײטיג צו טאָן אײן אַרבײט אָדער רײדען זיך אױס אײנצײטיג מיט אײן און די זעלבע װערטער. מיר דאַכט זיך, אַז די בײדע קערפּערס האָבען אַ שותּפות׳דיגע נשמה און די געדאַנקען זײערע זײנען צונױפֿגע־בונדען מיט אַן עלעקטרישען שטראָם. עס מאַכט זיך אָפּט, װען איך זיץ אין מײן צימער, זאָל פֿריהער אײנע אַן עפּען טאָן די טיר און אַרײנשטעקען דעם קאָפּ, און אין אַ פּאָר מינוט אַרום טוט עס די צװײטע. מערקװירדיג איז דערבײ, דאָס װאָס די טיר עפּענט זיך און פֿאַרמאַכט זיך בײ זײ בײדען גלײך, דאָס הײסט, אײנע גיט ניט קײן שטאַרקערען קלאַפּ פֿאַר דער צװײטער, און אַלע מאָל װען איך פֿרעג, װאָס מ׳זוכט, ענטפֿערט די מאַמע, אַז זי זוכט דער טאָכטער, און די טאָכטער — דער מאַמען. װאונדער איך זיך: פֿאַרװאָס זוכען זײ זיך תּמיד בײ מיר אין צימער, אין דער צײַט, װען עס האָט נאָך קײן מאָל ניט געטראָפֿען, ס׳זאָל װער פֿון זײ זיצען בײ מיר. אין זעלטענע צופֿאַלען פֿאַרבלאָנ־דזשעט די מאַמע אָדער די טאָכטער, װען זײ דאַרפֿען עפּעס נױטיג.

אײן מאָל, װען גריסעל האָט אַרײנגעשטעקט דעם קאָפּ צו מיר אין צימער אַרײן, האָב איך מיר אױפֿגעהױבען פֿון מײן שרײַב־טיש און אַ װאונק געגעבען מיט׳ן קאָפּ זי זאָל אַרײנגעהן. זי האָט מיך אַ װײלע פֿאַרװאונדערט אָנגעקוקט און געקלערט האָב איך דעמאָלט, אַז פּונקט אָט אַזױ װאָלט די מאַמע איהרע געקוקט װען איך װינק איהר פּלוצלינג זי זאָל אַרײנגעהן.

— װאָסי? — האָט זי געפֿרעגט.

— גאָר ניט, האָסטו מורא אַרײנצוגעהן?

— מורא? — האָט זי איבערגעפֿרעגט, פֿאַרמאַכענדיג אין דער גיך די טיר און האָט זיך דערבײ אַזאַ קרים געטאָן, אַז מיר

האָט זיך אינוויייניג עפּעס איבערגעקעהרט. איך האָב געקוקט אויף איהר אַ פּאָר מינוט און ענדליך געזאָגט:

— פאַרוואָס האָסטו שוין ניט חתונה, פאַרוואס?

— פאַרוואָס איך האָב ניט חתונה? — האָט זי מיך קאַלט־בלוטיג איבערגעפרעגט, גלייך ווי זי וואָלט זיך געריכט אויף דער פראַגע.

— נו, יאָ, נו... איך מיין עס...

זי האָט מיר גאר ניט געענטפערט. נאָר ווי אַן ענטפער איז געוועזן דאָס, וואס זי האָט פּלוצים פון לאַץ אַ שפּילקעלע אויס־געשלעפּט און האָט עס זיך אין בלוזקע אריינגעשטאָכען און האָט פאַמעלעכקע פארלאָזט דאָס צימער...

פאר פסח.

שוין דעם ערשטען טאָג נאָך פורים האָב איך דערזעהן דעם טאַטען מיינעם מיט אַן אָראָפּגעלאָזטען קאָפּ. מיר האָט זיך ניט געגלויבט, אַז דאָס איז דער זעלבער, וואָס האָט זיך ערשט נעכטען נאַריש געמאַכט ווי אַ קליין אינגעלע, געזונגען, געטאַנצט און געשפּילט אויפ'ן פידעלע „שושנת יעקב". ער האָט זיך ארומגע־דרעהט איבער דער שטוב שטיל פאַרטראַכט, האָט נערוועז גערדרעהט די באָרד, געמאַכט אַ „קאָלטון" פון איהר און פון צייט צו צייט האָט זיך אין דער לופט אַ זיפץ דורכגעטראָגען. אַן אומעט האָט זיך געשפּירט אין יעדען ווינקעלע און אַלעס האָט שטום געפרעגט: וואו וועט ער נעמען אויף יום־טוב?

די ערנסטע עראינערונג פון מיין לעבען איז ביי מיר געבליבען די וואָך נאָך פורים. אין דרויסען איז ניט זומער און ניט ווינטער. די וועטערען בייטען זיך אַמאָל צעהן אַ טאָג. אָט געהט אַ שניי, אָט געהט אַ רעגען, אָדער עס פאַלט גאָר אַ האָגעל און מיט אַמאָל גיט אַ בלישטשע די זון. אַ בלאָטע ביז די קני. און אין שטוב ווערט נאָך ערגער ווי ווינטער, מ'גיט שוין ניט אַזוי אַכטונג אויפ'ן צומאַכען די טיר. די הרובע ווערט שוין אָפט ניט געהייצט; עס איז אַ שרעקליכע אומאָרדנונג, כאָטש ס'איז נאָך גאָר ניט געטאָן געוואָרען אויף פסח. אַלעס זעהט דאָ איבעריג צו זיין, אין דער צייט ווען מ'באַדאַרף עס נאָך אַלץ האָבען, איך מיין דאָ די דייזשע וואָס מען באַקט ברויט, די מולטער, די לאָקשען־ברעט, די קאָ־טשערעס מיט די לאָפּעטעס, וואָס וואַלגערען זיך און ליגען אויס־געצויגען אין מיטען דער קיך. און דאָס עסען? ווער רעדט שוין פון עסען?! די מאַמע שטעלט צו דאָס טעפּעל, פאַרשווינדט אויף עטלאַכע שעה און לאָזט „קיסנען" דאָס שטיקעל דרויב, וואָס זי

האָט דאָרטען געגעבען אַ שווינק איבער און אַריינגעוואָרפען אין טעפעל, און מען עסט דעם ווארעמעס מיט אַ פּאָר שעה שפּעטער, ווי אַלע טאָג פון אַ גאַנץ יאָהר. אמאָל ציהט עס נאָך אַריין אין דער וועטשערע, דאָס הייסט, אַז פונ'ם ווארעמעס ווערט וועטשערע און מען קומט אָפּ אַ טאָג מיט אַ טרוקען שטיקעל ברויט מיט ציבעלע. נאָר דאָס וואָלט איך אַלעס געוועון לייכט איבערגעטראָגען, ווען איך וואָלט געוואוסט, אַז מ'וועט מיר עפּעס מאַכען אויף יום־טוב. כ'האָב געוואוסט, אַז דער פּסח, מיט וואָס פאַר אַ מיטלען עס זאָל ניט זיין, וועט ער דאָך זיין, עס וועלען ניט פעלען קיין מצות מיט קיין אייער, עס וועט זיין פיש און פליייש, נאָר קיין גאָרניטערעל וועל איך ניט האָבען.

מיין וועהטאָג איז אַזוי גרויס געוועזן (מיר פאַר אייך, אָרימע אידישע קינדערלאַך). שטעלט זיך פאָר: אַ שטאָדט מיט שניידערס און שוסטערס: אַלע זיינען פאַרוואָרפען מיט אַרבייט, ס'קלאַפּען די מאַשינעס, די האַמערס, מען אַרבייט בייטאָג און ביי־נאַכט; מען אַרבייט פאַר יעדען, נאָר פאַר מיר ניט! מיין בושה, מיין חרפּה האָט נאָר געמעגט קומען פאַר דעם וואָס לעבט אייביג... איך האָב מיך געשעמט פאַר די אינגלאַך, געשעמט פאַר די בעלי־מלאכות און אפילו פאַר זיך אַליין אויך.

אַ וואָך נאָך פּורים! דער אָנקומענדער גאַסט גיט זיך שוין צו שפּירען. עס צועפענען זיך די פאָדערשטע טירען, וועלכע זיינען אַ גאַנץ ווינטער געווען פאַרשמירט און פאַרקלאַפּט און עס באַ־ווייזען זיך ווייבער מיט פאַרוויקעלטע קעפּ, מיט נאַקעטע פיס און צוריסענע שיך און אין אַלטע קאַלאָשען. דער אינדרויסען ווערט אָנגעפילט מיט בעטען און שאַפעס, מיט טיש און ביינק. די פּליטען ווערען פאַרפּלייצט מיט בעטגעוואַנט אין די היילע, פאַר־שיידענפאַרביגע איינשיטען און עס פליהען פעדערען אין דער לופטען. די זון ווערט אַן אָפּטער גאַסט. די ערד איז נאָך אפילו וואו ניט וואו אָנגעפּלצט מיט גראָבע שטיקער אייז, און עס פיהלט זיך נאָך האַרט אונטער די פיס, פאַראַן אָבער שוין פילע ערטער, וואו קיין אייז איז שוין ניטאָ און די ערד איז נאָך אַזוי ווייך און

פריש, אַז ס'געהט פון איהר אַ פּאַרע און עס בלייבט טריט... פון אַלע זייטען לאָזט זיך הערען אַ פרעהליך קרעהען פון הענער, איג־דיקעס בלאָזען זיך שטיל און גאוה'דיג. אין מיטען מארק שטעהען גויים מיט פורלאַך האָלץ, ווייבער, אידען, דינגען און קויפען, ווער איין פור, ווער צוויי און ווער מעהר. נטע (דער בלינדער אויף איין אויג), אַ הויכער, געזונטער איד, וועלכער איז מעהר ענליך צו אַ גוי, ווי אויף אַ אידען, האָט זיך שוין מיט זיין גאַנצער קראָם פאַר דער שטוב אין דרויסען צושפרייט. עס שטעהען שטאָפּענווייז אויסגעשטעלטע איינס אויף דאָס אנדערע ליימענע טעפּ מיט שיס־לען, אונטען גאַנץ גרויסע, און וואָס העכער אַלץ קלענער און קלענער. די כלים זיינען ווייסע און פאַראַן אויך „געגלייזטע", וואָס בלאַנקען אַקעגען דער זון, שלאָגען אָפּ פון זיך גאַנצע בינטלאַך שטראַהלען. ווייבער שטעהען איינגעבויגען, קלייבען וואָס זיי דאַר־פען, קלאַפען דערביי מיט איינגעבויגענע פינגער אין די בייכער פון די טעפּ, צי זיי זיינען ניט הייזעריג, און עס טראָגט זיך אין דער לופטען אַן אנגענעמער קלאַנג. עס דרעהען זיך אַרום גויים מיט נייע קאָטשערעס, מיט מולטערס און דייזשקעס, אַזוינע זויבער־ריינע, געלבלאַכע, אַז עס קוועלט דאָס האַרץ קוקענדיג אויף זיי... שקצים טראָגען אַרום נייע, פרישע, קענטיג נאָר וואָס איינגעבוג־דענע בעזימער, עס גלאַנצען די ריטלאַך פון פרישקייט און פייכט־קייט. נעבען די „וואַרשטאַטען", דאָס הייסט, נעבען יענע שטיבער, וואו מען באַקט אַלע יאָהר מצות, ליגען אָנגעוואָרפען גאַנצע בערג מיט האָלץ; עס שטעהען גויים, שניידען, האַקען און לעגען קונ־ציג אויס, אַזוי ווי שטיבעלאַך, דער ווינט זאָל עס דורכנעמען. אויף די דעכער פון די זעלבע שטיבער באַווייזען זיך פון צייט צו צייט דאָ אָדער דאָרטען די בעלי־בתים פון די וואַרשטאַטען, באַטראַכטען די קוימענס, פאַרשמירען די שפּאַלטען און לאָזען אַראָפּ שטריק מיט איינגעפלאָכטענע בעזימלאַך, שרייען אַריין אינווענינג און שלעפען צוריק. פון די רייכע שטיבער טאַסקען זיך די דינסטען צום טייך און פונ'ם טייך מיט'ן קופער און מעש; עס בלענדען די אויגען די מעשענע טאַצען, די קופערנע פאַנען און די טאָמ־

באַקאָווע סאַמאָווארען. פילע פון די אויסגערעכענטע מינים שטע־הען און ליגען ארום יואל דעם קאַטליאַר׳ס קוזניע, וועלכע שטעהט דאָרטען הינטער׳ן בארג כמעט אַ העלפט אין וואסער, און ווארטען אויף זייער תיקון... אינווענינ אין קוזניע האַלט אין איין הודיען דאָס פייער, עס שלאָגט ווי אַ פייער קוואַל, שפּריצט מיט פונקען־טראָפּען און עס דאכט זיך, אַז אויך דאָס פייער ברענט עפּעס אַנדערש ווי אַלע טאָג פון אַ גאַנץ יאָהר: עפּעס זעהט עס איצט אוים פרעהלאַכער, לעבעדיגער און הייסער, ווי עס וואָלט זיך אויך געאיילט פאַר פּסח... חיים יונה דער מילנער מיט זיינע בנים לויפען פון שטוב צו שטוב און פּאַרנעמען וואו עס איז ערגעץ דאָ אַן איבעריגער פלעדער־וויש, וועלכע מ׳דאַרף האָבען אין אַ גרויסער צאָהל אויף צו כשר׳ען די מיל. דער טאַטע מיט די בנים שיפלען זיך הין און צוריק צו דער מיל און פון דער מיל, וואָס שטעהט דאָרטען העט ווייט אויפ׳ן וואַסער. זיי זיינען ווייס פון קאָפּ ביז די פיס און דער דיין, וועלכער גיט אכטונג אויפ׳ן כשר׳ען, לויפט אויך ארום אַ צוטראַגענער, אַ ווייסער און, דער עיקר, שיפעלט זיך, דער דיין. ענדליך, ווען די מיל איז כשר געוואָרען, האָבען זיך אָנגעהויבען צו באַווייזען בארג אַראָפּ, בארג ארויף, אידען מיט זעקלאַך אויף די פּלייצעס, איבערגעדעקטע מיט שווארצע פאַלטאָס. איין שיפעל איז אָנגעקומען, דאָס צווייטע איז אַוועק, און דאָס וואַסער האָט געבלאַנקט אַנטקעגען דער זון.

דער טייך האָט געלאַכט, גערונצעלט זיך מיט מיליאַרדען זונען שטראַהלען. פון צייט צו צייט האָט זיך איבער דער אויבערפלעכע, אַמאָל דאָ און אַמאָל דאָרטען, געגעבען אַ ציה איבער אַ לייכטער דורכזיכטיגער שאָטען, און אַזוי ווי מ׳האָט ניט באַמערקט פון וואַ־נען ער האָט זיך גענומען, אַזוי איז ער צוריק פאַרשוואונדען גע־וואָרען, און געמאַכט האָט עס דעם איינדרוק, ווי דאָס וואַסער וואָלט דאָ אָדער דאָרטען אַ ברעם אַראָפּגעלאָזט, און דאָ, ביים ברעג, האָט עס זיך תאווה׳דיג געשווימט און אויסגעשפּיגען דינע, קליינע, שווארצע שטעקעלאַך, און געהערט האָט זיך פון זיי אַ שטיל סיפּען, און די עקען האָבען זיך געבולבעט...

וואָס נעהענטער צום יום־טוב, אַלץ גרעסער ווערט דאָס גע־רודער, סיי אין די הייזער, סיי אין דרויסען. די צוויי בתי־מדרשים מיט די פּיל־פאַרביגע שייבלאַך אויבען אין די מזרח־פענסטער, ווערען אויך ניט פאַרשעמט. די פענסטער זיינען צופּראַלט און פאַרשפּריצט מיט ליים. די לאַנגע ביינק מיט די שטענדערס ליגען אָנגעוואָרפען איינס אויף דאָס אַנדערע. חברה קונדסים שפּרינגען איבער זיי, באַווייזען דאָ אַזעלכע קונצען, וואָס אין בית־המדרש איז עס אוממעגליך. עס ווערט לעבעדיגער און פרעהלאַכער. וואו־הין דו וואַרפסט אַן אויג, באַגעגענסטו דאָס אָנקומען פון דעם גרויסען גאַסט. אַלעס לעבט, אַלעס פרעהט זיך, די מענשען, די שטיבער, דער דרויסען.

עס הערט זיך שוין דאָס קלאַפּען פון די קאַטשעלקעס, מען רייבט אין דרויסען טיש און ביינק. וואו ניט וואו בלאַנקען שוין אויסגעפּוצטע פענסטער, פאַרהאַנגען ביז אַ העלפט מיט ווייסע פאַרהאַנגלאַך, עס באַווייזען זיך אַלץ אָפטער פּסח'דיגע כלים, וועלכע מ'טראָגט צום טייך און פון'ם טייך. עס געהען פּראָצעסיעס דורכ'ן מאַרק. דאָס טראָגט מען אין זויבער־ווייסע ליילאַכער די מצות, וועלכע לאָזען זיך ווייט שפּירען מיט זייער אנגענעם פרישען ריח; און זיי, די מצות, קוקען פון די ליילאַכער אַרויס און שמייכ־לען אַנטקעגען דער זון. עס שפּרינגען און לויפען אַרום אינגלאַך מיט שטיקלאַך מצה אין די הענט, מיט „רעדלאַך" געלעכערטע, וואָס זיי אַליין, די אינגלאַך, האָבען געמאַכט און אָפּגעבאַקט פון לעצטען שטיקעל טייג.

און איך ווער פון טאָג צו טאָג אַלץ אומעטיגער און אומע־טיגער, און איטליכעס מאָל, ווען איך דערמאָן זיך, ווי איך וועל זיצען ביים סדר, ביים זויבער־ווייסען טיש, אינ'ם אַלטען פאַר־שמאַלצעוועטען קאַפּאָטקעלע, ווערט מיר פינסטער אין די אויגען.

די פּאָדלאָגעס זיינען שוין ביי אונז אויסגעוואַשען און אויס־געשפּרייט מיט שטרוי. מיר עסען שוין אין קיך אויף אַ פּעסעל, איבערגעדעקט מיט אַ לאָקשען־ברעט. אין קאַמער זיצען שוין עטליכע עופות אין אַ שטייג. די סטעליע טרעשטשעט פון די

אָפּטע באַזוכער אויף׳ן בוידעם. דער טאַטע פאַרברענגט דאָרטען שעה׳ן לאַנג, קוועטשט אין אַ טאַרבעטשקע די ראָזשינקעס, גיסט איבער פון איין פלעשעל אין צווייטען און אויף לעצט אין אַ גרויסען בייכיגען „געגנשער".

שלמה דער קצב באַווייזט זיך אַ פּאָר מאָל אין טאָג מיט זיינע „קאַפּיטאַלנע שטיקלאַך", וועלכע ער פיהרט „פּאָיען" צום טייך. ער טראָגט אין דער רעכטער האַנט אַן אָפּגעבערענטען שטעקען און פּאַכט איבער די רוקענס פון די באַשעפעניש׳ען. אָפּט באַגלייטען איהם אַ שטיק וועג די צוויי שוחטים, וועלכע געהען זיך הרחבה׳דיג מיט צושפּרייטע פאַרשמאַלצעוועטע פּאָלעס און שמועסען מיט׳ן קצב וועגען דעם ביסעל סחורה, וואָס געהט זיי פון פאַרענט.

שמעיה דער בעדער זיצט פאַר דער באָד לעבען אַ גאַנצען באַרג בערעזענע בעזימלאַך, וואָס ער בינדט פון דאָס ניי איבער, וואַרפט אָפּ אָן אַ זייט די נאַקעטע ריטלאַך, און יעדעם בעזימעל, וואָס ער בינדט איבער, גיט ער מיט דאָס אַ פּאַך אין דער לופט און וואַרפט עס אין אַ צווייטער זייט.

און אחרון, אחרון — אַלס ערגער און ערגער. דער גרויסער טרויער מיינער איז געווען ערב פסח פאַרנאַכט צו, ווען אויף אַלע בריקלאַך האָבען זיך אינגעלאַך אין זייערע נייע גאַרניטורלאַך באַוויזען, מיט אַריינגעשטעקטע הענט אין די הויזען־קעשענעס, אַרוםשפּאַרענדיג די בייכלאַך און האָבען גאוה׳דיג געקוקט אַרום זיך, — בין איך אַריינגעגאַנגען אין שטוב, האָב מיך באַהאַלטען אין אַ ווינקעלע און שטיל, יאָמערליך געוויינט...

א פארדרעהעניש.

א טייוועל האָט צו מיר א שדכן אָנגעטראָגען. איך בין אוועקגעלאָפען צו מיין רייזעלע'ן מיט אַ גדולה און געזאָגט:

— ווייסט, רייזעלע, אַ שדכן רעדט דאָך מיר א שידוך.

— טאַקע? — האָט דאָס ברעקעל, קינדיש מיידעלע צו־מישט געפרעגט און אין איהרע גרויסע קינדערשע אויגען האָט זיך אן אומעטיג בליסטשעל געוויזען.

— לעבען זאָלען מיר אזוי ביידע, איך מיט דיר — און האָב זי א קוש געטאָן אין אן אויגעל אריין.

— נו, וואָס האָסטו איהם געזאָגט? — האָט זי מיט א נערוועזער אומגעדולדיגקייט געפרעגט

— איך האָב איהם געזאָגט: אויב ער האָט אין זיין קאָ־לעקציע אַ קליין פּיצינּיונקעלע מיידעלע מיט אַ קליין האָרבאַטע נעזעלע און מיט גרויסע, גרויסע גרינע אויגען און אַ קינדערש מיילכעל מיט צוויי גראָבע שווארצע...

— און וואָס וועט זיין אז ער וועט אזעלכע קריגען? — האָט די קליינע תם'עוועטע געפרעגט...

— אוי, נאַרעלע! — האָב איך ענטוזיאסטיש אויסגערופען

— דו גלויבסט אז עס איז דאָ נאָך אזעלכע אזוי ווי דו?

— און וואָס האָט דיר געזאָגט דער שדכן?

— דער שדכן?... „גוט" האָט ער געזאָגט. איי, וועט עס זיין קאָמיש, אז ער וועט טרעפען צו דיר!...

אין א פּאָר טעג אַרום איז ער געקומען צו מיר, דער שדכן, געקומען און געזאָגט, אז ער האָט אָפּגעזוכט אזעלכעס ווי איך באַגעהר... די זאַך איז געוואָרען פּיקאַנט: אזעלכע ווי איך באַ־געהר... אָפּגערעדט מיט איהם, אז איך מיט איהם זאָלען זיך

טרעפען אין פּארק נעבען דענקמאָל פון אַלעקסאַנדער דעם צוויי־טען, זי זאָל האַלטען אַ ווייס בלימעל אין די הענד.

איך בין אוועקגעלאָפען צו רייזעלען און דאָס דערצעהלט.

— רייזעניו, איאַ אינטערעסאַנט, איך מוז זי געהן אָפּ־ווארטען... מיט אַ בלימעל אין האַנט וועט זי זיצען און ווארטען אויף מיר...

— כאַ, כאַ, כאַ!!

דאָס האָב איך געלאַכט. געוואָלט מיין רייזעלע לאַכענדיג מאַכען.

זי האָט מיט אַן אַלט קול און מיט אַן אַלטער מינע אויפ'ן געזיכט אַ מורמעל געטאָן:

— גוט... ווען איך בין אויף דיין אָרט, וואָלט איך אויך געגאַנגען...

דאָס מיידעל, מיט וועלכער איך האָב זיך אָנגעקוקט, אויפ'ן העכסט מאָדערנעם אופן, איז מיר געפעלען געוואָרען. געפעלען הייסט עס, אויף אַזוי פיל, אז מיר זאָל זיך ניט ניט־גלוסטען פאַרטצוזעצען די שפּיל וואָס איך האָב אָנגעהויבען...

אויף מאָרגען בין איך געווען ביי רייזעלען און איהר אַלעס ווידער דערצעהלט... דערצעהלט פיל מעהר ווי איך האָב געהאַט אין דער ווירקליכקייט וואָס צו דערצעהלען, און רייזעלע האָט מיך אויפמערקזאַם אויסגעהערט און געשוויגען און מיט אַ שטי־לען אומעט געקוקט ערגעץ אין אַן אומבאַשטימטען פּונקט.

— רייזעלע!

— נו?

— לעקיש'ל!...

די אויגען האָבען זיך אָנגעגאָסען מיט טרערען און קליינע פענסטערלאַך האָבען דאָרטען געגלאַנצט. ס'האָט מיך שטאַרק גערירט, אָבער מיר האָט גלייכצייטיג גיילוסט חוזק צו מאַכען פון דעם קליינעם נאַאיווען מיידעלע.

פאַר'ן אוועקגעהן האָב איך זי רעכט אָנגעקוקט און אויס־גערעכענט אַ גאַנצען צעטעל פון בהמות:

— אַ פּערדעלע איז זי, אַ בהמה'לע, אַ ציגעלע, אַ בעקעלע, אַ לעמעלע — און מיר, דעם אמת זאָגענדיג, איז שוין שטאַרק געפעלען געוואָרען וואָס זי אייפערט מיך צו איינער, צו וועל־כער איך שפּיר גאָרניט און האָב עפּעס אַ מאָדנעם אינטערעס, אַט ווייל איך האָב דער קליינער ליב, מיט אַ צווייטער עפּעס אַ קאַטאָוועס צו טרייבען.

געקומען אהיים, האָב איך געטראָפען אַ וויזיט קאַרטע „אָור־סעי פּעטראָוויטש זעלמאַן", פון דער צווייטער זייט בעט מיך (געוועהנליך אויך אויף רוסיש) דער אָוסעי פּעטראָוויטש אויף אַ גלעזעל קאַווע.

איך בין אַהין געגאַנגען, ווייל ניט געהן האָב איך ניט גע־קענט, און האָב דאָרטען געהאַט אַזאַ אויפנאַהמע ווי מען נעמט אויף איינעם בעת מען איז זיכער, אַז די אַרבייט איז שוין ניט אומזיסט... עס האָט זיך געשפּירט יענע אינטימע פריינדליכ־קייט, וואו מען קען נאָר פיהלען צו אַזעלכען וואָס איז נאָך דער־ווייל פרעמד, נאָר מען איז ביי זיך זיכער, אַז מיט דער צייט וועט ער ווערען אַן אייגענער.

געהענדיג אַהינצו און געפינענדיג זיך דאָרטען, האָב איך אין זינען געהאַט אַז איך טו אַ געמיינע זאַך אַנטקעגען די מענ־שען צו וועמען איך בין געגאַנגען און ביי וועמען איך האָב פאַר־בראַכט אַ שעה־אַנדערהאַלבען. ניט געוואוסט ווי אַזוי זיך צו האַלטען, אָבער געוואוסט, אַז גראָב טאָר איך זיך ניט האַלטען אַנטקעגען מענשען, וואָס באַהאַנדלען מיך פריינדליך און ווילען מיך האָבען פאַר אַ זייערדיגען... יאָ, איך האָב זיך געמוזט האַלטען, ווי אַ מענש... און אַלס מענש האָב איך זי נאָכ'ן וויזיט איינגעלאַדען צו שפּאַציר...

אַרויס מיט מיר אויפ'ן גאַס, האָט זיך מיר געגלוסט זי לאָזען שטעהן און אוועקגעהן אַהן אַ זיי געזונד. מיט דעם האָט זיך מיר געדאַכט, וועל איך אויפטאָן אַ גוטע זאַך פאַר מיין רייזעלע'ן, און כאָטש איך האָב געקלערט אויף מאָרגען איהר אַלעס

צו דערצעהלען, דאָך האָב איך מיך שולדיג געפיהלט אנטקעגען איהר און האָב אַן אויפגערעגטער אויסגעשריגען:

— איזוואָשטשיק!

מיר זיינען געפאָהרען גאַס־אויס, גאַס־איין, געפלויגען ווי די שווארץ־יאָהרען, און אַ דאַנק דעם, וואס איך האָב געשפּירט ווי מיין רייזעלע זיצט דאָרטען איינע אליין און קוועלט זיך אין איינזאמקייט, האָט זיך מיר געגלוסט פון דער אַביסעל אָפּשפּעטען... איך האָב מיך האַרט צוגערוקט צו איהר... שפּעטער אַ וויילע, זי ארומגענומען ביי דער טאַליע... ווינציג... זי צוגעדריקט צו זיך... אלץ ווינציג... זי א קוש געטאָן און געזאָגט:

— העלענא אווסעיעוונא, איך האָב נאָך צו קיין פרוי ניט געפיהלט דאָס, וואס איך פיהל צו אייך...

און דערפיהלט, אז די מאָס פון חוזק איבער איהר איז שוין פארפילט, בין איך ערשט מיט איהר צופרידען געבליבען. איך האָב שוין אפילו געטראכט, אז עפּעס האָב איך געטאָן איבעריגעס, אָבער איך האָב ניט געוואוסט וואס ס'איז געווען איבעריג, צי דער קוש, אדער די ליבעס־ערקלערונג.

און זי האָט געשוויגען מיט אַ טיף־ערנסט שטילשווייגען, מיט יענער שטילקייט, וואָס מיידלאך זיינען געניינט צו באַווייזען, ווען מ'ערקלערט זיך זיי אין ליבע און זיי גלויבען אין דער ערקלערונג, און דאָס האָט מיך פארדראָסען.

— העלענא אווסעיעוונא!

איך האָב איהר געוואָלט זאָגען, אז איך בין אַן אוואנטיוריסט, אז איך בין... יאָ, באַדארפט עס איהר זאגען, אָט דער אידיאָטקע... ווי אַזוי גלויבט מען עס גלייך א יונגענמאַן פון דער צווייטער באַגעגעניש!

— העלענא אווסעיעוונא!

געוואָלט איהר דערצעהלען, אז איך בין פארליבט, אז איך בין פארליבט אין אַ קליינינקע מיידעלע. און זאָל זי מיר, העלענא, פארצייהען... מיר האָט זיך גלאַט אוים נייגעריגקייט... אוים...

און ווי אויף אַ צו להכעיס האָט זי געשוויגען. ווען זי רופט זיך אָפּ, וואָלט איך איהר שוין אַלעס געזאָגט.

עס איז געווען אַרום עלף אַזייגער ווען מיר זיינען ביידע פאַר איהר טויער געשטאַנען. איך האָב אָנגעקלונגען, און גע־שטאַנען זיינען מיר ביידע שטיל, איינס נעבען דאָס אַנדערע. איך האָב געשפּירט, אַז איך בין איבער זיך אויס בעל־הבית גע־וואָרען, פאַרלאָרען די שליטה איבער זיך, געהאַנדעלט מיט אַ מיידעל עפּעס גאָר אויפ'ן לייטישען, פאַרליבטען אופן, און ביים געזעגענען זיך האָב איך זי געקושט אין האַנט אריין איין מאָל און אַ צווייטען מאָל... איך בין שוין געווען צוטומעלט, ניט גע־וואוסט, ווי אזוי צו האַנדלען ס'זאָל זיין בעסער פאַר מיר און פאַר מיין רייזעלען און ערגער פאַר דער, אָבער געפיהלט קלאָר און בולט איין זאַך: געוואָלט וואָס גיכער פּטור ווערען פון איהר.

— אויף ס'ווידערזעהן! — האָב איך איהר געזאָגט, גע־קענט זאָגען עפּעס אַנדערש, אָבער געזאָגט דוקא דאָס, ווייל איך בין געווען זיכער, אַז איך זעה זי דאָס לעצטע מאָל.

אַפּגעהענדיג אַ שטיק וועג האָב איך פון ווייטען אַ באַקאַנ־טע שטים דערהערט. שפּעטער האָב איך דערזעהן ליזאַ'ן (ריי־זעל'ס אַ שכנ'טע אין צימער) מיט אַ הויכען יונגענמאַן אונטער'ן אָרעם, האָט וועגען עפּעס דיספּוטירט מיט'ן יונגענמאַן און זיך געהיצט. איך האָב מיך שטאַרק דערפרעהט מיט איהר:

— ליזאַ!

— אַך, זעהר גוט, — האָט זי זיך פלינק אָפּגערופען — קומט, איהר וועט מיך אָפּפיהרען אהיים. אַ־דער־אַ וויל מיך אהיים ניט צופיהרען.

ביידע, איך מיט איהר, ווייטע און פרעמדע, זיינען מיר געגאַנגען אָנגעקלעפּט איינס אין דאָס אַנדערע און יעדער באַ־זונדער האָט זיך פון זיינס עפּעס נאָהענטעס און אייגענס גע־טראַכט. מיר זיינען געגאַנגען איינס נעבען דאָס אַנדערע, לייכ־טע און גרינגע. און זיך געמיטליך גערעדט וואָס ס'איז אריינ־

געפאַלען אין מויל אריין. איך האָב געוואוסט, אַז ליזא האָט שטאַרק ליב מיין רייזעלען און האָב זיך שלעכט געפיהלט אנט־קעגען ליזא׳ן, וואס איך דרעה זיך דאָ ארום און בין ניט דאָר־טען, און האָב קיין דרייסט ניט געהאַט צו פרעגען אויף יענער. נאָר ווען זי איז שוין אין טויער געשטאַנען האָב איך איהר נאָכ־געשריגען:

— גריסט ראָזעטשקען! איך וועל מאָרגען זיין ביי איהר.

— ראָזא אין דער היים? — האָב איך געפרעגט ביי ליזא׳ן, גלייך ווי זי האָט מיר די טיר געעפענט.

— אין דער היים... אָבער איך ווייס ניט צי איהר קענט אריינגעהן...

— ניט געזונט?...

ניט געענטפערט, און מיך אריינגעלאָזט מיט שווייגען און ברוגז.

אויף דער אָטאָמאַנע, געהילט אין נאַכט און שטילען אומעט, איז געלעגען מיין ליבהארציג מיידעלע, און געבלייכט האָט זיך אויף איהר שטערנדעל א ווייס טיכעל... נעבען איהר איז גע־זעסען די מוטער איהרע וואס האָט מיר הארציג געענטפערט אויפ׳ן גוט־אָוונט און אין א וויילע ארום, ווי ס׳טוען היינט־וועלטיגע מאמעס, דאָס צימער פאַרלאָזט, פון וואס איך בין דאָס מאָל גאָרניט געווען צופרידען, ווייל דיביידע האָבען זיך גע־האלטען אזוי ווי זיי וואָלטען מיך ניט באמערקט און ניט די און ניט יענע האָבען מיך ניט געבעטען זיצען... קענטיג אז די קליינע האָט מיט דער צווייטער אָפגערעדט, זי זאָל ניט אוועק־געהן, ווי זי טוט עס אלעמאָל ווען איך קום. איך האָב מיך א פּאָר מינוט ארומגעדרעהט הין און צוריק, קיין דרייסט ניט גע־האָט צוגעהן ניט צו דער און ניט צו יענער, ווי איך וואָלט אויף אן אמת א מין פארברעכען באגאנגען. ליזא האָט גענומען די מאַנדאָלינע אין די הענט אריין און שוין קיין אָרט ניט געפונען, ווי נאָר זיך אוועקזעצען נעבען רייזעלען. אין דער טונקעלער

לופט האָבען געפיבערט און געציטערט צארטע, דינע טענער, טע־נער ניט געקניפּט און געבונדען איין טאָן מיט'ן צווייטען, קענטיג ניט אין זינען געהאט עפּעס צו שפּילען, נאָר אזוי זיך, כדי פלאַץ צו פארנעמען און די שטילקייט צו פארטרייבען... עס האָט זיך געדאַכט, נשמה'לאַך דינינקע, צארטינקע, לויפען און שוועבען אין רוים און אין שטילקייט.

איך האָב אַרויפגעלייגט מיין האנט אויף רייזעלע'ס קע־פּעל.

— דער קאָפּ טוט דיר וועה?

יאָ, דאָס איז זיכער געווען אן אָפּגערעדטע זאַך... ליזא האָט זיך פון אָרט ניט גערירט, און צי האָב איך וועגען עפּעס געהאט צו ריידען צי ניט, האָב איך שוין ממילא גאָרניט געקענט ריידען, און געפיהלט האָב איך, אז עס וואקסט דאָס אומבא־שטימטע און דריקענדע, וואס האָט זיך פארדרעהט צווישען מיר מיט רייזעלע'ן. געפיהלט האָב איך, אז דאָס, וואס איז נאָך מעגליך געווען צוריק מיט א פּאָר מינוט צו פארהיטען, איז שוין איצט ניט מעגליך, און דאָס, וואס איז נאָך איצט מעגליך, וועט שוין שפּעטער אונמעגליך זיין... און איך האָב ניט געוואוסט וואָס צו טאָן... ס'האָט מיך געשטיקט... איך האָב געפיהלט, אז די, וואס ליגט אויף דער אָטאָמאנע און איז מיר אזוי נאָהענט, געהט אוועק פון מיר, דערווייטערט זיך אין מרחקים... אָט פון דעם שווייגען און פון דער שטילקייט שמידט זיך דער גורל און איך קען גאָרניט טאָן דערצו, איך האָב ניט קיינע מיטלען מיט וואס אָפּצוהאלטען...

און די שטילקייט איז געוואָרען אַלץ הארטער און האר־טער, נאָר די טענער פון דער מאנדאָלינע האָבען אָהן אויפהער געציטערט אין דער הארטער, פארגליווערטער שטילקייט.

איך בין צוגעפאַלען צו ליזא'ן און מיט א ציטערדיגער שטים אויסגערופען:

— ליזא, איך בעט אייך, שפּילט מיר עפּעס א טרויעריגס... שפּילט מיר שאָפּען'ס טרויער־מארש.

ביידע האָבען זיך צומישט און צושראָקען איבערגעקוקט און אין א ווײַלע ארום האָט ליזא איראָניש א פרעג געטאָן:

— ווער איז דען ביי אייך געשטאָרבען?

— ליזא, שפּילט! ליזא, איך וועל באלד פלאצען דאָ אויפ'ן אָרט!

געכאַפּט איהרע הענט און געדריקט צו מיין הייסען שטערען און נאָהענט האָט זיך, נעהנטער צום הארץ ווי צום אויער, דער־הערט א שטיל, שטיל איינגעהאלטען כליפּען.

איך בין א פּאָר טעג פון שטוב ניט ארויס... ווי א טיגער אין א שטייג בין איך ארומגעלאָפען איבער'ן צימער און דורכ־אויס געטראכט וואס איז דאָ מיט מיר אזעלכעס געשעהען, אליין מיט'ן אייגענעם ווילען זיך פארפלאָנטערט אין א נעץ, און ניט געוואוסט, ווי אזוי זיך ארויסצופלאָנטערען... וואָס האָב איך באדארפט טאָן, אריינגעהן צו רייזעלען און איהר אלעם דערקלע־רען... איז וואס? נו, גוט, איז א שפּאס, איינמאָל... וואס בין איך נאָך געלאָפען אהינצו אין שטוב אריין? — וועט זי מיך פרעגען. איך טאָר עס איהר ניט דערצעהלען און טאָר עס ניט פארלייקענען... און אפשר האָט זי עס שוין אליין פון א זייטיגען מענש דערוואוסט... הייסט עס, האָב איך שוין געפונען פאר נויטיג אויסצובאהאלטען דאָס פון איהר...

משוגע צו ווערען!

אָנגעשריבען א בריוועלע צו ליזא'ן:

„פיל געליבטע מאַדאַמואזעל ליזא!

„איך בעט אייך קומען צו מיר. שוין דריי טאָג ווי איך געה פון שטוב ניט ארויס... איך בין קראַנק... קומט צוגעהן... איך האָב מיט אייך זעהר וויכטיגעס צו ריידען.

„אייער טרייער אדאָלף".

דעם זעלבען טאָג אין אווענד האָב איך באקומען פון „מיין כלה" א בריוועלע, אין וועלכען זי האָט זיך שטאַרק געוואונדערט, וואס איך לאָז מיך אזוי לאַנג ווארטען מיט א צווייטען וויזיט...

נאָך דער פייערדיגער ערקלעהרונג איז עס איהר א גרויסער וואונ־
דער... ניט אַנדערש אז מיר האָט עפּעס געטראָפען.

איך האָב גלייך געוואָלט דעם בריף צורייסען. נאָר עפּעס
האָט מיך אָפּגעהאַלטען דערפון און דער זעלבער „עפּעס" האָט
מיר געשטויסען איך זאָל איהר ענטפערען אויף דעם בריוועלע:

„טייערע העלענא!

„איך גלויב, אז איך באַדאַרף זיך פאר אייך ניט פאַר־
ענטפערען... איהר אליין פארשטעהט עס... איהר שרייבט
אליין, אז מיט מיר האָט עפּעס געטראָפען... יא, שוין דריי טעג
אז איך האָב די ליכטיגע וועלט ניט געזעהען..."

איך האָב נאָך פיל געשריבען, וואס עס איז מיר איינגעפאַ־
לען אין קאָפּ אריין האָב איך געשריבען און פאַרענדיגט:

„אייער אומגליקליכער אדאָלף".

— ביזט א נידערטרעכטיגער מענש! — האָב איך צו זיך
אליין אויסגעשריגען, אויפהויבענדיג צוויי פעסטגעדריקטע פויס־
טען איבער מיין קאָפּ, און אין דעם זעלבען מאָמענט אַ דריק
געטאָן דאָס עלעקטרישע קנאָפּקעלע.

ווען דאָס שטוב־מיידעל איז אריינגעקומען, האָב איך אריינ־
געוואָרפען דעם בריף אין א שעהנעם קאָנווערט, „אָוועקגעלייגט"
אַ שעהנעם אַדרעס און איהר איבערגעגעבען דעם בריף אויף אריינ־
צוואוואַרפען אין פּאָסטקעסטעל.

אויף מאָרגען אַ גאַנצען טאָג געוואַרט אויף ליזאַ'ן, און
פאַרנאַכט שוין געוואָלט לויפען אהינצו, האָט עס מיר אָנגעטראַ־
גען העלענאַ'ן. זי איז האסטיג אריין און אַ פליעסק געטאָן
מיט די הענט

— וואס איז מיט אייך?

און איך האָב געטראַכט פון מיין רייזעלע'ן, געפיהלט זיך
פאר דעם אומגליקליכסטען מענשען אין דער וועלט.

— העלעניוטשקאַ! איך בין אומגליקלאַך!

העלענא האָט אויף מיר לאַנג געקוקט מיט גליהענדע, צו־
מישטע אויגען.

— העלענא, איך בין קראַנק!

זי האָט זיך אָהן לשון אָנגעהויבען אָפּצורוקען פון מיר מיט'ן ביינקעל אויף וועלכען זי איז געזעסען... די אפּלען האָבען ביי איהר געציטערט... איך האָב איהר געבעטען זיך צורוקען.

— העלעניוטשקא! איך בין קראַנק! איך בין קראַנק פון ליבע... רוק זיך צו נאָהענט צו מיר... נאָך... נאָך, אָט אַזוי... נעם מיך אַרום! דריק מיך שטאַרק, שטאַרק צו דיין ברוסט... אָט אַזוי... שטאַרקער, נאָך שטאַרקער, רייזעניו!...

זי איז ווי אַן אָפּגעבריהטע אָפּגעשפּרונגען פון מיר און האָט לאַנג געקוקט אויף מיר מיט גרויסע, פאַרגליווערטע פראַגע־צייכענס אין די אויגען. — — —

אויף מאָרגען איז ליזא געקומען צולויפען א בלאַסע, א צו־שויבערטע פון כעס און אויפרעגונג.

זי האָט ערהאַלטען מיין בריף, נאָר זי האָט ניט געוואָלט קו־מען... ס'הייסט, ראָזיטשקא האָט איהר, ליזא'ן, פאַרשוואוירען זי זאָל ניט געהן צו איהם. אָבער זי, ליזא, האָט זיך פּאָרט ניט געקענט אָפּהאַלטען. זי האָט געוואָלט אָנקוקען א מענשען, וואס קען אַזוי נידעריג פאַלען...

בכלל פאַרשטעהט זי ניט וואָס דאָ קומט פאָר?

איך האָב אויך ניט געוואוסט און דאָס האָט, זעהט אויס, ביי מיר א שמייכעל אַרויסגערופען.

— וואָס שמייכעלט איהר?

קענטיג, אַז איך האָב שוין גאָרניט געהאַט קיין נאָרמאַלען אויסזעהן, ווייל ליזא האָט געקוקט אויף מיר מיט צומישונג און שרעק, און נאָך לאַנגען קוקען און שווייגען האָט זי געזאָגט:

— ראָזא ליגט אויפ'ן טויטען בעט.

— ראָזא!!! . . .

איך האָב מיך אין אָהנמאַכט אַראָפּגעלאָזט אויפ'ן בעט און כליפּענדיג געשטאַמעלט:

— ליזא, איך וויל ניט לעבען אָהן איהר.

זעהט אויס, אז ליזא האָט זיך שוין גאָרנים געריכט אז די בשורה זאָל אויף מיר אזא איינדרוק מאכען. זי האָט מיט א ליידענד קול, אין וועלכען עס האָט געקלונגען רחמנות צו מיר, פול מיט פארצווייפלונג געזאגט:

— וואָס טוט זיך דאָ צווישען אייך?

אביסעל בארוהיגט, האָב איך איהר אלעס, אויף וויפיל עס איז מעגליך געווען דערצעהלט. זי האָט מיך זעהר אויפמערקזאם אויסגעהערט און פארטראכטערהייט געזאָגט:

— אלץ איינס... זי קען עס ניט פארשטעהן און וועט עס ניט פארשטעהן... צו טייער וועט אייך אָט דער שפּאס קאָסטען... קומט מיט מיר צו איהר... נאָר איהר זאָלט גאָרניט ריידען... איהר זאָלט גאָרניט אָנהויבען, ניט פּרואווען אפילו.

איך האָב גלייך מיט איהר געוואָלט לויפען אהינצו, צו ריידזעלען, נאָר ליזא האָט מיר איבערגעשלאָגען; — ניין, ס'טויג ניט, — האָט זי געזאָגט. — די קליינע וועט פארשטעהן, אז זי, ליזא, איז געווען ביי מיר. און יענע האָט דערפון ניט געטאָרט וויסען. האָב איך געווארט אין קרחת א שעה־אנדערהאלבען און בין אוועק אהין.

איך האָב זי כמעט ווי ניט דערקענט... איך האָב געשטוינט, ווי א מענש קען עס זיך אין א פּאָר טעג אזוי ענדערען. דאָס פּנים איז געווארען קליין ווי ביי א קינד, די אויגען זיינען זיך צוואווואקסען און זיך ווי צוגאסען איבער'ן גאנצען פּנים. די האָר זיינען, דאכט זיך, שווארצער און געדיכטער געווארען. די גאנצע צייט, וואָס איך בין ביי איהר געווען, האָט מען מיך אויף קיין איין מינוט ניט געלאָזט אליין מיט איהר. איך בין מעהר צום פענסטער מיט'ן פּנים געשטאנען ווי אין שטוב אריין און שטום מיט טרערען געגאָסען... איך האָב געפיהלט מיין גזר־דין, אז סיי אזוי, צי אזוי, צי זי וועט לעבען בלייבען, צי זי וועט געזונד ווערען, פון מיר איז זי שוין אוועק... אז עפּעס איז שוין דאָ פארדרעהט געווארען אזעלכעס, פון וואס עס איז שוין אוממעגליך זיך אויסצופּלאָנטערען... אָבער געגלוסט האָט זיך מיר

פאַלען צו דעם אומשולדיגען קרבן, פאַלען אויף די קני און שטיל, שטיל וויינען... באַגיסען דאָס איידעלע צאַרטע געזיכט מיט מיינע הייסע טרערען...

פון דער קרענק איז זי אויפגעשטאַנען. נאָר אַ נייע, אַ שטילע, לאַנגזאַמע קרענק האָט אָנגעהויבען פאַמעלאך אונטערצופרעסען דאָס יונגע לעבען איהר... שטיל, ניט ריידענדיג און ניט קלאָ־גענדיג זיך, האָט דאָס יונגע, שעהנע בלום געוועלקט פון טאָג צו טאָג און קיין איין מאָל האָבען מיר ניט גערעדט פון דעם, פון וואָס עס איז געוועזן אַזוי פיל צו ריידען.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

דריי מאָנאַטען האָט זי געצאַנקט און איז שטיל ווי אַ ליכט אויסגעגאַנגען... איך בין געזעסען און ליזא, און מיר האָבען גאָר־ניט געוואוסט, אַז זי איז שוין אַוועק פון אונז, אַז דאָס שעהן און ריין מלאכ'ל... זי האָט אויסגעזעהן, ווי זי וואָלט אַנשלאָפען געוואָרען מיט אַ הארטען. זיסען, הימעלישען שלאָף.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

אייביג, ביז'ן גרוב אריין, וועט מיך אָט דאָס געשטאַלט מאַטערען און פייניגען, כאָטש איך האָב נאָך אין זעלבען יאָהר חתונה געהאַט מיט העלענ'ען... איך האָב מיט איהר חתונה גע־האַט, ווייל... איך האָב געמיינט, אַז איך מוז מיט איהר חתונה האָבען... איבער איהר... איבער רייזעל'ען... אַזוי ארום געוואָלט דעם איינדרוק צו פאַראייביגען... נאָר איך וויים אויף פריהער, אַז ווען איך וועל שטאַרבען אין צוואַנציג, צי אין דרייסיג יאָהר ארום, וועל איך שטאַרבען מיט איהר נאָמען אויף מיינע ליפּען!

— רייזעלע!

פיינדשאַפט.

אין אַ געזעלשאַפט פון יונגע מענשען איז געגאַנגען אַ הייס געשפּרעך וועגען ליבע. יעדער האָט ארויסגעזאָגט זיין מיינונג, זיין קוק אויף דער פראגע. מ'האָט זיך געאמפּערט, געהיצט, איי־נער איז ניט געווען איינשטימיג מיט'ן צווייטען און אין סאַמע רעכטען ברען האָט זיך איינער, אַ יונגער מאַן — מיט אַ בלאַס פּנים, איינגעפאַלענע באַקען און מיט ליכטיגע נערוועזע אויגען, וועלכער איז די גאַנצע צייט געזעסען און געשוויגען — פּלוצלונג זיך אויפגעהויבען און מיט אַ סאַרקאַסטיש שמייכעלע, מיט אַ שטיל, נאָר פיהלבאר שטים, געזאָגט:

— מיינע הערשאַפטען! דאָס טעמא איז שוין אַזוי אַלט, מ'האָט שוין וועגען איהר אַזוי פיל גערעדט, אַזוי פיל געשריבען! ערלויבט מיר אייך צו דערצעהלען פון אַן ערפאַהרונג, וואָס איך האָב אַמאָל געהאַט מיט אַ מיידעל.

ער האָט זיך אַוועקגעזעצט, האָט אָנגענומען אַ שטרענגע פּאָזע, זיינע אויגען זיינען נאָך שאַרפער געוואָרען, ליכטיגער און נער־וועזער, ווי ער וואָלט זיך געקליבען צו דערצעהלען עפּעס שרעק־ליכעס.

— איך האָב געוואוינט אויף אַ קוואַרטיר. איז דאָרטען, אויף דער קוואַרטיר, אַ מיידעל געווען. און דאָס מיידעל האָב איך פון ערשטען בליק פיינט געקראָגען. אַלע מיינע געפיהלען זיינען גע־ווען געגען איהר. איך האָב זי אָרגאַניש ניט געקענט איבערטראָגען. עס איז געווען גענוג, איך זאָל דערזעהן איהרס אַ בלוזקעלע ליגען, עס זאָל אויפהויבען אין מיר אַ גאַנצען שטורם פון עקעל צו איהר. אַפילו די חבר'טעס, וואָס פלעגען אריינקומען צו איהר, האָב איך אויך פיינט געקראָגען און נאָך מעהר ווי זיי, האָב איך פיינט גע־האַט

דעם יונגענמאַן, וואָס איז אָפּגעזעסן ביי איהר אין די אווענדען שעה'ן־לאַנג.

איינמאָל איז ביי אונז פאָרגעקומען אַ שטיקעל קאָנפליקט. דאָס איז געווען נאָכדעם, ווי זי האָט מיך אַ פּאָר מאָל געהאַט גע־בעטען, איך זאָל איהר, ניט דער מוטער, צאָהלען דאָס דירה־געלט און איך האָב, אויף צו־להכעיס, געגעבען דאָס געלד ניט איהר, נאָר דער מוטער. אין אווענט איז עס געווען: איך הער, מ'קלאַפּט אין טיר. איך האָב געבעטען אריינגעהן. דאָס איז „זי" געווען. איך בין געבליבען שטעהן אַ פאַרגליווערטער און געפּיהלט האָב איך, אַז איך בין בלאַס געוואָרען. איינצייטיג האָב איך אויף איהר דאָסזעלבע דערזעהן: די אונטערשטע ליפּ איז בלוי געוואָרען ווי אַ מילץ, די אויגען האָבען עפּעס אַ מאָדנעם הארט־שטאָלענעם גלאַנץ באַקומען...

— איך האָב אייך שוין, פאַניע, אַ פּאָר מאָל געבעטען, איהר זאָלט מ י ר געבען דאָס געלד, ניט מיין מוטער, און איהר... איך פאַרשטעה אייך ניט. איהר טוט מיר עפּעס ווי אויף צו־להכעיס... איך ווייס ניט, וואָס וואָלט אייך געאַרט, ווען איהר גיט עס מיר, ניט מיין מאַמען?

— איך ווייס ניט, — האָב איך מיט אַ שטיל פאַרביסען קול געזאָגט, — איך ווייס ניט. לויט מיין פאַרשטאַנד, דאַרף איך געבען דער ווירטין, ניט אייך...

איך האָב נאָך עפּעס געוואָלט זאָגען, נאָר זי האָט מיך איי־בערגעשלאָגען מיט אַן ארטיסטישען זשעסט, אוועקשטעלענדיג די רעכטע האַנד מיט די שפּיץ פינגער צו דער ברוסט, מאַיעסטעטיש זיך אַ נויג געטאָן און מיט אַ מאָדנער שטייפקייט און פאַרביסענ־קייט אָפּגעדעקלאַמירט:

— איך האָבע די עהרע זיך פאָרצושטעלען: א י ך בין די ווירטין, נ י ט מיין מוטער... (זי איז געווען די פּרנסה־געבערין, אַ מאָדיסטקע, קיין פאָטער האָט זי ניט געהאַט).

— און ביי מיר איז אייער מוטער די ווירטין, ניט איהר, —

האָב איך שטיל, פּאַמעליך און קאַלט איהר געערדט אין דער גאַל אריין.

— יאַ וואָס ניע פּאָנימאַיו...

— מילאַ! — האָב איך געענטפערט, און אויף מיין קורצען ענטפער האָב איך אויף איהרע ליפּען אַ שמייכעל באַמערקט. און, ווי פארהיפּנאָטיזירט פון איהר, האָב איך אויך אַ שמייכעל גע־טאָן. און געקוקט האָבען מיר איינער דעם צווייטען אין די אויגען אריין, אָבער טאַקע גלייך אין די אויגען, און פארביסען גע־שוויגען.

לאַנג נאָך איהר ארויסגעהן האָב איך זיך ניט געקאָנט בארו־היגען. איך האָב ארומגעשפּאַנט איבער'ן צימער און זיך געבראָכען דעם מח: צי ווייסט זי, צי פיהלט זי כאָטש אַ טייל פון מיין שנאה צו איהר? איך האָב געוואָלט, זעהר געוואָלט, זי זאָל עס וויסען און פיהלען.

און דערביי האָט דאָך אַ פראַגע געעגבערט מיין מח: „פאַר־וואָס”? פאַרוואָס האָב איך דאָס מיידעל אַזוי פיינט? אָט־די פראַגע האָט מיך ניט געלאָזט רוהען. און ביז היינטיגען טאָג, ווען איך דערמאָן זיך אָן איהר, פרעג איך זיך אַלץ: וואָס איז אין מיר אָדער אין איהר געלעגען אַזעלכעס, וואָס האָט מיך אַזוי אָפּ־געשטויסען פון איהר, אין דער צייט, וואָס אַ צווייטער יונגערמאַן האָט פארבראַכט ביי איהר שעה'ן־לאַנג און איז זיכער געווען פאַר־ליבט אין איהר?

געווען איז עס אין אַ יום־טוב־טאָג. אויב איך האָב קיין טעות ניט — ראש השנה. אין שטוב איז זי געווען איינע אַליין. די מוטער איז נאָך גאַנץ פריה אוועקגעגאַנגען אין שוהל אריין און זי איז, אַ פאַרקעמטע, אָן אָנגעפּודרעוועטע, נאָר ניט יום־טוב'דיג אָנ־געטאָן, געשטאַנען אין קיך, נעבען דער פּליטע, מיט אַ בוך אין האַנד און אַכטונג געגעבען אויפ'ן מיטאָג. דערזעהענדיג זי איינע אַליין, בין איך, אַליין ניט וויסענדיג פון וואָס, זעהר אויפגעלעגט

געוואָרען, האָב איהר אָפּגעגעבען דעם ברייטען גוט־מאָרגען און זי האָט מיר פריינדליך געענטפערט: א גוט־יאָהר.

— איהר זייט גאָר אליין? — האָב איך געפרעגט.

— שטעלט זיך פאָר! — האָט זי מיר קאָקעטיש געענט־פערט. און ווי זי וואָלט מיר געוואָלט באווייזען, דאָס זי, אזא „גראנד מאדעמואזעל", פארנעהמט זיך מיט אזא פּראָסטער אר־בייט, האָט זי מיט א לאנגען דראָט אָפּגעשארט א רעדעל פון דער פּליטע און אריינגעוואָרפען עטליכע שטיקלאך קויהלען.

שטעהענדיג א ווײַלע איז מיר איינגעפאַלען א געניאַלער גע־דאנק: „איצט איז די סאמע רעכטע צייט", — האָב איך א טראכט געטאָן, — „זיך ערקלערען איהר אין פיינדשאפט"!

ניט לאנג געטראכט, בין איך אריין צו זיך אין צימער און האָב פלינק, מיט א ציטערדיגער האנד, אָנגעוואָרפען אויף א פּראָסט שטיקעל פּאַפּיר פאָלגענדע ווערטער:

„פריילין קרישטאל! (איהר פאמיליע איז געווען קרישטאל). איך האָב אייך שרעקלאך פיינט; איך האָב נאָך קיינמאָל צו קיין מענשען ניט געפיהלט דאָס, וואָס איך פיהל צו אייך! עס איז מיר שוין אזוי ווייט דערגאנגען, אז איך קאָן דאָס געפיהל לענגער ניט האַלטען ביי זיך.

א י י ע ר ש כ ן."

איך האָב צונויפגעלעגט דאָס בריוועלע, איהר דאָס איבער־געגעבען אין די הענד אריין, אליין בין איך מיר צוריק אריין אין צימער און פעסט צוגעמאכט די טיר.

אין צעהן מינוט ארום, — מ'קלאפּט אין טיר. איך עפען, דערזעה מיין „ווירטין" און, צו מיין גרויס פארוואונדערונג, ניט אזעלכע, ווי איך האָב ערוואַרט זי צו זעהן: קיין שפּור פון פאר־דרוס, פון אויפרעגונג, נאָר א קאַלט פארשטיינערט פּנים. זי האָט אויסגעשטרעקט די האנד און מיר איבערגעגעבען א פּאַפּירעל מיט פאָלגענדען אינהאלט:

„געעהרטער שכן! אייער בריוועלע האָט מיך גוואַלדיג אי־בערראשט. סיי לויט'ן הייסען טעמפּעראַמענט, וואָס שפּריצט פון

יעדען וואָרט, סיי מיט דער אייגענאַרטיגקייט... צום באַדויערען האָט איהר אָבער אַביסעלע פאַרשפּעטיגט...

מ. קרישטאָל".

דאָ, ליבע פריינט, האָט זיך אָנגעהויבען פאַר מיר דער אמת'ער גיהנום. איך בין געבליבען שטעהן ווי פאַר אַ רעטעניש: וואָס איז דאָס? וואָס מיינט זי מיט דעם בריוועלע? וואָס האָב איך פאַרשפּעטיגט? איך בין ווי אַ דונער אַריין צו איהר אין קיך און האָב מיט פייער אויסגערופען:

— פריילין קרישטאָל! וואָס מיינט איהר מיט דעם ענטפער?!... איך הויב איהם ניט אָן צו פאַרשטעהן... אנטשולדיגט... איהר האָט מיך, דאַכט זיך, ניט גוט פאַרשטאַנען...

— איך האָב אייך זעהר גוט פאַרשטאַנען, — ענטפערט זי מיר מיט אַ קאַלטער רוהיגקייט, קוקענדיג אין בוך אַריין, — איך האָב אייך פאַרשטאַנען אַזוי, ווי מ'דאַרף עס פאַרשטעהן...

— ניין! — האָב איך אויסגערופען, — איהר האָט מיך ניט גוט פאַרשטאַנען... אַנדערש וואָלט איהר צו מיר אַזוי ניט גערעדט, איהר וואָלט מיר געשפּיגען אין פּנים אַריין... נו, וואָס שווייגט איהר?... איך האָב דאָך אייך שרעקלאַך באַליידיגט!...

— באַליידיגט? — האָט זי מיט דערזעלבער פאַרשטיינערטער רוהיגקייט געפרעגט, ווארפענדיג אויף מיר אַ קאַלטען קוק, וועלכען איך האָב געפיהלט, ווי מ'וואָלט מיר אַן אייז־קאַלטען שטראָם וואַסער אַ גאָס געגעבען אויפ'ן קערפּער. פאַרקערט, — זאָגט זי, — מיר איז זעהר אַנגענעהם...

— וואָס איז אייך אַנגענעהם?

— וואָס הייסט וואָס? אייער ערקלערונג...

— וואַסער ערקלערונג?!

— אייער ערקלערונג!—און טוט מיר אַ ווייז דאָס בריוועלע.

איך שפּרינג פון דער הויט אַרויס: וואָס טוט זיך דאָ? מאַכט זי זיך תמ'עוואַטע, צי טייטשט זי ווירקליך אויס די ווערטער אין פאַרקעהרטען זין.

— איך שווער אייך ביי אַלץ, וואָס מיר איז הייליג, — האָב

איך מיט'ן גאנצען הארצען אויסגעשריען, — אז דאס בריוועלע דארפט איהר פארשטעהן אזוי, ווי ס'איז אנגעשריבען און ניט אנדערש.

איבער איהר פנים האט זיך צוגאסען א ראזע פארב. די אויגען האבען באקומען א מאדנעם גלאנץ אזעלכען, וואס איך האב נאך ביז דעמאלט קיינמאל ניט באמערקט; אין א ווײַלע ארום האט זי מיט א שטילען און רוהיגען טאן, וואס האט כלל ניט הארמאנירט מיט איהר פנים, געזאגט:

— איהר זייט אזוי אריגינעל!... נאר וואס קומט ארויס, אז ס'איז שוין צו־שפעט... אייערע פייערדיגע שבועות וועלען אייך גאר ניט העלפען...

— איך האב אייך פיינט! — האב איך מיט צארן און עקעל אויסגעשריען.

זי האט שטיל, געמיטליך געענטפערט:

— צו־שפעט...

— איך האס אייך!

— איהר זייט מיר עקעלהאפט!!!

— פארפאלען!...

— וואס פארפאלען?

— איך האב שוין א חתן!...

פריינד! איך קאן אייך ניט איבערגעבען, וואס איך האב דעמאלט געפיהלט: דער מח האט זיך מיר שיער ניט איבערגעקערט, די גאל האט אין מיר שיער ניט געפלאצט; מיר האט זיך געוואלט ארויספאלען אויף איהר, זי דערווערגען, דערשטיקען אדער, פארקעהרט, איך בין גרייט געווען אוועקצוגעבען א האלב לעבען מיינס, אבי זי זאל מיר גלויבען אדער זי זאל זיך מודה זיין, אז זי פארשטעהט מיך אזוי, ווי מ'דארף עס פארשטעהן. איך בין געשטאנען פאר איהר א מידער, א צובראכענער פון פארדרוס און אויפרעגונג. איך בין גרייט געווען פאר איהר אלץ צו טאן, אבי זי זאל מיר געווען זאגען נאר אייןווארט, אז זי פארשטעהט מיך

אַ ז ו י, ווי איך וויל, וואָלט איך פאַר איהר אַפילו אין פייער געלאָפען.

— גלויבט מיר, פריילין! גלויבט מיר, אז איך רייד ד אָ ס, וואָס איך מיין. זאָגט איין וואָרט, אַז איהר גלויבט מיר, וועל איך אייך בלייבען אַן אייביגער גוטער פריינד...

און זי האָט מיט אַ קאַלטבלוטיגקייט פון אַ גזלן געמורמעלט:

— ס'וועט אייך גאָר ניט העלפען, מיין פריינד... אונזערע זיינען ניט אַזוי לייכטזיניג ווי אייך דוכט זיך... אייער מיה איז אומזיסט...

— — — — — — — — — — —

ער האָט זיך אַ ווײַלע אָפּגערוהט, אָפּגעווישט מיט אַ זויבער טיכעל דעם שוויים פון'ם ווייסען שטערן, און מיט אַ נידעריגער מידער שטים האָט ער געענדיגט:

— דאָס איז אַ מעשה פון אַ יאָהר אכט צוריק. נאָר ווען איך דערמאָן זיך אָן דער סצענע, ווער איך אַזוי אויפגערעגט, אַז איך הויב אַזש אָן צו ציטערען. און ביז אויפ'ן היינטיגען טאָג קאָן איך מיר ניט קלאָר מאַכען: צי האָט זי אויף אַן אמת אויס־געטייטשט דאָס בריוועלע און די פייערדיגע מינדליכע ערקלערונג אין פאַרקערטען זין אָדער זי האָט זיך פשוט פאַרמאַסקירט.

אפשר קאָנט איהר מיר דאָס ערקלערען?

נאָך דער חתונה.

— איך האָב חתונה געהאַט! — האָט ביי מיר אַ געדאַנק אויפגעבליצט, ווען איך בין אַראָפּ פון בעט, פון דעם נייעם בעט און פון זויבער־ווייכען געלעגער, וואו איך בין היינט צום ער־שטען מאָל געשלאָפען און וואו קיינער, אחוץ מיר, איז נאָך ניט געלעגען. און געקוקט האָב איך אויף מיין יונג, פריש ווייבעלע, אויף איהר לויטער, כמעט דורכזיכטיג כלה־פנים, אויף וועלכען ס'האָט גערוהט אַן אונדייטליך־געהיימניספולע פרייד...

זי איז געשלאָפען געשמאַק און אַ שמייכעלע האָט גערוהט אויף איהרע ראָזע ליפּען. און איך? איך אַליין האָב עפּעס געפיהלט אַביסעל אין קאָפּ... עפּעס איז געשעהן, נאָר עפּעס אַזוי ווי ניט דאָס, וואָס איך האָב אַזוי פּיבערהאַפט־אונגעדולדיג ערוואַרטעט. נאָר געפיהלט האָב איך, אַז אַ דאַנק דעם געשע־הענעם בין איך אויף אייביג צוגעבונדען געוואָרען צו דעם מענ־שען, וועלכער ליגט דאָ און שלאָפט, און אַ דאַנק דעם געשעהענעם בין איך שוין עפּעס גאָר אַן אַנדער מענש געוואָרען, גאָרניט דער וואָס נעכטען, אייער־נעכטען, פאַר־אַ־יאָהרען. איך האָב מיר קיין רעכענונג ניט געקאָנט אָפּגעבען, צי בין איך גליקלאַך, צי ניט. געוואוסט האָב איך נאָר, אַז נעכטען האָבען מיר „שותפות" געשלאָסען אויפ'ן גאַנצען לעבען, און אַז ס'האָט פאַר אונז (אפשר נאָר פאַר מיר אַליין) אויפגעהערט צו עקזיסטירען דאָס לעבען אין יענער פאָרם, ווי עס עקזיסטירט ביז איצט. אָט אַ שטיי־גער שוין דאָס אַליין, וואָס מיר האָבען זיך אָפּגעשיידט אין אַ באַזונדער דירה מיט באַזונדערע מעבעל; וואָס מיר האָבען זיך אָפּגעטיילט: איך — פון מיין פאַמיליע, זי — פון איהרער. מיין פאַמיליע פאַר מיר און איהר פאַמיליע פאַר איהר עקזיס־

טירען שוין מעהר ניט פאַר אונז, אַזוי ווי זיי האָבען פאַר אונז ביז נעכטען עקזיסטירט. זייער האָב־און־גוטס, וואָס איז ביז נעכטען געווען פונקט אַזוי גוט ווי אונזערס, איז שוין היינט ניט אונזערס, נאָר זייערס, און אונזער האָב־און־גוטס איז נאָר מיינס און איהרס. איך אַליין בין אויך ניט קיינעמס, נאָר איהרער, און זי איז נאָר מיינע.

איך האָב אריינגעשטעקט די פיס אין מיינע ווייכע שטעק־שיך און, ניט אָנגעטאָנענערהייט, אָנגעהויבען צו מאַרשירען פון איין צימער אין צווייטען (דריי צימערען האָב איך געהאַט). איך באַטראַכט די ווייס־אויסגעפּארבטע פענסטער, די פּריש־אויסגעקלעפּטע ווענט און די רויט־געפּארבטע פּאָדלאָגע, אויף וועלכער עס זיינען געבליבען מאַטע פלעקען פון מיינע טריט. עס האָט געשמעקט מיט פרישקייט און אַלץ, צוזאַמען מיט'ן נייעם בליאַסקענדיגען מעבעל, האָט עדות געזאָגט, אַז דאָ הויבט זיך אָן אַ ניי לעבען. און פונקט אַזוי ווי די אַלע שטומע עדות האָבען ניט געוואוסט, וואָס פאַר אַ ניי לעבען דאָס וועט זיין, אַזוי האָב איך דאָס אַליין אויך ניט געוואוסט. נאָר דערווייל איז עס מיר געווען אַנגענעהם און ליב. אַלץ האָט ווי געשמייכעלט צו מיר.

ווייל ס'איז געווען שטיל, ווייל איך האָב גאָרניט געהאַט וואָס צו טאָן, האָב איך געטראַכט. איך האָב מיך דערמאָנט אָן אונזער ערשטער באַקאַנטשאַפט, אָן דעם, ווי איך האָב זיך דאָס ערשטע מאָל דערוואוסט, אַז איך האָב זי ליב, און ווי אַזוי איך האָב זיך איהר ערקלעהרט אין ליבע, אָן דעם, ווי מיר זיינען געוואָרען חתן־כלה, און אויף לעצט — אָן אונזער חתונה, און, וואונדערלאַך, וואָס ניט דאָס לעצטע האָט ביי מיר דאָס ערשטע אָרט פאַרנומען, נאָר פאַרקעהרט: מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס פריהערדיגע איז עפּעס געווען פיל וויכטיגער. און דער־מאָנט האָב איך מיר, אַז פריהער איז פונקט געווען פאַרקעהרט: די חתונה איז ביי מיר געווען דאָס וויכטיגסטע. אויב אַזוי, האָב איך געטראַכט, איז עס דאָך גאָרניט, איז דאָך דאָ גאָר ניטאָ

קיין אויסערגעוועהנלאַכעס, איז דאָ דאָך גאָר נישטאָ דאָס, וואָס איך האָב פריהער, פ א ר דער חתונה, געמיינט, אז ס'וועט זיין. און וואָס האָב איך געמיינט וועט זיין?...

איך האָב מיך פון זיך אַליין צושמייכעלט: ביזט אַ נאַר!... ס'איז דאָס זעלבע. נאָר איצט דאַכט זיך דיך, אז ס'איז ניט דאָס, דערפאַר, וואָס ס'איז שוין נאָך דער חתונה. אָבער עפּעס האָט פאָרט געפעהלט; ס'זיינען אזוי ווי אָפּגעהאַקט געוואָרען די פאַנטאַסטישע פליגעל און געבליבען איז אַ שווערער חומר... איך האָב איצט ניט פארשטאַנען: אויב די ליבע איז געווען צוליב דער חתונה, דאַן וואָס האָט דאָס צו טאָן מיט די שעהנע לבנה־נעכט? און פאַרקעהרט: וואָס האָבען צו טאָן די שעהנע לבנה־נעכט, אין וועלכע איך האָב אזוי ליב געהאַט מיט איהר ארומצוגעהן, מיט דער חתונה... חתונה האָבען, האָב איך איצט געטראַכט (דעמאָלט האָב איך אזוי ניט געטראַכט) האָב איך געקאָנט מיט אַן אַנדערער אויך, אפילו מיט אַזעלכער, מיט וועלכער איך זאָל ניט ליב האָבען די אַלע זאַכען, וואָס איך האָב ליב געהאַט מיט מיין איצטיגער פרוי און פריהער געליבטער, און זי ווידער וואָלט מסתמא געקאָנט חתונה האָבען פאַר אַן אַנדערען... מאָדנע, ווי לייכט עס לאָזט זיך איצט גלויבען דאָס, וואָס איך האָב ביז נעכטען פשוט געפונען פאַר אונמעגליך. ביז נעכטען האָב איך גאָר אַזא געדאַנק ניט געקאָנט דערלאָזען, אז זי וואָלט, אַזוי ווי זי איז איצט מיינע, אויך געקאָנט זיין אַ צווייטענ'ס.

— ניין, אזוי וואָלט ניט באַדאַרפט זיין! — האָט ביי מיר אַ געדאַנק אויסגעשריען. אָבער אימיצער אין מיר האָט שוין געטראַכט אָהן מיר: — ווען, אַ שטייגער, דאָס מיידעל וואָלט ניט געהאַט קיין פופצעהן הונדערט רובעל, אָדער, פאַרקעהרט, ווען זי וואָלט יאָ געהאַט, נאָר ווען איך וואָלט געווען ניט אַזעלכער, וואָס איז ווערט אַזאַ נדן, וואָלט דאָך דער טאַטע איהרער מיר דאָס געלט ניט געגעבען. און ווען ער וואָלט עס מיר ניט געגעבען, וואָלט איך דאָך אפילו ביי מיין בעסטען ווילען ניט געקענט חתונה האָבען, און דאַן וואָלט זי דאָך חתונה געהאַט

פאַר אַן אַנדערען, וואָלט איצט, פריהער אָדער שפּעטער, געשמיי־בעלט פון שלאָף...

איך בין אריינגעגאַנגען אין שלאָף־צימער, און געקוקט האָב איך שוין אויף איהר ניט מיט יענע אויגען, וואָס איך האָב גע־קוקט אויף איהר מיט אַ צעהן־פופצעהן מינוט צוריק. און דאָ האָב איך מיר דערמאָנט, אַז זי האָט אימיצען פאַר מיר גע־האַט; אַז זי האָט געהאַט אַזעלכען, וואָס זי וואָלט איהם איצט געקאָנט האָבען פונקט אַזוי, ווי זי האָט מיך, און איבער, פאַר מיר אַן אונבאַוואוסטער סיבה, האָט זי איהם ניט. און מיר האָט זיך שטאַרק פאַרגלוסט צו וויסען די סיבה. מיר האָט זיך נעבעלדיג געפּלאָנטערט אין קאָפּ, אַז דאָס ניט־האָבען יענעם איז פיל וויכטיגער פון דעם, וואָס זי האָט מיך...

איך בין אומגעדולדיג געוואָרען. איהר האַרטער שלאָף האָט גערייצט מיינע נערוון. ווער ווייסט, וואָס ביי איהר ערגעץ דאָרט, אין פאַרשלאָפענעם מח, קומט פאָר?... עס קאָן זעהר זיין, דאָס עס חלומ'ט זיך איהר, אַז זי האָט חתונה מיט יענעם... און איך? איך עקזיסטיר פאַר איהר גאָרניט...

איך האָב מיך מיט אַ באַליידיגט געפיהל אָפּגעקירעוועט פון איהר און האָב מיך, ווי איהר אויף אַ צו־להכעיס, דערמאָנט, אַז איך האָב אמאָל אויך געהאַט „איינע". און כאָטש איך האָב גוט געדענקט, אַז איך בין אין דער איינער גאָרניט אַזוי שטאַרק געוועזען פאַרליבט, האָב איך מיך, איך ווייס ניט נאָך וואָס, גע־וואָלט איינריידען, אַז איך האָב יענע זעהר שטאַרק ליב געהאַט... וואָס „געהאַט"? איך האָב זי איצט אויך ליב. און ס'האָט מיר עפּעס אַזוי ווי הנאה געטאָן: אַט ווייסט „זי" גאָרניט, אַז איך טראַכט וועגען אַן אַנדערער, און דאָס האָט אין מיר באַפעסטיגט דעם גלויבען, אַז איהר קאָן זיך איצט חלומ'ען יענער...

איך האָב מיך ווידער אָנגעהויבען ארומדרעהען פון איין צימער אין צווייטען און עפּעס בין איך שוין אריינגעפאַלען אין אַזאַ שטימונג, וואָס איז מיר ניט אומעטיג, ניט פרעהליך געוועזען, און גלייכצייטיג געפּיהלט, אַז דער טאָג איז דאָך ניט גלייך צו

אַלע טעג, וואָס איך האָב געלעבט ביז אהער, און דערפאַר, האָט זיך מיר געגעבעלט אין קאָפּ, האָב איך עפּעס צו טאָן, דאַרף עפּעס טאָן אַזעלכעס, וואָס איך האָב ניט געטאָן ביז אהער, און ניט געוואוסט וואָס... ערגעץ איז ביי מיר טיף אין מח געלעגען פאַר־גליווערט עפּעס אַ „נעכטען", וואָס איז פאַרשוואונדען אַזוי גיך ווי אַ חלום, און פון אַ חלום זיינען ערגעץ פאַרבליבען איינ־צעלנע טענער פון דער מוזיק, און פונ׳ם גאַנצען חתונה־טומעל איז נאָר אַ כאַאָס געבליבען, און עפּעס האָט שוין צו פּיינליך ווען געטאָן, וואָס דאָס אַלץ איז שוין אריבער.

דער זייגער האָט צוועלף געשלאָגען. די ערשטע צוועלף, וואָס איך הער פון מיין זייגער אין מיין שטוב. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז פון איצט אָן הויבט זיך אָן דאָס נייע לעבען... עס האָט געקלונגען דער נייער זייגער נייע צוועלף אויף מיין ניי לעבען, און מיר איז עפּעס גלייכצייטיג אי אומעטיג, אי פרעהלאך געוואָרען...

עס האָט אימיצער געקלאַפּט אין דער קיך־טיר. איך האָב געשווינד ארויפגעכאַפּט אויף זיך די הויזען און דאָס ריקעל און בין אוועקגעלאָפען עפענען די טיר.

עס האָבען זיך אריינגעשאָטען דריי מענשען. די ערשטע — מיין ווייב׳ס שוועסטעריל, אַ בליהענד פופצעהן־יאָהריג מיידעלע, וועלכע האָט מיר געזאגט אַ „גוט־מאָרגען" מיט אראָפּגעלאָזטע אויגען; דער צווייטער איז געווען דער טעלעגראַמען־טרעגער, וועלכער האָט מיר אָפּגעגעבען אַ פאַרשפּעטיגטע טעלעגראַמע פון מיינעם אַ חבר, וועלכער גראַטולירט מיך צו מיין האָכצייט און ווינשט מיר אייביג גליק. די דריטע איז געווען אַ שיקסע, וואָס מיין שוויגער האָט מיר צוגעשיקט מיט דער שוועגערין, איך זאָל זי נעמען פאַר אַ דינסט.

— זי שלאָפט נאָך — האָט דאָס קינדערש מיידעלע גע־פרעגט מיט אַ קוים באַמערקבאַר שעלמיש שמייכעלע, און אין דעם, וואָס זי האָט די שוועסטער ניט אָנגערופען ביים נאָמען, נאָר

„זי״ — האָב איך דערקענט, אַז זי, מיין פרוי, איז שוין פאַר איהר ניט דיזעלבע, וואס איז געווען ביז נעכטען, נאָר אַן אנדערע.

— זי שלאָפט נאָך! — האָב איך געענטפערט, פאַטשענדיג איהר מיט ביידע הענט אין ביידע פוכקע ווייסע בעקלאך — אויב דו ווילסט, געה, וועק זי אויף. געננג איהר צו שלאָפען.

דאָס קליינע קינדערש מיידעלע האָט זיך אָבער ניט געריהרט פון איהר אָרט, און געקוקט האָט זי מעהר אויף דער שיקסע, ווי אויף מיר... און מיר איז אַזוי אנגענעם געווען צו שטעהן דאָ אין קיך מיט דעם שעמעוודיגען מיידעלע. איך האָב זי פלוצלינג ארומגענומען, שטאַרק צוגעדריקט צו זיך און אַ הייסען קוש געגעבען אין די קינדערשע ליפעלאך. און באַלד אַנטלאָפען אין שלאָף־צימער, פאַמעליכען אויפגעוועקט מיין פרוי און געזאָגט צו איהר:

— שטעה אויף, מיין גאָלד... דיין דינה׳לע איז דאָ... די מאַמע האָט דערמיט איהר צוגעשיקט אַ שיקסע.

— ביזט שוין לאַנג אויפגעשטאַנען? — האָט זי מיר מיט אַ גוטמוטיג שמייכעלע, גלעטענדיג מיט אַ האַנט מיר דאָס פּנים, געפרעגט.

— אָ, זעהר לאַנג! — האָב איך געענטפערט, ניט קאָנענדיג איהר קוקען גלייך אין די אויגען אריין.

— וואס־זשע האָסטו דאָ געטאָן? — האָט זי ווידער גע־פרעגט, ציהענדיג מיך צו זיך.

— געטאָן וואָס? .. גאָרניט... און געפיהלט האָב איך, אַז כ׳האָב דאָ יאָ עפּעס געטאָן און דוקא אַזעלכעס, וואָס איך וואָלט ניט באַדאַרפט טאָן.

— דינה׳לע! — האָט מיין פרוי אַ רוף געגעבען דאָס שוועסטער׳ל — קום אהער, וואס שטעהסטו דאָרט?

דינה׳לע האָט זיך באַוויזען אין דער טיר מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגען און פלאַמענדע בעקלאך. און איך? איך האָב געפיהלט, אַז איך רויטעל זיך אויך...

דוד׳ל.

ער איז איין און איינציגער ביי די עלטערען געווען. די מאמע זיינען, א יונג בליהענדע ווייבעל, איז טאג־טעגליך אין חדר אריין געקומען געוואהר ווערען, צי דער רבי שלאגט איהם. זי האט געבראכט צוקערקעס און אנדערע נאשערייען, האט אויך אפט די אינגלאך געטיילט און דעם גרעסטען חלק האב איך גע־קראגען, דערפאר, וואס איך האב זיך מיט איהם שטענדיג גע׳חבר׳ט, און האט איהם ווער געוואלט אנריהרען, האב איך זיך פאר איהם אנגענומען.

דוד׳ל איז, ווי אלע בן־יחידים, געווען שרעקליך צולאזט און די פארשייטקייט זיינע האט גאר קיין גרעניץ ניט געהאט: ער האט זיך נאכגעהאלטען אויף אלע וועגען, געקלעטערט אויף מויער, געקראכען אויף דעכער, געגאנגען אויף דער לעצטער שורה שינדלען, דאס הייסט, פשוט ריזיקירט מיט׳ן לעבען. אזא קונץ האט קיינער ניט געקאנט באווייזען. און שפרינגען, דארטען וואו עס האט זיך געבויט א נייע שטוב, פון איין באליעק אויפ׳ן צווייטען, דאס איז שוין ביי איהם גאר פון די קליינע קונצען געווען.

אין די אלע ריזיקאלישע „אונטערנעמונגען” זיינע האב איך א גרויסען אנטייל גענומען. עפעס האב איך געהאט א מאדנעם יצר־הרע צו שיקען איהם אויף אלע מעהר אדער ווייניגער גע־פעהרליכע ערטער. ס׳הייסט, איך אליין, זיין „לייב־היטער”, האב איהם אונטערגעגעבען חשק צו אלע שקצ׳ערישע שטיק. און יעדעס מאל, ווען די „קונץ” איז איהם אפגעגאנגען גלאטיג, בין איך געשטאנען, ווי אן אפגעשמיסענער און א שטילער אומדרייט־ליכער פארדרוס האט גענאגט דאס הארץ מיינס... א מאדנע תאוה

האָט אין מיר תמיד געברוּיזט צו דעם ציטעריגען באַשעפעניש... ערגעץ איז אין מיר אַ טייוועל געלעגען באַהאַלטען, וועלכער האָט שטיל מיט אַ ווילדער פאַרביסער עקשנות געלאָקערט נאָך דעם יונגען עופה׳לע... מיינע געדאַנקען זיינען כסדר געווען פאַרנומען מיט צוטראַכטען פאַר איהם געפעהרליכע קונצען און וואָס גרעסער עס איז געווען די געפאַהר, האָב איך איהם אַלץ מעהר דערוּיצו צו־גערעדט. באַזונדערס האָב איך געלעגט מיין אויפמערקזאַמקייט דערויף, ער זאָל זיך באָדען אין יענע צייטען, וואָס מ׳טאָר ניט, ווי אַ שטייגער, אום ספירה, די צייט, וועלכע איז אַזוי שרעקליך געווען מיט גרויזאַמע מעשיות. און טייל מאָל פלעג איך עפּעס, ווי פאַר זיך אַליין מורא האָבען. מיר האָט זיך ניט איינמאָל נעבעלדיג געדרעהט אין קאָפּ, אַז איך האָב מיט די „ניט־גוט״, יד אחת געמאַכט, אום צו פאַנגען דאָס נשמה׳לע זיינס... איך פיהל נאָך עד־היום דאָס שעלמישע שמייכעלע, וואָס איז געלעגען צוגאָסען אויף מיינע ליפען און יענע פאַרגעניגען, וואָס איך האָב געהאַט, ווען איך האָב איהם געפיהרט זיך באָדען. געוועהנליך האָב איך איהם געפיהרט אויף אַלע טיפע ערטער און יעדעס מאָל, ווען ער איז מיט אַ טענצעל אַרויס פון וואַסער און זיך באַריהמט פאַר מיר מיט זיין בריה׳שאַפט, האָב איך געשפּשירט אין זיך אַ שרעקליכע ניטצופרידענהייט... איך געדענק אפילו, ווי איך בין עפּעס ווי ברוגז׳לאַך געווען און האָב מיט איהם אַ שטיק וועג, געהענדיג אַהיים, ניט גערעדט.

איך אַליין, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס איך בין ניט גע־ווען קיין קלענערער „שייגעץ״ פון איהם, האָב מיך דאָך מיט אַ פאַרבאַהאַלטענעם אינערליכען אינסטינקט אָפּגעהאַלטען פון שקאָצעריי, האָב מיך געמאַכט פאַר אַ סטאַטיקעל, כדי די מאַ־מע זיינע זאָל מיך ניט חושד זיין, אַז איך פיהר איהם אַרויף אויפ׳ן שלעכטען וועג און במילא האָב איך שוין פון זיך אַראָפּ־געוואָרפען די פאַראַנטוואָרטליכקייט, אויב איהר זוהנדעלע וועט עפּעס טרעפען... איך געדענק אפילו, מיט וואָס פאַר אַ שמד־שטיק איך האָב מיך באַנוצט, כדי צו געווינען איהר צוטרויען,

זי זאָל מיך מיט דוד'לען ניט צושיידען: אין דרויסען האָב איך מיט איהם אָפּגערעדט, ס'הייסט צוגערעדט, מיר זאָלען זיך געהן באָדען אָדער שיפען, נאָכהער בין איך אריינגעגאַנגען צו דער מאַמען זיינער אין שטוב און מיט אַ פרום קול'כעל געזאָגט:

— מירעל, אייער דוד'ל שלעפּט מיך זיך באָדען! — אָדער:

— מירעל, אייער דוד'ל שלעפּט מיך מיר זאָלען זיך געהן שיפען.

געוועהנליך האָט זי איהם אי דאָס ערשטע, אי דאָס צווייטע פאַרוועהרט. נאָר דוד'ל האָט געמאַכט אַזוינע גוואַלדען, האָט אַזוי געטופּעט מיט די פיס, אַז זי האָט געמוזט געבען איהר הסכמה, האָט אונז מיט אַ ברויזענדער אומרוהיגקייט, ווי אַ קוואָקע באַגלייט די קאַטשקעלאַך אויפ'ן וואַסער, אונז נאָכגעגאַנגען אַ שטיק וועג און אַמאָל צוואַנציג איבערגע'חזר'ט איין און די זעלבע ווערטער: מיר זאָלען זיך באָדען ביים ברעג, אָדער, מיר זאָלען ארומפאָהרען פּאַמעלאַך, ניט פאָהרען אין פרוד אריין. דאָס אַלעס האָט זי מיר אָנגעזאָגט, גלעטענדיג מיר די פּאַטיליצע, און אינעווייניג אין מיר האָט דער טייוועל געפּייערט זיין נצחון... דאָס אַליין, וואָס זי האָט מיך אַזוי פיל געבעטען און געגלעט, האָט מיר נאָך מעהר געגעבען צו פיהלען, אַז ער איז מיינער, אַז ער איז איבערגעגעבען געוואָרען אין מיינע הענד און ס'האָט מיך עפּעס געפרעהט... די פרייד איז כמעט געווען די זעלבע, ווי ביי אַ קינד, וואָס האָט אין זיין רשות אַ לעבעדיג באַשעפעניש, לאָמיר זאָגען, אַ טייבעלע, וועלכעס ער האָט זעהר ליב, און דער געפיהל, אַז דאָס איז זיינס, אייגענס, און ער קאָן מיט דעם טאָן, וואָס ער וויל, מאַכט ברויזען דאָס יונגע בלוט זיינס. מיר איז איינמאָל אויסגעקומען צו זעהן, ווי אַ אינגעלע, האָבענדיג זיין אייגענס אַ טייבעל, האָט עס איינצייטיג ווי ער האָט עס געקושט אין קעפּעל, פאַררייסען דאָס העלזעלע און געמאַכט מיט'ן פינגער — און דער סוף איז געווען, אַז ער האָט עס טאַקע געקוילעט מיט אַ שטומפּיג מעסערעל און האָט נאָכדעם אַ שטיק צייט געוויינט נאָך דעם... איך האָב דאָך איהם אויך גאָרניט פיינט געהאַט, איך פלעג דאָך ניט אויף קיין קאַטאָוועס זיך איינ־

שטעלען פאר איהם, ווען עמיצער פון אונזערע חדר־אינגלאך האָ־בען איהם געוואלט שלאָגען, און אָך, אָט אַ וואונדער! האָב איך ווילענדיג־ניט־ווילענדיג געשפּרייט פאר איהם אײַן נעץ נאָך דער אַנדערער און איך קאָן מיר נאָך ביז היינטיגען טאָג ניט קלאָר מאכען די סבה פון מיינע בייזע פארלאנגען, צי איז עס געווען אַ פּשוט׳ע נייגעריגקייט צו שטעלען אין געפאהר דאָס קינד, וועל־כעס איז פאר מיינע אויגען אזוי געצערטעלט געווארען? שווער צו ענטפערען. איך וויים נאָר, אז וואס מעהר די מאמע זיינע האָט געציטערט און געפלאַטערט איבער איהם, אַלץ שטאַרקער איז ביי מיר געוואָרען דער בייזער ווילען אומצוברענגען דאָס קינד. און וואונדערליך, וואס דער בייזער ווילען האָט זיך ביי מיר עפּעס ווי מיט אַ נבואה אויסגעמישט. איך האָב ווי בנבואה געזעהן, אז דאָס קינד מוז אומקומען און אז איך וועל אין זיין טויט האָבען אַ גרויסען חלק און בין דאָ ניט מעהר ווי אַ שטיק געוועהר אין יענער געהיימער האנד, וועלכע האָט כסדר געשוועבט איבער דעם ציטעריגען קעפּעל... מיט דער צייט האָט זיך מיר דאָס באוואוסטזיין, אז איך וועל זיין דער הויפּט־שולדיגער אין זיין טויט, אזוי געשטאַרקט, אז איך האָב איהם אויפגעהערט צו קאָנען קוקען אין די אויגען אריין און האָב אָהן שום סבות געפּראוועט ברוגז׳לאך, וואס האָט דעם קינד שרעקליך געקרענקט...

איינמאָל, געדענק איך, האָט זיך מיר גע׳חלום׳ט אזא חלום:

איך שיף זיך מיט איהם אויף אַ גוואלדיג גרויס, טונקעל, אומעטיג וואסער. ביי די זייטען זיינען נישט קיין געוועהנליכע ברעגעס, נאָר הויכע, שווארצע, ערדיגע ווענד. דאָס וואסער איז וואונדערליך שטיל, שמיל און גלאַט, און עס זעהט אויס ווי אַ גרויסע, לאַנגע אָבגעפּאָליטורטע שטאָלענע דעק, איינגעפּאסט צווי־שען די שווארצע ווענט און די לופט ארום אונז האָט אויך גע־האַט דעם זעלבען קאָליר, ניט טאָג און ניט נאכט... דאָס שיפעל רוקט זיך פּאמעליך, כאָטש ניט איך און ניט ער טוען גאָר נישט דאָס שיפעל זאָל זיך געהן, און איך וואונדער זיך גאָר ניט...

איך געפֿין עס פֿאַר גאַנץ נאַטירליך, ווייל ערגעץ טיף ביי מיר אינוועניג רויהעט זיך אַ שרעקליכער געדאַנק, אז דאָס שלעפּט מען ערגעץ דוד'שען צו דערטרינקען איהם, און אזוי שטיל, ווי דאָס שיפעל שווימט, גיט זיך עס פּלוצלונג א דרעה אָן א זייט און פון ערגעץ ווייט, ווייט, דערהערט זיך אַ פּליוסק אין וואַסער, און דוד'ל ווערט פארשוואונדען...

דעם חלום האָב איך קיינעם ניט דערצעהלט; איך האָב נער־בעלדיג געפֿיהלט, אז מיר איז פון אן אומבאוואוסטער קוועלע אַנגעטרויט געווארען א גוואלדיגער סוד, וועלכען איך טאָר פאר קיינעם ניט דערצעהלען, און פון דאמאָלסט אָן בין איך זיכער געווען, אז דוד'ל וועט היינט אָדער מאָרגען דערטרונקען ווערען.

דאָס איז געווען א טאָג צי צוויי פאר תשעה־באב. פאר־נאַכט, די זון האָט געהאַלטען ביים פארגעהן, און אנטקעגען איהר האָט זיך פון מזרח־זייט אַנגערוקט א געדיכטער, שטאָלענער וואל־קען. אין דער לופט האָט זיך אָנגעהויבען צו דרעהען א קיהל ווינטעלע, די בוימער האָבען זיך פאמעליך אָנגעהויבען צו באַ־וועגען און שטיל צו רוישען. די בלעטעלאך זיינען, דאכט זיך, עפּעס ווי גרינער געווארען און באקומען עפּעס א מין אומעטיג אויסזעהען. וואו ניט וואו האָבען זיך מיט קוויטשערייען געלאָזט לויפען קלענערע און גרעסערע חזירים, געלאָפען מיט פעלד יע־דערער צו זיין שטעלכעל. פייגעלאך האָבען זיך באהאלטען אין זייערע נעסטען און דאָרטען פון יענער זייט טייך האָבען די פּאַס־טוכער אויף זייערע פייפעלאך אָנגעהויבען געבען סיגנאַלען צו טרייבען די טשערעדע אהיים.

דער ווינד איז אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער געווארען; ער האָט געבלאָזען פון יענער זייט, פון וואנען דער וואָלקען האָט זיך גערוקט און געבויגען די ביימער צו דער ערד, איבערגע־קעהרט די בלעטעלאך אויף דער לינקער זייט, פון וואָס זיי, די ביימער, האָבען באקומען א פאנטאסטיש אויסזעהן, און אייניגע פון זיי, די ווערבעס, האָבען באקומען א טונקעל־גרויען קאָליר. גאַנצע זיילען שטויב האָבען זיך געטראגען אין דער לופטען מיט

אַ וואונדערליכער שנעלקייט, מיטשלעפּענדיג מיט זיך שטיקלאַך פּאַפּיר, לייכטע, דינע שפּענדלאַך און אָפּגעריסענע בלעטלאַך.

דער רבי האָט אונז פריהער מיט אַ פערטעל שעה, ווי אַלע טאָג, צולאָזט פון חדר. דוד'ל האָט מיך פרעהליך געגעבען אַ שלעפּ ביים אַרבעל מיר זאָלען גיך לויפען אהיים. איך בין אַ מינוט צייט געשטאַנען, ווי אַ פאַרזונקענער, ניט געוואוסט, וואָס מיט מיר טוט זיך און געפיהלט, ווי עפּעס שווערעס דריקט דאָס האַרץ מיינס.

— וואָסי ?... — האָט ער שטיל געפרעגט, ווי ער וואָלט מיר אַ סוד איינגערוימט.

מיר איז איינגעפאַלען אַ מאָדנער געדאַנק : איך זאָל אוועק־לויפען צו איהם און שטרענג אָנזאָגען דער מוטער, זי זאָל איהם היינט אין ערגעץ פון שטוב ניט אַרויסלאָזען און איינצייטיג ווי איך האָב דאָס געטראַכט, האָב איך איהם שטיל אַ פרעג געגעבען :

— דוד'ל, דו וואָלסט זיך איצט געגאַנגען באָדען ?

ער האָט אויף מיר אַ פראַגע־קוק געוואָרפען און ווען מיר זיי־נען אַרויס אין דרויסען, האָט ער לוסטיג געענטפערט :

— וואָס מיינסטו, איך האָב מורא ?

— איך רעכען, אַז דו ועסט מורא האָבען, — האָב איך שעל־מיש אונטערגעהיצט.

— טייערע מיצאָצע ! קום !

מיר האָבען זיך גנב'יש אָפּגעדרעהט אין אַ זייט און אוועק צום טייך.

דער טייך האָט געהאַט דעם זעלבען קאָליר, וואָס דער הימעל. טונקעל־בלויע כוואַליעס האָבען זיך געיאָגט איינס נאָך דאָס אַנ־דערע און אויסגעזעהן האָט דאָס וואַסער עפּעס ווי אַ מין ברויזענדער אומעט, עפּעס ווי אימיצענס בייזער גייסט וואָלט זיך דאָ צוגאָסען אין אַן אומענדליך וויטען שטח און עהנליך איז געוועזן דער טייך אויף יענעם, וואָס איך האָב געזעהן אין חלום.

— איך היים זיך דיר ניט באָדען ! — האָב איך צו איהם געזאָגט, ווען ער איז שוין ביז'ן גאַרטעל אין וואַסער געשטאַנען.

און איך ווייס עד היום ניט, צי האָב איך עס געזאָגט מיט אַ ווילען, צי האָב איך איהם אַזוי אַרום געוואָלט נאָך מעהר אונטערגעבען חשק ער זאָל זיך באָדען; מעגליך, אי דאָס, אי יענס. און ווי איך האָב אַרויסגעזאָגט די ווערטער, האָט ער זיך געגעבען אַ צ׳ה אויס און אָנגעהויבען שווימען.

אין אַ פינף מינוט אַרום איז ער שוין געשטאַנען אויף יענער זייט מיט פאַרלעגטע הענד אויף דער ברוסט און זיך באַריהמט מיט זיין העלדישקייט. דאָס מאָל האָט מיך דאָס באַריהמעריי זיינס ניט געטשעפּעט, ווייל אין האַרצען איז ביי מיר געלעגען אַ פעסטע זיכערהייט, אַז צוריק־שווימענדיג וועט מיט איהם טרעפען דאָס, וואָס מיר איז שוין לאַנג באַוואוסט געווען. אַ וועהטאָג האָט פאַר־קלעמט דאָס האַרץ מיינס, נאָר געוואוסט האָב איך, אַז איצט איז אַלעס פאַרפאַלען; די טייוועלשע אַרבייט איז אָפּגעטאָן געוואָ־רען און מיר וועט שוין קיין זאַך ניט העלפען איך זאָל איהם מצל זיין פון׳ם טויט... טרערען האָבען זיך מיר אין די אויגען גע־שטעלט, און איך האָב פּלוצלונג אויסגעשאָסען מיט אַ געוויין:

— דוד׳ל... ! דוד׳ל! זיי מיר מוחל!...

איך ווייס ניט, צי האָט ער געהערט די ווערטער, צי ניט. איך האָב נאָר געזעהן, ווי ער האָט זיך פאַמעלאַכקע, פויל אַראָפּגע־לאָזט אין טייך אריין, דאָס פּנים איז געווען בלאַס און די אויגען האָבען צומישט געקוקט אין אומבאַשטימטער ריכטונג.

ענדליך האָט ער זיך געלאָזט שווימען. איך האָב אויף קיין רגע ניט אַראָפּגעלאָזט די אויגען פון איהם און בין אינגאַנצען געווען דורכגעדרונגען מיט דעם שרעקלאַכען געדאַנק: אָט, אָט וועל איך דאָס שרעקלאַכע בילד דערזעהן, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס ער האָט זיך גאַנץ פעסט אויפ׳ן וואַסער געהאַלטען, און אָט האָט ער שוין געהאַלטען ביים אַריבערשווימען די גרוב. איהם איז ניט מעהר, ווי אַ צוויי־דריי אַרשין געבליבען און דאָס געפאַהר וואָלט אַריבער, נאָר דאָ איז עפּעס אומפאַרשטענדלאַכעס געשעהן: ער האָט פּלוצים אויף מיר אַ קוק געוואָרפען, אַ שרעקלאַך גרויזאַמען קוק, און דאָס ווי ניט מיט זיינע אויגען. ניין, איך האָב די אויגען

ניט דערקענט. גרוים זיינען זיי געווען, שרעקלאך גרויס, ווי צוויי פענכערס געשטארצט פון אונטער׳ן שטערען אפיר, און דאָס פנים, דאָס פנים איז געווען געל, ווי ביי א מת... אין א יויילע ארום, ווי אימיצער וואָלט איהם דאַרטען הינטען א שלעפ געגעבען, האָט ער זיך מיט אמאָל געגעבען א זעץ אראָפּ און האָט זיך שוין מעהר ניט געוויזען...

איך בין פייל פון בויגען אוועקגעלאָפען צו איהם אהיים און א טראַסק געגעבען אין פענסטער:

— אייער דוד׳ל!!... אייער דוד׳ל!!!...

זעהט אויס, אז איך האָב ניט געשריגען מיט מיין קול, ווייל מיר האָט זיך געדאכט, אז ניט איך שריי, נאָר אימיצער אנדערש הארט ביי מיינע אויערען האָט געשריגען:

— דוד׳ל!! דוד׳ל!!! — און בין ווי אראָפּגעפאלען אין א טיפען, טיפען אָפּגרונד — — — — — — — — —

אוטערוועגס.

אין יאָהר 1895 בין איך דאָס ערשטע מאָל ארויסגעפאָהרען אויף דער פּראָווינץ מיט מיינע קאָלעקציעס פון דער ניי-געגרינדעטער פירמע: „ערטמאַן עט קאָמפּ.” דעמאָלט האָב איך קיין איינציג ווינקעלע ניט אויסגעלאָזט, קיין איין קליין שטעדטעל ניט אַזוי דאָס געשעפט, ווי די קליינע שטעדטלאַך אליין. מיך האָט אַהין געצויגען די שטילקייט, דאָס רוהיגע לעבען, די הילצערנע הייזלאַך, די הוילע ניט פּאַרפּאַנצערטע ערד, וועלכע איך האָב פון די קינדער־יאָהרען ווי דורך אַ חלום געדענקט.

געקומען בין איך אויף דער סטאַנציע ק. שוין פאַר־נאַכט, ווען די זון, וואָס האָט שוין געהאַלטען ביים פאַרגעהן, האָט איהרע לעצטע שטראַהלען דורכגעשלאָגען דורך די געדיכטע בוימער, וואָס ביים וואָקזאַל. דאָס קליינע וואָקזאַלכעל, וואָס איז צווישען די בוימער געשטאַנען, האָט אויסגעזעהן ווי אַ קליין קינד, וואָס מען האָט אין מיטען פעלד אַוועקגעשטעלט. און רחמנות'דיג האָט עס געקוקט אויף די ברייטע צואַקערטע פעלדער, וועלכע זיינען געלעגען ווי אַ פאַר'כשופ'טער, שוואַרצער ים מיט פאַרגליווערטע כוואַליעס.... די וואַרימע לופט איז וואָס וויטער אַלץ קיהלער און טונקעלער, טונקעלער און קיהלער געוואָרען. די קיהלקייט האָט דערמאָנט דעם ניט־לאַנג פאַרשטאָרבענעם ווינטער, און געדוכט האָט זיך, אַז ער שטעהט נאָך דאָ ערגעץ הינטער די פּלייצעס, און אינאיינעם מיט דער נאַכט גנב'עט ער זיך שטיל צוריק אַריין.

אָבער פון הינטער מיינע פּלייצעס האָט זיך מיר גלייך אין פּנים אַריין באַוויזען אַ איד אין אַ פּאָר גלאַנציגע שטיוועל, אין אַ קורץ פּעלצעל מיט זייטיגע קעשענעס, אין וועלכע ער האָט די הענד געהאַלטען, און האָט מיך פאַרבעטען צו זיך אויף סטאַנציע.

און אז איך האָב איהם געענטפערט, אז איך דאַרף אין שטאָדט אריין, האָט ער אַ הויב געטאָן די אַקסלען, זיך אויסגעדרעהט צו מיר מיט די פּלייצעס און אין אַ פּאָר מינוט ארום האָט ער, מאַכענדיג מיט דער רעכטער האַנד צום שליאַך־צו, אָנגעהויבען שרייען:

— ע, רב יוד! רב יוד! איהר פאָהרט אין שטאָדט אריין? אָט האָט איהר אַ פּאַסאַזשיר! און כאָטש יענער האָט ניט .ע-ענטפערט ניט יאָ, ניט ניין, האָט דאָך מיין איד מיך געגעבען אַ טראָג מיט מיינע צוויי פּעק און אַ וואונק געטאָן, איך זאָל נאָכלויפען יענעם אידען. יענער פאָהרט זיכער אין שטאָדט אריין. איך האָב ניט געמאכט קיין שהיות און געלאָפען צום אידען, וועלכער איז ניט געזעסען אין וואָגען, נאָר געגאַנגען צו־פוס טריט ביי טריט, האַלטענדיג די לייצעס אין די הענד. איך האָב איהם אַ פּאָר מאָל צוגעשריען, ער זאָל בלייבען שטעהן, ער האָט אויסגעדרעהט דעם קאָפּ, אַ קוק געטאָן צו מיר און זיך ווייטער געגאַנגען. ער פאָראויס און איך מיט מיינע צוויי גרויסע טשעמאָדאַנעס נאָך איהם.

נאָך אַ צעהן מינוט לויפען, האָב איך איהם קוים דעריאָגט. מיט אַן איינגעהאַלטענעם פּארדרוס האָב איך איהם פאָרגעוואָרפען, פאַרוואָס ער האָט זיך ניט וויסענדיג געמאכט, ווען ער האָט געזעהן, ווי אַ איד לויפט און רייסט זיך איין די קישקעס מיט אַזעלכע צוויי שווערע פּעק. נאָר דער איד האָט געשוויגען, און געווען זעהר טרויעריג.

זעהענדיג, אַז מיין מוסר נעהמט איהם ניט, האָב איך איהם שוין רוהיג געפרעגט:

— איהר פאָהרט אין שטאָדט אריין?

— אין שטאָדט אריין.

— קאָנט איהר מיך מיטנעהמען, צי ניין?

ער האָט אָפּגעלאָזט די לייצעס, גענומען מיינע צוויי טשעמאָדאַנעס, און זיי אוועקגעלעגט פון פאָרענט אין וואָגען, כאָטש דער גאַנצער וואָגען איז, דוכט זיך, געווען ליידיג.

— איהר קלערט געהן צו־פוס ביז אין שטאָדט אריין ? — האָב איך ווידער געפרעגט.

ער האָט ניט געענטפערט.

— מיר קאָנען זיך דאָך אַזוי שלעפען די גאַנצע נאַכט.

— ווי איהר ווילט ! — האָט ער מיר גלייכגילטיג געענטפערט.

איך האָב קיין ברירה ניט געהאַט, בין געגאַנגען, איך אויף דער זייט פערד, ער אויף דער צווייטער זייט.

— אויב אייך איז שווער צו געהן, קאָנט איהר זיך זעצען אויף אייערע טשעמאָדאַנעס — האָט ער זיך פּלוצים דערמאָנט אָן מיר — און אויב איהר קאָנט אָנטרייבען, וועל איך אייך געבען די לייצעס אין די הענד.

איך האָב מיך אויפגעזעצט און ער האָט מיך איבערגעגעבען די צוויי פאַרשמאָלצעוועטע שטריקלאך, און איבערגעגעבען האָט ער זיי מיר אַזוי פאַמעליך, מיט אַזא פאָרזיכטיגקייט, גלייך ווי די שטריקלאך וואָלטען געווען פון גלאָז געפלאָכטען. מיין איד האָט אריינגעשטעקט ביידע הענד אין די גרויסע טאַשען פון זיין בורקע און שטיל אָנגעהויבען צו דאַווענען מנחה.

ווען דער איד האָט אָפּגעדאַווענט מנחה, האָב איך איהם געפרעגט פון וואַנען ער פאָהרט. ער האָט מיר געענטפערט, אַז ער פאָהרט פון אַ דאָרף ניט ווייט פון דער סטאַנציע און אויף מיין פראַגע, נאָך וואָס ער פאָהרט אין שטאָדט, האָט ער מיר אַ ווייז געגעבען אין וואָגען אַריין.

— איך פיהר דאָ דעם איין־און־איינציגען זוהן מיינעם, — האָט ער מיט אַ צוגעשטיקט קול געזאָגט — געדאַרפט ווערען בעל־מצוה... וועה צו זיין טאַטען !

— וואָס־זשע פיהרט איהר איהם אין שטאָדט אריין ? — האָב איך פאַרוואונדערט געפרעגט.

— איך בין אַ איד, אין דאָרף איז ניטאָ קיין בית־עולם.

— פון וואָסער קראַנקהייט איז ער געשטאָרבען ?

אין אַ פּאָר מינוט אַרום האָט ער ווי פאַר זיך געזאָגט:

— ניט געשטאָרבען... ער איז ניט געשטאָרבען... ער האָט זיך אויפגעהאנגען.

— אויפגעהאנגען? — האָב איך מיט שרעק געפרעגט.

— אויפגעהאנגען, — האָט ער געענטפערט, אַרויפלעגענדיג ביידע הענד אויפ'ן פּנים.

— פאַרוואָס?...

— פאַר גאָרניט... פאַר גאָרניט... מיט אַ וואָך צוריק האָט זיך ביי אונז אַ גוי אויף אַ בוים געהאנגען... דאָס גאַנצע דאָרף איז פול געווען... מיינער איז אויך געשטאַנען נעבען געהאנגענעם און האָט קיין אויג פון איהם ניט אַראָפּגענומען... איינמאָל איז ביי מיר אַ בהמה חולה געוואָרען, האָב איך געבראַכט דעם שוחט. די בהמה געקוילעט און אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט מיין ווייב „איהם" געטראָפען שטעהן איבער'ן קינד מיט אַ מעסער איבער'ן העלזעל.

מיר זיינען געגאַנגען טריט ביי טריט. איך האָב געמיינט, אַז צו דעם געהן וועט שוין גאָר קיין ענדע ניט נעהמען. פון צייט צו צייט אַ קוק געוואָרפען אויפ'ן אידענ'ס „באגאזש", וואָס איז געווען מיט אַ שווארצער בורקע באַדעקט און ס'האָט מיך גע־שוידערט.

ענדליך האָבען זיך אידישע באַלויכטענע פענסטער אָנגעהוי־בען צו באַווייזען און אָט איז אַ אידישע פיגור צוגעגאַנגען און האָט שטאַרק אין וואָגען אריין זיך איינגעקוקט. איך בין צוגע־גאַנגען צו דער פיגור און געפרעגט צי איך וועל ביי איהר קריגען אַ סטאַנציע, נאָר די פיגור האָט ניט געענטפערט, איז פאַרשוואונ־דען אין שטוב אַריין און אין אַ ווײַלע אַרום האָט זיך דיזעלבע פיגור מיט נאָך עטליכע קליינע און גרויסע פיגורען באַוויזען און איך האָב דאָס צווייטע מאָל געפרעגט:

— אפשר וועל איך קריגען ביי אייך אַ סטאַנציע?

זיי האָבען זיך מיט הענד און פיס אָפּגעוואָרפען פון מיר. נאָר אין אַ ווײַלע אַרום איז מיר איינגעפאַלען, אַז זיי מוזען געווים מיי־

נען, אַז איך האָב עס יענעם, וואָס אונטער׳ן שוואַרצען פּאַלטאָ, גע-
בראַכט, און האָב מיך געאיילט צו צוגעבען: איך בין צופעליג
געקומען מיט דעם אידען... דאָס איז ניט מיין... איך בין אַ וואָ-
יאַזשער... אַ וואָיאַזשער בין איך, ווייזט מיר ערגעץ אַ סטאַנציע...

זיי האָבען מיר אָנגעוויזען די צווייטע שטוב, נעבען וועלכער עס האָט טונקעל געברענט אַ לאַמטערן.

א מיספארשטענדניש.

רב אברהם מילכיגער און רב מענדיל זעלצערמאן האבען צו איין קינד געהאט: דער ערשטער — א זוהן, און דער צווייטער — א טאכטער. ווען דיביידע קינדער זיינען נאך קליין געוועזן, האט גאנץ שטאדט געוואוסט, אז זיי וועלען צווישען זיך א שדוך טאן. און פארוואס טאקע ניט? ביידע חשוב'ע בעלי־בתים, האבען הייזער און קראמען צו פארדינגען און חוץ דעם איין יחוס. רב אברהם מילכיגער'ס און רב מענדיל זעלצערמאנ'ס ווייבער זיינען שוועסטער געוועזן.

געוואקסען זיינען די קינדער צוזאמען, האבען כמעט ווי ניט געוואוסט, וואו די אמת'ע היים זייערע איז — ביי דער מוהמען, צי ביי דער מאמען. סיי דא, סיי דארט האט מען דאס אינגעלע גערופען זונעניו און דאס מיידעלע — טאכטערניו. די קינדער האבען צווישען זיך זעהר גוט געלעבט; האבען זיך אפט אין חתן־כלה געשפילט, אדער אין מאן־און־ווייב, און די עלטערען האבען געקוועלען פון נחת און יעדער האט פאר זיך געטראכט און געזאגט „אוי, גאט, ווי דערלעבט מען שוין דאס!".

עס זיינען אוועקגעגאנגען חדשים און יאהרען. ביידע זיינען געוואקסען און געבליהט ווי די רויזען. טאטע־מאמע האבען זיך געשמאלצען פון פארגעניגען — אט־אט וועט קומען די גליקליכע מינוט און מ'וועט ביי זייערע קינדער „ברעכען טעלער". און די לעצטע האבען פון זייער עלטערענ'ס פלאן געוואוסט, און צופרידען געווען. נאר, וואונדערליך, וואס אז זיי זיינען אריין אין די זעכצעהן־זיבעצעהנטען יאהר, האבען זיי, ווען זיי זיינען אויך אויך געבליבען, עפעס א מין גלייכגילטיגקייט איינס צום צווייטען דערפיהלט. ליב געהאט האבען זיי זיך ווי פריהער אין דער געגענווארט פון די עלטערען, אדער ווען זיי זיינען געווען

פון ווייטענס, נאָר זיינען זיי זיך צונויפגעקומען — ווידער די־זעלבע גלייכגילטיגקייט. אמאָל האָט ער אָדער זי געפּרובירט צוגעהן איינער צום אַנדערען און א גלעט געגעבען, עס איז אפילו אמאָל געהאט דערגאנגען צו א קוש, אָבער זיי האָבען זיך מיט שטאָל־קאלטע בליקען איינער דעם אנדערען אין די אויגען פאַר־קוקט...

ענדליך האָבען זיך אין אַ שעהנעם זומער־טאָג די מאַמעס פון די קינדער צורעדט און האָבען איינע ביי דער צווייטער געפרעגט: ביז וואַנען וועלען זיי לאָזען די קינדער „ווילעווען" און האָבען באַשלאָסען צו מאַכען אַ סוף דערפון, אוןביידע מאַמעס האָבען גענומען די קינדער אויפ'ן פארהער.

די מאַמע צו דער טאָכטער:

— ביז וואַנען איז דער שיעור זיך ארומצופיהרען? אַ חרפּה פאַר לייטען. ביזט שוין, קיין עין־הרע, אַ מויד פון ניינצעהן יאָהר ביז הונדערט און צוואַנציג. און כמעט דיזעלבע ווערטער האָט די מאַמע צום זוהן גע'טענה'ט, נאָר ניט די ערשטע און ניט די צוויי־טע האָבען ניט געוואוסט, וואָס צו ענטפערען. די טאָכטער האָט זיך צעוויינט און די מוטער האָט זיך דערשראָקען: „וואָס איז עס פאַר אַ געוויין?"

די טאָכטער האָט ניט געענטפערט, ווייל זי האָט אַליין ניט געוואוסט, וואָס זי וויינט.

— האָסט איהם ניט ליב? — איז די מוטער צוגעשטאַנען, קוקענדיג אויף איהר מיט צושראָקען־בלאַנדזשענדע אויגען און האָט אַליין די פראגע איהרע ווי עפּעס אַ מין ווילדען איינפאַל באַטראַכט.

די טאָכטער האָט אויך אויף דער צווייטער פראַגע ניט גע־קאָנט ענטפערען, ווייל... ווייל איצט האָט זי געפיהלט, אַז זי האָט איהם יאָ ליב און ביי איהר האָט אפילו אויפגעפלאַמט אַ פארלאַנג: איהם איצט האָבען נעבען זיך...

— דערצעהל מיר, וואָס צווישען אייך קומט פאָר, — איז ווי־דער צו איהר די מאַמע צוגעשטאַנען.

— לאז מיך אפ איצט... אן אנדערש מאל, — האט זיך די טאכטער געבעטען ביי דער מוטער.

זי האט זי אפגעלאזט מיט א שווער הארץ און מיט א פולער זיכערהייט, אז דער פלימעניק איז דער שולדיגער אין דער טאכ־טער׳ס טרעהרען און אויף מארגען, ווען זי האט די שוועסטער אין גאס געטראפען, איז זי אויף איהר אנגעפאלען מיט פאלגענדע ווערטער:

— האסט א רעכטען תכשיט, האסטו !... איך האב ביז נעכ־טען גארניט געוואוסט, וואס פאר אן אנטיק דו פארמאגסט... הלמאי זאל איך דיר זאגען — כדאי געווען...

— וואס איז דען ? — האט די מאמע פונ׳ם זוהן פארוואונ־דערט געפרעגט.

— וואס פרעגסטו ? ! הלמאי זאל איך דיר זאגען... איך וויים וואס ? איך וויים נאר, אז מיין רבקה׳לע האט זיך נעכטען אנגעוויינט א פאר געשוואלענע אויגען און וואס איך האב זי גע־בעטען, גע׳חלש׳ט איבער איהר, זי זאל מיר זאגען וואס זי וויינט און זי — אזוי ווי די וואנד, שונאי ציון... נו, דארף איך נאך קלערען א סך, ווער איז שולדיג ? מסתמא דיין יאסעלע ! אודאי. וואס דען ?

דעם זוהנ׳ס מאמע האט ניט געקאנט איבערטראגען, וואס מ׳באליידיגט איהר קינד, און האט זיך אנגע׳ברוגז׳ט. די צווייטע, דערזעהענדיג, אז די שוועסטער האט „אראפגעלאזט די נאז", האט זיך אויך אנגעבלאזען אוןביידע זיינען זיך שווייגענדיג צוגאנגען אהן א „זיי געזונט" און, קומענדיג אהיים, האבען זיך ביידע ווייבער געקלאגט פאר די מאנען. און דער סוף איז געווען:

— מ׳דארף ריידען אונזער רבקה׳לען א חתן !

— מ׳דארף ריידען אונזער יאסעלע׳ן א כלה !

און די הערצער האבען געבלוטיגט, די אויגען האבען זיך אנגעגאסען מיט טרערען און א פארדרוס, כמעט אן אייפערזיכ־טיגער פארדרוס, האט דורכגענומען דאס גאנצע וועזען זייערס, זעהענדיג ווי די קינדער שווייגען. ביי זיי איז עפעס ניט אנדערש

אויסגעקומען, אַז די קינדער ווילן זיי טאָן צו־להכעיס... אַז זיי האָבן זיך שטאַרק ליב — האָט דאָך קיין איינע פון זיי ניט גע־צווייפעלט, נאָר גאָר ניט, עפּעס אַ מין עקשנות, דאָס גוטע יאָהר זאָל זיי וויסען: אַז זיי ריידען גאַרניט... וואָס שווייגען זיי, וואָס?...

אין אַ פּאָר וואָכען אַרום האָט זיך רבקה'לע מיט אַ חתן אָנ־געקוקט און ביי דער מאַמען ביי איהרער איז דאָס דער ערגסטער טאָג אין איהר לעבען געווען...

* * *

אויף דער חתונה האָבען זיך די שוועסטער איבערגעבעטען. ווען יאָסעלע'ס מאַמע האָט זיך אויף דער חתונה באַוויזען, איז דער כלה'ס מוטער דורכגעשפּרונגען אַ געדאַנק, אַז דאָס געהט דעם חתנ'ס מוטער... און נאָכדעם איז איהר, דער בעל־שמחה'טע, אַזוי אומעטיג געוואָרען אויפ'ן האַרצען, גלייך ווי זי וואָלט דער טאָכטער חתונה געמאַכט פאַר אַן אַלטען אַלמן. און געדרעהט האָט זיך איהר אין קאָפּ עפּעס עהנליכעס אויף דעם, אַז די טאָכטער האָט שוין דאָס צווייטע מאָל חתונה.

ביים „באַזעצען" די כלה, זיינען ביידע שוועסטער געשטאַנען איינע נעבען דער אַנדערער און געגאָסען טייכען טרערען. פון דער מחותנת'טע, פון חתנ'ס מוטער, האָבען די שוועסטער פון ווייטען זיך געהאַלטען, האָבען זי געזעהן אויסצומיידען אויף אַזוי פיל, וויפיל עס איז נאָר מעגליך געווען. און אַ פּאָר מאָל, ווען די לעצטע האָט זיך ,טאַנצענדיג אַ פרעהלאַכס, אַריינגערוקט צווישען זיי ביידע, האַלטענדיג זיי ביי די הענט, — האָבען זיך די שוועסטער זעהר ניט גוט געפיהלט, דערשפּירט, אַז די פרעמדע אידענע האָט זיי אויף אייביג צושיידט... די הערצער זיינען שרעקליך אומרוהיג געווען, ווי זיי וואָלטען געפיהלט אַ פאַרשטעהענדע סכנה אין דעם, וואָס עס האָט זיך אַזוי אויסגעלאָזט...

און דער כלה האָט זיך געדאַכט, אַז די חתונה מיט דעם פרעמדען איז עפּעס נאָר אויף דערוויל, עפּעס גלאַט אַ האָנאָר־שפּיל... די שפּיץ פינגער פון די הענט האָבען געגליווערט פון אויפ־

רעגונג... א שטומער וועהטאָג האָט געפרעסט דאָס האַרץ און וואָס ווייטער און טיפער אין דער נאַכט אַריין איז דער וועהטאָג אַלץ שטאַרקער געוואָרען...

— וואָס זיצסטו עפּעס אַזוי אומעטיג? — האָט איהר דער חתן שטיל געפרעגט.

זי האָט אויף איהם אַ טרוקען, גלאַנצענדיגען בליק געוואָרפען און גלייכצייטיג האָט זי הינטער איהרע פּלייצעס דאָס נאַכט־שוואַרצע פענסטער דערזעהן, פון וואָס עס איז איהר נאָך אומעטיגער געוואָרען... זי האָט זיך געוואונדערט, וואָס דאָ אין שטוב איז אַזוי פרעהליך און ליכטיג, און דאָ, הינטער איהרע פּלייצעס, אַזוי פינסטער און אומעטיג.

און די חתונה איז זיך געגאַנגען מיט איהר סדר. די כלי־זמר האָבען געשפּילט און ווייבער און מאַנסבילען, יונגע און אַלטע, האָבען זיך געדרעהט, געהאָצקעט אַרויף און אַראָפּ. דער קלאַרנעט האָט פון צייט צו צייט דורכגעלעכערט די לופט מיט ווילדע קוויטשען, דער קעסעל־פּויק האָט געדונערט און אַלץ האָט זיך צוזאַמענגעמישט אין איין ווילדען געררויש. און געפיהלט האָט רבקה׳לע, אַז דאָ ווערט עפּעס אָפּגעקלאַפּט און אָפּגעריסען אַ שטיק לעבען איהרס, אַ לעבען, וועלכעס וועט זיך שוין קיינמאָל, קיינמאָל ניט אומקערען, וועט זיך ניט אומקערען פּונקט ווי אַ שטיק אייז, וואָס רייסט זיך פון אָרט אָפּ און שווימט וואוהין דאָס וואַסער טראָגט עס, שווימט אַזוי לאַנג, ביז עס ווערט צוגאַנגען... פאַרפאַלען, צו יאָסעלען וועט זי זיך שוין קיינמאָל ניט אומקערען, און ניט ער צו איהר. פון איצט אָן זיינען זיי פרעמד געוואָרען איינער דעם צווייטען. און דאָס האַרץ האָט געביינקט, האָט געקלעמט... אין דער פרעהליך־ליכטיגער חתונה־אַטמאָספערע האָט זיך עפּעס אָן אומעט געשפּירט... זי האָט געזעהן, ווי די מאַמע איז אויך ניט פרעהליך, און די מוהמע — זי דערקענט זי כמעט ניט... וואָס טוט „ער״ איצט? אָט, ווען זי זאָל קאָנען אומבאַמערקט פאַרשוואונדען ווערען און אַ קוק כאַפּען אויף איהם...

איהר איז קאַלט געוואָרען... אין די אויגען האָט אָנגעהויבען

שווינדלען; אין דער ליכטיגער שטוב האָבען זיך שווארצע פּאַס־קעלאַך, עהנליך אויף די פלעמעלאַך פון די ליכט, געוואָרפען, ארום־געשוועבט ווי לעבעדיגע באַשעפעניסען, פארשוואונדען געוואָרען אמאָל אין דער וואנט, אמאָל אין אַ מענשען. זי האָט אפילו איין מאָל דייטליך געזעהן, ווי צו איינער אַ אידענע, חנה־לאה, איז אזא מין פּאַסקעלע צוגעפלויגען און עס איז אין אויג אריין, פארשוואונ־דען געוואָרען...

די כלה האָט זיך ענדליך געהייסען צורופען די מאַמע. די לעצטע, עפּעס ווי זי וואָלט קיין גוטס ניט ערווארטעט פון דעם רופען, איז אַ טויט־בלאַסע ארויסגעשוואומען פון דער געדיכטער מענשען־מאַסע און מיט אַ פיבער־בליץ אין די אויגען אַ פרעג געגעבען:

— וואָס איז דיר, טאָכטער?

— ס'איז מיר עפּעס ניט גוט...

און ווי אַ דונער שנעל האָט זיך שטיל איבערגעטראָגען איבער אַלע ליכטיגע צימערען אַן אומרוהיג מורמלען:

„דער כלה איז עפּעס ניט גוט געוואָרען".

באַלד איז נעבען דער מוטער אויך די מוהמע אויסגעוואקסען מיט דער מחותנת'טע, דעם חתנ'ס מאַמע. די ערשטע האָט ניט מעהר ווי איין קוק אויף דער פלימעניצע געוואָרפען און איז באַלד אַ דערשראָקענע אָפּגעטראָטען און זיך געלאָזט שטופען צו דער טהיר, און איז ווי אַ פייל פון בויגען פארשוואונדען געוואָרען.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

אין אַ צעהן מינוט ארום האָבען זיך פוןביידע שטיבער, פון רב אברהם מילכיגער'ס און רב מענדיל זעלצערמאַנ'ס, געהערט שרעקליכע גוואַלדען, וואָס האָבען זיך אויסגעמישט מיט'ן קרעהען פון די הענער. און אין דעם צופאַל האָבען אַלע פרומע ווייבער און אידען געזעהן, אַז דאָ איז אַ זיווג צוריסען געוואָרען, אַן אמת'ער זיווג, וועלכער איז אויסגערופען געוואָרען נאָך מיט פערציג טעג פריהער פאַר זייער געבוירען, און איניגע האָבען נאָך אויף דער חתונה אָנגעהויבען צו מורמלען פון אַ גט...

א טעמע.

איך בין געזעסען אין שטאָדט־גאָרטען און געלייענט א צייטונג. אויף דער זעלבער באַנק, א ביסעלע אָפּגערוקט פון מיר ,איז געזעסען א יונגערמאַן פון א יאָהר פינף און צוואַנציג. ער האָט געהאַלטען פאַרלעגט די הענט אויף דער ברוסט און מיט טרויעריג־מילדע אויגען געקוקט אויף די ריזיגע בוימער, אויף די צעהנדליגע פויגעלאך, וועלכע זיינען געפלויגען פון איין בוים צום צווייטען און פאַרהילכט דעם גאָרטען מיט זייער שטיפערישען פּישטשען.

דער יונגערמאַן, האָב איך באַמערקט, טראָגט א צוגעמאַכטען פוס. דערקענט האָב איך עס אַן דעם, וואָס ער איז געווען פאַרשטאַרט אויסגעצויגען אויף דער אַלייע מיט'ן נאָז פון שוך אַרויף, און דער צווייטער פוס, דער געזונטער, איז געווען פאַרבויגען הינטער דער באַנק, און מיך האָט אזא רחמנות אַנגענומען אויף דעם יונגען מענשען.

ער האָט פאַררויכערט א פּאַפּיראָס און איך — כאָטש מיר האָט זיך גאָר ניט געגלוסט צו רויכערען — האָב דאָס זעלבע געטאָן. ביי מיר איז געווען שוועבעלאך אין טאַש, איז מיר דאָך געפעלען געוואָרען ביי א י ה ם צו פאַררויכערען, און אויסגעצויגען האָט ער צו מיר די האַנט מיט'ן פּאַפּיראָס העכסט עלעגאַנט — ער האָט אַריינגענומען דעם מונדשטוק צווישען דריי שפּיץ פינגער און אזוי אַרום מיר געגעבען צו פאַררויכערען.

— דאַנק ! — האָב איך איהם געזאָגט, איינבויגענדיג דעם קאָפּ.

— אַנטשולדיגט ! — האָט ער געזאָגט מיט א צאַרטער שטים.

— איהר זייט, אויב איך האָב קיין טעות ניט, א שרייבער, יאָ ?...

איך האָב צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ.

— יאָ, איך קען אייך, — האָט ער ווייטער גערעדט. — איך האָב געלייענט אייערע ווערק... אייערע טעמעס געפעלען מיר זעהר... אויב איהר ווילט, קאָן איך אייך געבען אַ טעמע!

— מיט פאַרגעניגען! — האָב איך געענטפערט.

ער האָט זיך צוגערוקט נעהענטער צו מיר. דער שמייכעל פון זיינע ליפּען איז פאַרשוואונדען און מיט אַ טרויעריגער ערנסטקייט האָט ער געזאָגט, אָנווייזענדיג אויף זיין אויסגעצויגענעם פוס:

— איהר זעהט!

איך האָב טרויעריג אַ שאָקעל געטאָן מיט'ן קאָפּ, אַז איך זעה.

— נאָר דאָס איז ניט דאָס טעמע, — האָט ער זיך געאיילט צו זאָגען. — נאָר אין איין וועגס וועל איך אייך שוין דערצעהלען, ווי אַזוי דאָס אומגליק האָט מיך געטראָפען.

ער האָט שטיל אָפּגעזיפצט און אָנגעהויבען צו דערצעהלען:

— איך האָב געוואוינט אין אַ קליין שטעדטעל, האָב דאָרט געהאַט אַ געליבטע. בין איך מיט איהר איינמאָל אין אַ זומערדיגען פאַרנאַכט אוועקגעגאַנגען אונטער'ן שטאָדט שפּאַצירען. האָב איך ניט באַמערקט, ווי אַ צוג איז אָנגעלאָפען. זי איז ווי דורך אַ וואונדער געראַטעוועט געוואָרען און איך בין, ווי איהר זעהט!...

מ'האָט מיך אוועקגעפיהרט אין שפּיטאָל, וואו מ'האָט מיר אַראָפּגענומען דעם פוס. נאָר ווי איך בין צו זיך געקומען, האָב איך באַשלאָסען — וויבאַלד איך וועל מיך אויסשרייבען פון שפּיטאָל, וועל איך זיך נעמען דאָס לעבען. און — וואונדערליך, מיר איז באַלד אַזוי גרינג געוואָרען אויפ'ן הארצען, אַז מיך האָט שוין גאָרניט געאַרט דער אָפּגעשניטענער פוס, און אויסגעשריבען האָב איך זיך פון דאָרט אַ פרעהליכער, אַ לוסטיגער. דעם ערשטען וויזיט האָב איך געמאַכט דער געליבטער מיינער, נאָר ווי גרויס איז געווען מיין פאַרצווייפלונג, אַז זי האָט זיך פון מיר אויסבאַהאַלטען. אָבער דערמאָנענדיג זיך אָן מיין באַשלוס, בין איך מיר רוהיג אוועק אהיים און דעם טאָג האָב איך זעהר פרעהליך פאַרבראַכט...

עס זיינען אוועק עטליכע טעג, און יעדען טאָג האָב איך באַ־

נייט דעם באַשלוס מיינעם צו באַגעהן זעלבסטמאָרד, נאָר געפיהלט האָב איך, אז אַלע אינסטינקטען מיינע ווילען לעבען. אָבער אָפּ־צוזאָגען זיך פון זעלבסטמאָרד האָב איך אויך ניט געקאָנט. קיין טאָג, ווען צו באַגעהן דעם מאָרד, האָב איך ניט באַשטימט. צו וואָס? איך וועל עס דען פאַרשפּעטיגען? אזוי האָב איך אַלץ גע'טענה'ט מיט יענעם געפיהל, וואָס האָט געפאָדערט, אז איך זאָל אויספיהרען דעם באַשלוס... האָט עס מיך צורוה געלאָזט, און דאָס מאָל אויף א לענגערער צייט. אָבער דאָס האָט מיך ווידער אָנ־געהויבען צו שרעקען... איך האָב דערשפּירט, אז מיר וועט גאָרניט אזוי גרינג זיין זיך צו נעמען דאָס לעבען, ווי מיר האָט זיך גע־דאַכט... אָט, א פאַר'כשופ'טער קרייז — אי דאָס לעבען, אי דאָס שטאַרבען איז מיר גלייך שווער געווען, איינס שרעקליכער פאַר'ן אַנדערען... און איך וויים ניט, מיט וואָס דאָס וואָלט זיך געענדיגט, ווען עס טרעפט זיך ניט דאָס, וואָס איך וויל אייך ערשט דערצעהלען, און וואָס עס האָט די וואָגשאָל צום לעבען אריבער־געצויגען.

ער האָט זיך צוגערוקט נעהענטער צו מיר.

— דאָס איז געווען אין א פּאָר חדשים ארום נאָך דעם אומ־גליק, וואָס מיך האָט געטראָפען. איך האָב די גאַנצע צייט מיין געליבטע ניט געזעהן. אָבער ניט נאָר איך, ק י י נ ע ר האָט זי ניט געזעהן, — ווייל זי איז קיינמאָל פון שטוב ניט ארויס. און אָט איינמאָל, אין א שעהנעם זומערדיגען פריהמאָרגען, בין איך אויפגעשטאַנען גאַנץ פריה, מיט א וועהטאָג אין האַרצען. איך בין געשטאַנען א ווײַלע, באַטראַכט די אויפגעהענדע זון, וועלכע איז ווייט, ווי פון דער ערד, ארויסגעקראָכען און האָט איבער'ן הימעל א בעזים שטראַהלען צוואָרפען. נאָר אויף דער ערד איז נאָך קיין איין שטראַהל ניט אראָפּגעפאַלען. דאָס האָב איך דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבען א זון־אויפגאַנג געזעהן און איך האָב זעהר באַדויערט, וואָס איך האָב עס ניט געזעהן דעמאָלט, ווען איך בין נאָך מיט אַלע מענשען גלייך געווען. ענדליך האָב איך זיך געלאָזט געהן אויפ'ן בית־עולם — קיין בעסער אָרט האָב איך ניט געפונען.

מיר איז איינגעפאַלען אַ קוק צו געבען אויפ'ן קבר'ל, וואו מיין פוס ליגט באַגראָבען, און דאָרט אויסוויינען מיין ביטער האַרץ.

ער איז אַנטשוויגען געוואָרען, האָט מיט אַ קלאָהר, זויבער טיכעלע אויסגעווישט די שטעהענדיגע טרערען אין די אויגען און אין אַ ווייַלע אַרום פאַרטגעזעצט:

— דער וועג אַהינצו איז כמעט דורכאויס באַזעצט מיט אַלטע, דיקע ווערבעס פון ביידע זייטען; דאָרט ליגט אַ שטענדיגער שאָטען, אַזוי, אַז אפילו אין די גרעסטע היצען איז דאָרט קיהל, און אויבען, אויף די שפּיצען, נעסטען זיך הונדערטער וואָראָנעס. איך בין געגאַנגען טריט ביי טריט מיט אַן אַראָפּגעלאָזטען קאָפּ און בין אָפּגעגאָסען געוואָרען מיט שוויים, ווייל איך בין ניט געוואוינט געוועזען צו געהן מיט דעם קינסטליכען פוס, און דערזעהענדיג פון ווייטען דעם שווארצען פּאַרקאַן, האָט מיר שרעקליך אָנגעהויבען קלאַפּען דאָס האַרץ און איך האָב באַשלאָסען ניט אריינגעהן אַהין, ביז איך וועל פריהער ניט אַ קוק געבען דורך אַ שפּאַלט אויף דעם קליינעם בערגעל ערד, אונטער וועלכען עס ליגט באַגראָבען אַ טייל פון מיין קערפּער, און ווי גרויס איז געווען מיין פאַרוואונדערונג, ווען איך האָב דאָרט פּלוצלינג דערזעהן אַ לעבעדיגען נפש... אַ באַקאַנטען נפש...

ניין, ניין, איך האָב דעם נפש באַלד דערקענט, נאָר עהנליך איז ער, דער נפש, געווען אויף מיין אַלטער באַקאַנטער, וועלכע איך האָב לאַנג־לאַנג ערגעץ געזעהן און, דוכט זיך, ניט אויף ד ע ר וועלט... און אפשר האָב איך איהם אַמאָל נאָר אין פאַנטאַזיע געזעהן... נאָר דער מאָמענט איז אריבער און איך האָב שוין מעהר ניט געקאָנט צווייפלען, אַז איך זעה מיין געליבטע דאָ, אויף דעם קבר'ל זיצען. פון איהרע אויגען, פון איהרע גרויסע בלויע אויגען, האָבען זיך טרערען געגאָסען...

ער איז ווידער אַנטשוויגען געוואָרען, און פּלוצלינג האָט ער זיך געגעבען אַ שטעל־אויף און מיט אַ האַרטער שטים, שוין ניט דערקענענדיג אין איהר דעם ווייבען, צאַרטען יונגען מענשען, האָט ער אויסגערופען:

— צי קאָנט איהר מיר ניט ערקלערען אזא מיספארשטענד־ניש? נאָך וואָס איז זי געגאַנגען אהין, דעם טויטען באַגראָבענעם פוס באַוויינען, אז זי האָט מיך, אַ לעבעדיגען געהאַט?... פאַר וואָס האָט זי געפונען פאַר נויטיג בעסער דאָרט אויסצוגיסען איהר ביטער האַרץ, דאָרט און ניט פאַר מיר, וועלכען זי וואָלט געקאָנט גליקליך מאַכען מיט איהרער אַ טרער, און דאָס אליין וואָלט דאָך געווען פאַר מיר אַן אייביגע טרייסט אין מיין לעבען!...

זעהענדיג, אז ער האָט שוין מעהר ניט וואָס צו זאָגען, האָב איך מיר צוגעאײַלט איהם צו ענטפערען:

— מיין ליבער פריינט! איך קאָן אייך אויף די אַלע פראַגען קיין ענטפער ניט געבען... איך קאָן אייך נאָר זאָגען, אז גרינגער וואָלט מיר געווען דאָס אַלץ אַליין אויסצוקלערען, איידער אייך צו ענטפערען אויף אייערע פראַגען...

ער האָט מיך אַ ווײַלע ערשטוינט אָנגעקוקט און אנטשלאָסען געזאָגט:

— ניין, אזא מין זאַך וואָלט איך קיינמאָל ניט איינגעפאַלען!

— און אויף לעצט צוגעגעבען: — איהר געהט?

— ניין, דאַנק! איך וויל דאָ נאָך אַ ביסעל זיצען... איך דאַנק אייך זעהר פאַר דער טעמע.

ער האָט מיר געגעבען די האַנט און איז פאַמעלאַך, אַ ביסעל אונטערהינקענדיג, באַלד פאַרשוואונדען געוואָרען אין אַ זייטיגער אַלייע.

א רעטעניש.

אין שטעדטעל ס. איז געקומען א פרעמדער יונגערמאן, א „נכתב" אין דעם שטעדטעל, צום פריזיוו; א יונגערמאן מיט'ן גרויס־שטאָדטישען קנאַק, און האָט זיך אָפּגעשטעלט ביי זיינעם א פעטער. דאָס שטעדטעל האָט געקענט די עלטערען זיינע — פיינע עלטערען, ער — מסתמא א פיינער יונגערמאן, מסתמא א גרויסער פארדינער, ווי א גרויס־שטאָדטיגער יונגערמאן קאָן זיין און דאַרף זיין. דערפאר, האָט דאָס שטעדטעל אָפּגעשאצט, דאַרף ער נעמען, אויב ער וועט נאָר ארויס פריי פון פריזיוו, טויזענט רובעל נדן. און אזא, וואָס האָט פאַרמאָגט אָט די גרויסע סומע, איז געווען אין שטעדטעל, אויך א פיין מיידעל, האָט אויך געהאט פיינע עלטערען, און דערפאר האָט מען אָנגעהויבען צו שמועסען, אז צווישען דעם פּאָרעל קאָן און דאַרף געשלאָסען ווערען א שידוך.

דערווייל האָט זיך דער יונגערמאן באַקענט מיט אן אַנדער מיידעל און גראָד מיט אַזעלכער, וואָס האָט יענע אַלע מעלות ניט פאַרמאָגט. מ'האָט זי עטליכע מאָל באַמערקט מיט דעם יונגענמאן אין הינטער־געסלאַך, דאָרט, וואו עס זיינען געגאַנגען ווינציג מענשען און ס'זיינען געשטאַנען פיל ביימער.

דערווייל זיינען די גרויע, וואָכעדיגע הערבסט־טעג געוואָרען פאַר דיביידע מיידלאַך א מין אומרוהיגער יום־טוב.ביידע האָבען זיך אַלע טאָג אויסגעפּוצט כמעט שבת'דיג, און ביידע זיינען געוואָרען א צענטראַלער פונקט, וועלכער האָט צוגעצויגען צו זיך אַלע־מענס אויפמערקזאַמקייט. „לאה'קע" און „העניע" — די צוויי נעמען זיינען גאַנצע טעג פון די מיילער ניט אַרויס. יעדער באַ־זונדער האָט געשפּירט, אַז די צוויי מיידלאַך פיהרען צווישען זיך

אַ שטיל פאַרביסענעם קאַמף און מיט אומגעדולד האָט מען גע־וואַרט צו זעהן: ווער וועט מנצח זיין?

דער יונגערמאַן האָט קיין לגאַטע ניט געהאַט — דאָס האָבען אַלע געוואוסט. נאָר צי האָט ער עפּעס אַ חסרון — דאָס האָט מען ניט געוואוסט. דער פעטער זיינער — אַ פעסטער איד אין געזונט, פעסט אין פּרנסה, און האָט שוין צוויי זיהן געשטעלט צום פּריזיוו, און ביידע זיינען צוליב געמאַכטע חסרונות באַפּרייט געוואָרען, — האָט איהם, דעם פלימעניק, דעם ערשטען טאָג, וואָס ער איז גע־קומען, געפרעגט: צי האָט ער עפּעס? און אַז דער פלימעניק האָט געענטפערט מיט אַ שמייכעל, אַז ער האָט גאָרניט, האָט איהם דער פעטער ווילד אָנגעקוקט: ווי פאַרט עס אַ יונגאַטש אָהן אַ לגאַטע צום פּריזיוו, אָהן אַ ברעקעל חסרון? און אין אַ פּאָר טעג אַרום, ווען מ'האָט אָנגעהויבען רעדען וועגען שידוך, ערשט דעמאָלט איז דער פעטער צו איהם צוגעשטאַנען, ער זאָל זיך עפּעס מאַכען. דער בחור האָט אָבער ניט געוואָלט הערען: בעסער געהן דינען, איידער בלייבען אויף אייביג אַ קאַליקע. נאָר שפּעטער מיט אַ פּאָר וואָכען, ווען ער איז שוין באַקאַנט געווען מיט לאה'קען, האָט ער פּלוצלינג מסכים געווען צו מאַכען זיך אַ פעהלער. און אין פריהמאָרגען, ווען אויף די דעכטער איז פון ביינאַכט אַ ווייסער שניי געלעגען, די ערד איז געווען בלאָטיג און שוואַרץ, האָט זיך דער פעטער מיט'ן פלימעניק אויפגעזעצט אויף אַ פוהר און זיינען אַוועקגעפאָהרען. קיינער האָט ניט געוואוסט וואוהין, נאָר מ'האָט פאַרשטאַנען נאָך וואָס.

אין אַ טאָג צעהן אַרום איז דער יונגערמאַן געקומען צופאָהרען. עס איז איהם גאָרניט געווען צו דערקענען: אַ בלאַסער, אַ געלער, אַ צוקאָטשמעטער און האָט אינגאַנצען אויסגעזעהן ווי ער וואָלט ערגעץ אַ לאַנגע צייט אונטער אַ בארג שמאַטעס געלעגען... און כאָטש קיינער האָט ניט געוואוסט, וואָס אַזעלכעס ער האָט זיך געטאָן, איז דאָך יעדער געווען איבערצייגט, אַז ער וועט שוין קיין סאָלדאַט ניט זיין. און ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס דער יונגער־מאַן האָט שוין אויף זיך גאָר קיין פּנים ניט געהאַט, איז מעהר

עהנליך געוועזן אויף אַ מת, ווי אויף אַ לעבעדיגען מענשען, האָט מען דאָך איצט געוואוסט אויף זיכער, אַז ער וועט באַקומען דאָס פיינע מיידעל פון די פיינע עלטערען מיט'ן פיינעם נדן.

ביז'ן פּריזיוו איז נאָך געבליבען אַ פּאָר וואָכען און צווישען די לגאַטניקעס איז שוין געווען אָפּגערעדט: טאָמער גיט מען איינעם פון זיי אָפּ, וועלען זיי איהם מסר'ען. דערווייל האָט מען דעם בחור אין דרויסען ניט געזעהן, און עפּעס האָט זיך אָנגעהויבען ארומטראָגען אַ שטילער קלאַנג, אַז עס האַלט מיט איהם זעהר ניט גוט... ער האָט זיך געמאַכט אַ צו ערנסטען פעהלער. וועלכען? — דאָס האָט קיינער ניט געוואוסט. און אַלע האָבען עס געוואָלט וויסען. דער פעטער האָט אַראָפּגעלאָזט די נאָז און אָן דער נאָז האָט מען דערקענט, אַז דאָרט, מיט'ן פלימעניק, איז גאָר ניט פרעהליך...

אין איינעם אַ פריהמאָרגען, ווען אויף די דעכער איז אַ ווייס פּרעסטעל געלעגען און די זון האָט ווי לכבוד דעם פרעסטעל גע־שיינט, איז געקומען צופאָהרען אַ איד אין אַ טכוירענעם פעלץ און אין אַ הויכען קאַראַקול היטעל אויפ'ן קאָפּ. דאָס איז געווען דעם יונגענמאַנ'ס פאָטער. דעם זעלבען טאָג האָט מען פון דער נאָ־הענטער אויעזד־שטאָדט אַראָפּגעבראַכט אַ דאָקטאָר, וועלכער איז דאָרט אָפּגעזעסען גוטע אָנדערהאַלבען שעה. קיינער האָט ניט געוואוסט, וואָס דער דאָקטאָר האָט געטאָן. נאָר געשפּירט האָט יעדערער, אַז דאָרט האַלט עס שוין מיט איהם זעהר שמאָל.

אויף צוויי וואָכען — ס'הייסט די צוויי וואָכען, וואָס די פּריסוטסטוויע איז געזעסען, — האָט מען אָן קראַנקען כמעט ווי פאַרגעסען. מ'האָט נאָר גע'ענקט, אַז צווישען די אַלע אויסגע־בלייכטע, אָפּגעצעהרטע אידישע יונגעלייט פעהלט איינער, וואָס האָט צוגעשטעלט אַ צייגניש, אַז צוליב זיין קרענק קאָן ער ניט קומען צום פּריזיוו.

עס איז געווען פרעהליך, ווי תמיד אין דער צייט פון פּריזיוו. דער מאַרק איז געווען פול פון פרעמדע און היימישע אידען און גויים. עס האָט זיך געטומעלט, גע'רעש'ט, עס האָבען זיך געלאָזט

הערען פאַרשיידענע אויסרופען און פייפערייען. נעבען דער גרוי־סער טונקעל־גרויער שטוב, וואו די פּריסוטסטוויע איז געווען, האָט געווימעלט פון מענשען. פאַר א זייטיג, ווייט אויג איז ניט פאַרשטענדליך געווען, וואָס טוט דאָרט די געדיכטע מאַסע מענשען, און דאָך איינגעפונען, אַז זיי דאַרפען און מוזען דאָרט שטעהן. די צוויי־דריי ביר־שיינקען זיינען פול געווען מיט אומ־געוויינליך פרעהליכע פויערים, וועלכע האָבען שוין צופיל גע־ליאַרעמט, צופיל געווען אויך אַזעלכע הייזער, וואָס פאַרנעמען זיך ניט א גאַנץ יאָהר מיט דער טומעלדיגער פּרנסה, נאָר אין דער צייט פון פּריזיוו ווערען דאָרט באַהאַלטענע שיינקעלאַך און די שיינקלאַך געפינען זיך ביי די בעלי־בתים אין די קעשענעס... די ווייבער קאָכען פיש, באַקען חלה און בייגעל, וואָס זיינען מיט זייער בלאַסקייט עהנליך אויף מתים. און מיט אָט די „מתים" קוויקען זיך די פויערים און מיט דער זעלבער טויטער סחורה, אויסגעלעגט אין מולטערס, שטעהען די קינדער אין דרויסען און רופען קונים.

די פּריסוטסטוויע האָט זיך געענדיגט. אָוועקגעפאָהרען איז די נאַטשאַלסטווע מיט גלעקער, צופאָהרען זיינען זיך פרעמדע פויערים, אָנגעזעצט צו אַכט־צעהן מענשען אויף א פוהר מיט א פרעהליך געררויש און געפילדער, און מ'האָט ניט געוואוסט, וועמען פון זיי מ'האָט אָפּגעגעבען און וועמען־ניט. אַלע זיינען געווען שכור, אַלע פרעהליך און אַלע האָבען געזונגען. אומעטיג זיינען אָוועקגעפאָהרען די אידישע פּריזיוויניקעס. אפילו יענע, וואָס זיי־נען באַפרייט געוואָרען, האָבען זיך אויך אָפּגעהאַלטען פון פרעה־ליכקייט און ניט געוואָלט אַרויסרופען ביי די אָפּגעגעבענע קיין קנאה צו זיך. אַנדערע, וואָס זיינען ניט כשר באַפרייט געוואָרען, האָבען געוואָלט אומבאַמערקט פאַרשוואונדען ווערען, מורא האָ־בענדיג פאַר א מסירה'לע.

און געוואָרען איז אין שטעדטעל פּוסט און אומעטיג, ווי א גאַנץ יאָהר אין די וואָכעדיגע טעג. ווילענדיג, ניט ווילענדיג, איז אַלעמענס אויפמערקזאַמקייט ווידער געווענדעט געוואָרען אַהין, צו

יענער שטוב, וואו דער קראַנקער פּריזיוווניק איז געלעגן. און ווידער האָט מען אָנגעהויבן ריידען און טראַכטען וועגען העניע'ן און לאַה'קען. די לעצטע האָט זיך אַזוי געענדערט פאַר דער קורצער צייט, אַז ס'איז זי פּשוט ניט געווען צו דערקענען.

ענדליך איז געקומען די שרעקליכע ערוואַרטעטע צייט — און שרעקליך איז זי דערפאַר, וואָס אין'ם קליינעם שטעדטעל שטאַרבט מען אַזוי זעלטען. און אַ באַזונדער שרעק און פאַרדרוס האָט ביי אַלעמען אַרויסגערופען דאָס, וואָס דער יונגערמאַן האָט גראָד געקאָנט לעבען און ניט שטאַרבען, ווען ער וואָלט זיך דעם פעהלער ניט געמאַכט. יעדערער האָט באַדויערט דעם פריהצייטיגען טויט פון דעם בליהענד שעהנעם יונגענמאַן, באַדויערט דעם אומגליקליכען פאָטער, וואָס האָט אַזוי געוויינט, אַז מ'האָט געמיינט, ער וועט פון זינען אַראָפּ. העניע האָט ניט געוואוסט, ווי אַזוי זיך צו האַלטען. זי האָט ניט געוואוסט, צי דאַרף זי וויינען, צי ניט? און פאַרדראָסען האָט עס איהר, וואָס דאָס רעטעניש, צי וואָלט דער געשטאָרבענער געווען איהר חתן, צי לאַה'קעס, איז געבליבען אַ רעטעניש... לאַה'קע האָט געוויינט, איינגעלעגט די וועלט, האָט זיך געשלאָגען קאָפּ אָן וואַנט און פרומע אידען און ווייבער האָבען אפילו געזעהן אין דעם, וואָס אַ פרעמד מיידעל באַוויינט איהם אַזוי, אַ „זלזול המת"...

און פּלוצלינג האָט צעהנדליגער מענשען איין געדאַנק דורכגענומען, אין איין מאָמענט האָט זיך דער געדאַנק איבער'ן שטעדטעל ווי אַן עלעקטרישער שטראָם דורכגעטראָגען, גלייך ווי ער וואָלט געוואָלט, מ'זאָל זיך פון איהם דערוויסען דוקא איצט, כל זמן דער מת איז נאָך ניט צו קבורה געבראַכט, גלייך ווי עס וואָלט נאָך מעגליך געווען, כל זמן „יענער" געפינט זיך דאָ אויף דער זינדיגער ערד, עפּעס צו פאַרריכטען. און שרעקליך איז פון דעם געדאַנק געוואָרען, און געגלויבט האָט יעדער אין איהם, אַזוי שטאַרק געגלויבט, גלייך ווי זיי וואָלטען עס מיט זייערע אויגען געזעהן... עס וואָלט מעגליך געווען אַ צווייפעל, ווען „ער" וואָלט געלעבט, נאָר וויל ער איז געשטאָרבען, זיינען אַלע געווען אין דעם זיכער.

און טאַקע ווייל מ'וויל אויף אַ געשטאָרבענעם אַזעלכעס ניט גלויבען, האָט זיך עס י אַ געגלויבט און דערביי האָט מען זיך געקרימט אויף לאַה'קען...

עס איז ביי אַלעמען אויסגעקומען, אַז די לעצטע איז באַגאַנגען עפּעס אַ נבלה אַנטקעגען געשטאָרבענעם. און איינגעפאַלען איז איינינגע, אַז זי דאַרף געהן ביי איהם מחילה בעטען. קיינער האָט אָבער קיין דרייסט ניט געהאַט צו ריידען דערפון, און קיינער האָט פאַר'ן צווייטען דעם געדאַנק ניט אַרויסגעזאָגט, און יעדער איינציגער האָט געמיינט, אַז נאָר איהם אַליין איז דער געדאַנק איינגעפאַלען...

מ'האָט איהם געבראַכט צו קבורה. דאָס גאַנצע שטעדטעל האָט געוויינט, און געפיהלט האָט יעדער, אַז דער געשטאָרבענער האָט נאָך זיך עפּעס איבערגעלאָזט אַזעלכעס, וואָס וועט אין אַ צייט אַרום לאָזען דערמאָנען אָן זיך. און אַלע זיינען פאַרשוויגען געוואָרען מיט יענער שווייגעניש, וואָס מען באַמערקט, ווען מען ערוואַרט עפּעס שרעקליכעס, און מ'איז זיכער, אַז ס'וועט קומען אין באַשטימטער, ערוואַרטעטער צייט...

„חלומות.״

נאכט ביי נאכט חלומ׳ען זיך מענשען חלומות, וועלכע זיינען אם מייסטען אוממעגליך אין דער ווירקליכקייט, און דאך הויבט מען ניט אָן צו צווייפלען אין זיי, און וואָס פאַר אַ חלומות דאָס זאָלען ניט זיין, גוטע, שלעכטע, לעבט מען זיי איבער, מען פרעהט זיך, אָדער מען ליידט יסורים. אין איין נאכט קאָנסטו אויסוואַנ־דערען די גאַנצע וועלט, איבערשווימען פאַרשיידענע טייכען און ימים, אָדער אריבערפליהען (חלילה ניט אויף קיין עראָפּלאַן) פון איין שטאָדט אין דער אנדערער, קורץ — אַלעס, וואָס איז אומ־מעגליך אויף דער וואָהר. מאכט זיך אָבער אמאָל פונקט דער היפוך: נעמסטו אָן אַ זאך, וואָס קומט ווירקליך פאַר פאַר אַ חלום; אזעלכע צופאַלען האָבען מיט מיר אַליין שוין ניט איין מאָל געטראָפען, נאָר דערצעהלען וועל איך בלויז אַ פּאָר פון זיי, וועלכע האָבען אַ מעהר אָדער ווינציגערען אינטערעס, וועלכע האָבען איינער מעהר, איינער ווינציגער געמאכט אויף מיר אַ גוואַלדיגען איינדרוק.

דאָס ערשטע, וואָס איך וועל דאָ דערצעהלען, האָט מיט מיר געטראָפען, ווען איך בין נאָך אַ קליין אינגעלע געווען. צופעליג בין איך געבליבען נעכטיגען אין בית־המדרש. צווישען מנחה און מעריב בין איך אנשלאָפען געוואָרען אין אַ האַלב פינסטערען ווינ־קעל אויף אַ באַנק און דער טאַטע האָט מיך ניט באמערקט און איז אָהן מיר אוועקגעגאַנגען אהיים. זומער איז עס געווען. שפּעט ביינאכט חלום׳ט זיך מיר (אזוי האָט זיך מיר געדאכט, אז עס חלום׳ט מיר), אז מ׳שרייט גוואַלד און דאָס גאַנצע שטעדטעל איז ארומגעכאַפּט אין איין פלאַם פייער. אין קלויסטער קלינגט מען „נאַ גוואַלד״ בים־באָם! באָם־בואָם!! באַ־אום! באַ־אום!!

דאָס פייער קנאַלט. עס הערט זיך איין קראַך נאָכ׳ן אַנדערען, דאָס פאַלען די קוימענס פון די אָפּגעברענטע הייזער... אונזער שטוב

בּרענט אויך, נאָר איך בין דאָרט ניטאָ... אין בית־המדרש בין איך און דער טאַטע מיט דער מאַמען מיט די שוועסטערלאך און ברי־דערלאך לויפען ארום מיך זוכען... עס וואָיען הינט, עס מרוקען בהמות. איך הער ווי מ׳לויפט, ווי מ׳טופּעט, ווי מ׳פּאָהרט, ווי מ׳שרייט, ווי מ׳קאָמאַנדעוועט, ווי מ׳רייסט די ווענט... איך דער־קען אפילו די שטימען. און דאָס אַלץ וואַקסט, עס ווערט רעש׳יגער און קאָכיגער, און אָט דערהער איך קולות: דער בית־המדרש ברענט!!! די שוהל ברענט! און איך פיהל, ווי עס ווערט אַלץ ליכטיגער און ליכטיגער און, דאכט זיך, אויך וואַרימער, און מיט אמאָל: קראַך, אַ פענסטער!...

איך האָב מיך אויפגעכאַפּט מיט אַ ווילד געשריי און דער־זעהן אָשר לייב׳ן דעם קצב אַריינשפּרינגען דורכ׳ן פענסטער...

אין דער צייט האָט שוין געברענט דער דאַך אויף דער שוהל.

אַ צווייטער חלום: אַ געוויטער.

איך שלאָף. ס׳הייסט, איך ווייס, אַז איך שלאָף און הער אַ גערויש, אַ שטיל וואַסער גערויש, און עהנליך איז עס אויף דעם, ווי עטליכע פאַלקען סאָלדאַטען וואָלטען געריבען די כאָליעוועס פון די שטיוועל איינס אין דאָס אַנדערע... ווייס איך, אַז דאָס איז דער טייך... גערענק, אַז ס׳איז פאַר פּורים... אין לעצטען האָב איך אפילו אַ ביסעל געצווייפעלט, אַנדערש וואָלט איך אפשר אַזוי רוהיג ניט געוועזן... דאָס גערויש ווערט אַלץ נעהענטער און נע־הענטער און וואָס מעהר דאָס וואַסער האָט זיך דערנעהענט, איז עס אַלץ מעהר עהנליך אויף דעם געוואָרען ווי אַ ווינט וואָלט זיך ביי דער ערד געקייקעלט, ווי ער רייבט זיך אָפּט אָן די ווענט פון די הייזער, נאָר ניט אַזוי שטורעמדיג, נאָר צוגערוישט אַזוי שווער און האַרט... און אָט הער איך ווייטער, ווי הינטען, כמעט ביי מיין אויער, פּליעסקעט און שורשעט און סיפּעט... דאָס וואַסער, הייסט עס, איז ביי די פאָדוואָלעס, און געמאַכט האָט עס אויף מיר אַן איינדרוק, ווי אונזער שטוב וואָלט באַלאַגערט געוואָרען ווער ווייסט פון וויפיל מאָדנע געפערליכע באַשעפענישען, וועלכע שנאָ־רען ארום, טאַפּען, זוכען שפּאַלטען אויף אַריינצוגראָבען זיך און

ווילען אַפּטאָן שרעקליכע זאַכען... איך בין געוואָרען אומרוהיג, נאָר איך האָב מיך באַלד געכאַפּט: אַ חלום!... איך זעה און הער, ווי דאָס וואַסער באַלאַגערט די שטוב און אַט יאָגט זיך אריין שטיל און פלינק אַ ריטשקע (אַ שטראָם) און צושפּרייט זיך איבער דער גאַנצער שטוב... עס דערשפּירט זיך אַ פייכטע קיהלקייט און אומרוהיגער ווערט פון מינוט צו מינוט, ווי די שטוב וואָלט פול געוואָרען מיט גייסטער, און אונטער מיין בעט פיהלט זיך די אומ־רוהיגקייט, גלייך ווי זיי, די גייסטער, וואָלטען זיך ארונטערגע־כאַפּט און ארויסגעכאַפּט פון אונטער'ן בעט... און פון צייט צו צייט פיהל איך, אַמאָל אין איין פיסעל, אַמאָל אין צווייטען, אַ לייכטען, קוים שפּירענדען, שטוים...

איך האָב דערהערט אַ גוואַלד. האָב מיך אויפגעכאַפּט, דער־זעהן אַ פולע שטוב מיט וואַסער, וועלכע האָט שוין פאַרטרונקען ביז אַ העלפט די פיסלאַך פון די ביינקלאַך און טיש און עטליכע פּאָר שיך און דעם טאַטענ'ס שטיוועל און נאָך קליינינגקייטען זיינען ארומגעשוואומען. דער טאַטע אַליין איז געשטאַנען אין בעט און נאָך איהם האָבען זיך אַלע אויפגעכאַפּט, די מאַמע מיט די שוועס־טערלאַך און ברידערלאַך און ארויסגעשפּרונגען דורך די פענסטער.

אַ דריטער חלום: גנבים!

איך ווייס ניט דורך וואַנען זיי זיינען אריין און ווי אַזוי אַרום זיי קומען, נאָר איך פיהל, אַז זיי זיינען דאָ, איך הער זייערע שטילע טריט... עטליכע זיינען זיי, וויפיל ווייס איך ניט... עס סקריפּעט שטילינקערהייט די שאַפעס, עס עפענט זיך פּאַוואָלינקע אין קאַמאָד איין שופלאָד נאָכ'ן אַנדערען... איך הער ווי „מ'רוימט" די שטוב. מיין גאַנצעס וועזען איז פאַרזונקען אין שטילען גערודער... פון מינוט צו מינוט „ארבייטען" זיי אַלץ דרייסטער און דרייסטער... עס ווערט עפּעס טונקעל אין מוח. עפּעס קאָן איך זיך ניט אָפּגעבען קיין רעכענונג, וואָס אַרום מיר קומט פאָר... אַז מ'דרעהט זיך אין שטוב — דאָס בין איך זיכער... אַז ס'איז גנבים, דאָס, ווייס איך, חלומ'ט זיך מיר... אויף דער וואָהר איז עס מיין פרוי'ס ברודער, וועלכער איז ביי אונז צוגאַסט... איך פרעג (איך געדענק זיכער,

אַז איך האָב געפרעגט): „דוד, ס'איז דו?" ענטפער: „יאָ, ס'איז איך!" „וואָס דרעהסטו זיך אַרום אַזוי שפּעט?" ענטפער: „איך ווייס, איך דאַרף עפּעס האָבען!" און מערקווירדיג, איך האָב דערקענט, אַז ס'איז ניט זיין שטים און האָב דאָך ניט אָנגעהויבען צו צווייפלען, אַז דאָס איז מיין שוואָגער. — — —

וואָס מיט מיר איז ווייטער געווען, ווייס איך ניט. זעהט אויס, אַז איך בין אַנשלאָפען געוואָרען, און מערקווירדיג, וואָס אין שלאָף האָב איך געדענקט אָן „חלום" און בין געווען צופרידען, וואָס איך בין פון איהם פּטור געוואָרען...

גאַנץ פריה, ווען איך האָב מיך אויפגעכאַפּט, האָב איך צו מיין גרויסען שרעק און פאַרוואונדערונג דערזעהן אַ ליידיגע שטוב...

דעם ערגסטען איינדרוק האָט אויף מיר געלאָזט דער חלום, וואָס איך וועל ווייטער דערצעהלען, און ווען איך דערמאָן זיך אָן איהם, גרוילט מיר דאָס לייב און די האָר שטעלען מיר זיך קאַפּויר... אויב די ערשטע דריי חלומות לאָזען זיך ניט פאַרשטעהן, אויב עס לאָזט זיך ניט ערקלערען איבער וואָס פאַר אַ סבות, אונטער וואָס פאַר אַ אומשטענדען איך האָב די ווירקליכע געשעהענישען אָנגענומען פאַר חלומות, איז עס דאָך ווי עס איז פאָרגעקומען אַרום מיר, איך האָב עס געהערט און געפיהלט און איבער אַן אומקלאָהרען פּלאָנטער האָב איך עס אָנגענומען פאַר חלומות, נאָר ווי קען מען פאַרשטעהן דאָס, וואָס איך וויל ווייטער דערצעהלען; דאָס, וואָס איז שוין ניט פאָרגעקומען אין שטוב, אַרום מיר, נאָר אויפ'ן בוידעם גאָר, דערצו אין אַ פרעמד פּראָווינציעלער שטאָדט, אין אַ פרעמד צימער, דאָס הייסט, אין אַ האָטעל. נאָר מילא, ס'איז ניט מיין זאַך אין דעם זיך אַריינצוקלערען, איך לאָז עס פאַר געלערטע, זאָלען זיי זיך דרעהען די מוחות און איך וועל מיר טאָן מיין זאַך.

שפּעט ביינאַכט, איך ווייס ניט וויפיל עס האָט דעמאָלט באַדאַרפט זיין דער זייגער, חלומ'ט זיך מיר, אַז איך הער טריט אויפ'ן בוידעם און שוין פונ'ם ערשטען מאָמענט, וואָס איך האָב זיי דערהערט, איז מיר עפּעס גוואַלדיג אומעטיג געוואָרען אויפ'ן האַרצען און אַ מאָדנע פינסטערע אומרוהיגקייט האָט דורכגענומען דאָס

גאַנצע וועזען מיינס, און וואונדערליך, וואָס איינצייטיג, ווי איך האָב געהערט די טריט אויפ'ן בוידעם, האָב איך מיר אויף קיין פאַל ניט געקאָנט דערמאָנען, וואו איך געפין זיך... איך האָב עפּעס נעבעלדיג גדענקט, אַז איך בין אין אַ פרעמדער סביבה, נאָר ווי אויסטערליש: די סביבה איז עפּעס געווען אַ פּוסטע, איך האָב ניט געפיהלט ארום זיך קיין ווענט, קיין פּאָדלאָגע און אפילו ניט דאָס בעט, אין וועלכען איך בין געלעגען, נאָר דערפאַר האָב איך שוין צופיל געשפּירט איבער זיך דעם סופיט, און וואונ־דערליך, וואָס ניט די פּוסטקייט האָט מיך געשראָקען, נאָר דוקא דער סופיט... איך האָב אָן דער גאַנצער וועלט פאַרגעסען, אָן הימעל, אָן ערד, אָן מענשען, אָן הייזער, נאָר אָן בוידעם ניט... מיין גאַנצע אויפמערקזאמקייט איז אהין אוועק. עפּעס בין איך אינגאַנצען אין איהם פאַרזונקען געוואָרען. און מעהר קונץ: אין מיין כח הדמיון האָב איך דעם סופיט ניט געזעהן ווי ער איז, נאָר גאָר אַנדערש, וואָס איז אפילו ניט עהנליך געווען אויף אַזעלכען... איך האָב געפיהלט, אַז עס הענגט איבער מיר אַ פּלאַטשיג־שוואַרץ געדיכטע משא, וועלכע האָט מיך עפּעס ווי געשטיקט, געוואָרגען, און פאַר מיר איז רעכט געווען, אַז דאָס איז דער סופיט... די טריט האָט זיך מיר צומאָל גערדאַכט, אַז איך הער זיי פון גאַנץ ווייט־ווייט, ס'הייסט טאַקע פון בוידעם און איבער מיר, נאָר פון אַ שרעקליכער הויכקייט, און מיך אַריינגעוואָרפען אין אַזאַ מין צושטאַנד, אַז איך האָב מיך ניט געקאָנט אָפּגעבען קיין רעכענונג, צי הער איך עס אין חלום, אויף דער וואָהר, אָדער איך האָב מיר גאָר אין עפּעס עראיינערט... צומאָל האָט זיך מיר, פאַרקערט, גע־דאַכט, אַז איך הער די טריט פון זעהר נאָהענט און אי דאָס, אי יענעס, האָט ניט געשטימט מיט דער ווירקליכקייט...

אַ פּאַראַליזירטער פון אומדייטליכען שרעק בין איך געלעגען און זיך איינגעהערט: אַ טריט אהער, אַ טריט אהין און מיט אַמאָל איז שטיל געוואָרען... שטיל... שטיל... אַן אומענדליכע שטיל־קייט... און איך ווייס ניט אין וויפיל צייט, אין אַ שעה, צוויי, אָדער אין אַ פּאָר מינוט אַרום, איז מיר פּלוצלינג איינגעפאַלען, אַז

אימיצער האָט זיך דאָרטען אויפ'ן בוידעם, איבער מיר, איבער מיין קאָפּ, געהאַנגען... ס'הייסט, איך בין געווען זיכער, אַז אימיצער האָט זיך געהאַנגען... דאָס האַרץ וואַרפט זיך פון שרעק, עס פאַר־שלינגט מיר דעם אָטעם, נאָר ריהרען קאָן איך זיך דאָך ניט... עס איז ווידער אַוועקגעגאַנגען אַן אומבאַשטימטע צייט... איך ווייס ניט, צי שעה'ן, צי מינוטען... די שטילקייט דאָרטען אויבען וואַרגט מיך, שטיקט, פּייניגט אומבאַגרענעצליך... שטיל... שטיל און שטיל...

ענדליך האָב איך מיר אַ דערשראָקענער אויפגעכאַפּט. האָב מיך דערמאָנט, וואו איך געפין זיך און אויסגעשפּיגען, נאָר אַזוי ווי איך האָב מיך ניט געקאָנט באַרוהיגען, האָב איך אָנגעצונדען אַ ליכט און אינסטינקטיוו אַ קוק געוואָרפען צום סופיט...

איך בין געלעגען צוואַנציג מינוט אויפ'ן זייגער. האָב אויס־גערויכערט צוויי פּאַפּיראָסען, אויסגעלאָשען דאָס ליכט, בין אַנ־שלאָפען געוואָרען און ס'חלומ'ט זיך ווייטער: איך בין אין אַ פרעמדער שטאָדט און דוקא אין דער היים... אין אַ הויף, אין אַ פרעמדען הויף, שטעהט אַ רעדעל מענשען און העט אויבען אויפ'ן דאַך, אויפ'ן עק דאַך ביי דער רינע, שטעהט אַ מענש, וועלכען איך האָב אויף מיין לעבען ניט געזעהן און איז מיר דאָך באַקאַנט. ער האַלט אַ שטריקעל אין די הענט, קוקט שווייגענדיג אין אַן אומ־באַשטימטער ריכטונג און — גיט זיך מיט אַמאָל אַ וואָרף אַראָפּ... אין דעם זעלבען מאָמענט דערמאָן איך מיר, אַז דאָס איז דער געהאַנגענער פון יענעם חלום און זאָג דאָרטען צו איינעם, וועלכער איז געשטאַנען נעבען: ס'אַ חלום!... איהר מעגט זיין רוהיג!

— —

גאַנץ פריה האָב איך דערהערט אַ שרעקליכען גערודער אויפ'ן בוידעם. איך בין פלינק אַראָפּגעשפּרונגען פון בעט, אויפגעשלאָסען די טיר און אַ פרעג געטאָן אַ פּאַרסאָפּעט דורכלויפענדען באַדינער:

— וואָס איז דאָ?

יענער האָט געענטפערט:

— כאַזיאַאין פּאָוועסילסיאַ!

א צו להכעים.

איך האָב נאָך ניט באַוויזען איבערצוטרעטען די שוועל, איז מיר אַנטקעגען געקומען נעבע, אַן אַלטע אידענע, וועלכע האָט געדינט ביי מיין חבר, און האָט מיר שטיל געזאָגט:

— איהר ווייסט, זי טראָגט!...

איך האָב ניט גענדאַרפט איבערפרעגען, איך האָב באַלד פאַרשטאַנען, אַז דאָס מיינט זי איהר יונגע ווירטין, וועלכע איז פאַרגאַנגען אין טראָגען פון איהר קראַנקען מאַן, און, ווי באַוואוסט, האַלט מען דאָס פאַר אַ שלעכטען סימן. מיך האָט אפילו געוואונדערט: איך ווייס, אַז צוריק מיט אַ פּאָר חדשים האָט מיין חבר געקראָגען אַ שטרענגען באַפעהל פון'ם דאָקטאָר, אַז ער טאָר קיינע באַציהונגען מיט דער פרוי ניט האָבען, און ווייסענדיג אויף וויפיל ער היט זיך אָפּ דאָס געזונט און האָט מורא פאַר'ן טויט, בין איך נאָך מעהר געוואָרען איבערראַשט, וואָס גראָד פון דער זאַך, וועלכע איז פאַר איהם אַזוי געפעהרליך, האָט ער זיך ניט געקאָנט אָפּהאַלטען, און זייענדיג שוין פון לאַנגע יאָהרען שטאַרק איבערגעגעבען מיין חבר, האָט מיך שטאַרק פאַרדראָסען אויף איהם, נאָר אַרויסזאָגען איהם דעם פאַרדרוס, האָב איך ניט געקאָנט, דערפאַר וואָס דאָ האָט זיך געהאַנדעלט וועגען אַזאַ זאַך. כאָטש מיין חבר איז מיט מיר געווען אָפענהערציג, האָט מיר כסדר גערעדט פון זיין שלאָפקייט און פון'ם טויט, אין וועלכען ער האָט ניט געצווייפעלט, אַז פריהער אָדער שפּעטער וועט ער קומען, נאָר גראָד דאָס, וואָס דער דאָקטאָר האָט איהם פאַרבאָטען, האָט ער געפונען פאַר נויטיג צו פאַרשווייגען, און דערוואוסט האָב איך זיך עס פון דער אַלטער נעבע. די אַלטע נעבע איז געווען שטאַרק איבערגעגעבען איהר יונגער ווירטין, ווייל זי האָט זי אויסגעהאָ־

דעוועט. די אַלטע האָט יאָהרען לאַנג גערינט ביי איהרע עלטערען, וועלכע זיינען אויף דער עלטער פאַראָרימט געוואָרען, און ווען די יונגע ווירטין האָט חתונה געהאַט, האָט זי זי צוגענומען צו זיך. די אַלטע, דערוויסענדיג זיך, אַז ער איז אַ שלאָפער, האָט אָנגע־הויבען צו בורטשען און ניט איין מאָל איהם געשאָלטען מיט טויטע קללות, פאַר וואָס ער האָט אַראָפּגעפיהרט פון וועג איהר קינד. ניט קוקענדיג דערויף, וואָס זי האָט געוואוסט, אַז איך בין זיינער אַן איבערגעגעבענער חבר, פלעגט זי פאַר מיר תמיד אויף איהם ריידען, אָנרופען איהם מיט די ערגסטע ווערטער, און איך פלעג אַלע מאָל צושמייכלען און איהם פאַרענטפערען, ווען איך האָב עס געפונען פאַר נויטיג. זי האָט אַלץ גע'טענה'ט, אַז וויסענדיג, אַז ער איז אַ קראַנקער, האָט ער ניט געטאָרט פאַרווּיסטען דאָס לעבען אַ אידישע טאָכטער. דאָס זעלבע האָב איך איהם אויך אַ פּאָר מאָל געזאָגט, איידער ער איז געפּאָהרען אַ חתן ווערען; נאָר דעם טאָג, וואָס ער איז געפּאָהרען, האָט ער מיך ארויסגערופען אין „סעדעל“, וועלכעס איז באַשטאַנען פון אַ פּאָר יונגע בוימלאַך, האָט מיך אָוועקגעזעצט אויף דער לאַנגער באַנק, וואָס איז געווען אריינגע־קלאַפּט אין דער ערד און אַליין האָט ער זיך אויך אַנידערגעזעצט הארט נעבען מיר, האָט, ווי דער שטייגער זיינער, ווען ער האָט געוואָלט זיך אויסריידען פאַר מיר זיין הארץ, אריינגענומען מיינע ביידע הענט אין זיינע, האָט זיי אַ ווײַלע געהאַלטען און געזאָגט:

— דו הייסט מיר ניט חתונה האָבען, יאָ? דערפאַר, וואָס ס'איז מיר שעדליך? נאָר שטעל דיך פאָר, אַז איך בין ניט אימ־שטאַנד צו באַקעמפען דעם געדאַנק, וועלכער מאַטערט מיך אָהן אויפהער: ניט וויסען וואָס הייסט אַזעלכעס חתונה געהאַט. פריהער, שפּעטער — שטאַרבען וועלען דאָך אַלע און איך וועל ניט קאָנען שטאַרבען ביי דעם געדאַנק, אַז איך גיה אַוועק פון דער וועלט ניט האָבענדיג דעם גענוס פון חתונה האָבען. חתונה האָבען און לעבען — דאָס איז ביי מיר איינס און דאָס זעלבע, איינס אָהן דעם אַנדערען קאָן ניט זיין, און אַז דו זאָגסט, איך זאָל ניט חתונה האָבען — איז ביי מיר פּונקט דאָס זעלבע, ווי דו וואָלסט מיר ניט

געהייסען לעבען. און מיך פאַרדריסט גלאַט אויף דער שלאַפקייט, פאַרוואָס קאָן זי גראָד פּונקט דאָס ניט איבערטראָגען, פּונקט ווי זי קאָן ניט איבערטראָגען קיין זויערס און ביטערס...

ער האָט זיך פלוצלינג אויפגעהויבען און מיט אַ ברייטען מאַך מיט דער האַנט אין דער לופטען שטאַרק אָפּזיפצענדיג געזאָגט:

— קוק אויף וואָס דו ווילסט: אויף יעדעס גרעזעלע, אויף יעדעס בלימעלע, אויף יעדעס קליינע פליגעלע, וואָס מ'זעהט עס קוים אָן מיט'ן אויג. זייער לעבען איז אַזוי קורץ. פאַראַן אַזעלכע, וואָס לעבען ניט מעהר ווי אַ שעה. ציי פאַלט דיר ניט איין אַמאָל אַ געדאַנק, אַז זיי ווייזען זיך אויף דער וועלט אויך ניט מעהר ווי צוליב דעם, זיי זאָלען חתונה האָבען? ניט מעהר ווי חתונה האָבען? און יעדעס יאָהר, פּונקט אין דער צייט, אין פריהלינג, באַהערשען מיך אָט די געפיהלען, און דאָס מאָל — האָט ער געענדיגט זיין מאָנאָלאָג — האָב איך מיר איין מאָל פאַר אַלע מאָל באַשלאָסען דאָס צו טאָן. אַנדערש קאָן עס ניט זיין.

ער האָט מיך אָנגענומען פאַר דער האַנט און אַריינגעשלעפּט צוריק אין שטוב. דאָרט איז ער אַריין צו זיך אין קליינעם צימערל און האָט זיך אָנגעהויבען גרייטען אין וועג אַריין. איך האָב געזעהן, ווי ער האָט אָנגעטאָן אַ פּאָר גראָבע וואַרימע אונטער־הויזען און צוויי וואַרימע לייבלאַך, איינס אויף דאָס אַנדערע, און אויף מיין פראַגע: נאָך וואָס ער פּעלצט זיך אַזוי אָן, ווען עס איז אַזוי וואַרים אין דרויסען, האָט ער מיר פּראָסט געענטפערט:

— כדי איך זאָל אויסקומען גרעבער.

פאַר דער כלה מיינסטו עס?

— געוויינליך ניט פאַר דיר! — האָט ער מיר פרעהליך אָפּגעענטפערט.

ווען ער האָט זיך אָנגעטאָן, האָט ער זיך אָנגעפּאַרבט די באַקען און האָט זיך אַלע מאָל, פון צייט צו צייט, אָפּגעדרעהט פון שפּיגעל און מיר געוויזען, וועלענדיג וויסען מיין מיינונג, וואו איז אַ סך אָדער ווינציג אָפּגעפּאַרבט. און מיך האָט געוואונדערט: ווי אויפגעלעגט ער איז. און איך, פאַרקערט, בין געווען זעהר טרויעריג,

קוקענדיג אויף זיינע איינגעפאַלענע באַקען און די גרויסע גריבער אונטער די אויגען און די צווי ביינער נאָך די גריבער, וואָס זיינען געווען אָפּגעצויגען מיט אַ דינער הויט, וועלכע האָט איצט אויס־געזעהן אומנאַטירליך רויט, און די גרויסע טונקעל־בלויע אויגען זיינע האָבען איצט, ווייזט אויס, אַנטקעגען דער רויטער פאַרב, עפּעס אַן אַנדער גלאַנץ באַקומען.

ווען ער האָט געענדיגט דעם טואַלעט, האָט ער זיך אויסגע־דרעהט צו מיר, זיך געגעבען מיטביידע הענט אַ קלאַפּ אין דער ברוסט, פון וואָס דער קאָפּ זיינער האָט זיך אַ באַוועג געטאָן, און ער האָט ווי אויסגעשריען:

— נו ווי מיינסטו, איך וועל געפעלען, צי ניין?

איך האָב איהם געענטפערט:

— אָ, באַשטימט, באַשטימט!

דאָס אַלץ האָב איך זיך איצט דערמאָנט, ווען די אַלטע קעכין האָט איהם ווידער באַלעגט מיט קללות, פאַרוואָס ער האָט אומ־גליקליך געמאַכט אַזאַ גאָלדען קינד, ווי איהר מיניציע איז.

איך האָב אין דער מינוט ווירקליך אויף איהר מעהר רחמנות געהאַט, ווי אויף איהם. זי איז נאָך געווען אַ יונגע, דאָס צוואַנציג־סטע יאָהר, און אַט וועט זי בלייבען אַן אַלמנה, און וואָס איך האָב שוין דעמאָלט ניט געצווייפעלט, און נאָך מיט אַ קינד. איך האָב מיר פאָרגעשטעלט איהר שרעק, וואָס זי לעבט איבער, טראָגענדיג פון איהם אַ קינד. דאָס איז דאָך דער בעסטער סימן, אַז ער וועט שטאַרבען און ביי איהר וועט בלייבען אין בויך אַ קינד פון איהם.

ווען איך בין אריינגעגאַנגען אין שטוב און דערזעהן דאָס פאַר־פאַלק, האָב איך צווישען זיי עפּעס אַ ברוגז שטיל־שווייגען דער־שפּירט, וועלכעס איז פון צייט צו צייט פון איהם מיט אַ שטיל, איינגעהאַלטען הוסטען איבערגעריסען געוואָרען. דערזעהענדיג מיך, האָבען ביידע עפּעס ווי אויפגעלעבט. ער האָט מיר מיט אַ לייכט שמייכעלע די האַנט געגעבען און דאָס זעלבע שמייכעלע איבערגעטראָגען צו איהר. דאָס שמייכעלע זיינס האָט אויף מיר אַ שלעכטען איינדרוק געמאַכט. דאָס איז ניט געווען פון יענע

גאסטפריינטליכע שמייכעלאך, מיט וועלכע ער פלעגט מיך אמאל באגעגענען, און יענע גאסטפריינטליכע שמייכעלאך האב איך ביי איהם ניט געזעהן פון דער צייט, וואס ער האט פונ׳ם דאקטאר דעם שטרענגען באפעהל באקומען. פון דעמאלט אן איז ער צו מיר אפגעקיהלט געווארען און, ווי איך האב מיך דערנאך דערוואוסט, איז ער זעהר ניט צופרידען געווען מיט מיין קומען. דאס אליין, וואס ער האט דאס מיר ניט דערצעהלט, האט מיך אויף א געדאנק ארויפגעשטויסען, אז ער מוז מיך איפערען צו זיין יונג ווייבעל. איך האב שוין א פאר מאל וועגען דעם געטראכט, און איצט איז ביי מיר פארפעסטיגט געווארען דער געדאנק, און איך האב מיך עפעס זעהר ניט גוט דערפיהלט. איך האב מיך פשוט געשעמט מיט מיין געזונטען פנים: איך האב געוואלט, אז אין דער מינוט זאל איך אנדערש אויסזעהן, איך האב פשוט געוואלט קראנק ווערען אויף דער קורצער צייט, וואס איך וועל דא זיין ביי איהם אין שטוב...

— וואס זשע הערט זיך עפעס? — האט ער מיר א פרעג געגעבען מיט דעם זעלבען שמייכעלע און ווידער א קוק געגעבען אויף זיין ווייבעל.

און זעהענדיג, ווי זי האט פארשעמט און טרויעריג אראפגע־לאזט די אויגען, האב איך ניט געצווייפעלט, אז זי פארשטעהט דאס שמייכלען זיינס, און שפירענדיג, אז איך קוק אויף איהר, האט זיך ביי איהר א לייכטע ראזע פארב צוגאסען איבער׳ן געזיכט.

— וואס זאל איך מאכען? — האב איך ניט ווילענדיג גע־ענטפערט און האב געוואלט פרעגען, וואס ער מאכט, נאר איך האב מיך דערפון אפגעהאלטען, דערמאנענדיג אן דעם, וואס די אלטע קעכין האט מיר דערצעהלט...

„זי טראגט״ — איז מיר פלוצלינג דורכגעפלויגען אין געדאנק דער אלטער׳ס פאר ווערטער און איך האב מיך געוואונדערט: די זעלבע ווערטער, וועלכע ווערען אין יעדער פאמיליע מיט פרייד אויפגענומען, שפירענדיג, אז עס געהט עפעס א ניי לעבען אויף דער וועלט, האבען איצט דא אין שטוב ביי מיר אין די אויערען

אזוי טרויעריג געקלונגען. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז די פּאָר ווערטער זיינען עפּעס אַ טויט־אורטייל אויף מיין חבר... „זי טראָגט" — איך האָב גאָר אינגאַנצען פאַרגעסען דעם אמת'ן פּראָס־טען זין פון די ווערטער. אַן אַנדער געדאַנק האָט זיך ביי מיר באַקומען: דאָס הייסט, ער וועט שטאַרבען, דאָס איז אַן אָנזאָג פון אַ זיכערען טויט. און ווען מ'זאָל מיר קומען און זאָגען, אַז מיין חבר גוסס'ט, וואָלט איך ניט געוועזען אַזוי פּעסט אין זיין טויט, ווי פון די צוויי ווערטער. און אין דער זעלבער צייט האָב איך מיר פאָרגעשטעלט, וואָס דאָס ווייבעל נעבאַך מוז איבער־לעבען, טראָגענדיג דעם טויט־אורטייל אויף איהר מאַן.

די אַלטע האָט איהם אַריינגעטראָגען אַ גלאָז מילך און צוויי אייער אויסצוטרינקען, און ווען זי האָט עס נעבען איהם אַוועקגע־שטעלט אויפ'ן טיש, האָט זי מיט אַ פאַרדריסליכען קול געפרעגט ביי זיין ווייבעל, צי זי וועט אויך טרינקען אַ גלאָז מילך. און ווען יענע האָט געענטפערט מיט אַ דרעה מיט'ן קאָפּ, אַז ניין, -- האָט זי עפּעס אַ בורטשע געטאָן און איז אַרויס פון שטוב.

נאָך איהר אַרויסגעהן, איז די פרעהליכע שטימונג ביי מיין חבר (אויב זי איז ניט געוועזען געמאַכט) פאַרשוואונדען געוואָרען. ער האָט שטיל אויסגעטרונקען די גלאָז מילך און די אייער האָט ער פאַרדראָסיג געגעבען אַ רוק אָפּ פון זיך, אַ וואָרף געבענדיג דער־ביי אַ בייזען קוק אויפ'ן ווייבעל.

וואָס דאָ איז פאָרגעקומען, האָב איך ניט געוואוסט, נאָר איך האָב מיך געשטויסען, אַז איהר שטיל שווייגען, דער אַלטער'ס בורטשען און זיין, פריהער שמייכלען און איצט דער כעס, — איז אַלץ וועגען איינס און דעם זעלבען „זי טראָגט". איך האָב מיך אויפגעהויבען, איהם געגעבען די האַנט, אויף וואָס ער האָט זיך געאיילט מיר געבען זיינע, ניט קוקענדיג אויף מיר, נאָכדעם האָב איך זיך מיט איהר געזעגענט און בין מיט אַ שווער געמיט אַרויס פון שטוב.

* * *

די ערגסטע צייט ביי מיין חבר איז, ווי ביי אַלע שווינדזיכ־

טיגע „געווען אין הערבסט, ווען עס האָבען זיך אָנגעהויבען די רעגענס מיט די בלאָטעס און פאַר פסח. דעמאָלט איז ער געווען אומערטרעגליך. גאַנצע וואָכען איז ער געזעסען באַהאַלטען אין שטוב, האָט מורא געהאַט אין פענסטער צו קוקען, און גראָד האָט זיך אין איין פענסטער אָנגעזעהן אַ שפּיץ פון אַ הויכען בוים פון בית־עלמין. אויף דעם שפּיץ פון בוים האָט ער תמיד מורא גע־האַט צו קוקען. אין דער צייט איז ער געווען שרעקליך נערוועז און יעדע קליינינקייט האָט איהם אויפגערעגט. אין דער צייט, האָט מען געוואוסט, טאָר מען ניט געהן אויפ'ן בוידעם, דערפאַר האָט ער עפּעס באַזונדערס מורא געהאַט, און ווען עס איז געווען אומפאַרמיידליך און מ'האָט יאָ געמוזט געהן אויפ'ן בוידעם און ער האָט דערהערט טריט, האָט ער געמאַכט אַזעלכע געשרייען, אַז עס זיינען זיך צונויפגעלאָפען די אַרומיגע שכנים. גערעדט האָט ער אין אַלגעמיין מיט קיין זייטיגע מענשען קיינמאָל ניט, דערפאַר וואָס זיי זיינען געזונט, און קראַנקע האָט ער נאָך מעהר געהאַסט ווי געזונטע. ביי איהם האָבען עקזיסטירט צוויי קלאַסען מענשען: געזונטע און קראַנקע, און צווישען דיביידע קלאַסען האָט ער זיך תמיד געפיהלט עלענד. נאָר ביז דער לעצטער צייט האָט ער מיך געקענט און איך האָב אויך פון יענער אויפנאַמע אָן אויפגעהערט איהם צו באַזוכען. און ווי אַזוי האָב איך זיך געוואונדערט, ווען ער האָט מיך אַ פּאָר מאָל באַגעגענט אין גאַס און פאַרדרעהט דעם קאָפּ און דאָס ווייבעל זיינס אויך דאָס זעלבע. איך האָב לאַנג געקלערט, וואָס זאָל דאָס באַדייטען און האָב איינמאָל אָפּגעשטעלט דאָס ווייבעל זיינס אין גאַס. דערזעהענדיג זי נאָהענט נעבען, האָט מיר אַזש דאָס האַרץ פאַרקלעמט — אַזאַ פאַרענדערונג איז אויף איהר געקומען: די ליפּען אָנגעשוואָלען, די אויגען האָבען פאַרלאָרען זייער גלאַנץ און די גאַנצע פיגור איהרע — עפּעס ווי אַ מין קיילאַכדיגע גראָבע פּאַס. זי איז שוין דעמאָלט געווען אין די „גרויסע" חדשים. דערזעהענדיג מיך, איז זי רויט געוואָרען, און איך האָב מיר געטראַכט: נאַריש ווייבעל, וואָס דאַרפסטו זיך דאָ שעמען? — נאָר ביי איהר, ווי מיר איז דערנאָך איינגעפאַלען,

איז געווען אַן אַנדער בושה: וואָס זי טראָגט פון אַזאַ מענשען, וועלכער קלייבט זיך אָפּ־אָט אויף יענעם עולם...

— איך ווייס ניט, מיר דוכט זיך, אַז איך האָב אייך גאָר קיין שלעכטס ניט געטאָן, — האָב איך גלייך אָנגעהויבען. — איך ווייס ניט, וואָס איז די סבה, וואָס איהר און אייער מאַן פאַרדרעהען מיט די קעפּ, ווען איהר דערזעהט מיך.

אַ טרויעריג שמייכעלע האָט זיך אויף איהרע אָנגעשוואָלענע ליפּען באַוויזען. איך האָב דערקענט, אַז זי וויל מיר עפּעס זאָגען, נאָר זי קאָן ניט, און ניט האָבענדיג קיין געדולד צו וואַרטען אויף איהר ענטפער, האָב איך איהר נאָך אַמאָל איבערגע'חזר'ט די זעלבע ווערטער, אויף וואָס זי האָט באַלד געענטפערט:

— קיין שלעכטס האָט איהר טאַקע ניט געטאָן און ניט גע־מיינט צו טאָן. דאָס ווייס איך און איהר דעם גאַנצען אמת. נאָר שלעכטס פון אייך איז מיר יאָ אַרויסגעקומען.

— אום גאָטעס ווילען! — האָב איך די געדולד פאַרלאָרען.

— די לאַגע, אין וועלכער איך געפין זיך איצט, זייט איהר די סבה...

— וואָס הייסט?...

— ער האָט געמיינט, אַז מיר האָבען זיך ליב...

— נו?...

— ער האָט געמיינט, אַז איך האָב אייך ליב...

— **נו, איז וואָס?...**

— וויפיל איך האָב מיך ניט געפלייסט איהם צו דערווייזען, אַז עס האָט קיין גרונד ניט און ער איז זיך אַליין פעסט געשטאַנען אויף זיינעם.

— פון ווען אָן האָט ער עס אָנגעהויבען אייך צו אייפערען צו מיר?

— זינט ער האָט גקראָגען דעם פאַרזאָג פון דאָקטאָר...

— נו?

— נו, האָט ער עס געוואָלט מיר און אייך אַ צו־להכעיס אָפּטאָן...

זי האָט אָפּגעזיפצט און מיר האָבען זיך געזעגענט און איך האָב איהר, נאָכקוקענדיג אַ שטיק וועג, געטראַכט, אַז אַזוי ענגאַ־איסטיש קאָן נאָר זיין אַזאַ קראַנקע, צובראָכענע נשמה, ווי מיין חבר.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

מיין חבר איז טאַקע אין יענער צייט געשטאָרבען. אין די לעצטע מינוטען האָב איך זיך מיט איהם געזעהן, און ווען ער האָט זיך געזעגענט מיט מיר, האָט ער מיר פאַרקוקט אין די אויגען אריין און אַ שמייכעלע, עהנליך אויף יענעם, ווי איך האָב ביי איהם באַמערקט דעמאָלט, ווען איך האָב זיך דערוואוסט, אַז זי טראָגט, האָט זיך באַוויזען אויף זיינע טרוקענע, בלאַסע ליפּען...

א נאכט אין צוג.

דער צוג איז געגאנגען. דער צוג איז געשטאנען. מענשען זיינען ארויס, מענשען זיינען אריין, מענשען מיט פעק, פעק מיט מענשען, און יעדער איינציגער האט מיט זיך א פרישע אומעטיגע קעלט אריינגעבראכט, ארט און פלאץ פארנומען, פאר זיך און פאר זאכען; און ווען דער צוג האט שוין געהאלטען אין פולען גאנג, איז שוין יעדער געזעסען, אדער געלעגען, און פון מינוט צו מינוט איז אלץ רוהיגער און שטילער געווארען, און געדאכט האט זיך, אז דער צוג שניידט זיך אלץ טיפער און טיפער אין דער נאכט אריין.

פון לאקאמאטיוו האט אהן אויפהער, אמאל פון איין זייט, אמאל פון דער צווייטער, געשפריצט א פייערדיגער רעגען. און געדאכט האט זיך, אז דער הימעל געפינט זיך גאר נאהענט איבער דער ערד און שפייט מיט שטערען פון זיך. געפלויגען זיינען די פונקען פייל פון בויגען, געשוואומען אין דעם פינסטערען ים און געווען איז פון דעם אי ליכטיגער, אי פינסטערער.

אויף איינער א סטאנציע האט זיך צווישען אנדערע פאסא־זשירען אויפגעזעצט א מאגער מיידעל מיט צוויי גרויסע, שווארצע, אומעטיגע, גלאנציגע אויגען און האט זיך אוועקגעזעצט אנטקעגען מיר, ביים פענסטער. מיר איז עפעס אויסערגעוויינליך אומעטיג געווארען, אבער אויפ'ן ארט האב איך ניט געוואוסט, פון וואנען דער פלוצלינדיגער אומעט איז געקומען, צי פון דעם, וואס עס האט זיך אנגעיאגט א פולער וואגאן מיט מענשען און האבען מיט זיך אנגעבראכט א פרישע קעלט, צי פון דער מיידעל, וואס האט זיך מיט א נערוועז שטיל־שווייגען ביים פענסטער געזעצט. זי האט זיך גלייך פארקוקט אין שווארצען, קאלטען, שוויי‌סיגען פענסטער

און פון יענער זייט האָט זיך אָפּגעשלאָגען אַן אומדייטליך קיילאַכיג שטיק בלאַסקייט ווי אַ פאַרבלאָזער פּנים.

אין וואַגאָן איז אַלץ שטילער, רוהיגער און אומעטיגער געוואָרען. עס האָט זיך אָנגעהויבען שפּירען יענער אומעט, וואָס שפּירט זיך אַלע מאָל שפּעט אין אָוונט, ווען איין פאַרשווין נאָכ'ן צווייטען ווערען איינגעזעסען אויף די ערטער, הויבען אָן צו דרעמלען, אָדער ווערען גלאַט אַנשוויגען...

איך בין אויך אַנדרעמעלט געוואָרען, נאָר ערגעץ טיף אין מיר איז פאַרגליווערט געבליבען אָט דאָס בארמלאָזע קיילאַכיג שטיק בלאַסקייט, וואָס האָט פון יענער זייט פענסטער אין וואַגאָן אריינגעקוקט, און דאָס האָט מיך ניט געלאָזט איינצושלאָפען מיט'ן נאַטירליכען געזונטען שלאָף. האָב איך געהערט, ווי דער צוג געהט, ווי די רעדער קלאַפּען... געהערט, אַז ער געהט, און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז ער שטעהט, און נעבעלדיג געזעהן צווישען די שטעהענדיגע, נאָר אומרוהיגע, רעדער אַרומשוועבען אַ פּנים ווי אַ פאַפּירענע לאַמטערן, און דאָס לאַמטערן־פּנים זוכט עפּעס, און מיט דער צייט פון זוכען ווערט דער פּנים און לאַמטערן וואָס אַמאָל העלער און ליכטיגער...

איך האָב מיך אויפגעכאַפּט אַן אומרוהיגער, צורודערטער, און גלייך האָט זיך מיר אין די אויגען אריינגעוואָרפען דאָס בלאַסע מיידעלשע פּנים, וואָס האָט זיך געבלייכט אין דער האלב־פינסטערניש פון דער אויפגעהויבענער באַנק איבער איהר קאָפּ. זי איז געזעסען אזוי ווי זי האָט זיך אָוועקגעזעצט — אין היטעלע און אין דעם מאַנטעל, גלייך ווי זי וואָלט באַדאַרפט אַראָפּקריכען אויף דער נאָהענטסטער סטאַנציע. זי איז געזעסען אומבאַוועגליך, די הענט טיף פאַררוקט אין גרויסער שוואַרצער מופטע, וואָס האָט פאַרנומען כמעט דעם גאַנצען אויבערשטען טייל קערפּער איהרען.

אין וואַגאָן איז געווען רוהיג און שטיל. מענשען אומבאַקאַנטע, פרעמדע און ווייטע, אין דרעמעל און שלאָף נאָך ווייטער, נאָך פרעמדער... אַ קאָפּ אַהער, אַ קאָפּ אַהין... פון די אויבערשטע ביינק הענגען אַראָפּ הענט און פיס, אַ שפּיץ פון אַ קאָלדרע, אַ

פֿאַלע פון אַ בורקע, אַ פּאָר ווײדלאַך פון אַ טכוירענעם פוטער, אַלעם אַזוי שטיל, ווי ניט טויט און ניט לעבעדיג, און אונטען רייבען זיך די רעדער און די רעלסען, ווי זיי וואָלטען גערעדט:

— מ'שלאָפט, מ'שלאָפט, מ'שלאָפט!

און די נאכט האָט מיט אומעט, קעלט און פינסטערניש אין די פענסטער אריינגעקוקט און אָפּגעשלאָגען האָבען זיך דאָרט אומ־דייטליכע פיגורען, די טונקעלע שיין פון דער ליכט און די גלאַנ־ציגע ביינק.

איך בין ווידער אנשלאָפען געוואָרען, אָבער איך הער און פיהל, אז איך פאָהר, הער און פיהל, און צווייפעל דאָך... ערגעץ בין איך, עפּעס שרעקט מיך... איך שלאָף, צי איך שלאָף ניט?... געהט דער צוג, צי שטעהט ער?... איך הער די רעדער קלאַפּען און אַ שווארצע פיגור דרעהט זיך צווישען די רעדער ארום... אַ פיגור מיט אַ דורכזיכטיגען קאָפּ... דער קאָפּ פאַלט האַסטיג אראָפּ און — ס'ווערט פון איהם אַ לאַמטערן... דעם לאַמטערן האַלט די זעלבע פיגור (נאָר שוין אָהן דעם קאָפּ), דרעהט זיך צווישען די רעדער, זוכט און געפינט... געפינט אַ גרויסע, גרויסע, שוואַרץ־האָריגע מופּטע...

דערהערט אימיצער האָט אָנגעריבען אַ שוועבעלע און האָב מיך אין קאָנוואולסיווער שרעק אויפגעכאַפּט און האָב גלייך די מופּטע דערזעהן, און אין דער מופּטע האָט דאָס מיידעל געהאַלטען די הענט אריינגעשטעקט און דאָס פּנים פארגראָבען... די האָר קאָפּ מיט די האָר פון דער מופּטע האָבען זיך צוזאַמענגעגאָסען און געדוכט האָט זיך, אַז דאָ זיצט עפּעס אַ פארזעהעניש מיט אַן אומגעווײנליך גרויסען קאָפּ אָהן אַ פּנים... זי איז געזעסען אומ־באַוועגליך אין פארגליווערטער רוהיגקייט, אין צונויפגעגאָסענער שווארצקייט, באַהאַלטען מענש און לעבען...

אַ מעכטיגער פייף האָט די שטילקייט צוריסען, אַ פּאָר קעפּ האָבען זיך אויפגעהויבען און אין די פענסטער פארקוקט. אימיצער האָט געשמאַק געגענעצט, איינער וואָס איז געזעסען אנטקעגען מיר, האָט זיך אויפגעהויבען און זיך אַזוי זיס ליידענשאַפטליך געצויגען,

אַז ס'האָט ערגעץ ביי איהם געקנאַקט אַ ביין. ס'האָט אימיצער צו אימיצען עפּעס געזאָגט און די שטילקייט און רוהיגקייט איז גע־שטערט געוואָרען. אָפּטער און אָפּטער האָבען זיך פון יענער זייט פענסטער פאַרשיידען־פאַרביגע פייערלאַך געוויזען, פייערלאַך פרעמדע, פייערלאַך אומבאַוועגליכע, וואָס האָבען אויסגעזעהן ווי לייכטענדע דימענטען איינגעפאַסט אין נאַכט און אין פינסטערניש.

דאָס אומבאַקאַנטע מיידעל האָט אויך אויפגעהויבען דעם קאָפּ און אין פענסטער פאַרקוקט. איהרע אויגען ווי צוויי קיילאַכיגע שוואַרצע רעדעלאַך, האָבען זיך רייצענד אויסגעטיילט פון בלאַסען פּנים און דאָס פּנים האָט זיך געבלייכט פון אונטער דער אויפ־געהויבענער באַנק, וואו עס איז געווען פיל טונקעלער ווי אין וואַגאָן, און איך האָב געקוקט אויף איהר און געטראַכט פון איהר, ניט געוואוסט, וואָס איך קוק און ניט געוואוסט, וואָס איך טראַכט... איך האָב נאָר געפיהלט, אַז די וואָס זיצט מיר אַנטקעגען, זיצט אויך אין מיר, זיצט און פרעסט מיין געמיט... אַז עפּעס האָט זיך פון איהר ווי אַ גלגול אַריינגעכאַפּט אין מיר, און וואַכענדיג האָב איך שוין אויך עפּעס גע'חלומ'ט. איך האָב געקוקט מיט אָפענע אויגען און אַלעס אַרום זיך געזעהן צוויי־זייטיג... געזעהן אַ טיף לעבען, ווי אימיצער וואָלט אין מיר אַ טהיר אין אַ טיפען תהום אַריינגעעפענט און דאָרטען אין תהום האָט זיך אַרומגעדרעהט די אומבאַקאַנטע, וואָס זיצט מיר אַנטקעגען...

דער צוג האָט זיך אָפּגעשטעלט. צוויי קלינג, אַ קליינע סטאַנציע. אַ פּאָר לאַמטערנס אויף הילצערנע סטויפּעס, וואָס וואַרפען אויף דער פּלאַטפאָרמע אַ ברייטע, טונקעלע שיין און אַלעס אַרום איז פרעמד, שטיל, פינסטער. די קאָנדוקטאָרען דרעה־ען זיך אַרום מיט די קאָלירטע לאַמטערנדלאַך און אַרום זייערע פיס בלאָנדזשען פאַרשיידען־פאַרביגע קוואַדראַטען. די כאַליאַוועס פון זייערע שטיוועל גלאַנצען, אַלץ איז נאַכטיג, אַלץ איז שטיל, און דערפאַר לאָזט זיך שוין אַזוי שטאַרק הערען דאָס מעכאַניש אָטעמען פון לאָקאָמאָטיוו.

קיינער קומט ניט אַרויף, קיינער שטייגט ניט אַרויס, און דאָך

האָט זיך באַקומען אַן איינדרוק, אַז אין וואַגאָן איז ווייניגער געוואָרען...

— וואָס פאַר אַ סטאַנציע איז דאָ? — האָב איך אַ פרעג געטאָן ביי מיין שכנה.

זי האָט ניט געענטפערט, אפילו זיך ניט אומגעקוקט, און איך האָב אַזוי דורשטיג געוואָלט הערען די שטים איהרע.

— ... לאַמטערן־קאָפּ... קאָפּ מיט רעדער...

זי האָט אַ ציטער געטאָן און אַ בליץ געטאָן אויף מיר מיט אויגען און אַ צווייטען...

— צינדט אָן אַ שוועבעלע! — האָט זי מיט אַ פארשטיקט, היסטעריש קול אויסגערופען.

איך האָב אָנגעצונדען אַ שוועבעלע, און אַזוי לאַנג, ווי דאָס שוועבעלע האָט געברענט, אַזוי לאַנג האָט זי מיר אין די אויגען אַריינגעקוקט, און געפיהלט האָב איך, אַז איך געפין זיך אינגאַנצען אונטער איהר שליטה, אַז זי איז אינגאַנצען אַריין צו מיר, און מיך האָט אָנגעהויבען צו דרעמלען...

קלין, קלין, קלין! קליין, קליין, קליין סטאַנציעלע, אַ פייף און דער צוג איז אַוועק.

שלאָף איך און איך פיהל באַהן און מענש... „ער“, מיט׳ן לאַמטערן־קאָפּ, איז שוין ווידער דאָ... לויפט מיט די רעדער, קייקעלט זיך געשווינד, האַסטיג, און אַלעס אויף איין אָרט... דורכזיכטיגער ווערט דער קאָפּ און פאַלט אונטער די רעדער... אַ לאַמטערן... נעבען: אַ גרויסע, שוואַרצע מופטע... פון דער מופטע קריכט אַרויס אַ צוקאַליעטשעטער קאָפּ מיט גרויסע שוואַרצע לע־בעדיגע אויגען. „זי“... נייז, איך פיהל, ווי זי זיצט מיר אַנט־קעגען... וואו בין איך?... אין וואַגאָן צי אין דרויסען?... די רעדער טאַראַבאַנען... דער צוג שטעהט... איך און „זי“ אויף צוויי ערטער זיך צוטיילט... איך בין מיט איהר דאָ און מיט איהר דאָרטען... איך שלאָף ניט און שלאָף, הער ניט און הער, זעה ניט און זעה, ווי זי זיצט... ווי זי האָט זיך אויפגעהויבען און שטעהט אַנטקעגען מיר מיט אַ שווערער געדיכטקייט פון חלום און וואָהר,

שטעהט איינע נעבען מיר דאָ, איינע נעבען מיר „דאָרטען“, איינע איז טויט, די צווייטע לעבעדיג, און ביידע זיינען איינע און די זעלבע... ביידע אויסער מיר און אין מיר מיט לעבען און טויט צונויפגעמישט, מיט ווירקליכקייטען און חלום... אַ טריט, אַ שפּאַן פון איין וועלט אין אַ צווייטער... נאָך אַ טריט, נעבען זיך, נעבען מיר אַוועקגעשפּאַנט אין ווייטקייט און אויפ'ן זעלבען אָרט גע־בליבען... אַ שפּאַן האָט זי געמאַכט און איז געדאָפּעלט געוואָרען מיט אַן אומבאַוועגליכען נעגאַטיוו פון זיך און מיט הארטקייט און שטילקייט הערט זיך איהר אָפּגאַנג פון אָרט און אַוועקגאַנג צו אומבאַשטימטקייט און ווייטקייט... און נאָך אַ שפּאַן און נאָך איינער, גרויסע, גיגאַנטישע, ווי שווערקייט פון איינער געטראָגען, פון לייכטקייט פון אַ צווייטער, און מיט יעדען שפּאַן זיך דער־נעהענט צו אַ שרעקליך געפערליכען אָפּגרונד און ערגעץ ווייט־ווייט האָט זיך אַן עפּען געטאָן אַ טיר...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

אַ ווילדער פּייף האָט מיינע אויערען דורכגעשניטען, איך האָב זיך אויפגעכאַפּט און זיך אַ וואָרף געטאָן מיט נאָך מענשען צו דער טיר. אויף דער פּלאַטשטאַדקע אָנגעטראָטען אויף עפּעס ווייכס... אויפגעהויבען די מופטע איהרע...

זעלבסטמאָרד.

עס וועט זיך אמאָל באווייזען א נאָטיץ אין די צייטונגען: „עס האָט זיך איבער אַן אומבאוואוסטער סבה גענומען דאָס לעבען אזעלכער און אזעלכער". און איך אַליין וויים אויך ניט פאַרוואָס איך וועל מיר נעמען דאָס לעבען, און בין זיכער, אז אזעלכעס וועט געשעהן. איך וויים ניט, צי היינט, מאָרגען, אין א וואָך, אין צוויי, אָדער אין א פּאָר צעהנדליג יאָהר ארום. פאַר וואָס? איך קאָן דערויף קיין קלאָרען ענטפער ניט געבען. איך געפין פאַר נויטיג אונטערצושטרייכען, אז מיר לעבט זיך ניט שלעכט, אז איך געניס פון דעם אַלעם, וואָס א מענש קאָן און ס'איז איהם מאָראַ־ליש ערלויבט צו געניסען. איך זאָג, אז דאָס לעבען איז שעהן, רייצענד און ליב עס מיט מיין גאַנצען וועזען. האָב איך מיר אין מענשען אַנטוישט? ניין, דאָס אויך ניט. אין פרויען? ווידער אמאָל ניט. איך בין וועגען זיי דער בעסטער מיינונג. איך ליב זיי ווי א יונגער מענש אין מיינע יאָהרען קאָן ליבען. די עטליכע פרויען, וואָס איך קען, זיינען פאַר מיר דער אידעאַל פון שעהנהייט, איידעלקייט און צאַרטקייט. און מיינט איהר אפשר, אז נאָך דעם אַלעמען געפין איך גלאַט ניט קיין אינטערעס איבער וואָס עס זאָל זיך לוינען צו לעבען? נאָך אמאָל ניט! האָב איך אפשר מורא פאַר'ן טויט? (עס טרעפט אמאָל אזעלכעס, וואָס איינער נעמט זיך דאָס לעבען אוים מורא פאַר'ן טויט). ניין, איך קלער אפילו ניט וועגען דעם. אויף צו לעצט וועל איך נאָך צו־געבען, אז איך בין זעהר לעבענס־לוסטיג, פרעהליך, און צו דעם געדאַנק, אז איך וועל מיר אמאָל נעמען דאָס לעבען, האָב איך מיר אזוי צוגעוואוינט, ווי מענשען בכלל פאַרהאַלטען זיך צו זייער

געוויינליכען אומפאַרמיידליכען טויט... קיין באַשלאָסענע זאַך איז דאָס ביי מיר ניט, באַשליסען באַשליסט נאָר אַזעלכער, וואָס ווייסט אָדער פיהלט, אַז ס׳קאָן אַנדערש ניט זיין... אַזאַ טאַט ווערט נאָר באַשלאָסען ביי יעניגע אין מאָמענטען פון גרויס פאַר־צווייפלונג, אין דער צייט, ווען פריהער איז זיי אַזעלכעס אפילו אין די געדאַנקען ניט געקומען... איך האָב עס מיר ניט באַדאַרפט באַשליסען דערפאַר, ווייל דער געדאַנק און געפיהל, אַז איך וועל מיט מיין טויט ניט שטאַרבען, לעבט מיט מיר צוזאַמען, לעבט אַזוי פיל, וויפיל איך בין אַלט, ער איז מיט מיר געבוירען געוואָרען... איך ווייס אפילו ניט, מיט וואָס איך וועל מיר נעמען דאָס לעבען, צי וועל איך מיך שיסען, הענגען אָדער סמ׳ען. איך האָב מיר נאָך וועגען דעם ניט פאַרטראַכט, פונקט ווי עס טראַכטען ניט אַלע מענשען, דורך וואָס פאַר אַ קרענק זיי וועלען שטאַרבען... בין איך אומנאָרמאַל? משוגע? האָב איך עס מיר איינגערעדט? ניט דאָס ערשטע, ניט דאָס צווייטע און ניט דאָס דריטע. איך פיהל נאָר, אַז עס זיצט אין מיר עפּעס אַ געהיימע קראַפט, וועלכע נעמט אַן אַנטייל אין מיין לעבען. עס לעבט אין מיר אַ פרעמדער ווילען, וועלכער שטערט מיר דאָך ניט צו לעבען, ווי איך וויל, ווי מיר גלוסט זיך, און פונקט ווי איך האָב קיין אַהנונג ניט וועגען איהם, וואָס ער איז, ווער ער איז, אַזוי האָט ער ניט קיין אַהנונג וועגען מיר, וועגען מיין לעבען און שטרעבען... מיר זיינען ביידע איינגעשמאָלצען איינער אין׳ם אַנדערען און זיינען דאָך פרעמד איינער דעם צווייטען, פונקט ווי מ׳לייט צונויף צוויי פאַרשיידענע מעטאַלען און יעדעס באַזונדער האַלט זיך זיין קאָליר און פאַרלירט ניט זיינע אייגענשאַפטען... דאָס לעבען, מיין לעבען, איז זיינס, דאָס הייסט, ס׳איז ביי איהם אין די הענט. ער אַליין דאַרף עס ניט, ווייסט אפילו ניט, וואָס דאָס איז אַזעלכעס; ער דאַרף עס נאָר טויטען, און ביז וואַנען ער וועט עס טויטען, איז עס מיינס, מיינס אויף צו לעבען, זיינס — אויף צו שטאַרבען. און פונקט ווי „ער“ קאָן מיר ניט שטערען צו לעבען, ווי מיר געפעלט, אַזוי קאָן איך איהם קיין דעות ניט זאָגען צו טויטען מיך, מיט

וואָס פאַר אַ טויט איהם וועט דאָרטען וואוילגעפעלען... מיר זיינען איינגאַנצען אומאָפּהענגיג איינס פון דאָס אַנדערע...

עס זיינען פאַראַן ניט קיין גרויסע צאָהל מענשען, וועלכע געפינען זיך תמיד אונטער אַ געוויסען היפּנאָז, איבער זייערע נשמות פלאַטערט תמיד אַרום עפּעס אַזעלכעס, וואָס בלייבט אויף שטענדיג פאַר זיי פאַרהילט אין אַ געדיכטען נעבעל און דאָס פיהרט אָן מיט זיי, רעאַגירט אויף זייערע געפיהלען, אויף זייערע געדאַנקען, אויף זייער גאַנצעס וועזען, און וועגען לעבען, וועגען זייער לעבען, בילדען זיך אוים פאַרשיידענע משונה'דיגע באַגריפען, אַז ס'איז עפּעס ניטאָ ביי זיי אַזעלכעס, ווי ביי אַלע מענשען, אַז ס'איז עפּעס ניטאָ אַזעלכעס, וואָס וואָלט באַדאַרפט זיין, אַז ס'איז עפּעס לויטער רעטענישען. אין קורצען: דאָס גאַנצע לעבען איז איין שרעק פאַר עפּעס אומדייטליכעס, נעבעלדיגעס, זיינען זיי תמיד פאַר'מרה־שחורה'ט, געפינען זיך שטענדיג אונטער געוויסע איינדריקען, וואָס פּייניגען און מאַטערען די נשמות זייערע און זיי קאָנען זיך ניט אָפּגעבען קיין רעכענונג, וואָס דאָס איז אַזעלכעס. אַזעלכע מענשען מוזען ענדיגען דאָס לעבען מיט זעלבסטמאָרד, ווייל דאָס לעבען ווערט ביי זיי מיט דער צייט אַן אמת'ע אָפּקומעניש, אַ גיהינום... דאָס זיינען די אומגלקילכיסטע מענשען אויף דער וועלט... אַזעלכע זעלבסטמערדער זיינען די געפערליכסטע, די פאַרביסענסטע. זעלטען ווען עס גיט זיך איין אַזעלכע אָפּצוראַטעווען. זיי נעמען איין די שעדליכסטע גיפטען, קלייבען אוים אַזעלכע ערטער, וואָס ווערט ווינציג אָדער גאָרניט באַזוכט פון קיין מענשען... ביי זיי איז דער טויט גאָרניט שרעקליך, פאַרקערט, שרעקליך איז ביי זיי דאָס לעבען. עס גיבען אַזעלכע, וואָס טוען זיך אָן צוויי, דריי מיתות מיט אמאָל, מורא האָבענדיג, טאָמער וועט זיך די לעבענס פאַרזאָרגער איינגעבען פון איינער זיי אָפּצוראַטעווען. ביי זיי איז דער טויט אַ מין משיח, אַן ערלייזער. זיי וואַרפען זיך איהם אין די אָרעמס אַריין מיט אַ ווילדען, תאוה'דיגען פלאַטער, ווי אַ פאַרליבטע צורייצטע פרוי וואַרפט זיך אין די אָרעמס פון איהר געליבטען... אַזעלכע שרייען

ניט, ליאַרעמען ניט פאַר'ן טויט, מאַכען ניט קיין משוגע'נע העוויות, דרעהען זיך ניט ארום איבער'ן צימער, פליקען פון זיך ניט די האָר, לעגען ניט צו אַמאָל צוואַנציג דעם רעוואָלווער צום שלייף אָדער דאָס פלעשעלע מיט גיפט צום מויל, זיי שרייבען ניט קיין קוויטלאַך מיט קיין בריף צו קיין באַקאַנטע, צו נאָהענטע. זיי אַרט ניט, זיי קומט אפילו ניט אויף די געדאַנקען צופרידען צו שטעלען יענעמס נייגעריגקייט... זיי פאַרגעסען אָן דער גאַנ־צער וועלט. ביי זיי זיינען אַלע געדאַנקען, אַלע געפיהלען, קאָנ־צענטרירט אין איין פונקט... זיי פאַרגעסען אינגאַנצען אָן לעבען, מיט וועלכען זיי ווילען מאַכען אַ סוף... און די לעצטע מינוטען לעבען זיי ניט מיט'ן לעבען, נאָר מיט'ן טויט... עס פאַרשווינדען די לעבעדיגע אינסטינקטען און במילא דער אינסטינקט, וואָס האָט אַזוי מורא פאַר'ן טויט... קיין שפור פון שרעק, פון מיט־לייד צו זיך. עס גליווערען ניט די גלידער; פאַרקערט, עס וואַרעמט, דער טויט וואַרעמט!...

בין איך איינער פון די לעצטע? ניין! איך בין עפּעס אַנדערש. איך בין אַ מענש ווי אַלע מענשען. מיך מאַטערט און פייניגט גאָרניט, דאָס לעבען איז פאַר מיר קיין אָפּקומעניש ניט און דער טויט איז ביי מיר קיין יום־טוב ניט. ער איז פאַר מיר דאָס, וואָס ביי אַלע מענשען דער נאַטירליכער טויט, וועלכער איז אומפאַרמיידליך... מיין פאַרלאַנג איז, וואָס לענגער צו לעבען, נאָר... ווי איך האָב שוין אויבען דערמאָנט, איז עס ניט ביי מיר אין די הענט...

אַזוי גלויב איך. און גלויבען איז אַזאַ מין געפיהל, וואָס איז אוממעגליך איבערצוגעבען אַ צווייטען, און דעם צווייטען איז אוממעגליך עס ביי דיר צו פאַרטיליגען. איך מיין, אַז דאָס איז עפּעס אַ מין באַזונדער אַרט אייגענשאַפט; איך האָב געזעהן פיל קלוגע מענשען, וואָס זיינען אַבערגלויביג און, פאַרקערט, נאַראָנים, וואָס זיינען אויף דעם געביט גאַנץ פרייזיניג. איך האָב דעם פאַר־גלייך געבראַכט צוליב דעם, מ'זאָל מיך ניט האַלטען פאַר קיין משוגע'נעם. איך זאָג: עס זיינען פאַראַן מענשען, וועלכע

זיינען איבערגעגעבען פון געבוירען אָן אין די הענט פון אַן איבער־נאַטירליכער קראַפט, דאָס הייסט, אַז אַ חוץ דעם מענשענ׳ס מוסקולען, וועלכע קאָנען זיך וועהרען אַנטקעגען אויסערליכען שונא, איז פאַראַן נאָך אַ קראַפט, וועלכע איז ניט צום פאַרגלייכען שטאַרקער פון דיר און דו גיבסט זיך, ווילענדיג, ניט ווילענדיג, אונטער... דיין ווילען אַנטקעגען איהר איז קיין ווילען ניט... דו געהסט זי בלינד נאָך; געהסט אין אַזעלכע ערטער, וואו דו פיהלסט, אַז דאָרטען וואַרט אויף דיר דער טויט. און ניט געהן קאָנסטו ניט! ביזט ניט ביי זיך אין די הענט... עס שלעפּט, עס ציהט אַהין מיט אייזערנע צוואַנגען.

איינמאָל אין אָווענט, קומענדיג אַהיים, האָב איך צו מיין גרויס פאַרוואונדערונג דערזעהן מיין גאָל־מעסער אויפ׳ן טיש... איך האָב מיך דעם טאָג ניט ראַזירט, און ווען איך זאָל איהם האָבען געלאָזט ליגען אַזוי פון אויבען־אויף דעמאָלט, צוריק מיט דריי טעג, נאָכ׳ן גאָלען, וואָלט איך עס זיכער געווען באַמערקט... איך וויל דערמיט ניט זאָגען, אַז דאָס גאָל־מעסער האָט מיר אונ־טערגערוקט אַ געהיימער גייסט, נאָר דאָס אַליין, וואָס איך האָב איהם געקאָנט האַלטען און ניט וויסענדיג, ניט פיהלענדיג איהם, אַרויפלעגען אויפ׳ן טיש, דאָס האָט אויך פאַר מיר אַ גרויסע באַ־דייטונג... הייסט עס, אַז די צייט איז שוין געקומען... נאָר וואָס עפּעס גאָר זיך שניידען דעם האַלז? פוי, צום טייוועל! אַ מיאוס׳ען טויט אויסגעקליבען פאַר מיר... צי איז ניט מעגליך מיט עפּעס אַנדערש?... צי בין איך שוין אויף אַזוי פיל ניט פרייוויליג, איך זאָל מיר אַליין ניט קאָנען צוקלייבען אַזאַ טויט ווי מיר געפעלט... פוי, איך שטעל זיך מיר פאָר מיט אַן איבער־געשניטענעם האַלז! ניין, אויף קיין פאַל! ניין, איך וויל מיט אַזאַ טויט ניט שטאַרבען!... ערלויב מיר אויסצוקלייבען אַזעל־כען, וואָס מיר געפעלט!... איך האָב אַריינגעוואָרפען דעם גאָל־מעסער אין טיש־קעסטעל.

אַ צווייטער אָווענט.

איך האָב אַ גאַנצען טאָג געקלערט וועגען גאָל־מעסער און

בין געווען ברוגז און שרעקליך אויפגערעגט אויפ'ן פרעמדען ווילען, פאר וואָס ער האָט ניט געפונען פאר מיר קיין פּאסיגערען טויט, נאָר קומענדיג אהיים און טרעפענדיג דעם גאָל־מעסער אין טיש־קעסטעל, איז מיר דער כעס אָפּגעגאנגען. ווי עס איז צו פאר־שטעהן, וועט ער מיט מיר געהן אויף פשרות, וועט מיר לאָזען אויסקלייבען וועלכען טויט איך וועל וועלען. און פאר וואָס טאקע ניט? וואָס פאר א חילוק איז איהם, דורך דעם צי דורך יענעם?

א דריטער אָוועגט.

אך האָב א טעות געהאט. איך האָב געמיינט, אז מיינע טעג זיינען געצעהלטע... זעהט אויס, אז „ער" האָט זיך געוואָלט מיט מיר א שפּיל טאָן, געוואָלט א קאטאָוועסעל טרייבען, אָדער גלאט געוואָלט זעהן, ווי איך וועל מיך פארהאלטען צו דעם „עק־זאמען". נארישקייטען, איך בין געווען גאנץ רוהיג און בין דאָך צופרידען, וואָס עס איז אָפּגעלעגט געוואָרען אויף אן אומבאשטימ־טער צייט.

א צעהנטער אָוועגט.

אך האָב היינט געהאט זעהר א שלעכטען טאָג. הערט א געשיכטע: איך האָב מיך צופעליג אין גאס געטראָפען מיט מיינעם א חבר, וועלכען איך האָב שוין עטליכע יאָהר ניט געזעהן. איך האָב מיך זעהר דערפרעהט מיט איהם און איהם געבעטען קומען, נאָר ווען איך האָב איהם געזאָגט דעם אדרעס מיינעם, האָט ער אויסגעגלאָצט אויף מיר א פּאר אויגען, אז איך האָב מיך פשוט דערשראָקען פאר זיי און האָט פּלוצלינג אויסגערופען:

— אהינצו? ווען דו גיסט מיר גאָלד!... זעה נאָר א צו־פאל, דארפסטו גראָד וואוינען דאָרטען. דאָרטען האָט זיך צוריק מיט א יאָהר אכט איינער געהאנגען... דאָס זעלבע צימער, וואו דו וואוינסט.

איך האָב מיך עפּעס ווי אין א רעטעניש אנגעשלאָגען...

— וואָס הייסט? ווי אזוי, פארוואָס און פון וואנען ווייסטו?

— פון וואַנען איך ווייס? — האָט ער מיט אַן אומעטיג שמייכעלע איבערגעפרעגט. — שטעל זיך פאָר, אַז דאָס איז פאָר־געקומען אין מיין געגענוואַרט... עס הייסט, איך בין געשלאָפען און יענער האָט זיך אָפּגעטאָן זיין שטיקעל אַרבייט אונטער מיין נאָז... איך קאָן דיר ניט איבערגעבען, וואָס איך האָב איבער־געלעבט, ווען איך האָב פּלוצלינג אין דער פריה דערזעהן מיין שכן (מיר האָבען ביידע געוואוינט אין איין צימער) הענגען אָהן אַ סימן פון לעבען... דאָס שרעקליכע בילד האָט מיך אַזוי איבער־ראַשט, אַז איך בין געבליבען ליגען אַ פּאַראַליזירטער; האָב ניט געקאָנט ניט שרייען, ניט רעדען; האָב נאָר געקוקט אויף איהם און געטראַכט: ווייסמאַן! דאָס איז דאָך ווייסמאַן! שטעל זיך פאָר, אַז איך האָב דעם מענשען אפילו נאָך ניט גוט געקענט, ווייל דאָס האָט געטראָפען אַ פּאָר טעג איינגאַנצען נאָכדעם, וואָס איך האָב מיך אַהין אַריינגעצויגען... ער האָט שוין דאָרט געהאַט געוואוינט... איך האָב נאָר געוואוסט די פאַמיליע זיינע: ווייס־מאַן! און אין דער צייט, וואָס איך האָב געטראַכט, אַז דאָס איז ווייסמאַן, וואָלט איך זיך לייכט געקאָנט איינרעדען, אַז דאָס איז ניט ער, נאָר אַן אַנדערער, ווייל דאָס געזיכט האָט זיך אַזוי מאָדנע פאַרענדערט... דו פאַרשטעהסט, אַ צופאַל: קענסט אַ מענשען צוויי טעג אינגאַנצען, ווייסט ניט ווער ער איז, וואָס ער איז, פון וואַנען ער איז און פּלוצלינג דערזעהסטו איהם אַ געהאַנגענעם... אָט ווייס איך! — האָט מיין חבר אויסגערופען, אויפהויבענדיג די אַקסלען, — ווען דו גילדסט מיך אָפּ, וואָלט איך אַהין ניט געגאַנגען.

עפענענדיג די טיר צו מיר אין צימער, האָב איך דאָס ערשטע אַ קוק געוואָרפען אויפ'ן סופיט און האָב ווירקליך דערזעהן אַן אייזערנעם האַטשיק און ס'האָט מיך עפּעס אַ שוידער געטאָן... מאָדנע, וואָס איך האָב איהם די גאַנצע צייט ניט באַמערקט, האָב איך גאָר ניט געוואוסט צי ביי מיר אין סופיט איז דאָ אַ האַטשיק צי ס'ניטאָ... איך האָב מיך זעהר ניט היימליך דערפיהלט אין דעם צימער, אונטער דעם טשוואָק, וואו עס איז אמאָל אַ מענש גע־

האנגען... שפּעטער מיט א פּאָר מינוט האָב איך מיך לענגער אָפּגעשטעלט אויף דעם זעלטענעם צופאַל, וואס גראָד אין דעם צימער, וואו איך וואוין, האָט זיך איינער געהאנגען און פאַר־קערט — וואָס גראָד אין דעם צימער, וואו עס איז פארגעקומען אזא שרעקליכער פּאַרפאַל, דאַרף איך גראָד וואוינען. אויף לעצט באַוואונדער איך אויך דאָס, וואס דער חבר מיינער איז צופעליג געקומען פון א פרעמדער שטאָדט און איך האָב זיך צופעליג מיט איהם דעם ערשטען טאָג, פון זיין קומען, באגעגענט און ער האָט עס מיר דערצעהלט... אין דעם אלעמען זעה איך א וואונק, אן אָנווייזונג אז איך דאַרף שטאַרבען מיט דעם טויט... נאָר ניין! איך וועל מיר אויך דאָס מאָל ערלויבען אָפּצוזאָגען פון דעם וואונק, איך דאַרף נישט דיינע אָנווייזונגען... הענגען זיך געפעלט מיר אויך ניט, איך וועל מיר אויסקלייבען אזא טויט ווי מיר געפעלט און לאָז ער מיר ניט פארדרעהען קיין מח...

אין א חודש ארום:

איך בין געשטאַנען אויפ'ן באַלקאָן און זיך געוואַרעמט אויף דער זון. גאַנץ פריה איז עס געווען. אין הויף איז געווען שטיל. די פענסטער פאַרמאַכט, פאַרהאַנגען מיט שטאָרען. מען איז נאָך גע־שלאָפען. דער איינציגער מענש, וואָס איז געווען וואך א חוץ מיר — דער וועכטער — האָט געקעהרט דעם הויף און ארום איהם האָט ארומגעטאַנצט דאָס שוואַרצע הינטעל זיינס און געשמעקט יעדעס פריש צונויפגעקעהרט ביסעל מיסט וואָס איז צונויפגעקעהרט גע־וואָרען אין איין הורבע. עס האָט געבלאָזען א וואַרעם פריש ווינטע־לע, איינע פון יענע פרישע ווינטעלאך, וועלכע מ'קען נאָר פיהלען גאַנץ פריה, ריין פון פאַרשידענע ריחות, וואָס טראָגען זיך פון די קיך־פענסטער און עס דערמאָנט דיר, אז ערגעץ ווייט הינטער די גרויסע שטיינערנע הייזער, זיינען פאַרהאַן גרויסע, ברייטע, גרינע פעלדער און פאַרהאַן איז דאָרט עפּעס אַזעלכעס, וואָס איז דאָ נישטאָ... פאַראַן איז דאָרט עפּעס אייביגעס שטילעס, געמיטליכעס, צערטליכעס; אַזעלכעס, וואָס יויל, פאַרלאַנגט פון דיר גאָרנישט, נאָר גיט דיר עפּעס אַזוי פיל, און דאָס ווינטעלע, וואָס האָט אין

דעם פריהמאָרגען געבלאָזען איז געווען אַ גרוס פון דאָרטען. עס האָט זיך פאַרבענקט, וועהטאָגדיג פאַרבענקט, נאָך עפּעס אונ־דייטליכעס און נעבעלדיגעס. און שטעהענדיג אַזוי פאַרטיפט, האָט זיך פּלוצלינג אויבען אויפ'ן פינפטען שטאָק אַ קיך־פענסטער צו־פראַלט. עס האָט זיך באַוויזען אַ צושויבערטע דינסט מיט אַ פאַר־שלאָפען בייז פּנים, אין איין העמד און מיט אַ קאַץ, וועלכע זי האָט געהאַלטען אויבען ביי'ם פעלכעל אין איין האַנד; און באַלד ווי זי האָט דאָס פענסטער געעפענט, האָט זי דאָס אומגליקליכע נפש, וועלכעס האָט געפּלאַטערט מיט די פיסלאַך אין דער לופטען, געגעַ־בען אַ שמיץ אַראָפּ און אין איין אויגענבליק, מאַכענדיג אַ פּאָר קאָזשעלקעס אין דער לופטען איז זי שוין געלעגען אונטען אויף די שפּצייגע שטיינער, האָט איין ריהר געטאָן מיט אַ פיסעל און געבלי־בען ליגען אונבאַוועגליך. אין אַ ווײַלע אַרום האָט זיך ווי אַ העל־רויט סטיינגעלע אַ לאָז געטאָן פון אונטער'ן קעפעל אַפיר אַ קליין בלוטיג שטראָמעל. עס איז באַלד אויסגעוואַקסען דאָס הינטעל און באַשמעקט דאָס בלוט, נאָכדעם איז צוגעגאַנגען דער וועכטער מיט'ן בעזים אין האַנד, געקוקט אויף דער קאַץ, געקוקט אַרויף און געזי־דעלט מיט ערגסטע ווערטער.

איך האָב עטליכע מינוט געקוקט אַראָפּ אויף דעם הרוג און מיר איז גאָרניט איינגעפאַלען, אַז דער שרעקליכער טויט פון דעם אומגליקליכען אומבאַשיצט באַשעפעניש זאָל האָבען עפּעס אַ צוזאַ־מענהאַנג מיט מיר, נאָר פּלוצים איז עס מיר איינגעפאַלען און האָב מיך עפּעס ווי פון טיפען שלאָף ערוואַכט... אַך, צום טייוועל!... „ער" האָט, ווייזט אויס, אַ גאַנץ רייכע קאָלעקציע... ניט דאָס איז יענס... גוט וואָס ער האָט אויסגעקליבען אַ קאַץ, ניט קיין מענשען צו באַווייזען מיר, אַז דאָ קען מען אויך געפינען דעם טויט... איך הויב „איהם" אָן צו פאַרשטעהן... ווער ווייס, אויב מיין באַקאַנ־טער, וואָס האָט זיך גע־סמ'ט „אוים ליבע" איז דאָ געווען נישט מעהר... ניין, דאָס איז שוין אַריבער דער מאָס. נאָך וואָס אַזעלכע מיטלען, נאָך וואָס זייטיגע קרבנות, צי איז אַנדערש ניט מעגליך?... גיין, דער טויט געפעלט מיר אויך נישט... און אפשר?... זי האָט

זיך גאָר נישט געמאַטערט... עס געפעלט מיר אַפילו בעסער ווי די ערשטע צוויי... נו, איך וועל נאָך טראַכטען וועגען דעם...

אין אַ צייט אַרום:

הערט אַ געשיכטע: איך האָב געפונען אין הויף אַ שטריקעל, פשוט אין מיטען הויף געפונען. צי איז מעגליך, אַז קיינער זאָל עס ניט האָבען באַמערקט? אַ מאָדנע זאַך! אַ שטריקעל — וועמען קומט עס דען נישט צונוץ. האָט עס קיינער נישט געוואָלט אויפ־הויבען און איך דאַרף עס דוקא נישט און האָב עס יאָ אויפגעהויבען... איך האָב עס נישט געוואָלט אויפהויבען, נאָר נישט געקענט... איך האָב אַפילו לאַנג געטראַכט: זאָל איך עס יאָ אויפהויבען, צי ניט. יאָ — אין דער צייט, ווען איך האָב מיר געשלאָגען מיט דער דעה אויף יאָ און ניין האָב איך מיר איינגעבויגען און — איך שטעה שוין מיט'ן שטריקעל אין די הענט... אַוועקוואַרפען דאָס האָט זיך מיר נישט געגלוסט. נאָך וואָס? איך וועל עס אימיצען אַוועק־געבען... אָדער אפשר האָט טאַקע אימיצער פאַרלוירען און מ'ווייסט ניט וואו צו זוכען... איך בין געגאַנגען פון טיר צו טיר, אָנגעקלאַפּט און געפרעגט: האָט איהר נישט פאַרלוירען קיין שטריקעל... אַלע האָבען געדרעהט מיט די קעפּ און מיך מאָדנע באַטראַכט... קיינער האָט נישט פאַרלאָרען. ווי אויסטערליש! און איך האָב געפונען... איך האָב עס געוואָלט אַוועקגעבען, גלאַט אַזוי אַוועקגעבען, פּטור ווערען דערפון, האָט עס קיינער ביי מיר נישט געוואָלט נעמען. מאָדנע, ווי זאָגט מען זיך עס אָפּ פון אַ שטריקעל... מיר דוכט, אַז אַ שטריקעל איז עפּעס אַזאַ נויטיגע זאַך און אַלע זאָגען זיך אָפּ דערפון. נאָר איבערלאָזען עס פאַר זיך איז מיר עפּעס זעהר נישט אָנגענעהם געווען און אַוועקוואַרפען אויף קיין פאַל נישט געקענט, געוואָלט און ניט געקענט...

איך האָב אַריינגעטראָגען צו מיר אין צימער און אַרונטערגע־שליידערט אונטער'ן בעט... איך פאַרשטעה די קונץ, נאָר אַ גע־שעפּט, איך וויל „איהם“ באַווייזען אַז איך האָב קיין מורא נישט, אַז ס'וועט ליגען אַ שטריקעל און איך וועל מיך דוקא נישט הענ־גען... עקשנות האָב איך פיינד... איך וועל מיר שוין דוקא נישט

הענגען, כאָטש דאָ איז פאַראַן אַ טשוואָק, כאָטש דאָ האָט זיך איינער געהאַנגען, כאָטש „דו" האָסט מיר צוגעשיקט אַ שטריקעל אין די הענט אַריין. כ'וועל „דיר" באַווייזען, אַז דאָס שטריקעל וועט דאָרט ליגען און פוילען, דער טשוואָק וועט זשאַווערען און הענגען וועל איך מיך נישט... וואָס איך וועל מיך יאָ אויפהענגען? זאָג איך אַז נישט... ווייסטו וואָס?... ווילסטו זעהן, אַז מיין ווילען איז אויך אַ ווילען וועל איך עם דיר באַווייזען און כדי צו באַווייזען עם דיר, וועל איך נעמען דאָס שטריקעל... אָט אַזוי... וועל איך צו־רוקען דעם טיש... אָט אַזוי... וועל איך אויפ'ן טיש אַרויפשטעלען אַ בענקעל... אָט אַזוי... און וועל אָנבינדען... אָט אַזוי... און נאָך וואָס? איך וועל אַריינשטעקען דעם קאָפּ... אָט!... — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

ביי דער נאַכט אַרבייט.

וויפיל מאָל האָט זיך שוין ביילקע פאַרשוואוירען, זי זאָל ביינאַכט ניט אַרבייטען, — די ביינאַכטיגע ארבייט ציהט פון איהר דאָס חיות ארויס, — מאַכען זיך אָבער אַזעלכע צופאַלען, וואָס זי מוז אַרבייטען: אַזוי ווי אויף אַ צו־להכעיס שיקט איהר גאָט צו עטליכע קונדען מיט אַמאָל, און אַלע ווילען וואָס גיכער; דער רוח זאָל זיי נעהמען! וואָלט איינע צי צוויי געקומען דער־מאָלט, ווען זי זיצט אָהן אַ שטאָך אַרבייט, — ניין, יאָגט עס זיי אַלע מיט אַמאָל אָן.

פאַר ביינאַכטיגער אַרבייט האָט ב י י ל ק ע זעהר מורא. . מאָדנע געדאַנקען קריכען אין מוח אַריין...

אַז זי האָט געארבייט ביי דער מאָדיסטקע, איז איהר שוין געווען פיל בעסער. דאָרטען, אַז זי איז געבליבען זיצען שפּעט אַרבייטען, איז כאָטש ניט אַליין, — איז געווען פרעהליך. און וויפיל־זשע קללות האָט זי יענער אַריינגעלעגט, האָט זיך כאָטש דאָס האַרץ געקיהלט. און היינט האָט זי אַפילו דאָס פאַרגעני־גען אויך ניט. ווּעמען וועט זי שעלטען, וועמען? סיידען דאָס פינסטערע מזל איהרם!...

פע, אַ מיאוס לעבען!

ביילקע איז ביי דער מאַשין געזעסען, וואָס איז האַרט ביים פענסטער געשטאַנען, און גענייט. און פון צייט צו צייט אַ קוק געוואָרפען אין הויף אַריין, וואו עס איז געווען פינסטער און שטיל, נאָר אויבען, אויפ'ן דריטען גאָרן, האָט זיך אַ פענסטער געלייכט פון אַ בלויען נאַכט־לאָמפּ. דאָרטען וואוינט אַ פּאָר פאָלק... ערשט ניט לאַנג חתונה געהאט... „זי נאָך גאָר אַ יונ־גע... קען זיך מיט איהר ניט. נאָר פון ווייטענס זעהענדיג זי,

דערקענט מען, אַז זי איז נאָך גאַר אַ יונגע". ביילקע וויל זיך אפילו אַליין איינרעדען, אַז זי האָט אַ טעות, אַז יענע איז ניט אַזוי יונג ,ווי איהר דאַכט זיך, און וואונדערליך: עפּעס פאַרדריסט איהר... ערגעץ טיף ביי איהר אין הארצען דרעהען זיך אייפערדיגע שאָטענס אַרום...

זי לאָזט אַראָפּ דעם קאָפּ מיט די אויגען, צוּאַרבייט זיך און צוטראַכט זיך וועגען זיך און וועגען איהר גורל. אָט האָט זי אַ פּאָר הונדערט רובעל נדן, וואָס וואָלט צוריק מיט אַ פּאָר יאָהר ווען איז נאָך געווען איינגער און פרישער, גענוג געווען, און גראַד האָט זיך איהר ביז אהער קיין חתן ניט געמאַכט, און מעגליך, אַז זי אַליין איז אַביסעל שולדיג אין דעם. זי האָט דורכ־אויס געוואָלט חתונה האָבען דורך ליבע, און יענער, דער געליב־טער, זאָל, געוועהנליך, ניט אָנהויבען צו וויסען, אַז זי האָט געלט, — אַנדערש וואָלט זי געקענט איבערקלעהרען, אויב יענער וואָלט זיך איהר אין ליבע דערקלערט, אַז דאָס איז איבער איהר קאַפּיטאַל; און טאַקע ביז מיט אַ קורצער צייט צוריק האָט קיינער פון איהרע באַקאַנטע ניט געוואוסט, אַז זי האָט אַ פּאָר הונדערט רובל. איצט ווייסט מען שוין. ביילקע אַליין לאָזט עס צוביסלאַך וויסען... נאָר איצט אויך אונטער אַ מאַסקע: זי רופט עס ניט אָן „נדן", נאָר „עטליכע רובל". נאָר דערוועיל האָט זיך נאָך קיינער פון די באַקאַנטע יונגע לייט ניט אָפּגערופען.

ביילקע האַלט פון זיך ניט זעהר. זי ווייסט אָבער, אַז דער וואָס וועט פאַר איהר חתונה האָבען וועט זיין אַ גליקליכער מענש... דאָס האָט זי זיך אויך ערשט מיט אַ צייט צוריק דער־וואוסט... אין די אינגערע יאָהרען האָט זי זיך, פאַרקעהרט, גע־רימט, אַז זי וועט דעם מאַן איהרען געבען דעם קאָפּ אין די הענט. איצט ווייסט זי, אַז ער וואָלט געווען גליקליך פאַר איהר, און ווי וואָלט נאָך געווען, ווען אימיצער זאָל זיך פאַרליבען אין איהר!... דאָס חיות געהט איהר אויס, אַזוי שטאַרק וויל זי, מען זאָל זיך אין איהר פאַרליבען... די נשמה וואָלט זי אוועקגעגעבען פאַר דעם איינעם, מען זאָל זאָגען, אַז אין ביילקען האָט זיך פאַרליבט אַ

יונגערמאַן... מיט'ן געלט וואָלט זי איהם געמאַכט אזא סיורפּריז: וואָלט איהם געבראַכט די דריי הונדערטער און וואָלט געזאָגט: „נאַ, מיין טייערער! אַט האָסטו דיר א מתנה!"... און די מאַשין? די מאַשין איז דאָך אויך איהרע. ערשט ניט לאַנג אויסגעצאָהלט. ס'הייסט, ס'קומט נאָך אויף איהר עטליכע רובל, נאָר זי הערט איהם, דעם אגענט, א שעהן ביסעל. ער סטראַשעט זי אפילו, אז ער וועט ביי איהר צונעמען די מאַשין, נאַריש־קייטען! פאַר אכטצעהן רובל נעמט מען קיין מאַשין ניט צו... דערווייל לויפט ער איהר נאָך שוין צוויי חדשים, לאָז ער לויפען. זי האָט אפילו רחמנות אויף איהם: א וואוילער יונגערמאַנטשיק... א שאָד, וואָס ער ווייסט ניט, אז זי האָט געלט אין באַנק... נאָר ווי טאָר ער עס וויסען? זי זאָגט איהם דאָך, אז זי האָט ניט צו צאָהלען, און די גאַנצע צייט האָט זי דען ראַיעל געצאָהלט? א שאָד, ס'טוט איהר שוין באַנג... אודאי האָט ער זיך געמוזט בייזערען אויף איהר, און זי, געוויינליך, אַז ער האָט זיך גע־בייזערט, האָט זי אויף איהם געשריען... נו, וואָס דען? ... א שאָד! ... זי ווייסט... ס'קאָן זיין! וואָס קאָן מען וויסען! ? ... א וואוילער יונגערמאַנטשיק איז ער, זי, ווידער,ביילקע, איז דאָך ניט קיין נאַריש מיידעל, אויך ניט קיין מיאוס'ע... וואָס, א מיאוס'ע איז זי? ... און האָט געלט אויך. נו, און וואָס־זשע וואָלט געווען די מניעה?... איצט איז שוין פאַרפאַלען. אודאי פאַרפאַ־לען, א פאַרדראָס: א יונגערמאַן מיט א מיידעל, וועלכע וואָלטען זיך געוויס געקענט פאַרליבען איינס אין דאָס אנדערע, און וואָל־טען חתונה געהאַט און געלעבט גליקליך...

שאַ, ס'האָט געטראַפען מיט א נייטאָרין! האָט אויך גע־נומען א מאַשין אויף אויסצוצאָהלען, ס'האָט אָנגעהויבען אריינ־צוגעהן דער אגענט, נו־נו, און אין עטליכע חדשים ארום האָט ער זיך איהר אין ליבע דערקלערט...

ביילקע שטעלט אוועק דעם עלענבויגען אויף דער מאַשין, שפאַרט אָן דעם קאָפּ אויף דער האנט און פאַרטראַכט זיך, און וואונדערליך: אַלץ, וואָס האָט זיך נאָר־וואָס געקנוילט אין איהרע

גערדאנקען, איז אין גאַנצען פארשוואונדען געווארען, און געבליבען איז עפּעס א מין שווערע פוסטקייט... ארום הארצען האָט אָנגעווי־בעהן צו נאָגען א שטילע אומדייטליכע בענקשאפט, פון יענע בענקשאפטען, וועלכע באקומען א באזונדער מאכט, ווען א עלענד הארץ בלייבט אליין זיצען אין דער שטילקייט... זי האָט ווידער א קוק אין יענעם פענסטער געוואָרפען, און האָט נאָך שטאַרקער די איינזאַמקייט דערשפירט...

זי הויבט אויף די הענט אין דער הויך, שטעלט ארויס די ברוסט און ציהט זיך... עס קנאקט ערגעץ א ביין, נאָר זי ווייסט אליין נישט, וואו, אין וואס פאר א טייל קערפּער. אך, דער רוח זאָל עס נעמען, מ'ווערט א תל פון ביינאַכטיגער ארבייט. עס ברעכט די פּלייצע. דער שלאָף שניידט אין די אויגען. אין מויל איז ביטערליך. אוים מענש ווערט מען... זי מוז איצט האָבען די רעכטע צורה!... זי נעמט דאָס שפּיגעלע פון פענ־סטער... יאָ, זי האָט קיין טעות ניט געהאט: א טראָפּען בלוט זאָל עס זיין אין די באַקען!... זי נעצט איין די אונטערשטע ליפּ, גיט קיילעכדיג א רייב דאָס פּנים, ווערט עס אביסעל פרישער. נאָר אויף דעם אָרט, וואָס זי וואָלט באדארפט זיין צופרידען, ווערט זי גאָר פלוצלינג אויפגערעגט. נו, א שטייגער, איז זי דען ניט שעהנער פון יענעם ווייבעלע, וואָס וואוינט דאָרטען אויבען? פאַרוואָס קומט יענער אַזאַ גליק, און זי זאָל דאַרפען זיצען ביי־נאַכט און ארבייטען?... און ביילקע שעמט זיך עפּעס פאר זיך אליין, און ס'וואָלט איהר געווים אָנגעהויבען פלאַמען דאָס פּנים, ווען יענע כאַפּט דאָרטען אין פענסטער אַ קוק און זעהט זי זיצען ביי דער ארבייט... אַזאַ גרויסע מויד זיצט אַזוי שפּעט ביי דער ארבייט, ניין, דאָס איז גאָר ניט פאר איהרע יאָהרען... שלאָפען וואָלט זי שוין לאַנג באַדארפט... אין צוויי פעסטע אָרעמס וואָלט זי באַדארפט ליגען!... זי שעמט זיך פאר דער נאַכט... פאר די פיר ווענט שעמט זי זיך... זי פיהלט, אז „זי", דאָס גאַנצע ווזען איהר'ס איז פאר עפּעס אנדערש צוגעגרייט, און אויף קיין פאַל ניט צוליב דעם, זי זאָל איצט זיצען ביי דער מאשין... צי דאַרף

זי דערויף אַ מיידעל זיין?... צי דאַרף דען די מאַשין האָבען די ברוסט איהרע, מיט וועלכער זי שפּאַרט זיך אָן איהר אָן? יאָ, זי פיהלט, אַז זי באַגעהט עפּעס אַ מין פאַרברעך, און געגען דעם פאַרברעך פּראָטעסטירט דאָס גאַנצע וועזען איהר׳ס... אַלע אברים צוזאַמענגענומען לעכצען נאָך עפּעס אומדייטליכעס, און ביילקע, ניט געקוקט אויף די פּראָטעסטען, אַרבייט דאָך ווייטער... זי מוז אַרבייטען, ווייל די אַרבייט איז דער איינציגער וועג, מיט וועלכען זי וועט קענען צוקומען צו איהר ציל.

שטיל איז אין צימער, און עס דאַכט זיך, אַז אַלץ הערט זיך צו צו ביילקעס געדאַנקען... אַלץ, אפילו די מאַמע מיט די צוויי שוועסטער, וועלכע שלאָפען אין די צוויי הילצערנע בעטען... די דריי שלאָפענדיגע זיינען איצט אַזוי ווייט פון איהר, ווייט און פרעמד, ווי די פיר וועגט, ווי דאָס טישעל מיט די פיר בענקלאַך... צי ווייסען זיי דען עפּעס מעהר פון די וועגט און פון דעם ביסעל מעבעל אין שטוב, צי טראַכטען זיי דען, אין וואָס פאַר אַנגסטען ביילקע זיצט איצט ביי דער אַרבייט?... היימי־שער פיהלט זי זיך שוין ביי דער מאַשין. ביידע האָבען זיך איצט צוזאַמענגעגאָסען, אין איין באַוועגליך רוישענדיגע שטיק... מאַשין מיט מענש, מענש מיט מאַשין האָבען זיך צוזאַמענגעגאָסען, און ביידע האָבען אַ בשותפות׳דיגע אַרבייט געטאָן...

— ביילקע! — האָט זיך פּלוצלינג דערהערט דער מוטער׳ס קול: — נאָך ניט צייט צו שלאָפען? . .

ביילקע האָט זיך עפּעס פאַרשעמט, אַליין ניט וויסענדיג, פאַרוואָס, און האָט דער מוטער ניט געענטפערט.

— ביילע!

— וואָסי?

— נאָך ניט צייט צו שלאָפען?

— שלאָפסטו דאָך, אַז ס׳איז צייט! — האָט ביילקע האַנאַ־ריסטיש געענטפערט.

— דו מיינסט, אַז דו ביסט נאַר אַ מענש! — האָט די מוטער ברוגז׳ליך געזאָגט: — פאַרגעסט גאַר, אַז מ׳שלאָפט, און

טאַראַבאַנעסט אַזוי מיט דער מאַשין, אַז ס'איז אוממעגליך איינ־צוליגען. מיר האַכט, אַז ס'וואָלט גלייכער געווען אויפצושטעהן גאַנץ פריה, ווען אַלע שטעהען אויף, און נישט זיצען גאַנצע נעכט, אַליין ניט שלאָפען און יענעם ניט לאָזען.

די ווערטער: „דו מיינסט, אַז דו ביסט נאָר אַ מענש", האָבען ביילקען ווי אַ חוזק געקלונגען אין די אויערען... מ'קען שוין מיינען, אַז מ'איז אַ מענש, אַז מ'זיצט אַ גאַנצע נאַכט ביי דער אַרבייט... מ'פיהלט זיך עפּעס אַזוי שלעכט, אַזוי נידערגעפאַלען, אַז עס האַכט זיך, אַז אַלע, די, וואָס שלאָפען, זיינען גרעסער פון דיר, זאָגט גאַר די מאַמע, אַז זי, ביילקע, מיינט, אַז נאָר זי איז אַ מענש, — און דאָס, וואָס די מאַמע זאָגט, אַז ס'וואָלט גלייכער געווען גאַנץ פריה אויפצושטעהן און ניט זיצען גאַנצע נעכט, אָ, דאָס ווייסט זי שוין בעסער פון איהר... ווען די מאַמע זאָל אַ שטייגער וויסען, וואָס זי לעבט איבער אין די אַרבייט־נעכט...

ביילקע האָט אַ לעצטען אומצופרידענעם קוק אויף דער אַרבייט געוואָרפען, וועלכע איז אויף דער מאַשין אונטער דער נאָדעל געלעגען, און נאָך אַ פּאָר מינוט טראַכטען, האָט זי באַ־שלאָסען צו לייגען זיך שלאָפען. נאָר וואונדערליך: ווי זי האָט זיך נאָר אַריינגעלייגט צו דער מאַמען אין בעט אַריין, איז דער שלאָף ווי מיט אַ כישוף אַפּגעטראָטען פון איהר... זי האָט דוקא גאַרניט געטראַכט... נאָר אַ מאָדנע זאַך: די מאַשין האָט זיך עפּעס ווי אַ גולם אוועקגעשטעלט אין קאָפּ... און האָט זי די אויגען געעפענט, האָט זי דאָס פענסטער דערזעהן, דאָס בלויע נאַכט־פענסטער אויבען, אויפ'ן דריטען גאָרען.

טויט און לעבען.

ס'איז שוין אלעם געווען פארטיג צו דער קבורה, נאר מ'האט געווארט אויפ'ן איין־און־איינציגען זוהן פון דעם פארשטארבע־נעם, וואס האט באדארפט קומען פון א וויימער פרעמדער שטאדט.

אין שטוב איז געווען ליכטיג און אומרוהיג־שטיל. ווייב און קינדער זיינען שוין מיד געווארען פון וויינען און געזעסען ארום מת און אפגערוהט נעבען איהם. ס'איז שוין געווען א פאר שעה נאך זיין טויט; מ'האט זיך שוין צום טויט צו „זיינעם" אזוי ווי צוגעוואוינט און ס'האט שוין מעהר געארט דאס וואס ער ליגט, ווי דאס, וואס ער איז טויט... יא, זיי איז פארגעשטאנען נאך אן ערגערער מאמענט — דער מאמענט פון ארויסטראגען איהם, און צוליב דעם מאמענט האט מען גענדארפט אנקלייבען פרישע כחות צו באנייען דאס וויינען, דאס שרייען און דאס גוואלדעווען, און ס'איז שוין ביי זיי אזוי אויסגעקומען, אז דאס שווייגען יעצט ארום איהם איז אויך צוליב איהם, כדי מ'זאל קענען אין לעצטען מאמענט איהם ארויסבאגלייטען מיט שטארקערע יללות. יא, איז אבער דער מאמענט געווען פארבונדען מיט א לעבעדיגען, געזונ־טען יונגען מענשען, וואס מ'האט ערווארטעט פון שעה צו שעה און זיי האבען שוין מעהר וועגען לעבעדיגען געטראכט ווי וועגען טויטען... יעדער באזונדער האט זיך פארגעשטעלט דעם מאמענט, ווען יענער וועט אריינקומען און וועט פלוצלינג דערזעהן דעם טוי־טען טאטען, און א דאנק אט דאס פארשטעלען זיך האט זיך פון צייט צו צייט איינער — א צווייטער פון דאס ניי צואווייינט אונטערען איינדרוק פון דעם, וואס יענער וועט איבערלעבען ווען ער וועט פלוצלונג דערזעהן דעם פאטער ליגען אויף דער ערד.

ביים טיש זיינען היימיש, ווי ביי זיך אין דער היים, געזע־

סען דריי אידען ביי אָפּענע משניות׳ן. איינער האָט שוין דאָס פּאַטשיילקע אויפ׳ן משניות אַרויפגעלייגט און די ברילען אויפ׳ן שטערען אַרויפגערוקט און ס׳איז קענטיג אָן איהם, אז ער פיהלט זיך זעהר גוט און אַ גוטסקייט אַזא, וואָס געשטאָרבען איז יענער און ניט ער און וואָס ער, דער לעבעדיגער, צאָהלט זיין לעבעדיגען חוב דעם טויטען. דערפאַר טאַקע, ווייל יענער איז געשטאָרבען און דער איז געבליבען לעבען און, אָפּלערנענדיג א פּאָר פּרקים משניות, האָט ער שוין דעם חוב זיינעם אָפּגעצאָהלט און פיהלט זיך גוט. די איבעריגע צוויי האָבען, ווי דער ערשטער, טיף אין זייער וועזען דאָס זעלבע געפיהלט און איינער מיט׳ן צווייטען האָבען זיך גאַנץ געמיטליך איבערגעשמועסט מיט אַזא געלאַסענקייט און רוהיגקייט און מידער טעמפּקייט, גלייך ווי זיי וואָלטען זיך ערגעץ שפּעט פאַרזעסען אויף אַ פרעמדער חתונה.

— ווען קומט אָן די באַהן? — האָט איינער ביים צווייטען געפרעגט.

— די באַהן קומט אָן צוויי מיט פינף און צוואַנציג מינוט — האָט דער צווייטער געענטפערט און דערביי אַ קוק געוואָרפען אויפ׳ן פאַרשטאָרבענעם׳ס ווייב און קינדער, ווי ער וואָלט געוואָלט פאַר זיי באַווייזען, אז אפילו ניט לערנענדיג האָט ער נאָך אַלץ אין זינען דעם מת, אז דאָס פּראָסטע רעדען וואָס ער רעדט, האָט אויך צו טאָן מיט׳ן טויטען. דער איד מיט די ברילען אויפ׳ן שטערן, דער וואָס האָט זיך געפיהלט זעהר גוט, וואָס ער האָט אָפּגעלערענט אַ פּאָר פּרקים משניות און אויפ׳ן אָרט זיך ניט געקענט אַריינטיפען וועט ס׳וועט האָבען מעהר שכר דערפון, ער אַליין, דער לערנער, צי „יענער“, פאַר וועמען ער האָט געלערענט, — האָט זיך אָנגעכאַפּט אָן דעם שמועס און האָט אזוי געזאָגט:

— ער קען נאָך פאַרשפּעטיגען אויך...

— ווער?...

— וואָס הייסט ווער? דער באַהן אַליין בכבודו ובעצמו.

— בע! וואָס איז שייך דער באַהן? דער באַהן, מאָהלט אייך, וועט ניט פאַרשפּעטיגען — האָט אַ צווייטער געזאָגט.

— און אז אַ באַהן פאַרשפּעטיגט איז אויף וויפיל פאַרשפּע־טיגט ער — אויף צעהן, פופצעהן מינוט, אויף אַ האַלבע שעה... דער עיקר ער אַליין זאָל ניט פאַרשפּעטיגען.

— וואָס הייסט, ער וועט פאַרשפּעטיגען? אַז מ'האָט נאָך נעכטען דעפּעשירט ער זאָל קומען, האָט ער נעכטען בייננאַכט באַ־קומען די דעפּעשע, האָט ער גאַנץ פריה היינט געקענט אַרויס־פאָהרען...

— איהר מעגט שוין זאָגען נעכטען ניט היינט...

— וואָס נעכטען?...

— דערפאַר וואָס ס'איז שוין באַלד טאָג...

— אַ חילוק נו, נעכטען צי היינט...

— אַ חילוק איז דאָס שוין גאָר אַ גרויסער... ווייל ווען ס'וואָלט געווען היינט, ווען היינט וואָלט געווען היינט, און ניט נעכטען, וואָלט נאָך פּסח־בער געלעבט איצט...

— יאָ, נו, נעכטען אין דער צייט האָט ער נאָך אודאי ניט געקלעהרט צו שטאַרבען.

— עט, כ'וויים וואָס איהר רעדט... ער האָט עס באַלד גע־זאָגט, אַזוי ווי ער האָט זיך נאָר אַריינגעלעגט אין בעט, און איך בין צו איהם געקומען אויפ'ן דריטען טאָג איהם מבקר חולה זיין, האָט ער געזאָגט צו מיר כהאי לישנא: משה לייב, מ'רופט!...

— עס שטעהט געשריבען, אַז נאָך פריהער מיט אַ חודש, איידער אַ מענש שטאַרבט, טאַנצט איהם שוין דער מלאך המות הינטער די פּלייצעס.

— דערפאַר אַז מ'געהט ביינאַכט אַליין אין גאַס און ס'דאַכט זיך, אַז אימיצער רופט, טאָר מען זיך ניט אומקוקען, ווייל מ'קען דערזעהן דעם בעל דבר הינטער זיך...

— איז דאָך במילא?...

— זאָג עס ניט, ס'שטעהט געשריבען עד יום מותו תחכה לו... אַ טאָג פאַר'ן שטאַרבען קען מען תשובה טאָן און דער גזר קען אַראָפּגענומען ווערען, אָבער אַז מ'קוקט זיך אום און מ'דער־

זעהט „איהם“ שוין, קען מען שוין, רחמנא לצלן, פון שרעק אליין שטאַרבען.

איינער פון די צוויי האָט זיך גאַנץ געמיטליך ארויסגענומען א בלעכענע פושקעלע פון קעשענע און דאָס א טרייסעל געטאָן, געעפענט און זיך גענומען וויקלען א פאַפּיראָסעלע און דאָס פאַר־רויכערט פונ'ם לאָמפּ, וואָס האָט געברענט אויפ'ן טיש. א צוויי־טער האָט אָנגעשטאָפּט די נאָז לעבער מיט טאַבאַק און פון גוטען גענוס צועפענט דאָס מויל, און די אויגען האָבען זיך איהם באַ־גאָסען מיט א פייכטקייט.

— ווי אזוי האָט איהר דעפּעשירט? — האָט איינער פון די אידען א פרעג געטאָן ביי דער ווייב פון פארשטאָרבענעם.

— איך האָב טעלעגראַפירט: פריעזשאַי, פּאַפּאַ פּרי סמערטי!

— אז ער האַלט ביים שטאַרבען, הייסט עס?

— אפשר איז ניט אָנגעקומען די טעלעגראַמע? — האָט זיך אָפּגערופען א פופצעהן יעהריגע מיידעל א טאָכטער פון פאַר־שטאָרבענעם, וואס איז געזעסען מיט צוויי פארשוואָלענע אוי־גען, וועלכע האָבען זיך שטאַרק געקלעפּט און נעבאַך געוואָלט כאַ־פּען א דרעמיל.

א טעלעגראַמע קומט אָבער אלע מאָל אָן — האָט איהר גע־ענטפערט די עלטערע שוועסטער, אָבער נאָך אויך א יונגע, וועמען ס'האָט נעבאַך אויך געצויגען און ס'איז קענטיג געווען, אז זי איז צופרידען צו רעדען עפּעס וועגען א זייטיגער לעבעדיגער זאַך, וואס זאָל דאָך צו דערזעלבער צייט האָבען צו טאָן מיט'ן פארשטאָרבענעם.

— וועה צו דער מאמע צו זיינער — האָט די ווייב פון פארשטאָרבענעם געזאָגט — אפשר האָט ער זיך איבערגעשראָ־קען! נאָך וואָס האָט מען בעדאַרפט דעפּעשירען „פּרי סמערטי“...

— ס'וועט חלילה איהם קיין בייז ניט טרעפען — האָט איהר בארוהיגט דער איד מיט די ברילען אויפ'ן שטערען.

פון נאָהענט און ווייט האָט זיך דאָ און דאָרט געהערט א

קרעהען פון הענער און דאָס האָט אויף אַלעמען געוואָרפען אַ שטי־קענדען אומעט... שטיל, באַדעקט מיט שוואַרצען און מיט ליכט און לייכטער צוקאָפּענס, איז געלעגען דער, וואָס האָט געהייסען פּסח־בער... ער איז געלעגען איינגעהילט אין זיין אייגענער טויטער שטילקייט; געלעגען און געוואַרט אויף אַ לעבעדיגען, וואָס דאַרף פון ערגעץ קומען צופאָהרען איהם, דעם טויטען, צו ברענגען צו קבורה... עס איז אַזוי אויסגעקומען ביי די לעבעדיגע, אַז דער טויטער ליגט און וואַרט נאָר אויף דער איינציגער זאַך, וואָס איז נאָך געבליבען דאָ אויף דער וועלט מיט איהם צו טאָן — איהם באַגראָבען... פון דעם וואַרטען פון זיינעם אויף אַזאַ מין זאַך ווי באַגראָבען האָט עס די לעבעדיגע געשווידערט און דערפאַר האָבען ווייב און קינדער געגאַרט, אַז דאָס אויף וואָס „יענער" וואַרט, זאָל וואָס גיכער געשעהן...

ס'איז אַריינגעקומען מאָטעל דער גבאי פון דער חברה־קדישא, אַ הויכער איד, מיט אַ לאַנגער געלער באָרד, מיט אַ גרויסען וואַלד־שטעקען און מיט אַ גרויסע הילצערנע לאַמטערנע אין האַנד.

— נאָך ניטאָ? — האָט ער אַ פרעג געטאָן.

ער האָט אַוועקגעשטעלט די לאַמטערנע אויפ'ן טיש און דאָס ליכט אינוויינינג געלאָזט ברענען און, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס אין שוב איז צוגעקומען נאָך אַ פייעריל, האָט זיך דאָך געדאַכט, אַז פונ'ם לאַמטערנע איז פינסטערער געוואָרען. פון די דיקע לאַמטערנע־זיילען האָבען זיך צוואוואָרפען איבער די ווענט געדאָפּעלטע שאָטענס און צווישען די שאָטענדיגע זיילען האָט זיך אַרויסגעזעהן דער שאָטען פון דער ליכט, וואָס האָט געשטעקט אין לאַמטערנע...

מאָטעל דער גבאי האָט פאַררויכערט אַ פּאַפּיראָס און גאַנץ געמיטליך געצויגען אין זיך דעם רויך, איהם אַרויסגעלאָזט צוריק דורך די געדיכטע וואָנצעס און דערביי געריידט צו די אידען, אַז ער פיהלט ניט בקו הבריאה, און אַז איהם

פעהלט דער קאַנדעל־צוקער, וואָס ער האָט אַלע מאָל מיט זיך און האַלט עס אין מויל צום הוסט. די אידען האָבען איהם אויסגע־הערט זעהר אויפמערקזאַם, גלייך ווי דאָס, וואָס ער האָט ניט קיין קאַנדעל־צוקער וואָלט פאַר זיי וויכטיגער געווען ווי דער בר־מנן. מאָטעל דער גבאי האָט ענדליך דאָך אַ זייטיגען קוק גע־וואָרפען אויף „איהם" און געלאָזט שטעהן די לאָמטערנע אויפ'ן טיש אַזוי ווי ער האָט איהר אַוועקגעשטעלט, און אַליין האָט ער זיך אויסגעצויגען היימליך און געמיטליך אויף דער האַרטער קאַ־נאַפּע, וואָס האָט אַ טרעשטשע געטאָן אונטער איהם. און עס האָט ניט געדויערט לאַנג ווי ער איז איינגעשלאָפען, מיט דער נאָז און מיט'ן אָטעם אין באָרד און אין די וואָנצעס אריין...

און נאָך אין אַן אָרט איז אימיצער געזעסען און געוואַרט אויף יענעם, אויף דעם זעלבען, וואָס מ'האָט דאָרטען געוואַרט אין יענער שטוב, וואו דער מת איז געלעגען...

געהילט אין נאַכט, געהילט אין שטילקייט איז זי געזעסען און מיט אונגעדולד אַרויסגעקוקט אויף דער גליקליכער מינוט פון יענעם'ס קומען. ווי קינדער פון דער אייביגקייט האָבען זיך מיט אייביגקייט געצויגען די שעה'ן און ס'האָט זיך איהר גערדאכט, אַז לאַנג, לאַנג אין אייביגקייט פאַרזונקען ציהט זיך די צייט פון אַ האַמעטנע לעבען, וואָס קלאַפּט אין איהר, מיט אונרוהיגקייט פון טויט. וואָס דאָרטען ערגעץ, אין יענער שטוב, ווערט מיט ליכטיג־קייט אין די פענסטער באַלויכטען, מיט געוויינען און געשרייען און מיט שטילקייט... עס האָט זיך איהר גערדאכט, אַז עפּעס נאָהענטעס און מחותנ'עשאַפט קומט דאָרט פאַר, אַז יענער איז געשטאָרבען צוליב דעם, כדי דער זוהן זאָל דאָ אַהערקומען און ברייננגען פאַר איהר לעבען און פרייד. ס'איז געווען פאַר איהר עפּעס אַ גרויסער, אונבאַגרייפליך־אומעטיגער גליק, וואָס צוליב דעם טויטען קומט דער לעבעדיגער, איהר געליבטער, און זי וועט, אַ דאַנק אָט דעם טויטען, זעהן דעם לעבעדיגען, דעם יעניגען, וועמען זי האָט שוין ביי אַ האַלב יאָהר ניט געזעהן... און ס'האָט איהר אַזוי געצויגען אַהינצו צו יענער שטוב דאָרטען צו זיין און וויינען, וויינען אויף

דעם גרויסען, גרויסען גליק וואָס איהר ערווארטעט אין די נאָ־הענטע און ווייטע שעה'ן.

אויפ'ן גאַניקעל איז זי געזעסען און הינטער איהר איז געווען נאַכטיג צוגעמאַכט טיהר און פענסטער, און הינטער ארומגע־מאכטקייט און אָפּגעצאמטער פינסטערניש איז געשלאָפען טאַטע, מאַמע, שוועסטער און ברודער. נאָר זי איינע אליין איז פון דעם נאַכטיגען שלאָפעדיגען און שטילען לעבען ארויסגעשטויסען גע־וואָרען פון שטוב און זיך באהעפט און זיך צונויפגעגאָסען מיט נאכט און מיט שטילקייט... דאָס ערשטע מאָל אין איהר לעבען איז איהר אויסגעקומען אליין, אָפּגעריסען פון א גאַנץ שטעדטעל, צו זיצען און וואך זיין און שפירען אויף זיך אָט דעם שטילען דופק אין דער נאַכט, וואָס קלאַפּט מיט טויט און מיט לעבען איינצייטיג, און די בענקשאַפט נאָכ'ן געליבטען איז געווען אזוי ברויס... פון צייט צו צייט האָט זיך איהר געדאכט, אז ערגעץ דאָרטען און דאָ ארום איהר איז ער איינצייטיג אויף צוויי ערטער מיט אמאָל...

זי האָט זיך איינגעקוקט אין דער פינסטערער נאַכט אריין, זיך איינגעהערט אין איהר שטילקייט, און צייטענווייז האָט זיך איהר געדאכט, אז זי אליין איז א שטיק לעבעדיגע פארקערפערונג פון ביידען און אלעם ארום איהר איז, ווי זי אליין, פארזונקען אין א גרויסען ים פון אומעט און בענקשאַפט... זי האָט זיך אויפ־מערקזאָם איינגעקוקט אין די לאַמטערנעס, וואָס האָבען פון צייט צו צייט ארומגעבלאָנדזשעט אין דער פינסטערער נאַכט, און אלע מאָל דערמאָנט, אז ערגעץ דאָרטען, דאָ ניט ווייט און אויף דער וועלט, געפינט זיך איינער וואס איז שוין ניט קיין הי־וועלטיגער און ווארט אויף דעם זעלבען וואָס זי ווארט ער זאָל קומען איהם באגראָבען, און זי?...

* * *

ער איז כמעט ווי פארבייגעלאָפען נעבען איהר און האָט זי ניט באמערקט, נאָר זי האָט באצייטענס דאָס קול איהר'ס נאָכ־געווארפען מיט'ן נאָמען מיט זיינעם:

— שניאור ! . . .

אויפ'ן וועג צום טויטען האָט איהם אַ לעבען איבערגענומען און ער איז שטעהן געבליבען און מיט'ן לעבען זיך צונויפגעגאָסען און שטיל האָט זיך אין דער שטילער נאַכט געלאָזט הערען די שטימע זיינע, די טענער, וואָס האָבען געציטערט אין די קלאַמערס פון לעבען און טויט.

— איך האָב מיך אַמאָל אויפגעכאַפּט ביינאַכט פון אַ צאַר־טען, זיסען קלאַנג... איך האָב ניט געוואוסט וואָס דאָס איז און נאָכדעם ווי איך האָב מיר איינגעקוקט אין דער פינסטערניש האָב איך דערזעהן אויף דער וואַנט איבער מיין בעט מיין פידעל הענ־גען. האָב איך פאַרשטאַנען, אַז דאָס האָט אַ סטרונע געפּלאַצט. פּונקט אַזוי, מיין ליבע, האָט מיר איצט דיין שטימע אַ קלונג געטאָן, איצט־אָ, אין מיין גרויסען אומעט... יאָ, איך ווייס שוין, און דאָ פאַרביילויפענדיג דיין שטוב האָב איך דאָך אַ טראַכט געטאָן ווי דו שלאָפסט דאָרטען ; איך געה דאָ פאַרביי און דו ווייסט ניט פון דעם...

ביידע זיינען געשטאַנען צונויפגעגאָסען און אַזוי לאַנג ווי זיי ליבען זיך האָבען זיי נאָך ניט געפיהלט אַזעלכעס ווי זיי האָ־בען דאָס מאָל געפיהלט... עפּעס אַ מין גרויסען, שווערמוטיגען אומעט, וואָס האָט עפּעס אַזוי געצויגען און געפּייניגט די הערצער זייערע... ס'איז געווען דער העכסטער מאָמענט פון ליבע, דער העכסטער שטאַפּעל, וואָס גרענעצט זיך מיט טויט און גערהאָט האָט ער אַ נעבעלדיגען, כמעט פינסטערען באַגריף וועגען ריינקייט און וועגען ריינעם געוויסען אַנטקעגען פאַרשטאָרבענעם פאָטער דוקא מיט דעם, וואָס ער שטעהט דאָ צוזאַמענגעגאָסען מיט דער געליבטער מיט זיינער, ווי ער וואָלט מיט דעם צום טויט עפּעס אַ חוב געצאָהלט, אָבער זי האָט איהם דאָך צולעצט גענומען אָפּצור־שטויסען פון זיך :

— געה, געה, לויף אהינצו גיכער, דאָרטען וואַרט מען !

און ער האָט זיך פון אָרט ניט געריהרט. ס'האָבען אַלע אברים געוויינט אין איהם און זיין קול האָט געציטערט :

— איך קען ניט! איך קען ניט אוועקגעהן פון דיר!

און דאַרטען ערגעץ, הויך אין דער וועלט, הויך און ווייט אין הימעל האָט זיך אַ קלאָהרער, גרויסער, פינקעלדיגער שטערן באַוויזען און געדאַכט האָט זיך, אז די נאַכט איז רייפער און קלי־גער געוואָרען, באַשיינט פון אויבען מיט דעם מאָרגען־שטערען, וואָס איז ווי געקומען אַנטקעגען דער ביינאַכטיגער וועלט, האָט זיך פאַרטראַכט וועגען זיך און וועגען נאָך פיל, פיל טויזענדער זאַכען, וואָס זיינען דורכגעלאָפען אין דעם שטילען נאַכטיגען לע־בען... וועגען וועלטען גאַנצע, וואָס זיינען געשאַפען געוואָרען ווייטער צום לעבען און ווייטער צום שטאַרבען: צו אייביגער אונענדליכקייט, געשלאָסען אָן דער ענדלאָזער קייט פון טאָג און נאַכט און פון לעבען און טויט...

— יאָ, איך מוז שוין געהן! — האָט זיין קול געציטערט און, זיך פאַרהאַלטענדיג נאָך עטליכע מינוט נעבען איהר, האָט ער געזאָגט: — איך בין פאַרבייגעגאַנגען דעם בית־עולם און פון ווייטען דערזעהן פון צווישען די בוימער אַ פייעריל אַרויסשיינען, און מיר איז אַזוי שרעקליך געוואָרען... איך האָב געטראַכט: אַט ווי שטיל מ'באַגראַבט מענשען! און ס'איז מיר געוואָרען אַזוי שרעקליך, אז איך האָב קיין טרעהר ניט געקענט לאָזען... איך בין געוועזען זיכער, אז ס'איז שוין נאָך אַלעמען, און בין אַרויף אויפ'ן בית־עולם און צוגעקומען צום פייעריל — האָב איך דערזעהן אַ ליידיגען גרוב און ביים גרוב דעם שמש זיצען און נעבען איהם איז געשטאַנען אַ לאַמטערנע... איך האָב גלייך פאַרשטאַנען פאַר וועמעס־וועגען דער קבר איז גרייט... יאָ, דאָס וואָרט ער דאָך אייגענטליך אויף מיר, אויף מיין קומען.... איך האָב געקוקט אין גרוב אַריין און אויף דעם מענשען, וואָס איז געזעסען און געהיט דעם גרוב, און ער האָט געקוקט אויף מיר אוןביידע, מיר צוויי מענשען, לעבעדיגע, האָבען זיך צונויפגעטראָפען אויף אַ טויט־אָרט נעבען אַן אָפענעם קבר און ביידע האָבען מיר איינער צום אַנדערען קיין וואָרט ניט אויסגערעדט... יאָ, וועגען מיין טאַטען האָב איך שוין גאָרניט געהאַט ביי איהם צו פרעגען און געגאַרט

ביי איהם צו פרעגען אויף אַן אַנדערען, אַ נעהענטערען מענשען אַ פרעג צו טאָן...

זי האָט איהם מיט אַ קוש דאָס מויל זיינס פאַרשטאָפּט און איהם אָפּגעשטויסען פון זיך און ער איז אַוועק מיט אַ פול־געלאָ־דענעם הארץ פון ליבע און טויט... ס'איז איהם אַזוי שווער און שלעכט־גוט געווען און אַלעס אין איהם האָט זיך געצאַפּעלט צווי־שען צוויי שווערע קלאַמערס, צווישען לעבען און טויט, און באַ־גלייט האָבען איהם צוויי געטרייע, ליבע אויגען פון דער געליבטער און פון אויבען, פון הימעל אַראָפּ האָט אַראָפּגעקוקט און געשמיי־כעלט דער מאָרגען־שטערען...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

אַ באַגעגעניש.

איך האָב גאָר פּלוצים דערהערט הינטער זיך שטילע האַס־טיגע טריטעלאַך... טריטעלאַך אַזעלכע, אַזוי ווי יענע ווי מ'הערט זיי ניט, נאָר ס'דאַכט זיך בלויז, אַז מ'הערט זיי... ביינאַכט, אין אַ שפּעטקייט און פון ווינטער־קעלט קען זיך אַמאָל אַזעלכעס דאַכ־טען... ס'איז געווען שפּעט און ס'איז געווען ווינטער, איך בין פון אַ פרעהליכער, וואַרימער שטוב אַהיים געגאַנגען, וואו מיך האָט אין אומגעדולדיגען רוגז ערוואַרטעט מיינער אַ נאָהענ־טער מענש...

קעלט און שפּעטקייט האָבען מענשען און טומעל פון גאַס אָפּגעראַמט, פאַרטריבען זיי אין הייזער און צווישען ווענט, אבער דאָרטען איז אויך שטיל, אומעטום איז שטיל, אינעוועניג און אויסענווייניג. אַ קאַלט ווינטעל באַגלייט מיך. אַ ווינטעל?... ניין, דאָס בלאָזט די קעלט אַזוי. ס'איז מעהר קעלט ווי ווינט, און עס וואַרפט מיר און טראָגט מיר אונטער אַזוי פון צייט צו צייט אַ פּאַפּירעל וואָס הויבט זיך און פאַלט און רוקט זיך אַזוי הינטער מיר, טראָגט זיך און רייבט זיך אין די שטיינער און שורשעט פּאַפּירענדיג מיט שטילקייט און אומעט פון שפּעטקייט און מער דערישער ווינטער־קעלט. און אַזוי געהענדיג האָט מיר עפּעס אָנגעהויבען נאָכצוגעהן. נאָר געמיינט, אַז עס דאַכט זיך מיר, און קענענדיג זיך, אַז מיר קען זיך אַמאָל אַזעלכעס דאַכטען, האָב איך זיך לאַנג ניט אומגעקוקט און געלאָזט אָט דאָס דאַכטעניש ס'זאָל מיר נאָכגעהן. ווען איך האָב זיך ענדליך אומגעקוקט, האָב איך דערזעהן, אַז דאָס מאָל האָב איך ווירקליכקייט אומזיסט אָנגענומען פאַר אַ דאַכטעניש... און אַזוי ווי איך בין שטעהן גע־בליבען, אַזוי איז דאָס וואָס איז מיר נאָכגעגאַנגען, זיך אָפּגע־

שטעלט און זיך אַזוי זייטיג פאַררוקט, ווי ס'וואָלט ניט געמיינט מיך. און נאָכדעם, ווען איך בין ווייטער און לענגער געשטאַנען, האָט זי אַזוי אויסגעדרעהט דאָס קעפּעל איהר'ס און געוואָרפען אויף מיר אַ גלאַנציגען ליכטיגען קוק, ווי זי וואָלט געמיינט צו פרעגען: וואָס הערט זיך עפּעס, ווייטער מיטגעהן און מ'וועט ערגעץ אויף אַן אָרט קומען?

איך האָב זי אַ גלעט געטאָן און זי האָט זיך עלאַסטיש אונטערגעבויגען און זיך אַזוי מיט פרעמדקייט אויסגעגליטשט פון אונטער דער האנד און געוואָרפען אויף מיר אַ פרעמדען, איינזאַמען בליק פול מיט חשד און ניט-צוטרויען צו מיר. אפשר? ווער ווייס, אפשר איז איהר אין דעם מאָמענט איינגעפאַלען, אַז איך בין אַזאַ היימלאָזע באַשעפעניש ווי זי, און אויב אַזוי, טאָ נאָך וואָס-זשע זיך לאָזען גלעטען פון אַ היימלאָזען פאַרשוין?

איך בין ווייטער געגאַנגען און זי איז מיר נאָכגעגאַנגען מיט אַ לויפענדיג געגנגעלע. און זעהר אָפט איז דאָס געגנגעלע איהרס פאַרשלונגען געוואָרען אין ווינט און אָפט פאַרטויבט געוואָרען פון אַ שטיקעל פּאַפּיר, וואָס האָט זיך נאָכגעשאַרט הינטער די פיס. און געדאַכט האָט זיך מיר, אַז אַ שטיקעל שטילקייט געהט מיר נאָך, אַ שטיקעל שטילקייט פאַרקערפּערט און אויפגעלעבט אין אַ קערפּער.

איך האָב פאַרשטאַנען, אַז דאָס נאָכלויפען נאָך מיר איז ניט פון גרויס ליבשאַפט צו מיר, נאָר פשוט זי איז היימלאָז, ס'איז איהר קאַלט, זוכט זי אַ שטוב וואו זיך אַנצוואַרעמען און אפשר טאַקע כאַפּען אַ ביסען אויך... און איך האָב שוין באַצייטענס אָנגעהויבען צו ליידען דערפון. איך האָב ניט געוואָלט זי זאָל בלייבען מיט מיר, וויסענדיג פאַראויס, אַז איך קען זי ביי מיין בעסטען ווילען אין שטוב ניט אַריינגעהמען... ווייל איך בין ניט אַליין... די ווייב וואָלט מיך אַרויסגעטריבען מיט איהר אינאייענעם... זי גלייכט זעהר ניט אָט די חברה... און אין דער אמת'ן... טאַקע ווער ווייס זי?... אפשר איז זי ניט קיין ריינע.

איך האָב זיך אָפּגעשטעלט, געקוקט אויף איהר און געטראַכט

ווי אַזוי, אויף וועלכען אופן איהר צו וויסען געבען אַז ס'איז אומזיסט די ארבייט איהרע, אז דאָס גאנצע נאָכגעהן איהרם נאָך מיר איז אַרויסגעוואָרפען, און געוואָלט זאָגען, אַז פּאַר איהר וואָלט גלייכער געווען זי זאָל פּרואווען דעם גורל איהרען אויף אַ צווייטער פּערזאָן, מסתמא וועט נאָך ווער דורכגעהן דאָ, אפשר וועט איהר יענער, אפשר איז יענער אַזאַ איינזאַמער ווי זי און האָט ניט און אויף איהם וואַרט ניט מיט רוגז אַ ווייב אין דער היים — און אפשר... נאָר ווי אַזוי זאָגט מען דאָס איהר, אויף אַ וואָסער שפּראַך גיט מען דאָס איהר צו פאַרשטעהן ? האָב איך ניט לאַנג געטראַכט און געזאָגט צו איהר אויף מאַמע לשון :

— הער, מיין טייערס ! איך קען דיך אין שטוב אַריין צו זיך ניט נעמען... איך וואָלט דיך מיט פאַרגעניגען גענומען צו זיך, נאָר, פאַרשטעהסטו מיך, איך האָב אַ ווייב אין דער היים, וואָס ברומט שוין דאַרטען אַזוי אויך אויף מיר וואָס איך בין נאָך אַזוי שפּעט ניטאָ, און אַז זי וועט מיך נאָך דערזעהן מיט דיר, וועט שוין אונזביידען ניט זיין וואָס מקנא זיין.

אויסגעהערט דעם מאמר מיינעם און שטעהט. נאָך דער רעדע, וואָס איך האָב צו איהר געהאַלטען, האָט זי ערשט מעהר צוטרויען געקראָגען צו מיר און זיך געלאָזט איינמאָל און אַ צווייטען מאָל אַ גלעט טאָן. איך האָב איהר אַריינגעקוקט אין די אויגען אַריין און געזעהן ווי זיי זיינען ליכטיג און גרין און קוקען אויף מיר מיט אַזוי פיל ליכטיגען טרויער און פאַספאַרישער איינזאַמקייט...

זי האָט זיך עלאַסטיש אויסגעבויגען און אָפּגעטראָטען פון מיר און פון מיין האנט, ווי זי וואָלט דערמיט געזאָגט, אַז פאַר דער ערשטער באַקאַנטשאַפט איז שוין גענוג געגלעט, און האָט זיך אַזוי פון ווייטען צוגעשטעלט מיט שטילקייט און מיט וואַרטעניש איך זאָל ווייטער געהן, וועט זי מיר נאָכגעהן. אָבער מיר איז דאָס ניט אנגענעהם געווען : ווי אַזוי וועל איך עס קענען זי לאָזען שטעהן הינטער דער טיר נאָכדעם ווי איך בין מיט איהר

אַזאַ שטיק וועג געגאַנגען און פאַרבראַכט... וואָס וועט זי טראַכ־
טען וועגען מיר און בכלל וועגען מענשען... אַ? וואָס?... גע־
גאַנגען איין וועג מיט איהם, צו זיין איינזאַמקייט זיך באַהעפט,
און ער האָט מיך געגלעט און געלאָזט נאָכגעהן נאָך זיך, און
דאָ פּלוצים אַזאַ פעלשונג... נאָר וואָס האָב איך געקענט טאָן?
פאַראויס זי אָפּטרייבען פון זיך? מיט וואָס פאַר אַ רעכט? זי
געהט דען אויף מיין ערד?... יאָ... בפירוש!... ס'האָט מיך גע־
קימערט, איך האָב ניט געקענט דולדען דעם געדאַנק, אַז זי זאָל
האָבען אַ שלעכטע מיינונג וועגען מיר און וועגען מענשען... און
אפשר?... ווער ווייס, מעגליך אַז זי קען שוין אונזערע לייט זעהר
גוט, מעגליך אַז איהר האָט שוין ניט איינמאָל אַזעלכעס פּאַסירט,
וואָס מ'האָט זי פאַרפיהרט און אָפּגענאַרט. אַנדערש וואָלט זי צו
מיר מעהר צוטרויען געהאַט און וואָלט ניט געווען אַזוי פאַרדעכ־
טיג און צוריקגעהאַלטען... איך זעה, איך דערקען אין איהר, אין
איהר גאַנצער באַנעהמונג, אַז זי פיהלט צו מיר קיין צוטרויען ניט,
אַז זי נעמט אויף מיינע הענט, אַזוי זיך, עפּעס כמעט ווי ניט
גערן, און גלעטענדיג פיהל איך ווי איינצייטיג זי לאָזט זיך גלע־
טען, ווי איינצייטיג ציהט זי זיך צו באַפרייען פון מיינע הענט
און איז אַזוי קלוג אין איהר האַלטונג, רייסט זיך פון מיינע
הענט אַזוי פאָרזיכטיג, ווי זי וואָלט מיר איינצייטיג געוואָלט באַ־
ווייזען, אַז אמת, אַז יאָ ס'איז איהר גאַנץ אַנגענעהם, נאָר... אַז
עס איז איבעריג און איך פיהל אין איהר די חכמה פון לעבען. אָט
דער קליינער אינסטינקט פון אָפּהיטען פון זיך, איהר לייב און איהרם
אַלעם אינגאַנצען וואָס זי איז, אָפּהיטען פאַר דעם פאַר מיר עפּעס
אַנדערש, ניט דאָס וואָס זי איז... פאַר מיר פון אַן אַנדער מין...

אפשר פון צופיל ראַפינירטקייט, נאָר דעם אמת געזאָגט, קיין
גוטער בטבע בין איך ניט און האָב קיין מוט ניט געהאַט משלח
זי צו זיין פון מיר, וויסענדיג פאַראויס, אַז דאָרטען ביי דער טיר
וועט מיר אויסקומען מעהר „העלדען־מוט" געגען איהר צו באַוויי־
זען. איך בין געשטאַנען, מיר דאַכט זיך זעהר לאַנג געשטאַנען,
און וואָלט אויך לענגער געשטאַנען, ווען ס'וואָלט אַזוי קאַלט ניט

געוועזן און וואָלט געזעהן וואָס דער סוף וועט זיין, צי וועט זי שטעהן אַזוי לאַנג ביז וואַנען איך וועל שטעהן, צי איהר וועט עס דערעסען?

איך האָב פאַררויכערט אַ פּאַפּיראָס און דאָס ברענענדיגע שוועבעלע אַזוי אַ וואָרף געטאָן צו איהר, אַז זי האָט זיך אַ וואָרף געטאָן אָן אַ זייט, אויף עטליכע טריט ווייט זיך אָפּגעוואָרפען מיט רוגזה און אינגאַנצען פאַרגעסען אין מיר. זי האָט זיך פאַרטראַכט אויף דעם ברענענדיגען שוועבעלע און האָט עס באַטראַכט אַזוי לאַנג מיט די אויגען, ביז עס האָט אויסגעברענט אינגאַנצען און נאָכדעם, ווען עס האָט זיך אויסגעלאָשען און ווען עס איז שוין אינגאַנצען געוועזן אויסגעגליהט, האָט זי ערשט אַן אומעטיגען און ברוגז'ן קוק אויף מיר געוואָרפען און פאַרזיכטיג צוגעגאַנגען און באַשמעקט, און ווען זי האָט געזעהן, אַז ס'איז שוין אויסער גע־פאַהר האָט זי ווידער אויף מיר אַ קוק געוואָרפען און דערזעהן דאָס פייערל וואָס שטעקט ביי מיר אין מויל, האָט זי אַ ווייל געקוקט אויף מיר, עפּעס מיט אַ מין ישוב און זיך אָפּגעטראָגען אָן אַ זייט מיט אַן אָנשטעל, אַז זי האָט זיך שוין אינגאַנצען מייאש געוועזן, אַז זי האָט גאָר אין מיר פאַרגעסען, אָדער ווי זי וואָלט זיך דאָרטען געוואָלט מיט זיך מיישב זיין, צי עס לוינט זיך מיר ווייטער נאָכצוגעהן, צי ניט; צי זי זאָל דאָס באַצייטענס אויפגעבען.

דאָ האָב איך געמיינט ווער איך זי שוין אָן. ערשט ווען איך בין אָפּגעגאַנגען אַ היבש שטיקעל וועג, איך הער ווי ערגעץ נאָהענט נעבען מיר דראַפּעט זיך עפּעס אויף אַ בוים; איך קוק זיך אום אָן אַ זייט, — ערשט איך דערזעה זי אויף דעם שטאַם פון אַ בוים; אַ פינף זעקס טריט פון מיר. זי שטעהט אַזוי און האַלט זיך אַזוי לייכט און קונציג אויף דעם שטאַם און פאַרדרעהט קאָקעטיש דאָס קעפּעל צו מיר, קוקט זי אַזוי צו מיר, ווי זי וואָלט געוואָלט פאַר מיר באַווייזען וואָס פאַר אַ קונצען זי קען מאַכען. מיר איז זעהר געפעלען געוואָרען דער קלוגער איינפאַל... דאָס האָב געמיינט צו זאָגען, אַז זי געהט מיר גאָר ניט נאָך, ניין, אַזוי זיך — מען טרעפט זיך... פריהער דאָרטען, אויפ'ן מיטען וועג,

איצטען בין איך דאָ אויפ׳ן בוים. אז דו ווילסט, זעה... דו קענסט אַזעלכעס ניט...

איך בין אַזוי צוגעגאַנגען צו איהר און פון ווייטען נאָך אויסגעשטרעקט די האַנט, כדי צו באַווייזען איהר, אז איך מיין איהר קיין שלעכטס ניט צו טאָן. איז זי אַזוי געשטאַנען און זיך געהאַלטען אויפ׳ן בוים און האָט אַרויסגעקוקט אויף מיר און אויף מיין צוגעהן. און איידער איך בין צוגעגאַנגען נאָהענט צו איהר, האָט זי זיך געגעבען אַ דרעה אוים און זיך אַריבערגעדראַפּעט אויף דער צווייטער זייט בוים און אַזוי פאַרקוקט צו מיר פון יענער זייט אין מיין זייט, — פון איהר צו מיר.

און איך האָב שוין בעת מעשה געטראַכט, אז מיר זיינען צופיל פאַרטאָן אין זיך און איין מענש אין אַנדערען און אין דעם גאַנצען לעבען אין אונזערען און מיר באַמערקען ניט דאָס לעבען פון אַנדערע ברואים וואָס דרעהען זיך אַרום אונז, אז זיי האָבען אויך אַ לעבען און אַ וועלט און פאַרשטעהען דאָס לעבען אַזוי ווי מיר און זיינען אפשר אין זייער לעבען און צו וואָס זיי באַדאַרפען גאָר ניט נאַרישער פון אונז.

איך האָב געטראַכט, אז נאָר אין אַזאַ צייט ווען דו בלייבסט אַליין אָהן מענשען און באַגעגענסט זיך מיט אַ לעבעדיג באַשעפעניש פון אַן אַנדער מין און ערשט דאַמאָלסט קען מען עס באַמערקען, און נאָך דעם אַלעמען האָב איך דאָך גאָר ניט געקענט טאָן פאַר איהר נאָך אַלע איהרע חכמות און כיטרע קונצען, „דו וועסט דאָך פאָרט מוזען בלייבען אין דרויסען אויף דער קעלט“, האָב איך געטראַכט.

איך בין איין מאָל אוועק און אַ צווייטען מאָל זיך אומגעקוקט און געזעהן ווי זי שטעהט נאָך אַלץ אויפ׳ן בוים, און אז זי לאָזט מיך פון אויג ניט אָפּ און עס האָט מיך אַ ביטערער רחמנות דורכגענומען צו דער בריאה, וואָס פיהרט אַזאַ קלוגע פּאָליטיק מיט מיר און וואָס האַלט זיך איינצייטיג מיט מעהר זעלבסטווירדע ווי אַ מענש ווען ער וואלט זיך געפונען אין אַזאַ לאַגע ווי זי געפינט זיך.

איך האָב מיך אומגעקוקט און אנטקעגן שיין פון לאַמטערנע געזעהן ווי עס גלאַנצען איהרע אויגען מיט גרינעם פייער, און דאָס מאָל האָט זיך מיר געדוכט, אז איך זעה עפּעס א פאַר־שטעלטע זאַך, אז אייגענטליך איז דאָס ניט דאָס, וואָס איך זעה, נאָר עס איז עפּעס אַנדערש... גרינע חכמה געזעהן וואָס האָט גע־לויכטען ווי צוויי טיפקייטען פון א טיפקייט אַרויס און איך האָב שוין צו איהר דאָס צוטרויען פאַרלאָרען. איך בין מיט דרך ארץ צוגעגאַנגען צו איהר... מיט יענעם דרך ארץ, וואָס א מענש קריגט אַמאָל פאַר דער היימישער חיה ווען ער בלייבט מיט איהר אַליין אין שטוב אויג אויף אויג אין א שפּעטיגער נאַכטיגער שעה...

איך בין צוגעגאַנגען און פון ווייטענס אויסגעצויגען די האַנט און זי א גלעט געטאָן. זי האָט אַרונטערגעבויגען דאָס קעפּעל, פאַרבויגען די אויערען און צוגעזשמורעט די אויגען.

— קיץ

— ניאַ־אַ־און!

איך האָב זי גענומען אויף די הענט און צוגעקומען צו דער טיהר פון מיין שטוב, האָב איך זי פּאַמעליכקע אויפגעשלאָסען, און ווי איך בין אַריין מיט מיין אורח'טע אין שטוב, האָט זי גלייך געגעבען א שפּרונג אַראָפּ פון מיינע הענד און איז פאַר־שוואונדען געוואָרען. אָבער דערמיט ענדיגט זיך ניט די מעשה. דאָס ערגסטע קומט ערשט; עס קומט ערשט דאָס, וואָס איך האָב דעם גאַנצען וועג מורא געהאַט דערפאַר.

אין מיטען נאַכט אָדער נאָך שפּעטער, האָט מיך די ווייב מיינע אויפגעוועקט און געפרעגט וואָס איך האָב עס אַזעלכעס גע־בראַכט מיט זיך, און גלייך געקראָגען א שטרענגען באַפויל, איך זאָל שוין געהן ארויסטרייבען אָט דאָס וואָס איך האָב מיט זיך מיטגעבראַכט, אָט דאָס־אָ וואס האָט אין קיך אַלעס אַלעס איבער־געקעהרט.

איך האָב גאָר ניט געקענט מאַכען און גענומען א שטעקען אין איין האַנד און א ליכט אין דער צווייטער און האָב אָנגע־

הויבען צו זוכען און צו טרייבען די קאַץ... אַט געפין איך זי, טרייב זי און אַט ווערט זי פון מיין געפינגען זי און טרייבען זי פארשוואונדען. האָב איך זי פון דאָס ניי געדאַרפט אויסזוכען און ווידער טרייבען און ווידער יאָגען... איין גאָט ווייסט דעם אמת, מיט וואָס פאַר אַ האַרץ איך האָב עס געטאָן. איך האָב מיך געשעמט... פאַר איהר, פאַר דער קאַץ האָב איך מיך געשעמט... איך האָב מיך געשעמט פאַר מיין מענשליכע באהאַנדלונג... איך האָב מיך באמת געפיהלט, ווי אַ פאַררעטער, ווי איך וואָלט געפעלשט אין איהר...

נאָר זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, טאַקע נאָר אַ מענש קען אַזעלכעס טאָן... אָפּגעהן אַ וועגביידע צוזאַמען און ביידע דעם גאַנצען וועג פאַרבראַכט און ביידע געקומען אין שטוב אַריין... און צום סוף... וואָס האָט זי געקענט איבער מיר טראַכטען? נאָר גלויבט מיר אויפ'ן וואָרט, אַז איך האָב... איך האָב זי געטריבען און זיך געשעמט פאַר איהר ווי אַ גנב... איך האָב זיך מורא געהאַט מיט איהרע אויגען צו טרעפען...

אין אַ שטורעם נאַכט.

ס׳איז געווען אַ פּאָר שעה נאָך זון־אונטערגאנג און אַ פּאָר שעה צו זון־אויפגאנג, און ס׳האָט געמאכט אן איינדרוק, אַז צווישען צוויי זונען שטיקט זיך די נאַכט. צווישען צוויי זונען, איינע אין מערב און די צווייטע אין מזרח.ביידע באהאַלטען אונטער דער ערד און ביידע האַלטען אויף די היץ אין דער לופט. אַ שטילע, אַ פינסטערע וואַרימע לופט אָהן זון, אָהן פייער. ווי אין טיפען חלשות זיינען געלעגען אויסגעצויגען די גאַסען, הייזער און שטיינער זיינען וואַרעם געווען, ווי האַרטע פאַרגליווערטע קערפּערס ניט לאַנג נאָך יציאת נשמה.

דאָ און דאָרטען האָבען זיך מענשען געשלעפּט, ווער פון אַ גערטעל, ווער פון אַ פּאַרק און יעדער איינציגער פון זיי האָט געפיהלט די איבעריגקייט פון קערפּער און פלייש. מ׳איז געגאַנגען ווי אויף וואַטענע פיס, זיך געוואקעלט ווי שכורים; ווי היימלאָזע האָבען זיך די מענשען געשלעפּט אין דער שפּע־טער שעה. שרעקלאך הייס איז געווען אין דרויסען און נאָך שרעקלאכער די שטוב און דאָס געלעגער. די שטיינער אונטער די פיס זיינען ווארעם געווען און האָבען מיט זייער ווארעמקייט און האַרטקייט באשווערט דעם גאנג. נאָהענט ביי די הייזער האָט פון די הייזער מיט ווארימקייט געזעצט און דאָס בלוט האָט געשלאָגען אין קאָפּ אריין.

און איבער שטאָדט, איבער גאַסען און הייזער האָבען ליכטיגע פלעקען, ווי אין היציגען שווארצען פיבער, געצאַפּעלט. פון אַלע פיער זייטען האָט די היציגע נאַכט מיט ליכטיגע פלעקען געפיבערט שטיל, אָהן דונער, ווי אימיצער וואָלט זיך מיט פאָספאָר געשפּילט. עס האָט זיך געדאַכט, ברעמען צי־

טערען מיט ליכטיגקייט פון אויבערשטע ווייטע וועלטען פון הייסע פייערדיגע הימלען, וואָס ליגען ערגעץ באהאלטען פון נאַכט און פינסטערניש. די ליכטיגע פלעקען האָבען זיך גע־גליטשט אויף הייזער און אויף שטיינער, מיט ליכטיגער לייכט־קייט זיך געגליטשט און באוויזען שווארצע שווערקייט פון הייזער און שטיינער.

און מענשען פון טאָג, וואָס האָבען אין דער נאַכט זייער רוה געזוכט, האָבען פאַרטגעזעצט דעם טאָג מיט ניט רוהען און ניט שלאָפען. האלב־נאַקעטע האָבען זיך מענשען ארומגעדרעהט פון שטוב אין הויף און פון הויף אין שטוב, און ערגעץ קיין אָרט פאַר זיך ניט געפונען. ווי גלגולים פארשאָלטענע זיך ארומגע־דרעהט, אָבער אומעטום איז היים געווען, ס'איז אין ערגעץ קיין לופט ניט געווען. מ'האָט זיך געטאַסקעט פון די שטיבער מיט מאַטראַצען און קישענס, געלאָזט אין די הייזער ווייסע ווייכע געלעגערס און אויף הארטע שפּיציגע שטיינער אראָפּגעוואָרפען אַ מאַטראַץ, אַ קישען, נעבען אימיצען און נעבען אימיצענס געלע־גער. אָבער אויך אונטער'ן פרייען הימעל איז קיין לופט ניט געווען, ווי ס'וואָלט ערגעץ אַ געהיימע קרעפטיגע האנט דעם לופט־שטראָם פארהאַמעוועט.

און ס'האָט געמאַטערט מידקייט פון טאָג און געפּייניגט דער נאַכטיגער שלאָף. מ'האָט ניט געקענט אויף זיין, ניט געקאָנט רוהען, ניט געקאָנט שלאָפען. ס'איז קיין לופט ניט געווען. ביי פילע מענשען האָט זיך געלאָזט בלוט פון די נעזער.

און פון אויבען, אָהן באַשטימטקייט פון זייטען און ערטער, האָט זיך דער נאַכטיגער הימעל אָהן אויפהער מיט פאַספאָר געשפּילט, האָט פון פינסטערער אומבאַשטימטקייט ליכטיגע פלעקען אין דער שטיקענדיגער פינסטערניש געוואָרפען, עפּעס ווי אימיצער וואָלט געוואָלט פון אויבען קוקען אראָפּ, נאָר קאָן דעם בליק ניט איינהאלטען, צאַפּלען זיך די בליקען און ס'פיבערט

די אָהן לופטיגע שווארצע נאַכט, מיט ליכטיגע פלעקען פיבערט זי, ווי זי וואָלט אין היציגע שלאַפקייט געלעגען.

אַ לופטעלע איז פון ערגעץ געקומען און אַ ריהר געטאָן אָהן־לופטיגקייט און אומבאַוועגליכקייט און פון'ם לופטעלע איז אַ ווינטעלע אויסגעוואַקסען און אַ ריהר געטאָן בלעטלאַך פון בוימער, וואָס האָבען זיך אַ הויב געטאָן און אַ שאָקעל געטאָן מיט גרינגקייט און לייכטקייט און מיט לשון פון בלעטער און מיט לשון פון בוימער אַ זאָג געטאָן, אַז עס האָט זיך שוין געענדיגט היץ און שטילקייט, אַז ס'הויבט זיך שוין עפּעס נייעס אָן, און דאָס נייע האָט זיך האַסטיג אָנגעהויבען: מאָמענטאַל האָבען אַלע בלעטלאַך פון אַלע בוימער פון אַלע זייטען אָנגע־הויבען צו צאַפּלען מיט צווייגעלאַך דינינקע אין ערגעץ אין אומבאַשטימטער ווייטקייט און הויכקייט האָט זיך איינס נאָך דאָס אַנדערע און איינס נעבען אַנדערען בליציג, פייעריג און שליינגענדיג דער הימעל אַ שפּאַלט געטאָן און די בוימער האָבען, ווי איבערגעשראָקענע, זיך צורוישט און זיך צוואוויגט מיט צווייגען און מיט קעפּ אַהער, מיט קעפּ אַהין, ווי געטאַפּט, ווי געזוכט פון וואַנעט, פון וואָס פאַר אַ זייט ס'קלייבט זיך אָנ־צוקומען ווינט און שטורם.

פייערדיגע שלענג שפּאַלטען אומבאַשטימטע הויכקייט מיט שטילקייט פאַר'ן אויער, אָבער מיט ליכטיגען רעש פאַר'ן אויג. עס בלענדט און שווינדעלט ליכטיגקייט און פינסטערניש, און עס דאַכט זיך, אַז איינס דאָס אַנדערע שלינגט און איינס דאָס אַנדערע קאָן ניט איינשלינגען און ראַנגלען זיך אין גרויסקייט און ברייטקייט פון רוים מיט שטילער רעש'יגער בלענדעניש... בליץ־שטיל, שטיל־בליץ, שטילער רעש און פּלוצים!...

שטילקייט האָט געפּלאַצט אויף איין אָרט און אומעטום, ערד און הייזער האָבען אַ ציטער געטאָן, ערגעץ איז אַ שויב אַרויס־געפאַלען און מיט'ן פאַלען און מיט'ן קלאַנג זיך צוקלאַפּט און אין קלאַנגעלאַך זיך צוברעקעלט און צושאָטען.

און ס׳האָט זיך אָנגעהויבען...

באַגלייט מיט בליצען, באַגלייט מיט דונער, מיט ליכטיג־קייט און רעש באַגלייט, האָט זיך אַ בורע צוואָוואָרפען, אַ בורע צושפּרייט און אַ קער געטאָן די גאַסען, אַ הויב געטאָן דאָס אויסגעאַקערטע אין דער לופטען און אויף הייזער און אויף בוימער שטאָדטיגען שטויב געוואָרפען. בוימער האָבען זיך מיט צווייגען צואָוויגט און מיט בלעטער צורוישט. בוימער מיט שטורם, שטורם מיט בוימער האָבען זיך צוקרעכצט. שטאַ־מען פון בוימער האָבען געסקריפּעט און בלעבענע שילדען האָבען געקנאַקט און איינע אין אַ צווייטע האָט זיך אָפּגעריסען פון דראָט און פון אייזען מיט בלעבענעם קנאַק און דונער זיך אַ טראָג געטאָן און רעש׳יג געפאַלען אויף שטיינער.

צווישען שטויב און שטורם זיינען אומבאַמערקט איינ־צעלנע גרויסע טראָפּען וואַסער געפאַלען, וואָס האָבען אויף דער ערד ניט געקענט פאַלען און ס׳האָט ערגעץ וואו ווי אַ ניסעל אַ קלאַפּ געטאָן אין אַ דאַך, אין אַ שויב אויף בלעך און אויף גלאָז ווי אָנגעזאָגט: אָט־אָט באַלד קומט עס. נאָך יעדען בליץ, נאָך יעדען דונער האָבען אַלץ אָפטער און אָפטער אַזעלכע טראָפּען אָנגעקלאַפּט אויף דעכער און אויף פענסטער און ס׳האָט זיך ווידער אָנגעהויבען.

די שטורמדיגע לופט האָט זיך פּלוצים אין אַ וואַסער־שטורם פאַרוואַנדעלט. אַ כוואַליע אַהער, אַ כוואַליע אַהין און מיט אימפּעט געשווענקט גאַסען און הייזער. כוואַליעס גאַנצע זיינען אויף די שטיינערנע בריקען און שטיינערנע טראָטואַרען געפאַלען. עס איז געפאַלען מיט אַזאַ שטאַרקען אימפּעט, אַז די שפּריצען האָבען זיך געהאַלטען אַ האַלב אַרשין אין דער הויך און געדאַכט האָט זיך, אַז אַלע שטיינער צוזאַמען זיינען איין פאָנטאַן געוואָרען.

ערגעץ אויף איין אָרט, ערגעץ אויף אַ צווייטען אָרט האָט זיך מיט דיקער, מאַסיווער שווערקייט אַ צווייג פון אַ בוים אָפּגעבראָכען און האָט זיך ווי אַ בוים אָפּגעלייגט אויף דער

ערד, אַ צווייג מיט צווייגען, מיט בלעטער, מיט שפּיצען אַראָפּ און מיט'ן שטאַם אַרויף, וואָס איז געבליבען הענגען אויפ'ן בראָד, און נאָך ערגעץ האָבען זיך קרעכצען דערהערט. אַ וואָרצעל נאָך אַ וואָרצעל האָט געפּלאַצט און געפאַלען אין אַ בוים, מיט שטורם פון אייגענעם פאַלען זיך אויסגעצויגען, מיט ערד און מיט שטיינער האָט זיך אַ קאָפּ באַוויזען, אַ קאָפּ מיט צעפּ, און נעבען קאָפּ אַ גרוב, וואו ס'האָט אַרויסגעשטעקט וואָרצלען פון אַלע זייטען און מאָמענטאַל איז דער גרוב פאַר־גאָסען געוואָרען.

און אויבען האָבען זיך שטיקער הימעל געשפּאָלטען מיט ליכטיגען און גלענצענדען רעש פאַר'ן אויג. ביי יעדען בליץ האָט אַ גלאַנץ געטאָן אַ גאַס מיט וואַסער, פון יעדען דונער האָט אַ ציטער געטאָן אַ גאַס מיט הייזער און געדאַכט האָט זיך, אַז די גאַנצע נאַטור איז אין אַ ווילדע משוגעת אַריינגעפאַלען. פאַרוואַסערט און פאַרטויבט איז די גאַנצע לופט־אַטמאָספערע געוואָרען. וואַסער מיט שטורם, שטורם מיט וואַסער, באַגלייט מיט בליץ און דונער. נאָך יעדען בליץ, נאָך יעדען דונער האָט זיך דער וואַסערדיגער שטורם געשטאַרקט, כוואַליעס גאַנצע האָבען זיך שטורמדיג געטראָגען, זיך געוואָרפען אויף ווענט, אויף טירען און אויף פענסטער און ס'האָבען געקנאַקט בלעכענע דעכער פון ציגעל און שטיינער, וואָס איז אויף זיי געפאַלען פון די צוואַווייקטע קוימענס. און איין הויז און אַ צווייטע האָט פון זיך די ליימיגע געפּוצטע פעל אַראָפּגעוואָרפען און געבליבען אין שטיינערנער נאַקעטקייט אויף איין אָרט און אויף אַ צווייטען אָרט האָט עס פאַרשווענקט דורך אַ לאָך, דורך אַ שפּאַלט פון אַ דאַך, אַ סופיט צונעצט און מיט שווער־קייט פון ליים און וואַסער איז אויף די פּאָדלאָגעס שווערע פּלאַסטען געפאַלען און נאָך אין אַ הויז און נאָך אין הייזער האָט אַ וואַנט אָנגעהויבען צו נעצען. דער שפּאַליר האָט זיך אָפּגעטיילט בייכיג, שווער־מוטיג, פון נאַסקייט און פון חורבן.

אין פאַרשידענע ערטער, אָהן באַשטימטקייט פון שטח, האָט

זיך נאַכט, האָט זיך שטורם מיט ראָזע, ברייטע פּנים׳ער באַוויזען. די ראָזע פּנים׳ער האָבען זיך געטוקט, צוריק ליכטיג געוואָרען. מיט טויבען־קלאַנג האָבען זיך געלאָזט הערען קירכען־גלאָקען. ס׳האָט געקלונגען, ס׳האָט געברומט, ס׳האָט גענעצט און ס׳האָט זיך צוואוויגט די נאַכט מיט אומגליק, מיט שטורם און פייער, מיט וואַסער און מענשען־קולות, מיט שרעק פאַר וואַסער, מיט שרעק פאַר פייער.

ס׳האָט געברענט אינווייניג אין הייזער, געפרעסען מעבעל, געלעקט די ווענט און געשטעקט צינגער צו פינסטערניש, צו וואַסער. דורך די געפּלאַצטע שויבען האָבען זיך צינגער געריסען און באַלויכטען מיט אומגליק פון פייער, אומגליק פון וואַסער און געפרעסען די אינווייניגסטע געדערים פון די הייזער און אדורכגעפרעסען וואָס ס׳האָט זיך געלאָזט אַזוי לאַנג, ביז ס׳האָט זיך פייער מיט וואַסער און שטויב צוזאַמענגעטראָפען. און וואַסערדיגע גאַסען האָבען זיך געשפּילט און געשפּיגעלט מיט וואַסער און פייער, זיך געשפּיגעלט ווי גלאַנציגע חלפים פון פאַרדאַרבונג און טויט... דער גרויסער קאַסמאָס האָט זיך מיט זיינע שאַרפע חלפים אין די גאַסען צושפּרייט.

*****

דער צופלוס פון וואַסער איז געווען ניט אין פאַרגלייך פיל שטאַרקער פון׳ם אָפּלויף, און ס׳האָט זיך מיט ווילדען אימפּעט אָנגעהויבען אריינצוגיסען אין די קעלערס און אין די קעלער־שטובען... צו אַרימקייט געקומען, זיך אַריינגעיאָגט און זיך צוגאָסען שטובּיג, פיר־קאַנטיג און שטורמדיג אויפגעהויבען האָלץ און מעבעל און אַנדערע שטוב־זאַכען און אָנגעגאָסען, אָנגעפּילט קעסטלאַך מיט וואַסער, זיך צוזאַמענגעטראָפען מיט וואַסער אין דרויסען, טאַסקענדיג מיט זיך שטוביגע זאַכען און אונטער דער שטאָדט האָט זיך דאָס היימישע טייכעל צוואוויגט, דאָס קליינע טייכעל האָט זיך אָנגעבלאָזען ווי טויזענדער שדים וואָלטען אין דעם אריינגעשפּרונגען. זי אָנגעבלאָזען און אַרויס פון מולטער און האָט היימישע, שבנ׳ישע שטיבלאַך אויפגעהויבען, צוגלידערט

און אַ כאַפּ געטאָן אויף די ריזיגע וואַסער־פּלייצעס, צוזאַמען מיט פרעמדער וואַסער, אין שטאָדט אריין. און ס'האָט זיך אויסגע־מישט הימעל, ערד און קולות, זיך צוזאַמענגעגאָסען אין וואַ־סערדיגער שרפה, צונויפגעגאָסען אין איינעם, גאַסען און הייזער און איין מענש פון צווייטען אָפּגעריסען. טויזענדער קולות האָבען געשריען פאַר זיך און פאַר אַנדערע, וואָס די, וואָס האָבען גע־שריען, האָבען ניט געוואוסט וואו יענע זיינען אַהינגעקומען. ס'האָבען אַלע מיט איין קול געשריען אויף דער שווידערליכער פרעמדקייט פון וואַסער, וואָס האָט זיך צו היימיש אין שטאָדט געמאַכט... ניט געבליבען קיין נאָהענטקייט און ווייטקייט. אַלעס נאָהענט, אַלעס ווייט: נאָהענטקייט ווי ווייטקייט, ניט צו דער־גרייכען...

וואַסער!...

וואַסער אין דער לופט, לופט און וואַסער, וואַסער אין שטאָדט, וואַסער אין די גאַסען; גאַסען אין וואַסער, וואַסער אין הייזער, הייזער אין וואַסער; אָהן אַ ערד, אָהן אַ הימעל; אַלעס צוזאַמען, אַלעס אין איינעם צונויפגעגאָסען; רעש פון וואַסער, רעש פון שטורם און פון דונער און פון בליץ און צווישען אַלעס און אַלעמען:

מענשען קולות.

די גאַסען האָבען זיך אַנגעפּוישט, געבושעוועט מיט היימיש־קייט פון שטובּיגע זאַכען, אין שווידערליכער וואַסער־פרעמדקייט אויסגעטיילט מיט לענג פון גאַס, מיט לענג פון וואַסער איין זייט הייזער פון דער צווייטער.

פון דעכער און פון בוימער זיינען מענשען געוואַקסען, פיל זיינען פארבלינעט געוואָרען פון שטורמדיגע שטראָמען, וואָס האָ־בען געבושעוועט אין דער לופט, אָהן אָטעם געבליבען און אַראָפּ־געפאַלען. פון שווערקייט האָבען זיך צווייגען געבראָכען און אַראָפּגעפאַלען. זיינען מענשען מיט צווייגען פאַרטראָגען געוואָרען מיט'ן שטראָם, און אַלץ אָפּטער און אָפּטער האָט זיך אין שטאָדט אריין, אין גאַסען אריין, אריינגעריסען שטיקער געהילץ. אברים

פון הייזער און זאַכען פון הייזער פון אונטער שטאָדט, פון אַרום שטאָדט, אין אָרימקייט געקומען מיט שטורם און זיך באַהעפּט מיט שטאָדטיגער אָרימקייט און אָנגעקלאַפּט זיך אין שטיינערנע ווענט, ווייטער געלאָפען און ווייטער געקלאַפּט. אַלץ עפּטער און עפּטער זיינען אויף געהילץ און אויף שווימענדיגע דעכער מענשען געקומען. פילע פון זיי צוקלאַפּטע, צו׳הרג׳עטע און דערטרונקענע, וואָס זיינען פאַרשטאַרצט געוואָרען אויף די אָהן־אָרטיגע ערטער און געטראָגען געוואָרען מיט׳ן געהילץ אין גאַסען צווישען הייזער.

ערגעץ אויף איין אָרט, ערגעץ אויף אַ צווייט אָרט האָט עס אַ פונדאַמענט אונטערגעשווייגקט, אַ וואַנט פון אַ וואַנט האָט זיך אויסגעטיילט און זיך צופאַלען און מיט עטלאַכע טויטען זיינען די אייגענע מענשען פון הויז און פרעמדע מענשען, וואָס זיינען געקומען זיך באַהאַלטען, אומגעקומען.

איבער פאַרנעם פון שטאָדט האָט געטראָפען, אַז אַ מוטער האָט אַ פרעמד קינד געכאַפּט, עס אָנגענומען פאַר איהר אייגענס און ערגעץ האָט די מוטער פון קינד איהר קינד באַוויינט און נאָך ערגעץ האַלט זיך אַ פרוי מיט אַ קישעלע אויף די הענט און מיינט, אַז זי האָט דאַרטען דאָס ניט לאַנג געבוירענע קינד איהר׳ס. זי האַלט זיך שטאַרק מיט׳ן קישעלע און זי ווייסט ניט, אַז זי האָט עס גלייך פאַרלאָרען אין וואַסער אריין, לויפענדיג פון וואַסער.

ס׳האָט איין מענש דעם צווייטען פאַרלאָרען אין אייגענער שטאָדט, אין היימישע גאַסען און אַרום אייגענע הייזער פרעמד געבליבען: אויף ערטער אָהן ערטער אין גרויזאַמער פרעמדקייט פון וואַסער, אין הילפלאָזער, שוידערליכער איינזאַמקייט פון צואַ־ווילדעוועטער נאַטור — אליין אומבאַהאָלפען און עטליכע צוזאַמען אַזוי הילפלאָז, ווי די גאַנצע שטאָדט, ווי אַלע צוזאַמען, ווי איינער מיט אַ סך און אַ סך מיט איינעם, ווי יעדער איינציגער פאַר זיך...
... וואַסער ! ! !

ס׳איז שוין געווען עטלאַכע שעה אין טאָג און קיינער האָט ניט באַמערקט ווען די נאַכט איז אַוועק און ווען דער טאָג איז געקומען. דער טאָג איז מיט שוואַרצע, געדיכטע וואָלקען געקומען

און געדאַכט האָט זיך, אַז די נאַכט האָט זיך אויפ׳ן הימעל פאַרקלי־בען און פאַרטגעזעצט פאַרפלייצונג און פאַרוויסטונג. די שוואַרצע נאַכט הויבט זיך אין בלייכען וואַסערדיגען טאָג אריין, מיט פייער־דיגע שלענג געשפּאָלטען און געצאַפּעלט האָט די שטורמדיגע וואַ־סער־לופט מיט „רעגען בויגענדיגע" פאַרבען.

און ס׳האָבען זיך געהויבען די גאַסען. גאַסען און ביימער זיינען קירצער געוואָרען און געבושעוועט ארום אומבאַוועגליכקייט פון שטיינערנע ווענט און צייטענווייז האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס וואַסער שטראָמט פון די הייזער ארויס און מיט קאָסמאָסישער ווילדקייט שפּילט עס זיך מיט שטוביגע זאַכען, וואָס טראָגט פון פענסטער ארויס און פון פענסטער אריין און קלאַפּט מיט הילצערנע אברים פון הילצערנע הייזער און שטיינער פון שטיינערנע הייזער. און מיט שטוביגע זאַכען שפּילען זיך גאַסען, מיט שוידערליכער היימישקייט האָט זיך טויט באַדעקט. און דער הימעל פון אויבען ווערט אַלץ דיקער, ווערט אַלץ שוואַרצער און גיסט און שמייסט מיט שטראָמען גאַנצע, מיט גאַנצע טייכען און צווישען הימעל פון אויבען און וואַסער פון אונטער און וואַסער אין דערמיט; צווישען לופט, צווישען וואַסער, גוסס׳ט פאַר דער צייט דער טאָג. אין עטלאַכע שעה נאָך זיין געבוירען איז דער גרויסער זומער־טאָג דערשטיקט געוואָרען...

ערגעץ אויף אַ דאַך, אָנגעהאַלטען אָן אַ קוימען, האָט זיך אַ משוגענער (וואָס איז ערשט משוגע געוואָרען) באַוויזען און האָט אויסגעשריען:

— משיח קומט! — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

צוויי.

עס טרעפט מ׳דערצעהלט דיר: געשטאָרבען דער און דער, און ווייסט ניט ווער דאָס איז, פאַרדריסט עס; גלינגט עס דיר זיך דערוויסען, טוט עס דיר שטיל הנאה; עפּעס ביזטו אומדייט־ליך און נעבעלדיג צופרידען, וואָס דו האָסט דעם פאַרשטאָרבענעם געקענט... עפּעס עהנליכעס האָב איך ערשט ניט לאַנג איבערגע־לעבט ווען דיווירטין פון מיין דירה, וואָס האָט אַ שוואַכקייט אַזעלכע נייעסען צו דערצעהלען, האָט מיר גאַנץ פריה, ווי איך האָב זיך נאָר אין עס־שטוב באַוויזען, דערצעהלט, אַז ביינאַכט איז פּלוצ־לינג אַ יונג ווייבעל געשטאָרבען. איך האָב זיך אָנגעהויבען אויס־צופרעגען, ווי האָט דאָס ווייבעל אויסגעזעהן, ווי אַזוי האָט זי געהייסען און וואו האָט זי געוואוינט? מיין ווירטין האָט געמישט מיט׳ן לעפעלע די טיי און געקוקט אויף מיר מיט אַ שעלמיש שמייכעלע. איך האָב מיך עפּעס ניט היימליך דערפיהלט און געזאָגט:

— מאַדאַם! עפּעס קוקט איהר אויף מיר פאַרדעכטיג. אין וואָס באַשטעהט אייער פאַרדאַכט?

זי האָט זיך צולאַכט. אַזוי לאַכען קאָנען נאָר זאָרגלאָזע פרויען און ביי אַזעלכע איז שווער צו דערגעהן, צי געהט דאָס גע־לעכטער פון טיפען הארצען, צי עס לאַכט זיך פון זאָרגלאָזיגקייט.

זי האָט מיר קאָקעטיש אַ דרעה געטאָן מיט׳ן אָנווייז פינגער, וועלכער איז ווי אַ פאַס מיט רייפען געווען אָנגעשלאָגען מיט מאַ־סיווע גאָלדענע רינגען.

— מאַדאַם ראָזענבערג!

— בראַוואָ! בראַוואָ! — האָט זי געפּאַטשט מיט די הענט.

— איהר קאָנט זיין אַן אַקטיאָר.

— נאָר אום גאָטעס ווילען! איהר האָט דאָך דערצעהלט פון א ווייבעל, וואָס איז פּלוצלינג ביינאכט געשטאָרבען.

— וועגען דעם טאָקע...

— איהר לאַכט פונ'ם ווייבעל, וואָס איז געשטאָרבען?

— גאָט באַהיט! — האָט זי אויף א ווײלע געמאַכט אַן ערנסט פּנים. — פון אייך לאַך איך!...

— פון מיר?...

— איהר מאַכט אַזאַ אַנשטעל, ווי איהר וואָלט שולדיג געווען גאָט די נשמה...

— מאַדאַם ראָזענבערג, איך הויב אייך ניט אָן צו פאַרשטעהן. רעדט דייטליך, וואָס מיינט איהר?

— איך מיין, אַז איהר האָט דאָס ווייבעל זעהר גוט געקענט...

— איך דאָס ווייבעל?... וואָס פאַלט אייך איין?

זי האָט ניט געענטפערט. אויף איהר פריש פריהמאָרגענדיג געזיכט האָט זיך אַן אומעט צוגאָסען; די ליפּען האָבען זיך פאַר־צויגען מיט ווייבליכער שלעכטקייט און פאַר זיך באַהאַלטענעם פאַרדרוס... זי האָט זיך שוין פאַרקוקט אַן א זייט כדי אויף מיר צו קוקען. דער מאָמענט איז פאַר מיר העכסט שפּאַנענד געוואָרען. אַרומגעגאַנגען דעם טיש האָב איך זיך איהר אַוועקגעשטעלט פאַר די אויגען און געוואַרט, אַליין ניט געוואוסט אויף וואָס... ענדליך האָט זי אויף מיר אַוועקגעשטעלט איהרע אויגען מיט'ן זעלבען שעלמיש שמייכעלע און מיט א פאַרדריסיגען טאָן געזאָגט:

— צי האָט איהר ווירקליך פאַרגעסען ווי איהר זייט איינ־מאָל שבת־צו־נאַכטס געקומען און מיר און מיין מאַן דערצעהלט, אַז איהר האָט ערגעץ עפּעס א זעלטען סימפּאַטיש ווייבעל געזעהן, א ווייבעל מיט אויסערגעוועהנליך גרויסע, שוואַרצע, צי ברוינע אויגען און אַז עפּעס איז צווישען אייך פאָרגעקומען אַזעלכעס...

— אָט דאָס ווייבעל איז געשטאָרבען? פּלוצים געשטאָרבען.

— א, אַ, איצט ווייסט איהר שוין?

איך בין ווירקליך געווען איבעראַשט, אָבער איינצייטיג

בין איך געווען צוטומעלט פון מיין ווירטין. איך האָב ניט גע־קענט באַנעהמען איהר טריאומפירענדען טאָן...

— פון וואַנעט־זשע ווייסט איהר, אז דאָס איז דאָס זעלבע ווייבעל?

— מיין ליבער שכן! — האָט מיין ווירטין אויסגערופען מיט א סאַרקאַסטיש שמייכעלע... איהר זעהט דאָך, אז איך וויים... איך געדענק אייער באַגייסטערונג און איהר האָט איצט געוואָלט מאכען אן אָנשטעל, אז איהר האָט שוין גאָר אָן דער גאַנצער גע־שיכטע פאַרגעסען.

זעהט אויס, אז מיין דאַמע האָט מיר חושד געווען, אז איך האָב עפּעס פון איהר געוואָלט פאַרלייקענען; און וואונדערליך: מיר האָט זיך אָנגעהויבען צו דאכטען, אז ס'איז טאַקע צווישען מיר מיט „יענער" עפּעס פאָרגעקומען. געוועהנליך, ניט דאָס וואָס מיין דאַמע האָט דאָרטען ביי זיך געטראַכט. איך האָב מיך דער־מאָנט אין דעם שבת'דיגען פאַרנאַכט. „זי" איז געזעסען פאַר דער טיר אויף א דעמבען קלעצעל צניעות'דיג פאַרלייגט א פוס איבער א פוס... וואָרעמדיג אָנגעטאָן אין א טערקישען פעניואַר. נעבען איהר איז געזעסען א געלער יונגערמאַנטשיק. קענטיג דער מאָן איהרער, שבת'דיג פאַרפּוצט מיט א פאַפּירענעם קאָלנער און מיט קאַשקעטעל אויפ'ן קאָפּ. זי איז געזעסען מיט א זייט צו איהם און א ראָזע פאַרב האָט געגליהט אויף איהר מאָגערען, נאָר אויסערגעוועהנליך סימפּאַטיש, כמעט מיידליש געזיכט. איך האָב מיך א לענגערע צייט ארומגעדרעהט אנטקעגען איהר און עפּעס א באַהאַלטען געפיהל האָט מיך צוגעשמידט צו דער אומ־באַקאַנטער... כאָטש זי האָט אויף מיר ניט געקוקט, האָב איך דאָך געפיהלט, אז זי שפּירט מיין געגענוואַרט און לעבט עפּעס שטיל איבער... איך האָב עס דערקאָנט אין דעם, וואָס זי האָט זיך עפּעס אזוי ווי פרעמד געהאַלטען צום מאָן, אז זיין נאָהענט־קייט איז איהר געווען צו לאַסט. די אויגען האָבען ביי איהר געגלאַנצט פון א טיפער אינערליכער איבערלעבונג... איך האָב געשפּירט, אז דאָס ווייבעל ליידט פון עפּעס, געשפּירט אז זי

איז עפּעס אַזוי, אַז זי איז נאָך קיינמאָל, ביז זי האָט מיך ניט געזעהן, אַזוי ניט געווען... אויף אייביג וועט, אויף אייביג פרעמד, אויף אייביג פאַראורטיילט ניט צו באַגעגענען זיך מיט אַ מענשען וואָס איז איהר נאָהענטער פון דעם, וואָס זיצט נעבען איהר און אויף אייביג, האָב איך ווייטער געטראַכט, וועט בלייבען אין זכרון, אַז דער נאָהענטער האָט זיך דאָך אויף איהר האַרי־זאַנט געוויזען.

איך האָב געפיהלט, איהר נאָהענטקייט צו מיר און האָב אויף אַ מאָדנעם אופן איבערגעלעבט אַ שטיק לעבען איהרס, האָב זיך אַריינגעריסען אין די טיפקייטען פון איהר נשמה... איך האָב טיף עפּעס געטראַכט און נאָך טיפער געפיהלט, אַז...

— הערט, — האָב איך געזאָגט צו מיין ווירטין — זי איז גאָרניט קראַנק געווען? זי איז פּלוצים געשטאָרבען?

מיין דאַמע האָט זיך צולאַכט:

— זעהסט, ער האָט זיך געוואָלט מאַכען תמ'עוואַטע, אַז ער קען זי גאָרניט... אַי, בין איך אַ מבין אויף אַ טשאַד!...

— וואָס ווילט איהר דערמיט זאָגען?

איך בין צוגעגאַנגען צום אָפענעם פענסטער, וואָס איז אַרויסגעגאַנגען אין אַ גערטעל אַריין, האָב אויף בוימער נאָך ניט איינגאַנצען צולאָזטע און אויף פריהלינג גרעזלאַך געקוקט און מיר האָט אַזוי וועה געטאָן דאָס האַרץ פאַר דער אומבאַקאַנטער. פיל מעהר האָט מיר פאַר איהר געאַרט, ווי עס וואָלט אַ נאָהענטער פון די נאָהענטסטע געשטאָרבען...

וואָס אַזעלכעס איז געשעהן?

איך האָב מיך דערמאָנט ווי זי האָט זיך אַזוי פרעמד גע־פיהלט אין שבת'דיגען טומעל און איך האָב מיך געוואונדערט: וואָס שטעה איך, איהר נאָהענטער, פון ווייטען? פאַרוואָס בין איך ניט נעבען איהר? איך האָב געשפּירט, אַז איך האָב זיך אויף אַן אויסטערלישען אופן צונויפגעגאָסען מיט דעם ווייַ־בעל'ס נשמה, און דערצעהלט האָט זי מיר שטומערהייד אַ גרויס שטיק טראַגעדיע פון אַ פאַרבאָרגען אומגליקליך לעבען...

— מאַסיע שערמאַן, דער סאַמאָוואר ווערט קאַלט!

מיין ווירטין האָט מיך פּלוצים אַ גלעט געטאָן איבער'ן קאָפּ און מיט אַ שעלמיש שמייכעלע און פלאַמענדיגע אויגעלאך געזאָגט:

— נו, נו, גענוג, נעהמט זיך ניט אזוי שטאַרק צום האַרצען.

געקוקט אויף דער דאַמע און ניט אָנגעהויבען צו וויסען וואָס זי וויל פון מיר. טיף אין האַרצען האָבען געברויזט שווער־נעבעל־דיגע געפיהלען און אין נעבעל האָט געבלאַנזשעט אַ געדאַנק, אַז איך האָב עפּעס אַן אומדירעקטע שייכות צום ווייבעל'ס טויב... אַז עפּעס... נאָר וואָס וויל אָט די לעבעדיגע פון מיר האָבען?

— איהר פּלעגט זיך אָפּט מיט איהר זעהן?

— מיט וועמען?

— נו, מיט וועמען! אָט ווייסט ער שוין ניט מיט וועמען...

— ? ? ?...

— וואָס קוקט איהר מיך אזוי אָן?

— פון וואָס איז זי געשטאָרבען?

— איך מיין, אַז איהר באַדאַרפט עס בעסער וויסען פון מיר.

— איך שווער אייך ביי וואָס הייליג איז, אַז איך האָב דאָס ווייבעל מעהר ווי יענעם מאָל ניט געזעהן.

— איין מאָל?

— יענעם מאָל.

זי האָט אויסגעשאָסען אַ געלעכטער:

— איהר קענט אפילו קיין ליגען ניט זאָגען.

די דאַמע האָט מיך שוין ארויסגעבראַכט פון געדולד:

— איך שווער אייך, אַז איך האָב זי ניט געקענט... איך ווייס אפילו ניט ווי אזוי זי האָט געהייסען...

— איך וואָלט אייך גערן געגלויבט — האָט מיין דאַמע געזאָגט נאָר קוקענדיג אויף אייער פאַרצאָרענט פּנים...

יאָ, איך האָב עס געפילט... איך האָב מיך ווירקליך געפילט פאַרביטערט פון דעם פּלוצלונגען טויט פון דער אומבאַקאַנטער און איך האָב געמוזט שווייגען. איך האָב שוין קלאָר פאַרשטאַ־

נען, אַז וואָס איך זאָל ניט רעדען צו דער פלײשיגער דאַמע וועט
זי זיך שוין בלײבען ביי דאָס איהריגע.

איך האָב מיך ענטשולדיגט פאַר איהר, אויף גיך אַרײן אין
מײן צימער, געשווינד אַרויפגעכאַפּט אויף זיך דעם פּאַלטאָ,
אַרויפגעוואָרפען דעם הוט אויפ'ן קאָפּ און אַרײנקומענדיג צוריק
אין עס שטוב געפרעגט:

— ס'איז נאָך ניט שפּעט?

— איך מײן אַז ניט — האָט זי געענטפערט מיט אַ סאַר־
קאַסטיש שמײכעלע — לויפט גיכער! זי האָט עס ביי אײך כשר
פאַרדינט...

לויפענדיג צו דער לויה איז מיר אײנגעפאַלען: מײן ווירטין
איז אין מיר פאַרליבט...